

Samuel Johnson

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

3961155757

QUIP/1000/1000

45134

DATE	12/18/16
LOCATION	1110
	(CITY)
COORDS	(1552W)
	2547

จิราพันธ์ เทพคำ

นางจิราพันธ์ เทพคำ
ชาตะ 11 กันยายน พ.ศ. 2450
มรณะ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2547

(แบบ ก.)

หมายรับสั่งที่ ๒๒๘๗๔

สำนักพระราชวัง

๒๖ สิงหาคม ๒๕๔๖

พระราชทานเพลิงศพ นางจิราพันธุ์ เทพาคำ เป็นกรณีพิเศษ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม
เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

วันอังคารที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๔๖ เวลา ๑๓.๐๐ น. พระราชทานเพลิง

กมลคุณ/พิมพ์ /ทาน.

วัน	หน้าที่.....พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ นางจิราพันธุ์ เทพาคำ
	เพื่อทราบ
	เครื่องพระราชทานเพลิง และเจ้าพนักงานผู้เชิญมา
	เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น.

ทั้งนี้ ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่ง
โดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทานเพลิงศพ นาง**จิราพันธุ์ เทพาคำ** เป็นกรณีพิเศษ ซึ่งนับเป็น พระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้า ล้นกระหม่อม เป็นเกียรติอันสูงสุดแก่ผู้วายชนม์ และวงศ์ตระกูลอย่างหาที่สุดมิได้

หากความทราบโดยฉันทวิถิตั้งดวงวิญญาณของ นาง**จิราพันธุ์ เทพาคำ** ได้ด้วยประการใดในสัมปรายภพ คงจะมีความปลาบปลื้มเป็นล้นพ้นใน พระมหากรุณาธิคุณที่ได้รับพระราชทานเกียรติยศอันสูงยิ่งในวาระสุดท้าย แห่งชีวิต

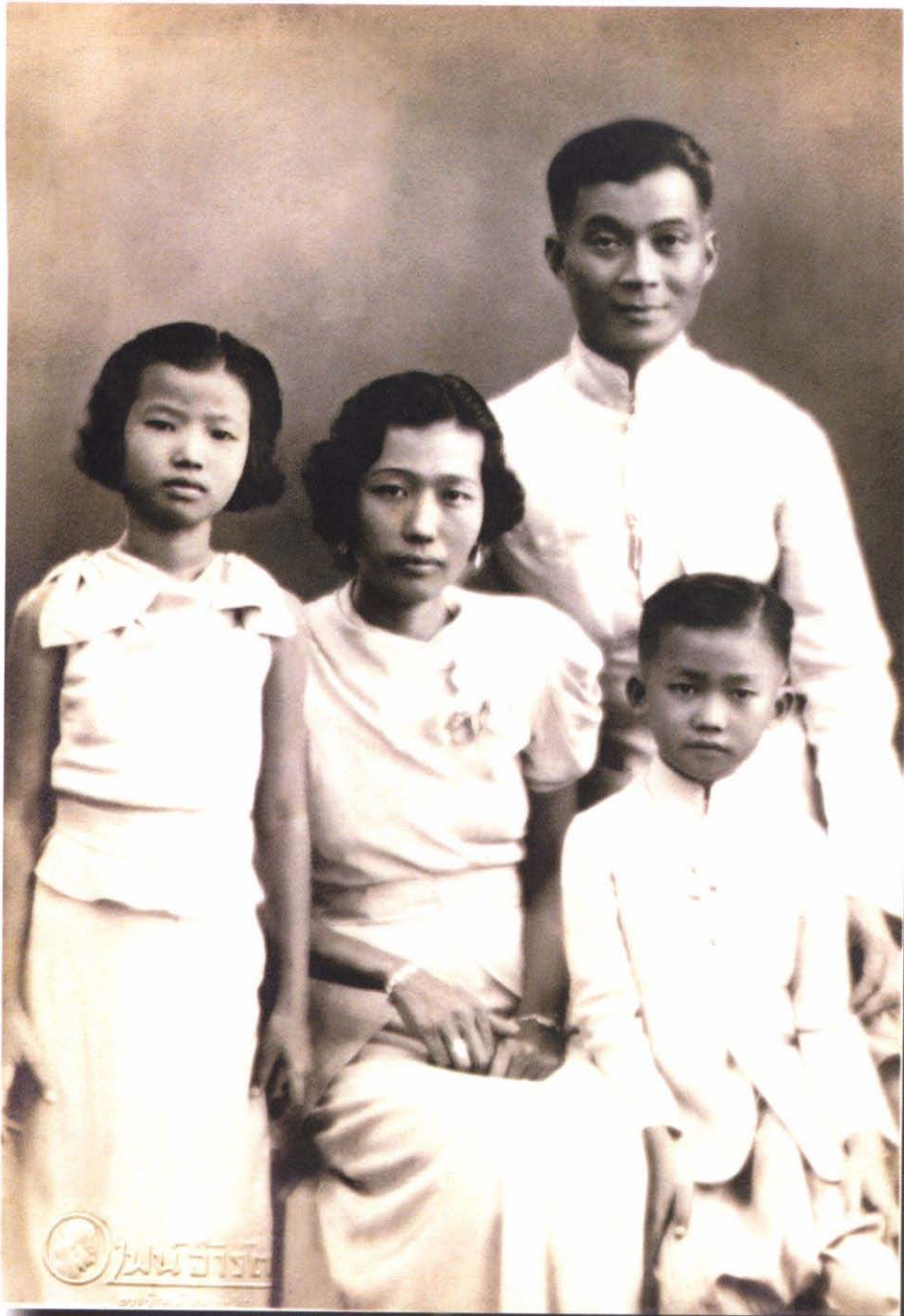
ข้าพระพุทธเจ้าผู้เป็นบุตร ธิดา และหลานฯ ขอพระราชทานกราบบังคม แทบบื้องพระยุคลบาท ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้ และจะเทิดทูนไว้เหนือเกล้าเหนือกระหม่อม เป็นสรรพศิริมงคลแก่ข้าพระพุทธเจ้า และวงศ์ตระกูลตลอดไป

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า

ครอบครัวเทพาคำ

ถ่ายคู่กับลูกสาวและลูกชายในวันรับปริญญา

ไปเที่ยวพักผ่อนได้กับลูกชาย กับหลานชายคนแรก

สมบัติห้องสมุดรัฐ

คุณแม่และครอบครัว

คุณแม่ไปเที่ยวเกาหลีและญี่ปุ่น

คุณแม่ไปเที่ยวยุโรป

คุณแม่ไปเยี่ยมหลานๆ ที่อเมริกา

ด้วยรัก - อาลัย - ใจรำลึก

คุณแม่ได้จากพวกเราไปแล้ว เมื่อคืนวันพุธที่ 21 กรกฎาคม 2547 เป็นการจากไปอย่างไม่มีวันหวนกลับ นับเป็นความสูญเสียและนำความเศร้าสลดมาให้แก่พวกเราอย่างใหญ่หลวง คุณแม่เป็นผู้ให้กำเนิดแก่เรา อุปการะอุ้มชูทะนุถนอมเรามา ถ้านับระยะเวลาสำหรับพี่ดิ๋ย (น.ส.สมพันธ์ เทพาคำ) ก็เป็นเวลา 75 ปี สำหรับน้องชายดิ้ง (นายเสริมศักดิ์ เทพาคำ) ก็นับได้ 73 ปี และน้องสาวสุดท้อง น้องเตี๊ยะ (นางสาวจิตติมา เทพาคำ) ก็เป็นเวลา 45 ปี วันเวลาที่ผ่านมานี้ไม่ว่าจะเป็นวันแห่งความสุขหรือเวลาแห่งความเศร้า สิ่งหนึ่งที่ไม่อาจคลาดคลายไปได้ระหว่างเราเลยก็คือ ความรัก ความอบอุ่น และความปรารถนาดีที่คุณแม่มีให้แก่เราอย่างหมดใจตลอดเวลา เพราะฉะนั้นสิ่งที่พวกเราพอจะตอบแทนให้แก่ท่านได้ก็คือ ความรักอย่างปราศจากเงื่อนไข รวมทั้งความรู้คุณ ความกตัญญูและกตเวทิตคุณอย่างสูงสุดเท่าที่ลูกทั้ง 3 จะกระทำได้ แม้จะเทียบไม่ได้เลยกับพระคุณของแม่ที่ยิ่งใหญ่ราวห้วงสมุทรก็ตาม

ถ้าหวนรำลึกถึงชีวิตของคุณแม่ในอดีตแต่แรกเริ่ม เท่าที่พวกเราสามารถแสวงหาจากแหล่งอันเชื่อถือได้ ประกอบกับที่คุณแม่มักจะเล่าให้ลูกๆ ฟังอยู่เป็นนิจแล้ว ทำให้เราประทับใจในชะตาชีวิตของท่านยิ่งนัก เพราะในช่วงเวลา 97 ปี ของท่านที่ผ่านมา ช่างมีเรื่องราวเกิดขึ้นมากมายเหลือเกิน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงบุคลิกแห่งความเป็นกุลสตรีไทยตามแบบฉบับ ความเป็นมารดาอันประเสริฐ และความเป็นศรีภรรยาอย่างยากที่ลูกหาได้

ชีวิตของคุณแม่ อาจกล่าวได้ว่าแบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงวัยเยาว์ ช่วงออกเรือน และช่วงบั้นปลายชีวิต

ในวัยเยาว์ คุณแม่เกิดเมื่อวันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2450 เป็นบุตรคนที่ 2 ของคุณตาสงวน และคุณยายละม้าย เท่งเศรษฐี ซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ตรงข้ามโรงแรมโอเรียนเต็ล ในปัจจุบัน คุณตาสงวน เป็นพ่อค้าข้าว เพราะมีโรงสีใหญ่อยู่ใกล้บ้าน เพราะฉะนั้นเวลาเดินทางไปไหนจึงใช้เรือกลไฟเป็นพาหนะ แต่ก็มีรถเก๋งประจำบ้านเช่นกัน ซึ่งในสมัยนั้นยากจะหาได้ตามบ้านสามัญชนทั่วไป

เมื่อคุณแม่ถือกำเนิดมา ทางบ้านคุณพ่อ คุณแม่ ของท่าน ซึ่งรับใช้สนองพระเดชพระคุณต่อสมเด็จพระนางเจ้าศรีพัชรินทราบรมมหาราชินี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ก็ได้นำคุณแม่เข้าเฝ้าถวายตัวและขอพระราชทานชื่อจากพระองค์ท่าน ซึ่งด้วยพระมหากรุณาธิคุณอันสูงสุด ก็ทรงโปรดประทานนามคุณแม่ว่า **“จิราพันธุ์”** พร้อมกับรับสั่งว่า ชื่อคุณแม่ที่พระราชทานมานี้ค่อนข้างจะแปลกในหมู่ชนสามัญในขณะนั้นอยู่บ้าง แต่ก็เต็มพระทัยที่จะพระราชทานชื่อนี้ให้ ต่อไปเวลาจะเรียกต้องเรียกชื่อให้เต็มทุกพยางค์ ดังนั้นคุณแม่จึงถูกเรียกโดยทุกคนในบ้านว่า **“คุณจิราพันธุ์”** ทุกครั้ง และการเขียนสะกดชื่อก็ต้องมี **สระอุ อยู่ใต้ ธี ด้วย** นอกจากนี้สมเด็จพระนางเจ้าศรีพัชรินทราบฯ ยังได้พระราชทานเหรียญทองรูปทรงกลม มีอักษรสลัก สม. ซึ่งหมายถึงพระนามเต็มย่อของพระองค์ท่านว่า **“เสาวภาผ่องศรี”** อีกด้วย ครอบครัวของคุณแม่รู้สึกสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ท่านอย่างสุดซึ้ง จึงได้ถวายงานรับใช้สมเด็จพระนางเจ้าฯ ด้วยความซื่อสัตย์กตัญญู รู้คุณตลอดมาจนสิ้นพระชนม์ของพระองค์ท่าน

ครั้นคุณแม่เจริญวัยถึงอายุ 7 ขวบ คุณแม่ก็ได้เข้าศึกษาที่โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง ซึ่งตั้งอยู่ที่โรงพยาบาลศิริราชในปัจจุบัน เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2457 ได้เลขประจำตัวนักเรียน 814 เป็นรุ่นที่ 45 โดยเป็นนักเรียนคนแรกของรุ่น คุณแม่เล่าว่า ตอนเข้าเรียนตอนนั้นยังเป็นเด็กอยู่มาก แต่ก็ต้องดูแลตัวเองพอสมควร พอถึงเย็นวันศุกร์ เรือกลไฟของที่บ้านก็จะแล่นมารับไปส่งบ้าน พอเย็นวันอาทิตย์ ก็ต้องนั่งเรือกลไฟกลับไปโรงเรียน และพอเรือแล่นมาถึงบริเวณหน้าพระบรมมหาราชวัง ท่าช้างวังหลวง น้ำตาคุณแม่ก็จะร่วงพรั่งเพราะคิดถึงบ้านไม่อยากจากบ้าน และเฝ้าคิดถึงรอคอยว่าเมื่อไหร่จะถึงเย็นวันศุกร์สักที ชีวิตของคุณแม่เป็นเช่นนี้จนถึงพุทธศักราช 2462 คุณแม่อายุได้ 12 ปี เนื่องจากโรงเรียนกุลสตรีวังหลังจะย้ายไปตั้งอยู่ริมคลองแสนแสบ แขวงคลองเตยเหนือ เขตวัฒนา และจะเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2463 คุณแม่จึงไม่ได้ย้ายตาม แต่ไปเข้าโรงเรียนแห่งใหม่ ชื่อโรงเรียนเซ็นต์โยเซฟ คอนแวนต์ เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2462 ได้เลขประจำตัว 1327 ในช่วงเวลาเดียวกันนั้น ครอบครัวคุณแม่ก็ได้ย้ายบ้านไปอยู่ที่ถนนสุริวงค์ ใกล้กับบ้านของพระยาพิพากษาสัตยาธิปไตย (ไป คอมนตร์) ผู้พิพากษาศาลฎีกา และคุณหญิงถนอม คอมนตร์ ซึ่งเป็นน้องสาวของคุณตา คุณแม่เล่าให้ฟังว่า เมื่อ

ย้ายบ้านไปอยู่ที่ใหม่ก็มีโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์แห่งเดียวที่อยู่ใกล้ จึงสมัครเข้าเรียนพร้อมกับน้องสาวคุณแม่ คือ คุณศิริพงษ์ พวกนก ร่วมกับบุตรชายคนเดียวของท่านเจ้าคุณพิพากษา และคุณหญิงถนอม (ซึ่งถือว่าเป็นน้อง เพราะเป็นลูกของคุณน้า) ทุกเช้าคุณแม่ก็จะเปิดประตูหลังบ้านไปรับน้องคนนี้ ซึ่งแม้จะเป็นผู้ชายก็เรียนแห่งเดียวกันได้เพราะอายุยังน้อยมาก จูงมือกันต๋อยๆ ไปเรียนจนกระทั่งน้องชายคนนี้ถูกท่านเจ้าคุณพิพากษา ส่งลงเรือกำปั่นไปเรียนที่ฝรั่งเศสทั้งที่อายุยังไม่ครบ 10 ขวบดี น้องชายคนดังกล่าวนี้ศึกษาที่ประเทศฝรั่งเศส 20 กว่าปี จนจบปริญญาเอกทางกฎหมาย และมีชื่อเต็มว่า “ดร.ถนัด คอมันตร์” ซึ่งหลังจากที่ได้เดินทางกลับมายังประเทศไทย ก็เข้ารับราชการที่กระทรวงการต่างประเทศ และทำคุณประโยชน์ให้กับประเทศชาติมากมายจนมีชื่อเสียงเป็นที่ประจักษ์ในเวลาต่อมา

คุณแม่ศึกษาที่โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์จนสำเร็จชั้นมัธยมสูงสุด (ในสมัยนั้นคือ มัธยมศึกษาปีที่ 8) เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2468 การเรียนของคุณแม่ปรากฏว่าได้ผลเป็นที่น่าพอใจยิ่ง โดยศึกษาภาษาฝรั่งเศส เป็นภาษาเอก คุณแม่สามารถพูดได้ เขียนได้อย่างดี โดยเฉพาะลายมือเขียนด้วยปากกา คอแร้งของท่านนั้น นับว่าสวยงามเป็นพิเศษอย่างน้อยคนนักจะเทียบเทียม ซึ่งในกาลเวลาต่อมาพวกเราก็มีโอกาสดูเห็นลายมือของท่านที่เขียนเป็นภาษาฝรั่งเศสด้วยปากกาคอแร้งใช้หมึกสีม่วงในตำราเรียนสมัยก่อน มีความอ่อนช้อยงดงามอย่างน่าพิศวงผิดแผกกว่าตัวเขียนโดยทั่วไป พวกเราสันนิษฐานว่าเหตุที่เป็นเช่นนั้น ก็น่าจะเนื่องจากคุณแม่มีพรสวรรค์ทางด้านศิลปะ เพราะไม่ว่าคุณแม่จะทำอะไร เช่น การวาดรูประบายสี หรือแม้กระทั่งการเขียนใบตอง และห่อใบตองของท่าน พวกลูกๆ ชอบดูเป็นพิเศษ เพราะท่านจะห่อใบตองขนาด 1 ตารางนิ้วได้อย่างรวดเร็วแต่ปราณีตมาก ไม่ว่าจะทำขนมเทียน หรือขนมสาลี่ดอง หรือขนมห่ออื่นใด ซึ่งพวกเราจะไม่ค่อยได้พบเห็นจากที่อื่นเท่าไรนัก ส่วนการหั่นผักชนิดต่างๆ ก็เช่นเดียวกัน คุณแม่หั่นได้สวยงาม สม่่าเสมอ และรวดเร็ว คุณแม่เล่าให้ฟังว่า การที่ท่านทำได้เช่นนี้เพราะได้รับการอบรมอย่าง “เข้มข้น” จากคุณยายนั่นเอง ซึ่งนอกจากจะฝึกปรีดีฝีมือให้แคล่วคล่องแล้ว คุณยายท่านยังอบรมกิริยามารยาท ให้สง่างามทุกอิริยาบถ ดังนั้นไม่ว่าท่านจะกำลังเขียนใบตอง ห่อใบตอง หรือหั่นผักต่างๆ ท่านก็จะต้องนั่งพับเพียบทำงานด้วยความเรียบร้อยสวยงามเสมอ ซึ่งพวกเราเชื่อว่านอกจากคุณแม่จะได้รับ

การอบรมที่เข้มข้นแล้ว ท่านยังมีความสามารถเฉพาะตัวที่เรียกว่า “พรสวรรค์” ของท่านประกอบกันด้วย

ในช่วงชีวิตวัยเยาว์จนถึง “วัยรุ่น” ของคุณแม่ก็นับว่ามีชีวิตที่เรียกได้ว่า สุขสบายมิใช่น้อย เพราะนอกจากสถานะการเงินของครอบครัวที่มั่นคงแล้ว บรรดาญาติพี่น้องต่างก็รักใคร่ปรองดองซึ่งกันและกัน สภาพแวดล้อมโดยรวมต่างก็ล้วนเป็นไปในทางที่น่าชื่นชมทั้งสิ้น แต่เนื่องจากคุณแม่เกิดในตระกูลที่ค่อนข้างเคร่งครัดอยู่ในจารีตประเพณี ท่านจึงได้รับการอบรมเลี้ยงดูในแบบระเบียบแห่งความเป็นกุลสตรีไทย เช่น ในด้านการเป็นแม่บ้านแม่เรือน การทำอาหารการกิน ตลอดจนคบหาสมาคมกับบุคคล ซึ่งถ้าหากเปรียบเทียบกับสภาพหรือแนวความคิดของสตรีไทยในปัจจุบันแล้ว อาจเรียกได้ว่าแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง

ชีวิตเบื้องต้นของคุณแม่จึงมีทั้งความรักความอบอุ่นของครอบครัว แม้จะเคร่งครัดในระเบียบจารีตประเพณีไปบ้างแต่ก็สุขสบาย ชีวิตของท่านในช่วงนั้นจึงมีแต่โรงเรียนบ้าน ครู เพื่อนนักเรียน คุณตา คุณยาย และพี่น้องเท่านั้น มิได้ต้องออกไปเผชิญกับโลกภายนอกมากนัก จนกระทั่งท่านก้าวเข้าสู่ช่วงที่สอง คือ ช่วงออกเรือน

อาจเนื่องจากเหตุผลประกอบกันหลายประการ ครั้นคุณแม่อายุได้ 18 ปี จบการศึกษาจากโรงเรียนเซนต์โยเซฟ (สตรีสมัยนั้นไม่นิยมศึกษาต่อระดับปริญญา) ก็ได้ทำหน้าที่ช่วยคุณยายดูแลบ้าน ซึ่งค่อนข้างจะมีขนาดใหญ่ และจะด้วยเพราะพรหมลิขิตประกอบกับบุพเพสันนิวาสหรืออย่างไรไม่เป็นที่แจ้งประจักษ์ พอคุณแม่มีอายุได้ 20 ปี พระยาอภิบาลนุปผา และคุณหญิงดาว เทพาคำ ได้ส่งแม่สื่อมาสู่ขอคุณแม่ให้แก่บุตรชายคนโตของท่าน ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งนายอำเภอสูงเนิน อยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา ทางคุณพ่อคุณแม่ของท่านได้พิจารณาเห็นสมควรแล้วก็ออกปากตกลงยกคุณแม่ให้ คุณแม่เล่าว่า เนื่องจากคุณแม่มิได้มีผู้ใดอยู่ในดวงใจมาก่อน และมีชีวิตที่อยู่ในรั้วในบ้านมาโดยตลอด จึงไม่มีเหตุอันใดที่คุณแม่จะปฏิเสธ ทั้งคุณแม่ก็มีอายุพอสมควรแก่การออกเรือนแล้ว จึงเตรียมตัวเตรียมใจที่จะเป็นเจ้าสาวทั้งที่ยังไม่เคยเห็นหน้าเจ้าบ่าวเลย คุณแม่ได้สอบถามคุณยายว่าเจ้าบ่าวของท่านชื่ออะไร ขอรู้จักชื่อกันไว้สักเล็กน้อยก่อน พอคุณยายบอกชื่อให้ฟังเท่านั้น คุณแม่ถึงกับลืมนึก เพราะเจ้าบ่าวท่านนั้นมีชื่อว่า “ขุนอังกณานุรักษ์ (สมถวิล เทพาคำ)”

เพราะท่านหลับตานึกว่า บุคคลที่ได้ชื่อว่า “ท่านขุน” คงมีลักษณะที่ค่อนข้างน่าเป็นห่วงในการแต่งเนื้อแต่งตัวและคำพูดจาต่างๆ อยู่มิใช่น้อย ต่อมาก็มีการนัดดูตัวกันที่บ้านคุณแม่ โดยนัด “ท่านขุน” มารับประทานข้าวกัน ครั้นถึงเวลานัดปรากฏว่า “ท่านขุน” ได้ปรากฏกายในลักษณะสุภาพบุรุษหน้าตาหล่อเหลาเอาเรื่อง กิริยามารยาทก็เรียบร้อยงามตาสมกับเป็นลูกพระยา ถึงแม้จะเป็นท่านขุนห่างไกลกรุงก็ตาม แต่ที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่งตามที่คุณแม่เล่าให้ลูกๆ ฟัง ก็คือท่านขุนใส่เสื้อผ้าปานบางๆ ผ่าอกตลอด แม้จะกลัดกระดุมเรียบร้อยแต่เวลานั่งบางครั้งรอยผ่าออกเสื้อก็แยกออก นอกจากนั้นท่านขุนยังสวมหมวกหางนกยูงและถุงกางเกงแพรอย่างดี พร้อมทั้งถือไม้เท้าอีกต่างหาก ซึ่งจะดูว่ามีความสวยสง่าก็ได้ แต่นั่นคงไม่ใช่ในสายตาของคุณแม่ซึ่งเป็นลูกชาวกรุงและใกล้ชิดในรั้วในวังมาตลอดชีวิตของท่าน คุณแม่ได้ตั้งปณิธาน ณ เวลานั้นเลยว่า ต่อไปถ้าได้อยู่เป็นครอบครัวเดียวกันเมื่อไหร่แล้ว คุณแม่จะต้อง “ปฏิวัติ” มิใช่เพียง “ปฏิรูป” การแต่งกายของท่านขุนให้จงได้ ซึ่งปรากฏผลหลังจากคุณแม่ได้สมรสกับท่านขุนในปี พ.ศ. 2470 และเดินทางไปอยู่ร่วมกันที่อำเภอสูงเนิน ในเวลาเพียงปีเศษต่อมา ท่านขุนสามีของท่านก็ได้รับพระราชทานยศเลื่อนให้เป็น “หลวง” ในราชทินนามเดิม คือ **หลวงอังคณานุรักษ์** แล้วย้ายไปเป็นปลัดจังหวัดหนองคาย เมื่อ พ.ศ. 2473 คุณหลวงอังคณานุรักษ์จะเปลี่ยนรูปโฉมการแต่งกายแบบใหม่ตามการปฏิวัติของคุณแม่เพียงใดไม่ปรากฏชัด แต่ได้ยืนยันว่าทุกครั้งที่คุณหลวงอังคณานุรักษ์เดินทางไปราชการที่กระทรวงมหาดไทยที่กรุงเทพฯ ข้าราชการกระทรวงฯ หลายท่านเรียกคุณหลวงท่านว่า **“พระเอกกระทรวงมหาดไทย”**

ด้วยความที่คุณแม่ท่านมีพรสวรรค์เชิงศิลปะ และมีความปราณีตละเอียดลออในการแต่งตัวเป็นอย่างมาก ท่านจึงได้ปฏิวัติการแต่งกายของคุณพ่อได้อย่างยอดเยี่ยม โดยให้คุณพ่อตัดชุดสากลในร้านที่ดีที่สุดแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ สวมเสื้อเชิ้ตแขนยาวพับปลาย ติดกระดุมต่างหาก คอเชิ้ตก็ตัดโดยแยกคอเสื้อออกจากตัวเสื้อ คอเสื้อนี้จะเป็นผ้าแข็งตัดได้รูปทั้งกับตัวเสื้อ และเนกไท ส่วนหมวกก็ใช้หมวกสักหลาดบอสสลีโน จากอิตาลี และรองเท้าแบเร็ตจากอังกฤษ เป็นต้น

ขอย้อนเล่าถึงชีวิตคุณแม่เมื่อแรกแต่งงานกับคุณพ่อ คุณแม่ท่านนึกภาพไม่ออกกว่าการมีชีวิตร่วมกับท่านขุนนายอำเภอสูงเนินจะเป็นอย่างไร ชีวิตคุณแม่

ตั้งแต่แรกเกิด และเจริญวัยจนถึงระยะออกเรือน ล้วนแวดล้อมด้วยสิ่งเจริญตา
เจริญใจ สะดวกสบายทุกอย่างทุกประการ ครั้นพอถึงชั้นแต่งงานต้องจากบ้าน
จากสิ่งแวดล้อมที่คุ้นเคยมาตลอดช่วงชีวิต 20 ปี เข้าสู่สิ่งแวดล้อมใหม่ ซึ่งทั้งไม่
สะดวก ไม่สบาย ไม่เจริญตาเจริญใจเหมือนเคย ทุกอย่างเปลี่ยนแปลงไปหมด
จากไฟฟ้าสว่างไปสู่แสงตะเกียงเจ้าพายุที่ติดๆ ดับๆ จากน้ำประปาไปสู่น้ำบ่อที่
ไม่สู้จะใสสะอาดนัก จากการเดินทางด้วยรถยนต์หรือเรียกไฟไปสู่เกวียนใช้วัว
ลาก จากถนนลาดยางราบเรียบไปสู่ถนนที่มีไช่ถนนให้รถแล่น แต่เป็นเพียงรอย
เท้าของคนและสัตว์ที่ใช้เดินผ่านบุกบันไปในป่า และโดยเฉพาะจากบุคคลที่คุณ
แม่รู้จักคุ้นเคยไปสู่บุคคลแปลกหน้าไม่เคยพบเห็นมาก่อน แม้ภาษาที่ใช้ก็ยัง
แตกต่างแทบจะฟังไม่รู้เรื่อง บางครั้งต้องมีล่ามแปล ยิ่งไปกว่านั้นบ่อยครั้งที่
คุณแม่ต้องอยู่บ้านประจำตำแหน่งของนายอำเภอสูงเนิน ส่วนคุณพ่อต้องไป
ทำงานเป็นเลขานุการส่วนตัวของ**พระยาเพชรลดา** เทศาภิบาลมณฑลอีสาน ซึ่ง
ท่านมีสถานบัญชาการอยู่ที่ตัวเมืองนครราชสีมาหลายๆ วัน หรือบางครั้งก็
หลายอาทิตย์ กว่าจะได้กลับมาที่อำเภอสูงเนินสักครั้ง แต่ก็ด้วยความเป็น
“คนใจเพชร” ของคุณแม่ทำให้ท่านต่อสู้ฟันฝ่ากับอุปสรรคเหล่านี้ได้อย่างไม่ย่อท้อ

เมื่อคุณพ่อย้ายไปรับตำแหน่งปลัดจังหวัดหนองคายในเวลาอีก 2 ปีเศษ
ปรากฏว่าคุณแม่สามารถทำความคุ้นเคยกับสิ่งแวดล้อมที่แปลกใหม่เหล่านั้น
ในอำเภอสูงเนินได้อย่างกลมกลืน คุณแม่ไม่เดือดร้อนกับสิ่งที่ท่านได้พบเห็น
เหล่านั้นเลย ท่านสามารถผูกสัมพันธ์ไมตรีกับข้าราชการและครอบครัวเขาเหล่านี้นั้นในอำเภอ
รวมทั้งชาวบ้านได้เป็นอย่างดี จนกระทั่งแม้เมื่อจากบุคคล
เหล่านั้นโดยโยกย้ายตามคุณพ่อไปอีกหลายจังหวัดในอีกหลายปีต่อมา
ความคุ้นเคยและสนิทชิดชอบที่ท่านมีต่อบุคคลในอำเภอสูงเนินก็มีได้
เสื่อมคลาย ต่างจดจำกันได้ดี แม้กระทั่งใครมีลูกเต้าจะฝากฝังให้มาอยู่กับ
คุณแม่เพื่อเล่าเรียนในจังหวัดใหญ่ คุณแม่ก็รับไว้ด้วยความยินดีและกรุณายัง

เมื่อคุณแม่ให้กำเนิดบุตรคนแรกเป็นหญิงชื่อ คุณดุษฎี หรือนางสาวสมพันธ์
ทั้งที่อายุเพียง 1 ขวบ คุณแม่ก็ประทับประคองทะนุถนอมเดินทางบุกป่าฝ่าดง
ไปจังหวัดหนองคายด้วยเกวียนเป็นระยะเวลาเกือบ 2 อาทิตย์ ส่วนบุตรคนที่
สองเป็นชายชื่อเล่นว่า คุณตัง หรือ นายเสริมศักดิ์ ซึ่งคลอดที่หนองคาย
คุณแม่ก็นำขึ้นเกวียนจากจังหวัดหนองคายไปถึงจังหวัดอุดร แล้วขึ้น “รถโยก”
จากจังหวัดอุดรไปลงที่อำเภอบ้านไผ่แล้วนั่งเกวียนไปถึงจังหวัดมหาสารคาม ซึ่ง

คุณพ่อย้ายไปรับราชการเป็นข้าหลวงประจำจังหวัด (ปัจจุบันเรียกว่าผู้ว่าราชการจังหวัด) ท่านลองหลับตาแล้วนึกภาพ “รถโยก” ว่าเป็นรถของการรถไฟที่ไม่มีหลังคา ไม่มีด้านข้าง ด้านหน้าไม่มีอะไรทั้งสิ้น เป็นเพียงพื้นกระดานโล่งๆ มีล้อ 4 ล้อ ตั้งอยู่บนรางรถไฟ และมีที่นั่งซึ่งนั่งได้ไม่เกิน 2 คน มีคนยืนด้านหลัง ใช้มือโยกคันโยกให้แล่นไปบนรางรถไฟ คุณแม่ก็อุ้มลูกชายซึ่งเกือบจะแดงๆ นั้นไว้ในอ้อมแขน เคราะห์หัดที่มีร่มกางกันแดดอยู่เหนือศีรษะ การเดินทางช่วงนี้ใช้เวลาหลายชั่วโมงเกือบทั้งวัน เพราะระยะทางยาวเป็นร้อยกิโลเมตร และรถโยกก็แล่นไม่ได้เร็ว เพราะวิ่งไปตามแรงโยกคนโยกเท่านั้น พ่อโยกๆ ไป คนโยกก็ล้าแขน รถก็วิ่งช้าลงๆ จนหายเมื่อยก็เริ่มโยกแรงขึ้นเป็นเช่นนี้ตลอดเส้นทาง หากจะถามว่าคุณแม่ทอดยอกกับสิ่งแวดล้อมเหล่านี้หรือไม่ ลูกทุกคนตอบยืนยันได้เป็นเสียงเดียวกันว่า “ไม่เลย” ฤดูหนาวในเรือนกายของท่านช่างแข็งแกร่งจนน่าอัศจรรย์ ยิ่งไปกว่านั้นยังปรากฏอีกด้วยว่า คุณแม่ชอบการเดินทาง ไม่ว่าจะเป็นการเดินทางนั้นจะเป็นระยะทางเท่าใด ใช้เวลานานเท่าใด คุณแม่ก็ไม่ย่อท้อ กลับตั้งใจเอาชนะให้จงได้ นี่เป็นส่วนหนึ่งของความเป็นคุณแม่ของเรา และเป็นสิ่งที่พวกเราทุกคนรู้สึกภูมิใจอย่างยิ่ง

ถ้าจะบรรยายให้เห็นภาพสมัยที่คุณแม่ร่วมชีวิต ร่วมทุกข์ ร่วมสุขกับคุณพ่อนั้น ก็จะทำให้ท่านปฏิบัติตนได้กลมกลืนสมกับเป็นภรรยาผู้บริหารอย่างยิ่ง นับแต่คุณพ่อทำงานในตำแหน่งนายอำเภอสูงเนิน จนมาเป็นปลัดจังหวัดหนองคายและข้าหลวงประจำจังหวัดมหาสารคามในที่สุด นับเวลาได้ 12 ปี จาก พ.ศ. 2470 ถึง 2482 คุณแม่สามารถปฏิบัติหน้าที่แม่บ้าน และแม่กระทั่งทำงานในตำแหน่ง “พระยาทายนน้ำ” คือ เป็นหน่วยส่งกำลังบำรุง ได้อย่างดีเยี่ยม นอกเหนือจากการดำรงชีวิตท่ามกลางความแตกต่างจากทุกสิ่งที่คุณแม่เคยประสบและคุ้นเคยในเมืองหลวง จนกระทั่งมามีชีวิตร่วมกับคุณพ่อในต่างจังหวัดซึ่งเป็น “หลังบ้าน” ให้คุณพ่ออย่างมีประสิทธิภาพยิ่ง

คุณพ่อมีนิสัยชอบอยู่อย่างหนึ่ง คือ การแข่งขันชกมวย ถึงขนาดที่มีค่ายมวยอยู่ในบริเวณบ้านพัก ตั้งแต่จังหวัดหนองคายและมหาสารคาม นักมวยของค่ายคุณพ่อก็มีชื่อเสียงโด่งดัง ในสมัยนั้นชื่อว่า “ค่ายมวยพัฒน” ถึงหน้าเทศกาลจังหวัดใดในภาคอีสานมีงานชกมวย คุณพ่อก็จะนำนักมวยในค่ายไปชก เพราะฉะนั้นในบ้านจึงมีเด็กผู้ชายกว่า 20 คน ที่พ่อแม่เขานำมาฝากเพื่อฝึกฝนชกมวยบ้าง มาสมัครขอเข้าอยู่ในค่ายบ้าง คุณพ่อก็รับไว้ ทุกๆ เย็นจะมีครูมวย

มาฝึกสอนเป็นระบบ แต่การเลี้ยงดูเด็กหนุ่มเหล่านั้นเป็นหน้าที่คุณแม่ที่จะจัดหามิให้ต้องอดอยากหิวโหย และยังต้องจัดหาที่หลับที่นอนให้อีกด้วยการทำอาหารให้เด็กที่กำลังกินกำลังนอนเหล่านั้น คุณแม่เล่าว่าถึงกับต้องหุงข้าวกระทะเลี้ยงดูกันทุกวัน โชคดีที่ข้าวปลาอาหารในจังหวัดหนองคายและมหาสารคามนั้นถูกมาก พอที่ปลัดจังหวัดหรือข้าหลวงประจำจังหวัดซึ่งรับพระราชทานเพียงเงินเดือนอย่างเดียว เดือนละ 300-400 บาท จะดูแลได้ ถ้ายกตัวอย่างราคาอาหารให้คนกรุงเทพฯ ในขณะที่ฟังก็คงถึงกับอ้าปากค้างแทบจะไม่น่าเชื่อ เช่น ข้าวสารราคากระสอบละ 1 (หนึ่ง) บาท ออกไก่สดใหญ่ๆ ออกละ 1 (หนึ่ง) สตางค์ ดังนั้นเป็นต้น และด้วยฝีมือการทำอาหารและสั่งงานของท่าน เด็กนักมวยในค่ายไวยพัฒน์ทุกคนจึงมีกำลังร่างกายแข็งแรง ไปชกที่ใดก็มักจะได้ชัยชนะกลับมาแทบทุกครั้ง มีเกล็ดที่คุณแม่เล่าให้ฟังอีกด้วยว่า ครูมวยที่มาช่วยฝึกสอนชื่อ “ทองสุข” เป็นนักมวยมีชื่อเสียง ในแถบลุ่มแม่น้ำโขง คือชกจนเป็นแชมป์ในประเศลาว และญวน แต่อาชีพของครูทองสุขที่แท้จริงคือเป็นครูวาดเขียน สอนอยู่ที่โรงเรียนชายประจำจังหวัดหนองคาย เมื่อคุณพ่อย้ายไปจังหวัดมหาสารคาม ครูทองสุขผู้นี้ก็ขอย้ายตามไปด้วย และไปตั้งค่ายชกมวยที่บริเวณบ้านจวนข้าหลวง ครูทองสุขมีลูกศิษย์เอกรุ่นใหญ่อยู่คนหนึ่งชื่อ “ประพิน” ชกเก่งมาก ทั้งไทยและสากล ซึ่งต่อมาคุณพ่อได้สนับสนุนส่งไปเรียนวิชาพลศึกษาที่กรุงเทพฯ จนสำเร็จพลเอก และเป็นครูสอนวิชาพลศึกษาแก่โรงเรียนต่างๆ ในกรุงเทพฯ จนกระทั่งไปสอนที่โรงเรียนช่างกลอุเทนถวาย และพบนักเรียนที่นั่นคนหนึ่ง เกิดถูกชะตา จนได้ช่วยฝึกวิทยายุทธเด็กช่างกลคนนี้ให้สูงส่งยิ่งขึ้น จนไม่มีคู่ชกด้วยเนื่องจากสามารถปราบนักมวยไทยที่สนามมวยเวทีราชดำเนินได้หมด ต่อมาได้ขึ้นชกมวยสากลชิงแชมป์โลกกับนักมวยฝรั่งหลายคน เช่น จิมมี่ คาร์เธอร์ แห่งออสเตรเลีย โรแบร์ต โคฮิง แห่งฝรั่งเศส และราตอง มาร์เซียส แห่งเม็กซิโก นักมวยที่เป็นหลานศิษย์ของค่ายไวยพัฒน์ผู้นี้ คือ “จำเริญ ทรงกิตรัตน์” ซึ่งต่อมาได้รับพระราชทานยศเป็นร้อยตำรวจเอก และครูมวยของจำเริญก็มีชื่อเต็มว่า “พันตำรวจเอกประพิน เครือทองศรี” นั่นเอง ซึ่งนอกจากจะเป็นครูมวยเอกของค่ายไวยพัฒน์แล้ว ต่อมายังสามารถชนะการประกวดชายงามคนแรกของเมืองไทย (ซึ่งจัดการประกวดที่สวนอัมพร) และได้เข้ารับราชการในกรมตำรวจจนได้รับพระราชทานยศเป็นพันตำรวจเอกดังที่ได้กล่าวมา บุคคลทั้งสองมีชีวิตที่โลดโผน และน่าตื่นเต้น

รุ่งเรืองอยู่ในยุคปีพุทธศักราช 2490

บางท่านที่อ่านมาถึงตรงนี้ก็ทราบว่า คุณพ่อชอบมวย ส่วนคุณแม่ต้องดูแลเอาใจใส่หาข้าวหาปลาให้แก่นักมวยของคุณพ่อหลายสิบคนเป็นเวลานานหลายปีต่อเนื่อง และคุณแม่เมื่อครั้งอยู่บ้านกรุงเทพฯ ก็ไม่เคยเห็นเขาชกมวยกันสักครั้ง โทรทัศน์สีหรือขาวดำสมัยนั้นก็ไม่มี จะมีรังเกียจหรือหวาดกลัวเรื่องราวเกี่ยวกับการชกมวยของลูกผู้ชายตัวจริงเหล่านั้นหรือ พวกเราลูกหลานของคุณแม่ขอกราบเรียนด้วยความสวัสดีจริงว่า มิได้เลย นอกจากคุณแม่จะไม่รู้ลึกเป็นประการอื่นแล้ว คุณแม่ยังชอบดูมวยเสียอีก คราวใดที่มีการฝึกซ้อมมวยที่ลานบ้านหรือคุณแม่มีโอกาสดินทางไปชมการแข่งขันชกมวยพร้อมกับคุณพ่อ คุณแม่ก็จะไปนั่งชมด้วยความรู้สึกสนุกตื่นเต้นเหมือนบุคคลอื่นในสนามมวยนั้นทีเดียว ซึ่งแสดงให้เห็นถึงบุคลิกแห่งความเป็นนักสู้ของท่านอย่างแท้จริง ยิ่งไปกว่านั้นมิได้อยู่คราวหนึ่งประมาณ 60 ปี มาแล้ว ตอนนั้นครอบครัวของเราได้ย้ายมาอยู่กรุงเทพฯ แล้ว เย็นวันหนึ่งคุณแม่นั่งอยู่ที่เรือนริมน้ำริมคลองสะพานขาว ลูกเจ๊กที่ทำโถ่งอยู่ข้างๆ บ้าน มีเหตุขัดใจกับลูกชายคนเดียวของท่าน ซึ่งขณะนั้นมีอายุประมาณ 13 ปี พอเด็กคนนั้นเดินมาห่างๆ ก็ตะโกนลอยๆ ล้อเลียนมา คุณแม่ได้ยินเช่นนั้นก็สั่งบุตรของท่านทันทีว่า “ลูกไปชกกับมัน” พร้อมชี้มือสั่งการลูกชายคุณแม่ก็เคารพในคำสั่งคุณแม่ รีบวิ่งตรงไปที่เด็กคนนั้น พอถึงตัวก็ไม่พูดพล่ามทำเพลงบรรเลงมวยเข้าใส่กันอย่างอุตลุดจนพักหนึ่งเหนื่อยพอแรงก็เลิกกัน รุ่งเช้าตอนเดินออกจากบ้านไปโรงเรียนเจอเด็กคนนั้นอีก ก็ใส่กันจนตักน้ำตักท่ามอมแมมไปด้วยกัน เลยถือโอกาสไม่ไปโรงเรียนในวันนั้น คุณแม่ทราบก็อึ้งๆ ไม่พูดอะไรสักคำ และตั้งแต่นั้นมาลูกเจ๊กคนนั้นก็มิได้ตะโกนล้อเลียนลูกคุณแม่อีก และกลับเป็นเพื่อนกันในท้ายที่สุด เรื่องราวที่เล่ามานี้ได้ย้าชี้ชัดถึงความเป็น “ลูกผู้หญิงตัวจริง” ของคุณแม่ของเราอย่างไร ลูกชายของท่านคิดถึงเรื่องนี้ขึ้นมาที่ไรต้องอึ้งอย่างชื่นชมคุณแม่ทุกที

ครั้นในปีพ.ศ. 2484 คุณพ่อได้ย้ายไปเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา คุณแม่ได้จัดเตรียมข้าวของส่งไปค่อนข้างมาก เพราะสงขลาเป็นจังหวัดใหญ่ และเป็นเมืองชุมทางแยกไปยังจังหวัดอื่นๆ ได้อีกหลายจังหวัด การรับรองแขกหรือจึงค่อนข้างมากเป็นพิเศษ ครั้นไปอยู่ได้สักพักหนึ่ง ชาวสงครามญี่ปุ่นจะเข้ารบในภาคพื้นเอเชียบูรพา โดยมีประเทศไทยเป็นจุดหมายต้นๆ ของการรุกราน โดยเฉพาะทางภาคใต้ของประเทศ ภายในเวลาไม่กี่ปี คุณพ่อจึงได้

ขอให้คุณแม่เดินทางกลับมาอยู่กรุงเทพฯ เพื่อหลีกเลี่ยงสงคราม พอถึงวันที่ 10 ธันวาคม 2484 ญี่ปุ่นก็ยกกองทัพขึ้นฝั่งที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ประจวบคีรีขันธ์ และจังหวัดสงขลาพร้อมกัน โดยเฉพาะจวนข้าหลวงจังหวัดสงขลาตั้งอยู่ใกล้ชายหาดแหลมสมิหราอันเป็นจุดยกพลขึ้นบก ดังนั้นเมื่อญี่ปุ่นยกทัพขึ้นฝั่งได้นักนำพลเข้ายึดจวนข้าหลวงสงขลาเพื่อใช้เป็นที่บัญชาการนำกองทหารคืบหน้าเข้าสู่มาเลเซียต่อไป คุณพ่อต้องเข้าร่วมบัญชาการรบกับกองทหารของไทยที่ค่ายคองหงส์ จนถึงวาระสิ้นสุดการสู้รบกับกองทัพญี่ปุ่นในเวลาต่อมา คุณแม่เล่าว่าเคราะห์ดีที่คุณพ่อรอดพ้นมาได้ ไม่ได้รับอันตรายอย่างใด แต่ปรากฏว่า เมื่อเหตุการณ์ที่สงขลาสงบลง คุณพ่อก็ได้รับคำสั่งโยกย้ายไปอยู่จังหวัดอ่างทอง เพื่อพักผ่อนความเคร่งเครียด ข้าวของที่คุณแม่ได้ขนไปใช้สอยที่จังหวัดสงขลาบรรทุกรถไฟเกือบเต็ม 1 ตู้ นั้น ขนกลับมาได้ไม่ถึงครึ่งคันรถบรรทุก แต่คุณแม่ก็มีได้บริพากัน หรือออกปากเสียขายแต่ประการใด คงถือว่าเป็นข้ารับใช้ราชการแล้วก็ต้องปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้นแก่ชีวิตหรือครอบครัวของท่าน

ต่อจากการบุกของกองทัพญี่ปุ่นดังกล่าวในปลายปี พ.ศ. 2484 แล้วประเทศไทยก็จำต้องเข้าสู่สงคราม สงครามที่เป็นสงครามเฉพาะถิ่นก็ได้ขยายตัวไปเป็นสงครามโลก ประเทศไทยในฐานะเป็นฝ่ายอักษะ คือ เยอรมัน และญี่ปุ่น จึงต้องตกที่นั่งลำบากไปด้วย ช่วงกลางและปลายสงคราม คุณพ่อย้ายไปเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดภูเก็ต ซึ่งเมื่อเดินทางไปรับงานที่จังหวัดภูเก็ตแล้วก็ออกจากตัวจังหวัดซึ่งเป็นเกาะไม่ได้ เพราะถูกเรือดำน้ำฝ่ายสัมพันธมิตรล้อมไว้ ขนาดเรือเฟอร์รี่ที่กลาง แล่นระหว่างตัวเกาะกับแผ่นดินใหญ่ (สมัยนั้นสะพานสารสินยังไม่ได้สร้าง) ยังถูกตอร์ปิโดจากเรือดำน้ำยิงจม ทั้งที่กรุงเทพฯ เองก็ถูกเครื่องบินสัมพันธมิตรบินมาทิ้งระเบิดทั้งกลางวันและกลางคืน ชีวิตในช่วงนั้นจึงลำบากมากทั้งเรื่องค่าใช้จ่าย และความเป็นอยู่ ข้าวของนอกจากหาซื้อได้ยากแล้วยังแพงลิบลิ่ว คุณแม่ต้องหารายได้เพื่อเลี้ยงลูกอย่างทรหดยิ่ง ด้วยการตั้งโรงงานเล็กๆ ที่บ้านสะพานขาว ทำการปั่นด้ายปอแก้วเพื่อนำไปขายกระทรวงอุตสาหกรรมทอดกระสอบข้าวสารต่อไป คุณแม่ต้องวิ่งเต้นทุกอย่างตั้งแต่ติดต่อกระทรวงอุตสาหกรรม ติดต่อคนขายปอ วิ่งหาคนงานเข้ามาทำงาน เริ่มตั้งแต่ 7 โมงเช้าถึง 3 ทุ่ม ทุกวัน ทุกอย่างดำเนินไปด้วยความสามารถของคุณแม่ทั้งสิ้น นำรายได้มาเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่ลูกได้มีความสุขสบาย

พอสมควร คุณแม่บอกกับลูกว่า แม่ทำได้ทุกอย่างไม่ว่าจะเหนื่อยยากแสนเข็ญอย่างไร ขอให้ลูกสุขสบายเท่านั้น ซึ่งลูกของคุณแม่ทุกคนก็ตอบสนองท่านด้วยการขะมักเขม้นเรียนหนังสือ และไม่ประพฤติดนเลวไหล คุณแม่บอกว่าแค่นี้แม่ก็หายเหนื่อยแล้ว

ต่อมาในราว พ.ศ. 2485- 2486 สงครามเข้าขั้นรุนแรงมากขึ้น เครื่องบินข้าศึกบินมาโจมตีกรุงเทพฯ ถึงขึ้น นักขึ้นเกือบทุกวัน คุณพ่อจึงสั่งให้คุณแม่อพยพพาลูกๆ เดินทางไปหลบภัยสงครามที่จังหวัดมหาสารคาม ที่คุณพ่อ-คุณแม่เคยอยู่และคุ้นเคยที่นั่น ลูกๆ จำได้ว่าการเดินทางอพยพในวันนั้นต้องไปขึ้นรถไฟที่หัวลำโพง เราไปถึงแต่เช้าตรู่ นึกว่าเราไปเข้ากว่าคนอื่นแล้ว แต่กลับพบว่าผู้คนที่หัวลำโพงตอนที่เราไปถึงนั้นแน่นขนัดยิ่งกว่าปลาซาร์ดีนอัดในกระป๋องเสียอีก คาดว่าผู้คนเหล่านั้นคงจะนอนค้างที่ซานซลาสถานี่นั่นเอง การขึ้นรถไฟของเราในเช้าวันนั้นเป็นการขึ้นโดยมิใช่ทางธรรมดา คือ ต้องขึ้นรถไฟใหญ่ที่เขาไปส่งเราแล้วขึ้นทางหน้าต่าง ส่วนคุณแม่จะขึ้นโดยวิธีใดลูกไม่ทราบ เพราะไม่เห็น เพราะตัวเองก็ตะเกียกตะกายแทบจะชีวาวายแล้ว แต่คุณแม่ด้วยความฉลาดเฉลียวริษะของท่าน ทำให้ท่านขึ้นรถไฟได้เช่นเดียวกับเรา และเมื่อขึ้นไปแล้วก็ต้องยืนเพราะไม่มีที่นั่งเหลืออยู่เลย และต้องยืนเช่นนี้ไปถึงสถานีนครราชสีมาในตอนเย็นค่ำ ซึ่งก็ยังต้อง นั่ง-นอนหลับบนที่ซานซลาต่อ จนถึงรุ่งเช้าจึงขึ้นรถไฟไปลงที่อำเภอบ้านไผ่ในตอนบ่าย 4 โมง แล้วนั่งรถเมล์โดยสารไปถึงจังหวัดมหาสารคามในตอนค่ำ ความทุกข์ลำเค็ญเหล่านี้คุณแม่ไม่เคยออกปากบ่นสักคำ ทำให้ลูกมีกำลังใจอดทน อดกลั้นไปกับท่านด้วย เมื่อถึงจังหวัดมหาสารคาม คุณแม่ได้รับการต้อนรับจากคนคุ้นเคยและชาวเมืองอย่างดียิ่ง เพราะทั้งคุณพ่อและคุณแม่สร้างมิตรและประกอบความดีงามไว้ให้แก่ชาวจังหวัดนี้มิใช่น้อย เราได้อยู่อาศัยที่จังหวัดแห่งนี้ประมาณปีเศษ จนสงครามสงบจึงเดินทางกลับกรุงเทพฯ เพื่อให้ลูกศึกษาเล่าเรียนต่อไป

พอสงครามสงบคุณพ่อก็ลาออกจากราชการทั้งที่อายุยังน้อย แค่ 45 ปีเอง ท่านบอกพวกเราร่างานราชการของพ่อพอแล้ว ท่านอยากเปลี่ยนไปทำงานอื่นบ้าง ซึ่งก็คือการเป็นนักการเมือง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั่นเอง คุณพ่อฝันที่จะสร้างการเมืองไทยให้เป็นสถาบันที่มีคุณภาพ มีทั้งระบบและระเบียบที่น่าชื่นชม นำความเจริญมาสู่ประเทศไทยในระบบประชาธิปไตย จนกระทั่งท่านได้ร่วมกับเพื่อนนักการเมืองของท่านอีก 3-4 คน ตั้งพรรคการเมืองพรรคแรกขึ้นในเมือง

ไทย และดำรงอย่างมีอุดมการณ์ หลักการ (แม้ปัจจุบันจะมีสมาชิกพรรคน้อยไปสักหน่อย) จนถึงทุกวันนี้ ซึ่งก็คือ **“พรรคประชาธิปไตย”** นั่นเอง

ท่านทั้งหลายคงนึกเดาออกว่า เมื่อคุณพ่อลาออกจากราชการไปสมัครรับเลือกเป็น ส.ส. นั้น คุณพ่อได้ใครเป็นผู้ช่วยเหลือกำลังหลัก... ก็คงไม่มีใครอื่นนอกจากคุณแม่ท่านเท่านั้น คุณพ่อพาคุณแม่ไปจังหวัดมหาสารคามเมืองที่ท่านคุ้นเคยและรู้จักชาวเมืองเป็นอย่างดีมาก่อน การหาเสียงของคุณพ่อในครั้งนั้นมีเพียงประการเดียว คือ กล่าวปราศรัยกับชาวเมืองและพบปะพูดจาแสดงทัศนวิสัยให้ชาวบ้านชาวเมืองเข้าใจและเห็นคล้อย ทุกวันคุณพ่อกับคณะก็จะขี่ม้าไปยังตำบลต่างๆ พบปะหาเสียงไปตามเรื่อง พอดำลงบางครั้งก็อาศัยนอนศาลาวัด บางครั้งที่วัดมีงาน ยี่เก ลำตัด ทั้งคืน ลูกถามท่านว่า แล้วคุณพ่อนอนหลับหรือเปล่า คุณพ่อตอบว่า นอนหลับ เพราะคุณพ่อเป็นคนนอนง่ายและเหนื่อยมาทั้งวัน รุ่งเช้าก็เดินทางต่อไป เป็นเช่นนี้จนได้รับเลือกตั้ง การจะให้เงินทองแก่ผู้ใดนั้นไม่มี เพราะไม่ถูกกับหลักการที่คุณพ่อกำหนดไว้ในใจ และมีได้มีพฤติกรรมเช่นนั้นในหมู่ผู้สมัครหาเสียงกันในวันนั้น

คุณแม่ทำการต้อนรับขับสู้ช่วยคุณพ่อหาเสียงทุกวิถีทางที่จะเป็นไปได้เป็นเวลาแรมเดือน จนคุณพ่อได้รับเลือกตั้งดังกล่าแล้ว อาจกล่าวได้ว่าคุณพ่อเหน็ดเหนื่อยจากภารกิจการเมืองของท่านเพียงใด คุณแม่ก็เหน็ดเหนื่อยเหน็ดจากภารกิจแม่บ้านของนักการเมืองเพียงนั้น ทั้งหมดนี้เป็นที่ประจักษ์ชัดว่า เมื่อใดคราใดที่คุณพ่อต้องการความช่วยเหลือจากคุณแม่แล้ว คุณแม่ก็มีได้หาง่าย คงเป็นเพื่อนกาย เพื่อนใจ และเพื่อนชีวิตของคุณพ่อตลอดเวลา

ชีวิตคุณแม่คงดำเนินเรื่อยมาตามเวลาที่ผ่านไปจนลูกๆ โตขึ้น สำเร็จการศึกษาและมีการงานทำเป็นหลักฐานทุกคน ลูกสาวคนโตสำเร็จประกาศนียบัตรชั้นสูงทางการบัญชี เทียบเท่าปริญญาโท จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เข้าทำงานที่ธนาคารอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (ภายหลังเปลี่ยนชื่อและรูปองค์กรเป็นบริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย) ลูกชายสำเร็জনิตินาสตรบัณฑิตและเนติบัณฑิต เข้ารับราชการในกระทรวงยุติธรรม และเดินทางไปศึกษาวิชากฎหมายต่อ ณ มหาวิทยาลัยลอนดอน ประเทศอังกฤษ ส่วนน้องสาวคนเล็ก สำเร็จปริญญาโทวิชาบริหารธุรกิจจากมหาวิทยาลัยกรุงเทพ ลูกทั้งสามของคุณแม่ต่างมีรายได้ที่จะเลี้ยงตนเองและครอบครัวเป็นส่วนรวม ดังนั้นชีวิตของคุณแม่ในระยะหลังนี้จึงเรียกได้ว่าเข้าสู่เบื้องปลายแล้ว ท่านเพียง

เฝ้ารอดูความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานของลูกแต่ละคนด้วยใจสงบเท่านั้น

ชีวิตในช่วงหลังของคุณแม่อาจนับได้ตั้งแต่ท่านอายุเข้าสู่วัย 61 ปี คุณพ่อก็สิ้นลง ลูกจำได้ว่า เมื่อวันที่คุณพ่อถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิตของท่านนั้น คุณแม่ได้เข้าห้องพระสวดมนต์สงบนิ่งอยู่เป็นเวลานาน พวกลูกๆ ไม่มีใครเข้าไปรบกวนท่านแต่อย่างใด เพราะเข้าใจความรู้สึกของท่านเป็นอย่างดีว่าเป็นฉันใด คุณแม่เป็นคนใจแข็งประดุจเพชรมาแต่ก่อนอย่างไร ท่านก็สำแดงธาตุแท้ของท่านออกมาเช่นนั้นมิได้เสื่อมคลาย ไม่บ่น ไม่คร่ำครวญ ไม่มีน้ำตา ทุกอย่างซ่อนอยู่ภายใต้สีหน้าสงบเย็นนี้ตลอดเรื่อยมา ลูกๆ ทุกคนพยายามที่จะให้คุณแม่คลายความเศร้าสลดลงเมื่อวันเวลาผ่านไปทุกอย่างก็ค่อยคืนกลับสู่สภาพเดิม ทุกครั้งที่มีโอกาสลูกๆ ก็จะพยายามพาคุณแม่ไปพักผ่อนยังสถานที่ต่างๆ ทั้งในและนอกประเทศ ยิ่งในระยะหลังคุณแม่มีหลานจำนวน 3 คน คือ หลานชายคนโต ชื่อ ดร.ศิริศักดิ์ และหลานสาว 2 คน ชื่อ นางสาวสุดฉวี และนางสาววรินทรา มาร่วมช่วยให้เกิดความอบอุ่นและสดชื่นในครอบครัว ชีวิตคุณแม่ก็ยังมียี่สิบสามมากขึ้น มีอยู่คราวหนึ่งคุณแม่กับลูกและหลานพากันไปท่องเที่ยวยังต่างประเทศ พวกเรามีความสุขมาก คุณแม่ถือเป็นหวานใจของคณะท่องเที่ยวที่เดียว พอรถโค้ชแล่นผ่านทางริมเขาอันเขียวชอุ่ม มีสายน้ำตกที่ละลายจากหิมะบนยอดเขาไหลลงมาสู่เบื้องล่างดุจสายริบบิ้นสวรรค์ ลูกคนหนึ่งของคุณแม่พูดกับคุณแม่ว่า “เกิดชาติหน้าฉันใดขอเป็นลูกคุณแม่อีกทุก ๆ ชาติ” เผลอญูกพูดเสียงดังไปหน่อย พรรดพวกที่นั่งใกล้ๆ ในรถได้ยินพากันร้องเป็นเสียงเดียวกันว่า ขอเป็นลูกคุณแม่ด้วย พวกเราเลยหัวเราะกันยกใหญ่

คุณแม่ท่านชอบเดินทางอย่างไม่ว่างจักเบื่อหน่าย แต่คุณแม่ท่านกลับแปลกอยู่อย่างหนึ่ง คือ ไม่ชอบที่สูง ดังนั้นเวลาชวนท่านไปเที่ยวยังที่ต่างๆ โดยเฉพาะในต่างประเทศแล้ว คุณแม่ก็แสดงกิริยาอึดเอื้อน เราเข้าใจท่าน แต่ก็ให้หลานไปออดอ้อนชวนท่านไป ด้วยความรักหลานสุดหัวใจ หลานขอรับรองอะไรท่านไม่เคยขัด ท่านก็พยักหน้าแสดงตกลง ครั้นเดินทางไปถึงสถานที่ที่จะต้องขึ้นเขาสูง เช่น ยอดเขาทีดิลิส ที่เมืองลูเซิร์น ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ซึ่งนักท่องเที่ยวนิยมเดินทางไปเที่ยวชม ดังนั้นพอขึ้นรถรางเพื่อจะเล่นปืนขึ้นสู่ยอดเขา พวกเราทั้งลูกและหลานก็จะร่วมกันกอดคุณแม่ให้ท่านรู้สึกอบอุ่นไม่หวาดกลัว ในขณะที่รถรางค่อยๆ แล่นขึ้นสูงขึ้นไปเป็นลำดับ แต่เมื่อถึงยอดเขาแล้วคุณแม่

ก็มีความสุขยิ่ง เดินดูทิวเขา และเมื่อหลานนำก้อนหินมาให้ท่าน ท่านก็รับไว้ และร่วมถ่ายรูปกันด้วยสีหน้าที่สุขสันต์

ชีวิตของคุณแม่ในระยะหลังมีแต่ความอบอุ่น และความสุขท่ามกลาง การประทับ ประคองจากแพทย์ พยาบาล ลูก และหลานทุกคน รวมทั้งท่าน ผู้ใหญ่ที่เคารพภักดีส่งกระแสจิตไปยังคุณแม่ให้ท่านแข็งแรงอีกด้วย ด้วยเหตุ เช่นนี้กรรมที่ทำให้ท่านมีสุขภาพกายและใจที่ดีที่สุดตามสภาพจนวาระสุดท้าย ศิริรวมอายุได้ 96 ปี 10 เดือน 18 วัน วันสุดท้ายแห่งชีวิตของคุณแม่ คือ วันพุธที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2547 เมื่อตอนบ่าย ทุกคนที่เฝ้าแวดล้อมอยู่ต่างก็เห็นว่า ท่านมีสุขภาพและผิวพรรณที่ผ่องใส หน้าตามีความสุขเหมือนเช่นเคย หลานสาวคนเล็กซึ่งทำงานอยู่บริษัทการบินไทย เพิ่งกลับจากทำงานเข้ามาราบและ กอดคุณย่าเหมือนเช่นเคย พร้อมกับพูดว่า “I love you” คุณแม่ก็พูดกระซิบตอบ หลานในขณะนั้นว่า “I love you too” ย่าหลานคู่นี้ชอบพูดภาษาฝรั่งต่อกัน ครั้นตกลางคืนคุณย่าก็จากพวกเราไปอย่างเงียบสงบ มิได้มีอาการผิดปกติ ก่อนหน้านั้นเลย

วิญญาณของคุณแม่โบยบินไปสู่ที่ใดหนอ พวกเราแน่ใจว่าไม่ว่าคุณแม่ ขณะนี้จะอยู่ ณ แห่งหนตำบลใด คุณแม่ก็จะต้องมีแต่ความสงบสุขและคิดถึง พวกเราทุกคนอย่างมากๆ เช่นเดียวกับที่เรามีต่อท่านเท่าเทียมกัน คำอธิษฐาน ที่เราเคยมีต่อคุณแม่ว่าชาติหน้าหรือชาติใด ขอให้พวกเราได้เป็นลูกคุณแม่อีก คำอธิษฐานนี้คงจะต้องสัมฤทธิ์ผลอย่างแน่นอน ถ้าสวรรค์ยังมีความเป็นธรรม ให้แก่เรา

พระคุณยิ่งพันพรรณนา

ศิริศักดิ์ เทพาคำ
สุดถวิล เทพาคำ
วรินทร์า เทพาคำ

กลางดึกสงัดของคืนวันที่ 21 กรกฎาคม เสียงออกจากโทรศัพท์ภายในดังขึ้น ปลุกให้ทุกคนในบ้านประชาขึ้นตื่นขึ้นมาด้วยความตระหนก... เป็นเสียงโทรศัพท์จากห้องคุณย่านั่นเอง และแต่ละครั้งที่มีคนโทร.ขึ้นไปเรียก ก็มักเป็นเรื่องชุกเงินเสมอ... ครั้งนี้ก็เช่นกัน ไม่มีข้อยกเว้น และดูเหมือนเสียงออกจะดังยาวนานกว่าครั้งก่อนๆ... ทุกคนต่างมีความความกังวลใจอยู่ลึกๆ และก็เฝ้าภาวนาขออย่าให้สิ่งที่เป็นกังวลนั้นกลายเป็นจริงเลย.... หากทว่าครั้งนี้คำภาวนาไม่สัมฤทธิ์ผล เรื่องที่ทุกคนเป็นกังวลก็เกิดขึ้นในที่สุด... คุณย่าจากพวกเราไปอย่างสงบในคืนนั่นเอง...

คงไม่มีความเศร้าใดจะมากเกินกว่าการสูญเสียของบุคคลที่เป็นที่รัก และยิ่งเศร้าใจมากขึ้นเมื่อบุคคลนั้นเปรียบเสมือน“ศูนย์กลางของการดำเนินชีวิต” ซึ่งไม่ว่าจะทำอะไรก็ต้องนึกถึงเป็นก่อนอื่น ไม่ว่าพวกเราจะไปไหน หรือทำอะไรก็ต้องจัดตารางเวลาให้สอดคล้องกับเวลาที่ต้องคอยดูแลคุณย่าเสมอ ซึ่งทั้งนี้รวมถึงการจัดเวรให้อาหาร (ทางสายยาง) ทุกๆ 4 ชั่วโมง วัดอุณหภูมิร่างกาย วัดชีพจร วัดปริมาณน้ำที่ให้ เปรียบเทียบกับปริมาณปัสสาวะที่ออกเข้า-เย็น และนำผลปัสสาวะไปตรวจหาปริมาณเชื้อแบคทีเรียที่โรงพยาบาล แล้ววิเคราะห์หายาที่ตอบสนองต่อเชื้อได้ดีที่สุด เป็นต้น ดังนั้นเมื่อสิ้นคุณย่าไป ชีวิตของคนในบ้านประชาขึ้นจึงเหมือนหลักลอยไประยะหนึ่ง และไม่รู้ว่าจะดำเนินชีวิตต่อไปอย่างไรดี...

ไม่ใช่เรื่องยากเลยที่ให้เราเขียนถึงคุณย่า เพราะทุกครั้งที่หวนรำลึกนึกถึงท่าน ความทรงจำต่างๆ ตั้งแต่วัยเยาว์ที่พวกเราได้รับการเลี้ยงดูจากคุณย่าก็ผุดขึ้นมากมายราวกับเกิดขึ้นเพียงเมื่อวันวาน และยังคงชัดเจนอยู่ในใจของพวกเราอยู่เสมอ...

ตั้งแต่จำความได้ พวกเราทุกคน “ได้ย” “ต้อง” “ตีบ” ก็นอนเล่นบนตักคุณย่ามาโดยตลอด จนไม่แน่ใจว่าพวกเรามีคุณย่าเป็นเพื่อนเล่น หรือคุณย่ามีพวกเราเป็นเพื่อนแก้เหงากันแน่... รู้แต่ว่าเรามีกันและกันมาโดยตลอด...

ทุกครั้งหลังเลิกเรียนเมื่อพวกเรากลับถึงบ้านสิ่งแรกที่ต้องทำคือเข้าไปหาท่าน กราบสวัสดี และนอนหนุนตัก เพราะรู้ว่าอีกสักพักคงมีของอร่อยๆ ไว้รอทำเป็นแน่แท้ คุณย่าท่านชอบอ่านหนังสือพิมพ์ที่ประตูระเบียงหน้าบ้านเป็นประจำ และท่านมักจะเปรยขึ้นมาเสมอว่า “ลมบ้านเรามันเย็นดีนะลูก และตรงนี้ก็เย็นที่สุดในบ้าน” ตอนเด็กๆ พวกเราก็ไม่ได้คิดอะไร แต่บางครั้งหลานชายจอมซน ก็ตอบสวนท่านตามภาษาเด็กไปว่า “ลมบ้านไหนมันก็เย็นเหมือนกันทั้งนั้นแหละครับคุณย่า” คุณย่าก็ไม่ได้กล่าวอะไรเพียงแค่หัวเราะขี้ขี้ด้วยความพอใจ... จวบจนบัดนี้พวกเราจึงเข้าใจที่ท่านบอกว่า “ลมบ้านนี้เย็น” นั้นหมายถึง บ้านหลังนี้ให้ความร่มเย็นแก่ทุกๆ คน ทุกชีวิตที่อาศัยภายใต้ร่มเงาของบ้านหลังนี้ล้วนมีความสุขความเจริญ อยู่เย็นเป็นสุข ทั้งนี้ก็เป็นเพราะความเมตตากรุณาของเจ้าของบ้านนั่นเอง

คุณย่าท่านภูมิใจกับบ้านประชาชื่นหลังนี้มากเพราะเป็นน้ำพักน้ำแรงของคุณป้า และของคุณย่าที่ช่วยกันเก็บสะสมมา ท่านพูดเสมอว่า “ย่าจะไม่ย้ายไปที่ไหนอีกแล้ว... ย่าจะขอยูที่นี้ไปจนตาย แต่เด๋ย ต้อง ตีบจะกลัวมัยละลูก...” ไม่มีใครจำได้ว่าตอบท่านไปว่าอย่างไร แต่ที่แน่ๆ ก็คือบ้านหลังนี้เป็นบ้านของท่าน ดังนั้นคงไม่มีที่ไหนเหมาะที่ท่านจะ “จากไป” เท่ากับที่นี่อีกแล้ว และก็เชื่อว่าพวกเราคงไม่มีใครกลัว แต่กลับรู้สึกอบอุ่นราวกับคุณย่ายังไม่ได้จากเราไป... และแม้ว่าบ้านหลังนี้จะมีเนื้อที่ไม่มากนัก และก็อยู่กันถึง 13 ชีวิต (รวมสุนัข 3 ตัว) แต่พวกเราทุกคนต่างก็รู้สึกอบอุ่นและภูมิใจที่ได้เติบโตมาในบ้านหลังนี้

ทุกครั้งที่เปิดเทอมเด็กคนอื่นอาจจะรู้สึกเบื่อเมื่ออยู่บ้านคนเดียว จึงต้องออกไปหาเพื่อนเล่นนอกบ้านเสมอ แต่สำหรับพวกเราแล้วไม่เคยเลยสักครั้งที่จะรู้สึกเบื่อเมื่อหยุดอยู่กับบ้าน เพราะมีคุณย่าเป็นเพื่อนเล่นอยู่แล้ว และท่านก็จะหาอะไรมาให้พวกเราทำได้ไม่เว้นแต่ละวัน นับตั้งแต่อาบน้ำให้สุนัข ทำความสะอาดตุ๊กตาบ้าน ไปจนถึงทำกับข้าว

คุณย่าท่านชอบสะสมตุ๊กตาปูนปั้นเป็นชุดๆ ไว้ตั้งโชว์ในตู้กระจก พอเปิดเทอมท่านก็มักเกณฑ์หลานๆ ให้นำตุ๊กตาเหล่านั้นมาล้างทำความสะอาด ขณะที่ทำความสะอาดไปท่านก็จะเล่าด้วยน้ำเสียงอันชื่นชมว่าตุ๊กตาตัวนั้นตัวนี้ได้มาอย่างไร

“รู้มั๊ยลูกว่า ตุ๊กตาไขว้ชุดนี้ แม่ยังเขาซื้อมาจากฝายจากฮ่องกงเชียวนา แม่ยังเขาเป็นคนมีน้ำใจ...ชอบซื้อของแจกเป็นทีหนึ่ง” คุณย่ามักจะเอ่ยชมคุณแม่ให้พวกเราฟังอยู่เสมอ ราวกับเกรงว่าจะลืม “แม่ยังคนา” ที่จากพวกเราไปตั้งแต่ยังเล็กๆ

พอดตกบ่ายแก่ๆ ก็ถึงเวลาทำกับข้าว ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องสำคัญประจำวัน ท่านจะคิดเมนูตั้งแต่เช้าวาวันนี้จะทำอะไรให้ลูกๆ หลานๆ ทานกัน และหลานชายคนโตก็มีหน้าที่ติดเตาถ่าน ตำน้าพริก และคอยชิมว่าถูกปากหรือยัง ซึ่งรู้สึก ว่า “เดี๋ยว” จะสนุกและอึดไปกับกิจกรรมอย่างหลังนี้มากที่สุด และเมื่อใกล้ปีใหม่ ก็ถึงคราวของ มหกรรมน้ำพริกเผาที่คุณย่าท่านต้องเตรียมเครื่องทั้งหอมแดง พริก และกระเทียมให้พร้อมสรรพ เพราะเมื่อทำทั้งที่ทำน้าพริกเผาเป็นหม้อใหญ่ๆ เพื่อแจก พี่น้อง และลูกหลานอย่างทั่วถึง ส่วนเบื่องหลังมหกรรมน้ำพริกเผานั้น จะมีใครรู้ บ้างมั๊ยว่าเกิดจากแรงงานน้อยๆ ที่บ้านประชาชื่นนั่นเอง เริ่มตั้งแต่ปอกหอมแดง กระเทียม นับสิบกิโล หั่นซอยเป็นชิ้นเล็กๆ ให้ละเอียดที่สุดเท่าที่จะทำได้ และ ตำรวมกับพริกที่เผาแล้ว จนแทบกลายเป็นน้ำ ก่อนจะปรุงรสเป็น “พริกเผา แม่จิราพันธุ์” อย่างสมบูรณ์ นอกจากนั้นยังมีมหกรรมห่อหมก มหกรรมแกงทอง ที่ทำบ่อยครั้งและแจกจ่ายให้กับ “พ่อตี่ แม่เล็ก” รวมทั้งลูกน้องแม่ตึ๊ย เพื่อน แม่เต๊ะ และเพื่อนบ้านรายต่างๆ ที่ติดใจในตำรับชาววังซึ่งหาจับประทานไม่ได้ จากที่อื่น

คุณย่าท่านชอบให้หลานชายคนโตเป็นลูกมือไม่ใช่ว่าท่านมีความ ลำเอียงหรือรักหลานชายมากกว่าแต่อย่างใด หากแต่คงเห็นว่า หลานชายนั้นสุด จะทโมน ถ้าให้อยู่ใกล้สายตาไว้บ้างก็จะดี ไม่เช่นนั้นก็คงหาเรื่องไปแกล้งน้อง ให้ร้องไห้อีกเช่นเคย

การแสดงออกถึงความห่วงใยของคุณย่าที่มีต่อหลานๆ นั้นแตกต่างกันไป ในฐานะที่เป็นหลานชายคนโต ท่านมักจะถามเดี๋ยวเสมอว่า “กินข้าวหรือยัง” “หิวมั๊ยลูก” แต่ถ้าเป็นหลานสาวทั้ง 2 ท่านจะถามคนในบ้านด้วยความเป็นห่วง ว่า “ต้องกลับมาหรือยัง... ตึ๊บกกลับมาหรือยัง” หรือถามหลานสาวทั้ง 2 ว่า “เหนื่อยมั๊ย ลูก...” และถ้าเห็นว่าหลานสาวคนใดกลับบ้านดึก หรือฝนตกท่านก็มักจะบอกให้ หลานชายเดินออกไปรับน้องที่ป้ายรถเมล์ด้วยตนเอง

“เดี๋ยวเดินออกไปรับน้องให้ย่าหน่อย รอที่ป้ายรถเมลนะ หน้าปากซอยเรา มันเปลี่ยว...”

“ฝนตก ไม่รู้รึว่าน้องเอาร่มไปมหาวิทยาลัยหรือเปล่า... เดี๋ยวเดินเอาร่มไปรับ น้องหน่อยนะ” และอื่นๆ อีกมายมาย ที่ท่านแสดงความห่วงใยหลานทั้ง 3 อย่าง ไม่รู้จักเหน็ดจักเหนื่อย

ยังจำได้เมื่อตอนประกาศผลสอบเอ็นทรานซ์เข้ามหาวิทยาลัย ปี 2530 ซึ่งเป็นปีแรกที่มีการประกาศผลทางโทรทัศน์ช่อง 9 คุณยำนั่งลุ้นผลสอบของ หลานชายอยู่จนถึงตี 3 และลุกออกมายืนอยู่หน้าทีวี เมื่อลำดับชื่อใกล้เข้ามา

ท่านตื่นเต้นมากเมื่อเห็นรายชื่อปรากฏบนจอทีวี ประกาศว่าสอบติดคณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และตั้งความหวังว่า หลานชายคนนี้นคงจะเป็นเกษตรกรของชาติต่อไปในอนาคต จนบางครั้งถึงกับเคยเรียกว่า “พ่อเกษตรกร”... ไม่รู้ว่าป่านนี้ท่านจะเสียใจหรือไม่ที่หลานชายคนเดียวของท่านไม่ได้เป็นเกษตรกรอย่างที่หวังไว้

เมื่อตอนที่หลานๆ ไปศึกษาต่อที่ประเทศสหรัฐอเมริกา คุณย่าท่านยังแข็งแรงอยู่มากเดินทางไปรอบโลกอย่างสบาย ท่านได้บินมาเยี่ยมพวกเราพร้อมคุณป้า และพี่เต๋าะที่ Blacksburg และอยู่ด้วยเกือบ 3 เดือน จนท่านเริ่มมีอาการติดเชื้อทางเดินปัสสาวะ จึงได้เดินทางกลับ แต่พอลกลับมาได้ไม่กี่เดือน พวกเราก็ได้ข่าวร้ายว่าคุณย่าท่านหกล้ม และต้องผ่าตัดสะโพกเปลี่ยนข้อสะโพก แต่เนื่องจากท่านมีอาการของโรคกระดูกพรุนอยู่โดยไม่รู้ตัว จึงทำให้การรักษาค่อนข้างลำบาก อย่างไรก็ตามก็ดีขึ้นบ้าง ด้วยหัวเรี่ยวหัวแรงของพี่เต๋าะ กำลังใจและการจัดการอย่างเยี่ยมยอดของคุณป้าและคุณพ่อทำให้ท่านกลับมาแข็งแรงอีกครั้ง ถึงแม้ว่าจะไม่เหมือนเดิมก็ตาม

ต่อมาไม่นาน “ต้อง” ก็เรียนจบปริญญาโท MBA และกลับมาช่วยดูแลคุณย่าก่อนคนอื่น ตามมาด้วย “ตีบ” และ “เต๋ย” ทุกครั้งที่กลับมาเยี่ยมบ้านพวกเราต่างก็รู้สึกว้าว ท่านชราภาพลงไปมาก แต่ก็ยังดีใจที่คุณย่าท่านมีอาการดีขึ้น สามารถพูดคุยได้ตามปกติ จนกระทั่งในระยะหลังอาการของท่านเริ่มทรุดหนักลงเมื่อเกิดอาการล้มลุก ทำให้มีการติดเชื้อที่ปอดจนต้องเข้าห้องไอซียู อยู่ยาวนานนับอาทิตย์ เราต้องฉลองปีใหม่ที่โรงพยาบาลเปาโล 3 ปีซ้อน ตั้งแต่ปี 2543 เป็นต้นมา แต่ก็ไม่ได้รู้สึกเสียตายหรือเสียใจแต่อย่างใด ทุกคนกลับรู้สึกอบอุ่นและดีใจเมื่อเห็นอาการคุณย่าท่านดีขึ้น ดังนั้นไม่ว่าจะ countdown ที่โรงพยาบาล หรือ ตึก All Season Place ก็คงไม่ต่างกันสักเท่าไร...

คุณย่าเข้า ไอซียู ครั้งล่าสุดเนื่องจากมีอาการเม็ดเลือดแดงต่ำ ไชกระดูกไม่สามารถผลิตเม็ดเลือดได้ทัน และเนื่องจากร่างกายขาดอัลบูมิน (albumin) ซึ่งเป็นโปรตีนสำคัญจากไข่ขาวที่คุณย่าต้องได้รับวันละ 5 ฟอง แต่เนื่องจากมีการระบาดของไข้หวัดนกเราจึงต้องระงับการให้ไข่ขาวคุณย่าไปโดยปริยาย และให้โปรตีนอาหารเสริมจากแหล่งอื่นๆ แทน ทั้งจากเนื้อปลาและนมผงสำหรับผู้สูงอายุ แต่ปริมาณอัลบูมินก็ยังไม่เพียงพอ ผลกระทบที่ตามมาคือหัวใจคุณย่าเต้นไม่สม่ำเสมอ บางครั้งชีพจรลงต่ำถึง 30 แต่บางครั้งก็เต้นสูงถึง 110 ครั้ง/นาที เราถึงกับคิดที่จะผ่าตัดฝังเครื่องกระตุ้นหัวใจ เพื่อช่วยให้การเต้นของหัวใจคุณย่าสม่ำเสมอมากขึ้น แต่ดีที่ พล.อ.ท.นพ.กิตติ เย็นสุดใจ ผู้อำนวยการ

โรงพยาบาล เปาโลเมโมเรียล ได้รับไว้และไม่เห็นด้วยกับการผ่าตัดใดๆ ทั้งสิ้น ในสภาพที่คุณย่าอ่อนแอเช่นนี้

อย่างไรก็ดีหลังจากที่ได้ตั้งสมมติฐานหาสาเหตุอาการของโรคได้ว่าเริ่มมาจากการขาด “อัลบูมิน” ก็ถึงคราวที่เราต้องแสวงหา “โอสถทิพย์” กันแทบพลิกแผ่นดิน ไม่ว่าจะเป็นอาหารเสริมยี่ห้อใดต้องดูอัตราส่วนเปอร์เซ็นต์โดยน้ำหนักของอัลบูมิน ก่อนอื่น จนท้ายที่สุดก็พบอาหารเสริมยี่ห้อหนึ่งที่มีปริมาณอัลบูมินที่สกัดจากถั่วเหลืองสูงกว่ายี่ห้ออื่นใดทั้งหมดหลายเท่าตัว ไม่น่าเชื่อหลังจากที่ให้อาหารเสริมไม่นาน (ราว 2 อาทิตย์) คุณย่าก็กลับมาอยู่บ้านได้ทั่วครึ่งปี และแข็งแรงขึ้นตามลำดับ... แต่ในที่สุดวันที่ทุกคนเป็นกังวลก็เกิดขึ้นโดยที่ไม่มีใครได้ตั้งตัว คุณย่าจากพวกเราไปอย่างสงบในคืนที่ดูเหมือนว่าเสี่ยงออกจากโทรศัพท์ภายในจะยาวนานที่สุดนั่นเอง ...

คุณย่าท่านเป็นที่รักของทุกๆ คน เปรียบเสมือนโซ่คล้องดวงใจของคนในบ้าน การจากไปของท่านย่อมทำให้พวกเราผู้อยู่เบื้องหลัง รู้สึกเศร้าเสียใจเป็นที่สุด ซึ่งก็เรื่องธรรมดาของโลก หากแต่จะมีใครทราบถึงความรู้สึกของผู้จากไปบ้างมัยว่ารู้สึกอย่างไร คุณย่าท่านดำรงชีวิตมาถึง 5 แผ่นดิน ผ่านสงครามโลกครั้งที่ 2 และสงครามชีวิตมานับครั้งไม่ถ้วน ทั้งยังต้องต่อสู้กับสังขารที่นับวันจะมีแต่เสื่อมถอยลง หัวใจของท่านทำงานหนักมานานจนไม่น่าเชื่อ ถ้าลองคำนวณการเต้นของหัวใจเฉลี่ยของคนปกติประมาณ 80 ครั้ง/ นาที หัวใจของท่านก็เต้นมากกว่า 4 พันล้านครั้ง ในช่วงเวลา 97 ปีที่ผ่านมา! สมควรที่ท่านจะได้พักผ่อนแล้ว... การจากไปครั้งนี้อาจเป็นการละสังขารที่เสื่อมสลายตามกาลเวลาเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเดินทางครั้งใหม่ไปยังภพภูมิที่ดีกว่า และคงไม่มีใครตอบได้ว่าผู้จากไปรู้สึกอย่างไรจนกว่าจะถึงเวลาของพวกเราทุกคน... จะเป็นห่วงก็แต่ไม่รู้ว่าคุณย่าท่านจะรอพวกเราอยู่หรือไม่ พวกเราก็ได้แต่ภาวนาว่า ถ้าชาติหน้ามีจริง ก็ขอให้เกิดมาเป็นลูกหลานของท่านอีกสักครั้งก็คงจะเป็นบุญไม่น้อย...

จดหมายถึงคุณย่า

คุณย่าจำ... ตีบไม่อยากเชื่อเลยว่าวันนี้ได้มาถึงแล้วจริงๆ วันที่เราต้องจากกันโดยที่จะไม่ได้พบกันอีก... เวลาที่ตีบได้อ่านหนังสืองานศพจากที่อื่น ตีบเคยคิดเล่นๆ ว่าถ้าเป็นเรา เราจะเขียนถึงคนที่เรารักอย่างไร แต่เมื่อถึงเวลาที่ตีบจะต้องทำหน้าทีนี้... ตีบไม่รู้ว่าจะเริ่มต้นอย่างไรดี... รู้แต่ว่าตั้งแต่ตีบจำความได้ ตีบก็มีคุณย่ามาตลอดชีวิต ถ้าชีวิตคนเราอยู่ได้ด้วยการเต้นของหัวใจ คุณย่าก็คงต้องเป็นเส้นเลือดใหญ่ที่ทำให้หัวใจของตีบเต้นอยู่ได้ และดำเนินชีวิตมาจนทุกวันนี้

ตั้งแต่ตอนเด็กๆ ตีบก็มีตักคุณย่าไว้แทนหมอน มีตัวคุณย่าไว้ให้ตีบปิ่นและหอมแก้ม มีอ้อมกอดคุณย่าไว้แทนผ้าห่มเวลานั่งตักตักหน้าหนาว เวลาที่คุณย่าพาตีบไปหาหมอ... ตีบไม่รู้ว่าคุณย่ามีตีบไว้แก้มหงายหรือตีบมีคุณย่าไว้เป็นเพื่อนเล่น... ตีบรู้แต่ว่าเราแทบจะมีกันและกันมาโดยตลอดไม่ว่าคุณย่าจะไปตลาด คุณย่าก็ชวนตีบไปด้วย... เวลาคุณย่าทำกับข้าวตีบก็มักอาสาจุดเตาदानให้ หรือแม้แต่คุณย่าจะดำน้ำพริก ตีบก็อาสาดำให้ แม้ว่าจะดำๆ หยุดๆ เพราะเมื่อมือก็ตาม

ทุกครั้งที่พวกเรากลับมาจากโรงเรียน คำถามแรกที่จะได้ยินจากคุณย่าก็คือ “หิวมั๊ย ยามีของบนโต๊ะไว้ให้ทาน” เนื่องจากตอนเล็กๆ ตีบเป็นคนทานของยาก คุณย่าก็กลัวว่าหลานจะขาดอาหาร คุณย่าก็จะสรรหาของทานไว้หลายๆ อย่าง อย่างน้อยจะต้องมีกับข้าว 4-5 อย่างบนโต๊ะ สำหรับทุกคนในบ้าน แต่สำหรับตัวคุณย่าเองแล้ว เป็นคนที่ทานง่าย อยู่ง่าย ชอบทานเพียงกุนเชียงย่างกับข้าวเหนียวเป็นพอ... แต่ไม่ใช่กับลูกๆ หลานๆ ของท่าน

ความที่ตีบเป็นเด็กเอาแต่ใจตัวเอง และหลายๆ ครั้งก็ทำให้คุณย่าต้องเสียใจและเป็นห่วง แต่ตีบกลับไม่เคยได้รับคำดุหรือตีจากคุณย่าเลย คงมีแต่ความรัก ความห่วงอาทรตลอดมา แม้กระทั่งตอนเรียนมหาวิทยาลัย คุณย่าก็จะให้เด็กที่บ้านหรือบางทีก็พี่เต๋ยมารับตีบที่หน้าปากซอย เพราะเห็นว่าค่าแล้วตีบ

ยังไม่กลับ และไม่ว่าตีบ จะกลับดึกแค่ไหน คุณย่าก็จะรอและบอกว่า “กลับมา ก็ดีแล้ว มันดึกแล้ว... ย่าเป็นห่วง”

ตีบได้รับรู้ความรัก ความห่วงหาอาทรที่คุณย่ามีต่อหลานๆ ทุกคนมาตลอด ไม่เคยขาดเลยสักวัน และแม้แต่พวกเราจะไปเรียนต่อที่ต่างประเทศกันหมด คุณย่าก็ทนลำบากนั่งเครื่องบินไปเยี่ยมพวกเรา และอยู่ด้วยเป็นนาน แม้ว่าพักหลังคุณย่าจะไม่สามารถเดินทางไกลได้เนื่องจากหกล้มและผ่าตัดข้อสะโพกก็ยังนั่งรถเข็นไปรับพวกเรากลับมาเยี่ยมบ้าน และมันก็เป็นความเคยชินที่ว่า เราจะไปไหนด้วยกันตลอด ที่ไหนที่ไม่สามารถเซ็นคุณย่าไปได้ พวกเราทุกคนก็พร้อมใจกันไป ไม่ว่าจะเป็นร้านอาหารหรือศูนย์การค้าก็ตาม และแม้กระทั่งตีบเรียนจบกลับมาทำงานเป็นพนักงานต้อนรับเครื่องบินของบริษัทการบินไทย คุณย่าก็จะนั่งรถไปเป็นเพื่อนพี่เต๋าะไปรับและไปส่งตีบ และทุกครั้งคุณย่าก็มักจะถามว่าตีบทำอะไร พอทราบที่ตีบต้องทำงานบนเครื่องบิน คุณย่าก็จะทำหน้ายี้ทันที พร้อมพูดว่า “เท้าไม่ติดพื้น ย่าไม่ชอบเลย” นั่นเป็นเพราะคุณย่ากลัวความสูงและเป็นห่วงตีบนั่นเอง แต่คุณย่าก็จะต้องทวงของฝากจากตีบทุกครั้งที่เดินทางกลับมา เพราะรู้ว่าตีบจะต้องมีตุ๊กตาหรือผ้าห่มสวยๆ มาฝาก แม้ว่าบางครั้งคุณย่าจะไม่ชอบของฝาก แต่ก็ไม่เคยบอก... กลัวว่าตีบจะเสียใจ และสั่งเด็กห้ามบอกให้ตีบทราบด้วย นั่นเป็นเพราะคุณย่าเป็นห่วงความรู้สึกทุกเรื่องของหลานๆ คน แม้กระทั่งเวลาตีบแก้มองสบตาคุณย่า คุณย่าก็จะต้องรอให้ตีบหันหลังก่อนจึงค่อยเอาผ้าเช็ดหน้ามาปิดแก้ม...

คุณย่าจำ... ตีบยังจำความเป็นคนมีอารมณ์ขันของคุณย่าได้ดี คุณย่าจะมีมุขมาให้พวกเราได้ยิ้มกันตลอดเวลา เช่น ตีบถามว่า “คุณย่าอายุเท่าไรแล้วจะ” คุณย่าก็จะบอกว่า “15 หยกๆ 16 หย่อนๆ” พร้อมกับหัวเราะ... ตีบมีกางเกงขาสั้นขาดๆ อยู่ตัวหนึ่งที่ชอบใส่ และใส่ที่ไหน ก็จะเรียกร้องความสนใจจากคุณย่าได้ทุกครั้ง คุณย่าจะหัวเราะแล้วพูดว่า “ทำไมยากจนนักล่ะ เอากรรไกรมาอย่าจะตัดให้” บางครั้งก็พูดกับตีบว่า “ย่าขอซื้อแล้วกัน จะเอาไปทำผ้าชีวรี่!”

นอกจากคุณย่าจะเป็นคนมีอารมณ์ขันแล้ว ยังไม่เคยปล่อยเวลาให้ผ่านไปโดยเปล่าประโยชน์ แม้กระทั่งตอนรถติด คุณย่าก็จะนั่งบวกละเลขป้ายทะเบียนของรถคันข้างหน้า แถมยังสอนให้หลานๆ หัดทำบ๊าง ด้วยการล้อมองอยู่เป็นประจำเช่นนี้จึงทำให้คุณย่าท่านมีสมองดีมาตลอด และเมื่อตอนที่อยู่

โรงพยาบาล เวลาที่คุณหมอมาตรวจ คุณย่าก็จะบอก เลขได้จับไว จนบางครั้งคุณหมอยังคิดตามไม่ทัน จนเป็นที่ชื่นชมและกล่าวขวัญของคุณหมอหลายท่าน

แม้คุณย่าจะอายุมากขึ้น แต่ก็ไม่ได้ลดความเป็นคนขี้เกรงใจลงเลย กลับเป็นเสน่ห์ให้ทุกคนที่มีโอกาสใกล้ชิดคุณย่า รู้สึกรักและชื่นชม อยากอยู่ใกล้ๆ ตลอดเวลา แม้แต่เด็กที่ดูแลผู้สูงอายุซึ่งเราจ้างให้มาดูแลและเป็นเพื่อนคุณย่าตลอด 24 ชั่วโมง คุณย่าก็ยังเกรงใจ ในบางคืนที่นอนไม่หลับ คุณย่าก็จะไม่กวนปลุกใครทั้งสิ้น แม้ตีบ พี่เต๋า พี่ต๋อง พี่เต๋ย จะสลับมานอนเป็นเพื่อนคุณย่าทุกคืน คุณย่าก็จะนอนนิ่งๆ จนบางที่ตีบตื่นมาเจอ คุณย่าก็จะบอกว่า “ย่านอนไม่หลับ” แล้วตีบก็จะลงนอนกอดคุณย่า จนหลับไปด้วยกันทั้งคู่

แต่แล้ววันที่ตีบกลัวก็มาถึง... วันที่ตีบไม่กล้าแม้แต่จะนึก... ตีบทราบ... เราทุกคนทราบดีว่า การเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นสัจธรรมของโลก ไม่มีใครหนีพ้น แม้แต่พุทธองค์ แต่เมื่อ “การพลัดพราก” นั้นเกิดกับคนในครอบครัวเรา โดยเฉพาะคนที่เปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ที่เลี้ยงหัวใจตีบ... มันยากมากที่จะทำใจยอมรับได้! แม้แต่ตอนนี้ บางครั้งตีบยังหลอกตัวเองอยู่เลยว่า คุณย่านอนอยู่ข้างล่าง วันนี้ไม่ใช่เวลาที่ตีบจะนอนกับคุณย่า... และทุกครั้งทีกลับเข้าบ้าน ตีบก็ต้องมองผ่านประตูกระจกไปทางเตียงคุณย่าด้วยความเคยชิน ซึ่งก็มักจะยิ้มและโบกมือให้คุณย่าว่าตีบกลับมาแล้ว... ตีบยังจำป้ายของวันที่ 20 กรกฎาคมได้แม่น... จำได้ทุกคำที่เราคุยกัน... ตีบ บอกคุณย่าว่า “คุณย่าจ๋า I love you” คุณย่าก็ตอบตีบกลับมาว่า “I love you too” ตีบยังหัวเราะแล้วบอกคุณย่าว่า “มากอดกัน กอดกัน” คุณย่าก็เอื้อมมือมากอดตีบแน่น ตีบยังจำความรู้สึกนั้นได้ดี และคิดว่าจะไม่มีวันลืมได้เลย... ตีบไม่อยากเชื่อเลยว่านั่นจะเป็นการกอดกันครั้งสุดท้ายของเราสองคน เพราะตักตักของคืนนั้น คุณย่าก็จากอย่างสงบ... ตีบรู้ว่ามันเป็นการเหินแก่ตัวมาก ที่ไม่อยากให้คุณย่าจากไป เพราะในระยะ 2-3 เดือนที่ผ่านมา คุณย่าก็ไม่ค่อยสบายตัวสักเท่าไรนัก เพราะต้องนอนซะเป็นส่วนใหญ่ แต่ตีบก็ยังดีใจที่ได้นอนกับคุณย่าในวันที่คุณย่าจากไป... ตีบคงไม่ขอพรอะไรจากพระ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายมากไปกว่า “ไม่ว่าชาติหน้า และชาติไหนๆ ขอให้ตีบได้เกิดเป็นลูกหลานคุณย่าตลอดไปเถิด...”

คุณธรรมและจริยธรรม

ของ

- ผู้บริหาร
- นักกฎหมาย
- นักวิทยาศาสตร์ (ชีวภาพ)

สารบัญ

	หน้า		หน้า
คุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหาร	37	- การฝึกกำลังของผู้ประกอบวิชาชีพ	81
- ความหมายของคำว่า “คุณธรรม”	37	- เดียวกันเพื่อรักษาไว้ซึ่งอุดมการณ์	
- ความหมายคำว่า “จริยธรรม”	37	- แห่งวิชาชีพ (Professional Solidarity)	
- คุณธรรมและจริยธรรมในรัฐธรรมนูญ	38	- ข้อควรคิดคำนึงสำหรับผู้ที่เป็นนักบริหาร	84
แห่งราชอาณาจักรไทย		ระดับสูง	
- วิกฤตการณ์ของสังคมไทย	38	- ตามรอยเบื้องพระยุคลบาท	86
- บทเรียนจากต่างประเทศ	39	จริยธรรมของนักกฎหมาย	88
- ประเทศต่างๆ ในทวีปอัฟริกา	39	- จริยธรรมของนักกฎหมาย คือ อะไร	88
- ประเทศอังกฤษ	40	- ประเทศที่มีจริยธรรมของวิชาชีพ	90
- ประเทศจีนโบราณ	42	กฎหมายดีเด่น	
- ประเทศจีนปัจจุบัน	43	- จริยธรรมในวิชาชีพกฎหมายของไทย	94
- สถานการณ์การฉ้อราษฎร์บังหลวง	47	จริยธรรมของนักวิทยาศาสตร์ (ชีวภาพ)	123
ในประเทศต่างๆ		- ยีน (Gene) คือ อะไร	124
- เรื่องคุณธรรมและจริยธรรมในสังคมไทย	53	- แนวคิดสำคัญที่ควรพิจารณาเมื่อทำวิจัย	126
- การยึดมั่นในสิ่งที่ถูกต้องและชอบธรรม	53	ด้านพันธุกรรมมนุษย์	
ควรเป็นอุดมการณ์ของนักบริหาร		- ปัญหาทางจริยธรรม	127
- ปุชนิยบุคคลของไทยผู้ยึดมั่น	54	จากโครงการจีโนมมนุษย์	
ในความถูกต้องและชอบธรรม		- การตรวจทางพันธุกรรม (genetic test)	127
- การจัดทำมาตรฐานทางคุณธรรมและ	57	- ทำไมจึงมีประเด็นด้านจริยธรรมและสังคม	128
จริยธรรมตามรัฐธรรมนูญ		- การค้นพบที่อยู่บนความเสี่ยงของผู้อื่น	129
- จุดอ่อนบางประการในเรื่อง	59	- ความเหลื่อมล้ำที่เกิดจากระบบการจัดการ	
ของจริยธรรมของผู้บริหาร		และกติกายังขาดประสิทธิภาพ	131
- ประสบการณ์ของรัฐบาลธานินทร์ฯ	65	- ความก้าวหน้าที่สร้างทางเลือกอันขัดแย้ง	132
- ข้อวิจารณ์รัฐบาลธานินทร์ฯ	73	- ความรู้ที่ไม่น่ารู้	133
- การจงใจฝ่าฝืนบทกฎหมายและความ	75	- นักวิทยาศาสตร์มองความกังวล	134
ถูกต้องชอบธรรมในหมู่ข้าราชการ		ด้านนี้อย่างไร	
และผู้บริหารระดับสูง		- สถานการณ์จริงเป็นอย่างไร (กรณีศึกษา)	139
- การแก้ไขวิกฤตการณ์ด้วยมาตรการต่างๆ	76	- IBC ทำงานอย่างไร	149
- ตัวแปรที่มีอิทธิพลเหนือคุณธรรม	80	- การดำเนินงานในประเทศไทย	151
และจริยธรรม : ทางแก้ไข		- บทสรุป	158

คุณธรรมและจริยธรรม ของผู้บริหาร*

ศาสตราจารย์ธานินทร์ กรัยวิเชียร*

ท่านเลขาธิการ ก.พ., ท่านผู้ว่าราชการจังหวัด, หัวหน้าสำนักงานจังหวัด, หัวหน้าหน่วยงานของภาครัฐ, ผู้ทรงคุณวุฒิทางศาสนา, นักวิชาการ, ผู้นำองค์การภาคเอกชน, และท่านผู้มีเกียรติที่เคารพ

ผมมีความยินดีเป็นอย่างยิ่งที่ได้รับเชิญให้มาเป็นประธานในพิธีเปิดการประชุมเชิงปฏิบัติการ “การเสริมสร้างจริยธรรมเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน : เชิดชูคุณธรรมนำจังหวัดใสสะอาด” ของสถาบันข้าราชการพลเรือน.

เรื่องที่ผมจะบรรยายในวันนี้ คือ “คุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหาร”

ความหมายของคำว่า “คุณธรรม”

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายของคำว่า “คุณธรรม” ว่า “สภาพคุณงามความดี” ในแง่ที่เรากำลังพิจารณากันอยู่นี้อาจกล่าวได้ว่าการที่จะวินิจฉัยว่าบุคคลใดมีคุณธรรมดีเด่นมากน้อยเพียงใดนั้น ย่อมต้องพิจารณาโดยรวมว่าบุคคลนั้นมีอุปนิสัยและประพฤติปฏิบัติตนอย่างไร อยู่ในกรอบของกฎหมายและศีลธรรมหรือไม่อย่างไร เป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่การงานและต่อสังคมอย่างไร เป็นผู้ที่ยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรมเพียงใดหรือไม่

ความหมายของคำว่า “จริยธรรม”

เคียงคู่กับเรื่อง “คุณธรรม” ก็ได้แก่เรื่อง “จริยธรรม” ซึ่งพจนานุกรมฉบับเดียวกันนี้ให้ความหมายว่าเป็น “ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ” “ศีลธรรม”, และ “กฎศีลธรรม” ในด้านที่เรากำลังพิจารณากันอยู่นี้ก็คือ จริยธรรมของนักบริหาร

*องคมนตรี

ซึ่งมีความหมายจำเพาะถึงเรื่องที่นักบริหารที่ดีควรจะปฏิบัติหน้าที่ในวิชาชีพ อย่างไรก็ตามจะมีประสิทธิภาพสูงสุดประการหนึ่ง และนักบริหารที่ดีนั้นจำเป็นต้องครองตนในสังคมอย่างใดอีกประการหนึ่ง

คุณธรรมและจริยธรรมในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน มาตรา 77 บัญญัติว่า “รัฐต้องจัดให้มีแผนพัฒนาการเมือง จัดทำมาตรฐานทางคุณธรรมและจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองข้าราชการและพนักงานหรือลูกจ้างอื่นของรัฐเพื่อป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบ และเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่”

เป็นครั้งแรกที่มีบทบัญญัติในเรื่องคุณธรรมและจริยธรรม ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญ นับเป็นการปฏิรูปและเป็นการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ราชการที่น่าชื่นชมอย่างยิ่ง บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญมาตรานี้เน้นถึงความสำคัญในเรื่องการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบเป็นกรณีพิเศษ แสดงให้เห็นความห่วงใยในวิกฤตการณ์ที่เป็นอยู่ในขณะนี้ได้เป็นอย่างดี

วิกฤตการณ์ของสังคมไทย

ทุกคนในสังคมไทยได้เห็นแล้วว่า ในปัจจุบันสังคมของเราเหลวละเฟะพอน ประการใดบ้าง การฉ้อราษฎร์บังหลวงนั้นเป็นที่แจ้งประจักษ์ทุกระดับมีการซื้อสิทธิขายเสียงในการเลือกตั้งทั้งในระดับชาติและในระดับท้องถิ่น มีการประมูลซื้อขายตำแหน่งหน้าที่ราชการ มีการสมยอมคบคิดกันในการประกวดราคาก่อสร้างและการจัดซื้อพัสดุของหน่วยงานต่างๆ ของรัฐ มีการวิ่งเต้นที่จะให้ได้มาซึ่งตำแหน่งหน้าที่ที่สูงขึ้นกว่าผู้ร่วมงาน มีการยกยอกเงินราชการลับ และมีการหลบเลี่ยงการเสียภาษีอากรที่ควรจะต้องชำระตามกฎหมาย เป็นต้น และนอกจากการฉ้อราษฎร์บังหลวงแล้ว วิกฤตการณ์อีกเรื่องหนึ่งซึ่งน่าเป็นห่วงอย่างยิ่งก็คือ การจงใจฝ่าฝืนตัวบทกฎหมายและความถูกต้องชอบธรรมในหมู่ข้าราชการและผู้บริหารระดับสูงที่ลูแก่อำนาจ ซึ่งผมจะได้กล่าวถึงต่อไปในช่วงหลัง วิกฤตการณ์เหล่านี้กลายเป็นเรื่องปกติธรรมดาในสังคมไทยปัจจุบัน ซึ่งทุกท่านก็ล้วนทราบดี ปัญหาที่ว่าความเหลวละเฟะพอนดังกล่าวเกิดขึ้นได้อย่างไร

เกิดขึ้นเพราะว่าสังคมไทยในปัจจุบันมีค่านิยมที่จะยอมรับทุกอย่างไม่ว่าชั่วว่าดี เป็นสังคมที่ตามใจทุกคน (Permissive Society) ใครจะทำอะไรก็ได้ทั้งนั้นใช่หรือไม่ สิ่งเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดความเดือดร้อนยุ่งยากไปทุกหย่อมหญ้าในบ้านเมืองเรา เศรษฐกิจก็ไม่ฟูเฟื่องตามที่ปรารถนา มีปัญหาต่อไปว่าเราจะแก้ไขวิกฤตการณ์เหล่านี้ได้อย่างไร ทางหนึ่งที่ผมคิดว่าจะมีส่วนแก้ไขวิกฤตการณ์ได้ก็คือ การใช้มาตรฐานทางคุณธรรมและจริยธรรมเข้ามาช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกและความรับผิดชอบให้แก่ทุกคนทุกฝ่ายในบ้านเมือง ไม่ว่าจะเป็นนักการเมือง ข้าราชการ หรือแม้แต่ประชาชนทั่วๆ ไป

บทเรียนจากต่างประเทศ

ในเบื้องต้น เราม่าจะเหลียวดูประเทศอื่นๆ ว่า เขามีปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวงบ้างหรือไม่ ถ้าเขามี เขาแก้ไขอย่างไร ประเทศที่ผมใคร่จะขอยกมาเป็นกรณีตัวอย่างมี 3 แห่งด้วยกัน คือ ประเทศต่างๆ ในทวีปแอฟริกา ประเทศอังกฤษ และประเทศจีน ตามลำดับ

ประเทศต่างๆ ในทวีปแอฟริกา

ได้มีนักสังคมศาสตร์ทำการวิจัยเพื่อหาข้อมูลเรื่องการฉ้อราษฎร์บังหลวงในหมู่นักการเมืองของประเทศต่างๆ ในทวีปแอฟริกา โดยเฉพาะนักการเมืองซึ่งมีบทบาทสำคัญในการบริหารราชการแผ่นดิน และตั้งคำถามกับนักการเมืองเหล่านั้นว่า ต้องการอะไรจากการที่เข้าไปเป็นนักการเมืองและเป็นผู้บริหารราชการแผ่นดิน ซึ่งจากคำตอบนั้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า :

- ต้องการอำนาจ (Power)
- ต้องการความมั่งคั่ง (Wealth)
- ต้องการสถานภาพที่ทุกคนยอมรับ (Status)

โดยต้องการทั้ง 3 สิ่งนี้พร้อมกัน ไม่ใช่เพียงสิ่งใดสิ่งหนึ่งเท่านั้น และมีคำถามต่อไปว่า ในรูปธรรมเขาต้องการอะไรบ้าง สิ่งที่เขาต้องการเช่นตำแหน่งหน้าที่สำคัญในการบริหารราชการแผ่นดิน อาจเป็นตำแหน่งรัฐมนตรี หรือตำแหน่งอื่นที่มีผลประโยชน์เป็นเงินเป็นทอง ต้องการความมั่งคั่ง เช่น ต้องการหุ้นลมของบริษัทการค้าใหญ่ ต้องการรถยนต์คันใหญ่หรูหรา ต้องการคุณาสน์ที่โออ่ามี

บริเวณกว้างขวาง ต้องการของขวัญราคาแพง นั่นเป็นเรื่องของประเทศที่กำลังพัฒนาในทวีปแอฟริกา นักการเมืองของเขาต้องการเป็นผู้บริหารประเทศมิใช่เพื่อเห็นแก่ความเจริญของประเทศชาติเป็นหลัก แต่เพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการมาเป็นของตน โดยไม่คำนึงว่าจะได้มาด้วยความชอบธรรมตามกฎหมายและศีลธรรมอันดีหรือไม่

เมื่อพูดถึงทางแก้ไข นักวิจัยเรื่องนี้กล่าวว่า ประเทศเหล่านี้ล้วนเคยเป็นอาณานิคมของอังกฤษมาก่อน ซึ่งปัจจุบันก็ยังคงใช้กฎหมายอังกฤษอยู่นั่นเอง แต่ในทางปฏิบัติแล้ว กฎหมายเหล่านี้ใช้ไม่ได้ผล เพราะประชาชนไม่สนใจไม่ให้ความสำคัญแก่กฎหมาย การบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมายไม่มี ไม่มีใครฟังใคร ต่างก็มักจะเชื่อฟังนักการเมืองซึ่งไม่มีอุดมการณ์อะไรทั้งสิ้น ทั้งเชื่อตามสื่อมวลชนซึ่งว่าอย่างไรก็เชื่ออย่างนั้น มิได้มีการกลั่นกรองว่าความจริงเป็นเช่นนั้นหรือไม่ นักวิจัยกล่าวต่อไปว่า ทางหนึ่งซึ่งพอมีหวังอยู่บ้างสำหรับประเทศเหล่านี้คือ ถ้าบังเอิญผู้บริหารระดับสูงของประเทศเป็นคนดีจริงๆ หรือบุคคลในรัฐบาลเป็นคนดีในระดับเดียวกันก็จะทำให้การฉ้อราษฎร์บังหลวงในระดับสูงลดน้อยลง แต่ตามที่เป็นจริงนักบริหารระดับสูงในประเทศเหล่านี้มักจะเป็นพวกมือถือสากปากถือศีล อย่างไรก็ตามการแก้ไขปัญหการฉ้อราษฎร์บังหลวงในระยะยาวนั้น ต้องอาศัยมาตรการป้องกันและปราบปรามหลายประเภทผสมผสานกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนเคารพกฎหมาย และนำตัวผู้ฉ้อราษฎร์บังหลวงมาลงโทษตามกฎหมายอย่างหนัก และเด็ดขาดและที่สำคัญที่สุด คือต้องให้การศึกษาแก่ประชาชนอย่างทั่วถึง การศึกษาดังกล่าวนี้นี้มิได้หมายความว่าการศึกษาโดยทั่วไปเท่านั้น หากแต่หมายถึงการศึกษาที่เน้นหนักในด้านสร้างอุปนิสัยอันงดงาม (Character) และการยึดมั่นในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม (Integrity) ซึ่งการจะแก้ไขปัญหการฉ้อราษฎร์บังหลวงได้สำเร็จนั้น แม้จะพยายามเร่งรัดด้วยความเข้มแข็งสักปานใดก็ไม่มีทางลัด แต่จะต้องใช้เวลาเพื่อการแก้ไขอันยาวนานด้วยความเสียสละและอดทนของทุกๆ ฝ่าย

ประเทศอังกฤษ

เมื่อพูดถึงเรื่องการฉ้อราษฎร์บังหลวงในประเทศต่างๆ เรื่องที่ต้องคำนึงถึงในเบื้องต้นคือเรื่องคุณธรรมและจริยธรรม อันเป็นสิ่งบ่งบอกมาตรฐานทางศีลธรรมโดยรวมของคนในประเทศนั้น ผมไม่อยากจะกล่าวว่าคุณธรรมและ

จริยธรรมของชาวอังกฤษดีที่สุด แต่ตลอดระยะเวลา 303 ปีที่ผ่านมา คือ จากปี 1701 จนถึงปัจจุบัน ผู้พิพากษาศาลสูงของอังกฤษซึ่งมีประมาณ 100 กว่าคนไม่เคยมีผู้ใดถูกลงโทษฐานกินสินบนเลย แม้แต่เพียงถูกกล่าวหาก็ยังไม่เคยมี ซึ่งอาจจะประเทศเดียวในโลกที่ได้ถึงขนาดนี้?

สังคมอังกฤษปลูกฝังคตินิยมแต่วัยเยาว์

เหตุใดชาวอังกฤษจึงทำได้ถึงเพียงนั้น เขาปลูกฝังคตินิยมในสังคมอย่างไร จึงได้สูงส่งถึงเพียงนั้น จะเห็นได้ว่าเขาเริ่มด้วยการอบรมสั่งสอนลูกหลานของเขาตั้งแต่เล็กแต่น้อย เขาจะปลูกฝังคตินิยมอย่างน้อยที่สุด 7 ประการ ตั้งแต่เด็ก คือ :

- สัจจะ พูดความจริง (Truth)
- ความซื่อสัตย์สุจริต (Honesty)
- ความระลึกในหน้าที่ (Sense of Duty)
- ความอดกลั้น (Patience)
- ความเป็นธรรม (Fair Play)
- ความเอาใจเขามาใส่ใจเรา (Consideration for Others)
- เมตตาธรรม (Kindness)

คตินิยมทั้ง 7 ประการนี้ ปลูกฝังกันมาตั้งแต่เด็กจนกระทั่งเป็นอุปนิสัยประจำชาติ ถ้าคนมีคตินิยมทั้ง 7 ประการ แล้วก็จะมีความ “Integrity” ตามมา ซึ่งผมหาคำใดในภาษาไทยที่มีความหมายตรงกับคำนี้ไม่ได้ บางท่านบอกว่าใกล้เคียงกับคำว่า “อริยธนะ” (ความไม่คลาดธรรม) แต่คนทั่วไปก็ไม่คุ้นกับคำนี้ และผมก็ไม่แน่ใจว่าจะตรงกันทีเดียว สำหรับ “Integrity” นี้ มีความหมายว่า ความหนักแน่น น่าเชื่อถือ ยึดมั่นในหลักการและความถูกต้องชอบธรรม ผมขอใช้คำรวมที่เป็นคำแปลว่า “การยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรม” การยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรมนี้ เป็นคุณธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งและเป็นพลังแห่งชาติของอังกฤษอย่างแท้จริง

เรื่องการปลูกฝังคตินิยมดังกล่าวให้กับเด็กชาวอังกฤษ เพื่อให้ฝังใจยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรมนี้ น่าจะเป็นบทเรียนอันล้ำค่าสำหรับการฝึกอบรมจริยธรรมของไทยเราด้วย

ประเทศจีนโบราณ

ระบบคุณธรรมและจริยธรรมของอีกประเทศหนึ่งที่น่าสนใจได้แก่ ระบบคุณธรรมและจริยธรรมของประเทศจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบคุณธรรมตามลัทธิขงจื้อ

ขงจื้อเป็นปราชญ์จีนยุคโกล์พุททกาล เป็นผู้มียุทธิพลสูงส่งในการกำหนดวิถีชีวิตจีน และวิถีชีวิตของชาวภาคพื้นเอเชียตะวันออกมากกว่า 2,500 ปี ขณะที่ขงจื้อมีชีวิตอยู่นั้น ประเทศจีนตกอยู่ในกลียุคโดยแท้ อาณาประชาราษฎร์เดือดร้อนล้าเคียด ผู้คนยากไร้ ถูกกดขี่ข่มเหงทารุณจากผู้มีอำนาจในบ้านเมือง บ้านเมืองอยู่ในภาวะต้องกรำศึกทั้งจากสงครามระหว่างแคว้นและสงครามกลางเมือง เดือนร้อนกันทุกหย่อมหญ้าหาความสงบสุขมิได้

ขงจื้อเป็นบุตรนอกสมรสของผู้ครองเมืองแห่งหนึ่ง ถูกขับไล่ออกจากบ้านพร้อมด้วยมารดาเมื่อบิดาลี้ภัยตอนอายุได้ 3 ขวบ ขงจื้อต้องตระกำไร้อาศัยอยู่ที่ฟ้าง อดอยากทั้งแม่และลูก แต่ขงจื้อขยันและรักเรียน ขงจื้อใฝ่ใจเล่าเรียนจนเป็นผู้คงแก่เรียน มีความรู้และแนวคิดที่แตกฉานลึกซึ้งประกอบกับอัจฉริยภาพที่มีอยู่ ขงจื้อจึงเป็นอาจารย์ที่มีสานุศิษย์ทั่วแผ่นดิน มีผู้นับหน้าถือตาทั่วทุกสารทิศ

สิ่งที่ฝังใจขงจื้อตั้งแต่วัยเยาว์ก็คือ ความไม่เที่ยงธรรมและความไม่สงบสุขในบ้านเมือง ซึ่งขงจื้อพยายามหาทางที่จะแก้ไขให้จงได้ ท่านต้องการที่จะปฏิรูประบบสังคมจีน ให้มีแต่สันติสุข มีความเที่ยงธรรม ปราศจากการฉ้อราษฎร์บังหลวง ในทรรศนะของขงจื้อ การที่สังคมจะเป็นเช่นนั้นได้ ก็ต่อเมื่อผู้ครองเมืองเป็นคนมีคุณธรรม ประพฤติดีประพฤติชอบเท่านั้น บรรดาผู้ที่สมควรจะเป็นผู้ครองเมืองนั้น ไม่ควรที่จะเลือกสรรโดยถือเอาชาติกำเนิดที่สูงส่งเป็นสำคัญ หากแต่ควรเลือกสรรมาจากผู้ที่ประพฤติดีประพฤติชอบ ขงจื้อกล่าวว่า “ผู้ครองเมืองจะต้องเป็นคนเหนือคน” แล้วขุนนางชั้นรองๆ ลงมาถือปฏิบัติตามโดยเป็น “คนเหนือคน” เช่นเดียวกัน แล้วขุนนางชั้นผู้น้อยก็ต้องถือปฏิบัติตามอย่างเดียวกันจนกระทั่งถึงราษฎร เปรียบเสมือนเป็น “ไขหวัดแห่งคุณธรรม” ที่ระบอบไปทั่ว ขงจื้อให้ลักษณะของ “คนเหนือคน” (A Superior Man) โดยเปรียบเทียบกับ “คนต่ำต้อย” (A Small Man) ไว้ว่า :

“คนเหนือคนนั้นคิดถึงแต่เรื่องที่ถูกต้องชอบธรรม

คนต่ำต้อยคิดถึงแต่เรื่องผลประโยชน์ส่วนตน

คนเหนือคนเรียกร้องเอากับตนเอง

คนต่ำด้อยเรียกร้องเอากับผู้อื่น

คนเหนือคนนั้นยอมรับชะตากรรมของตนอย่างสงบ

คนต่ำด้อยนั้นร้องทุกข์ไม่รู้จบ”

ขงจื้อเห็นว่าใครๆ ก็เป็นคนเหนือคนได้ สำคัญที่ว่าคนๆ นั้น ตั้งใจจะเป็นหรือไม่ แต่ก็ไม่ใช่ว่าเรื่องที่จะตัดสินใจได้ง่ายนัก ขงจื้อกำหนดเงื่อนไขสำคัญสำหรับผู้ที่จะมาเป็นสานุศิษย์ของท่าน คือ ต้องซื่อตรงเต็มร้อย สามารถควบคุมตนเองได้อย่างเด็ดขาด และต้องเป็นผู้มีคุณธรรมอย่างเด็ดเดี่ยว ประมาณว่า ขงจื้อมีสานุศิษย์ทั้งหมด 3,000 คนเศษ แต่บรรดาศิษย์ที่จงรักภักดีปฏิบัติตนตามคำสอนของท่านอย่างเคร่งครัดมีเพียง 72 คนเท่านั้น

ขงจื้อพยายามครั้งแล้วครั้งเล่าที่จะเข้าไปปฏิรูประบบสังคมด้วยตนเอง แต่เมื่อไม่สำเร็จก็เปลี่ยนทิศทางไปเป็นที่ปรึกษาแทน แต่ก็ไม่ได้ผลตามที่ท่านได้ตั้งปณิธานไว้เลย มีผู้ครองเมืองรายหนึ่งถามท่านว่า ทำอย่างไรจึงจะได้คนซื่อสัตย์สุจริตเข้ามาเป็นผู้ช่วยให้บังคับบัญชา ขงจื้อตอบว่า ตัวผู้ครองเมืองเองนั้นแหละที่จะต้องซื่อสัตย์สุจริตก่อนคนอื่น ผู้ครองเมืองรายนั้นก็พอใจคำตอบ ไม่มีผู้ครองเมืองคนใดเห็นชอบด้วยวิธีการและแนวคิดทางสันติวิธีของท่านเลย นอกจากขงจื้อจะปฏิรูปสังคมจีนไม่สำเร็จแล้ว ขงจื้อยังตกเป็นผู้ต้องสงสัยว่าจะขบถจนเกือบเอาชีวิตไม่รอดหลายครั้ง แม้ครั้งหนึ่งขงจื้อจะได้เป็นผู้ครองเมืองเอง ขงจื้อก็แก้ไขปัญหายุ่งยากในเมืองของท่านไม่สำเร็จ การชำระราษฎร์บังหลวงก็ยังมิอยู่ดังเดิม บ้านเมืองก็ไม่สงบเรียบร้อย ความอยุติธรรมก็ยังมิอยู่ทั่วทุกหัวระแหง ขงจื้อรู้สึกผิดหวังและขมขื่นที่ท่านไม่อาจปฏิรูปสังคมจีนได้สำเร็จ อย่างไรก็ตาม ขงจื้อและศิษย์เพียงหยิบมือของท่านก็ยังคงยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรมอย่างเคร่งครัดตลอดมาจนสิ้นอายุขัย

แม้ในช่วงเวลาที่ขงจื้อมีชีวิตอยู่ ท่านไม่อาจทำให้ปณิธานของท่านลุล่วงได้ แต่คำสอนของท่าน กลับเป็นคำสอนที่มีอิทธิพลสูงสุดในวิถีชีวิตของชาวจีนตลอดมาจนถึงยุคปัจจุบัน นับเป็นเวลากว่า 2,500 ปีเศษ ทุกวันนี้ไม่เคยมีผู้ใดกล่าวถึงปรัชญาแห่งวิถีชีวิตจีน โดยไม่อ้างอิงถึงลัทธิขงจื้อและคำสอนของท่านเลย

ประเทศจีนในปัจจุบัน

เมื่อได้พิจารณาคำสอนของขงจื้อเมื่อกว่า 2,500 ปีก่อนแล้ว เราลองมาดูว่าปัจจุบันสถานการณ์การชำระราษฎร์บังหลวงในประเทศจีนเป็นอย่างไรบ้าง

หลังจากที่ประเทศจีนได้เปลี่ยนระบบเศรษฐกิจจากระบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ มาเป็นระบบตลาดทุนแบบสังคมนิยม (Socialist Market Economy) ซึ่งเป็นระบบที่ผ่อนปรนให้มีการลงทุนและถือครองทรัพย์สินมากขึ้น ภายใต้การนำของอดีตประธานาธิบดี เต็ง เสี่ยวผิง เกิดการหลั่งไหลของเงินทุนทั้งจากในประเทศและนอกประเทศเข้ามาพัฒนาประเทศจีนอย่างมากมายมหาศาล สิ่งก็ตามมาก็คือมีการฉ้อราษฎร์บังหลวงในทุกระดับทั้งในหมู่นักธุรกิจ ข้าราชการระดับสูง ไปจนถึงข้าราชการระดับล่าง จนเป็นที่ยอมรับว่า การฉ้อราษฎร์บังหลวงเป็นเรื่องปกติธรรมดาในชีวิตประจำวันของชาวจีนยุคนี้ การฉ้อราษฎร์บังหลวงมีอยู่ทั่วไป ตั้งแต่การโกงภาษี การปลอมแปลงเอกสารสิทธิ การยกยอกการรับสินบน ไปจนถึงการเป็นสายลับ ในปี 2546 ที่ผ่านมา มีการสอบสวนคดีฉ้อราษฎร์บังหลวงและคดีรับสินบนถึง 130,000 คดี มีเจ้าหน้าที่ของรัฐถูกลงโทษหลายหมื่นคน มูลค่าการคอร์รัปชันรวมประมาณได้กว่า ๑๖.๘% ของรายได้รวมประชาชาติ (GDP) ซึ่งเหตุที่การฉ้อราษฎร์บังหลวงมีมากเช่นนี้ กล่าวได้ว่าเป็นผลโดยตรงของช่องว่างในการบริหารราชการแผ่นดินและระบบกฎหมายและการขาดศีลธรรมและจริยธรรมของชาวจีน ซึ่งได้ล้มคำสอนของขงจื้อข้างต้นไปเสียหมดแล้ว

เมื่อสถานการณ์ในประเทศจีนมีความรุนแรงถึงเพียงนี้ จึงเป็นที่น่าสนใจว่ารัฐบาลจีนจะจัดการกับปัญหานี้อย่างไร รัฐบาลจีนได้ออกมายอมรับโดยเปิดเผยว่าปัญหานี้เป็นปัญหาสำคัญที่เป็นอุปสรรคในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ และขัดขวางการเข้ามาลงทุนของธุรกิจต่างชาติ จะต้องมีการป้องกันและปราบปรามเพื่อแก้ไขปัญหานี้โดยเร่งด่วนที่สุด รัฐบาลจีนได้ดำเนินโครงการต่างๆ เพื่อป้องกันและปราบปรามการฉ้อราษฎร์บังหลวงหลายวิธี หลายโครงการด้วยกัน ทั้งในแง่ของการส่งเสริมจริยธรรมภาครัฐและภาคเอกชน และในแง่ของมาตรการทางกฎหมายและการจับกุมลงโทษ

ทางด้านจริยธรรม รัฐบาลจีนจัดอบรมบรรดานักการเมืองและข้าราชการระดับสูง ให้มีความสำนึกในเรื่องความถูกต้องและชอบธรรมในการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง สร้างเสริมวินัยและทัศนคติที่ถูกต้องให้กับข้าราชการในการปฏิบัติงานรับใช้ประชาชน จัดทำประมวลจริยธรรมภายในหน่วยงานราชการต่างๆ และเผยแพร่ประมวลจริยธรรมนั้นให้ประชาชนรับทราบโดยทั่วไป เพื่อ

ประชาชนจะได้เป็นหูเป็นตาให้รัฐในการตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ และที่น่าสนใจยิ่งคือ มีการจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการอบรมจริยธรรมคู่สมรส ของนักการเมือง และข้าราชการระดับสูง เพื่อให้หลังบ้านกับหน้าบ้านร่วมมือ ประสานกัน ในการเลิกล้มความคิดที่จะแสวงหาตำแหน่งหน้าที่และความมั่งคั่ง โดยไม่ถูกต้อง

นอกจากนี้ในส่วนของการณ์รณรงค์แก่ประชาชนทั่วไป มีการเผยแพร่ ภาพยนตร์เรื่อง “Life or Death Decision” ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับผู้ว่าราชการเมือง ที่สมมติขึ้นเมืองหนึ่ง ซึ่งต่อสู้กับขบวนการฉ้อราษฎร์บังหลวงอย่างไม่ท้อถอย แต่ปรากฏว่าทั้งอาจารย์ผู้อุปการะและภรรยาของเขาล้วนเกี่ยวข้องกับขบวนการ นี้ทั้งสิ้น เขาเลือกหนทางที่ถูกต้องโดยส่งคนทั้งหมดไปลงโทษตามกฎหมาย ไม่เว้นแม้แต่ภรรยาของตน ภาพยนตร์เรื่องนี้ประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง เป็นที่ นิยมของชาวจีนทั่วไป กล่าวกันว่ารายได้ของภาพยนตร์เรื่องนี้สูงกว่าภาพยนตร์ จากฮอลลีวูดหลายเรื่อง que เข้ามาฉายในประเทศจีนเสียอีก

ส่วนทางด้านกฎหมาย มีการปรับปรุงระบบกฎหมายอาญาใหม่ เพิ่ม ฐานความผิดเกี่ยวกับการฉ้อราษฎร์บังหลวงและการให้การรับสินบนอีกหลาย บทมาตรา มีการจัดตั้งหน่วยงานเพื่อดำเนินการสอบสวน เอาผิดข้าราชการและ เอกชนที่ร่วมกระทำความผิดโดยเข้มงวดเฉียบขาด และใช้บทลงโทษที่รุนแรง ที่สุดแก่ผู้กระทำความผิด คือ ประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต แม้จะเป็นการกระทำ ความผิดที่ไม่รุนแรงนัก เช่น การโกงภาษี หรือการยกยอกทรัพย์ ทั้งนี้เพื่อเป็น ตัวอย่างและเป็นการป้องปรามเจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชนรายอื่นๆ ที่คิดจะฉ้อ ราษฎร์บังหลวง

เพื่อให้เห็นถึงสถานการณ์การฉ้อราษฎร์บังหลวงว่าหนักหนาเพียงใด และรัฐบาลจีนใช้วิธีการลงโทษที่รุนแรงกับผู้กระทำความผิดอย่างไร จะขอยกตัวอย่าง คดีสำคัญที่เกิดขึ้นในช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมา

นายซูจี และนายดู เจียเซง ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของจังหวัดกุยชู่ ถูกศาล ตัดสินประหารชีวิต เนื่องจากยกยอกเงิน จำนวน 30 ล้านบาท

นายหวาง หัวซง รองผู้ว่าราชการจังหวัดอานฮุย ถูกศาลตัดสินประหาร ชีวิต เนื่องจากรับสินบนจำนวน 20 ล้านบาท และมีทรัพย์สินที่ไม่อาจชี้แจงที่มา ได้จำนวน 30 ล้านบาท

นายหู ชางกิง รองผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ถูกศาลตัดสินประหารชีวิตเนื่องจากรับสินบนจำนวน 30 ล้านบาท และมีทรัพย์สินที่ไม่อาจชี้แจงที่มาได้จำนวน 20 ล้านบาท

นายเซ็ง เคจี รองประธานสภาผู้แทนราษฎร ถูกศาลตัดสินประหารชีวิตเนื่องจากรับสินบนจำนวนกว่า 20 ล้านบาท ระหว่างที่เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดกวางซี นายเซ็ง เคจี ได้รับสินบนเพื่อการขายที่ดินของรัฐให้แก่เอกชนในราคาต่ำ และเพื่อเลื่อนตำแหน่งให้แก่สมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ 14 คน โดยทุจริต

และคดีคอร์รัปชันที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์จีน ณ มณฑลฟูเจี้ยน เมืองเซี่ยเหมิน เมื่อปี 2543 กลุ่มการค้าขนหัว ลักลอบขนน้ำมันดิบ รถยนต์ อุปกรณ์ทางการทหาร อุปกรณ์คอมพิวเตอร์ และสินค้าอื่นๆ เข้าประเทศจีนโดยผิดกฎหมาย โดยความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ รวมมูลค่ากว่า 3 แสนล้านบาท ในคดีนี้มีเจ้าหน้าที่ของรัฐถูกสอบสวนหลายร้อยคน และในที่สุดศาลตัดสินให้ประหารชีวิตเจ้าหน้าที่ของรัฐ 14 คน จำคุกตลอดชีวิต 12 คน และถูกลงโทษสถานอื่นๆ 58 คน ซึ่งในจำนวนเจ้าหน้าที่ที่ถูกประหารชีวิตนี้รวมถึงรองผู้ว่าการเมืองเซี่ยเหมิน หัวหน้าเจ้าที่สุลกากร และนายทหารระดับสูงของมณฑลฟูเจี้ยนด้วย

มาตรการทางกฎหมายและการจับกุมที่เด็ดขาดและรุนแรงของรัฐบาลจีนนี้ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากจากนักวิชาการและผู้เกี่ยวข้อง ทั้งในประเทศจีนและในต่างประเทศ ว่าเป็นการกระทำที่ไร้ซึ่งมนุษยธรรม คดีส่วนใหญ่ที่ศาลตัดสิน จำเลยไม่มีโอกาสได้ปรึกษาทนายความ มีการทรมานและขู่เข็ญเพื่อให้จำเลยสารภาพ คำพิพากษาของศาลส่วนใหญ่ที่ใหลงโทษจำเลย เรียงเสร็จสิ้นก่อนการพิจารณาจะเริ่มต้นระหว่างการศึกษา ศาลก็ไม่อนุญาตให้จำเลยถามค้าน เมื่อจำเลยยื่นอุทธรณ์ก็มักจะถูกปฏิเสธโดยไม่มีการพิจารณา และในกรณีที่ศาลตัดสินประหารชีวิตจำเลย การประหารก็กระทำโดยเร่งด่วนเพียง 1-2 วันหลังจากนั้น ไม่เปิดโอกาสให้มีการสอบสวนทบทวนใหม่แต่อย่างใดเลย

นอกจากนี้ นักวิชาการและประชาชนโดยทั่วไปก็มีความเห็นร่วมกันว่า มาตรการของรัฐบาลจีนที่อ้างว่าเป็นการปราบปรามการฉ้อราษฎร์บังหลวงนั้น แท้ที่จริงแล้วเป็นเพียงการกำจัดศัตรูทางการเมืองของผู้มีอำนาจ และเป็นการลงโทษเจ้าหน้าที่ชั้นผู้น้อยที่กระด้างกระเดื่อง ปกป้องผู้ที่เป็นพรรคพวกฝ่ายตน โดยมีได้สนใจว่าถูกหรือผิด ตัดตอนความผิดมิให้ขึ้นมาถึงสมาชิกระดับสูงของพรรคคอมมิวนิสต์ ตัวอย่างเช่นในคดีที่มณฑลฟูเจี้ยน เมืองเซี่ยเหมิน ข้างต้น

หนึ่งในผู้ถูกกล่าวหาเป็นภรรยาของเพื่อนสนิทประธานาธิบดีเจียง เจ๋อหมิน ซึ่งต่อมาก็หลุดพ้นจากคดีไปโดยมิได้มีการสอบสวน และสื่อมวลชนจีนก็ถูกห้ามมิให้เสนอข่าวเกี่ยวกับเพื่อนสนิทของประธานาธิบดีผู้นี้หรือในคดีที่นายเงินวิตอง อดีตผู้ว่าการกรุงปักกิ่งและสมาชิกโบริตญูโร ถูกลงโทษจำคุก 16 ปี เนื่องจากละทิ้งหน้าที่ราชการและรับสินบนกว่า 500,000 บาท เมื่อปี 2541 นั้น ก็มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่าแท้ที่จริงแล้วเป็นการช่วงชิงอำนาจระหว่างสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ฝ่ายปักกิ่งของนายเงินวิตอง กับฝ่ายเซี่ยงไฮ้ ภายใต้การนำของนายเจียง เจ๋อหมิน ขณะที่ยังเป็นผู้ว่าการเมืองเซี่ยงไฮ้ เพื่อสืบทอดอำนาจต่อจากประธานาธิบดีเต็ง เสี่ยวผิง

ศาสตราจารย์เซา คิง คุณ แห่งมหาวิทยาลัยจี ฌ ฮ่งกง กล่าวว่า แม้ทางการเงินจะออกกฎเกณฑ์มากมายเพื่อป้องกันและปราบปรามการฉ้อราษฎร์บังหลวง แต่กฎเกณฑ์เหล่านี้ก็มิได้มีการบังคับใช้อย่างจริงจัง ทุกอย่างเป็นไปตามความพอใจของผู้มีอำนาจในพรรคคอมมิวนิสต์เท่านั้น

สถานการณ์การฉ้อราษฎร์บังหลวงในประเทศจีนนี้ กล่าวได้ว่า นักหนาสาหัสยิ่งกว่าในประเทศเรามากนัก ทั้งในด้านจำนวนและมูลค่า อย่างไรก็ตามไม่มีใครเห็นด้วยกับวิธีการลงโทษอย่างรุนแรงของรัฐบาลจีน เนื่องจากเป็นวิธีที่ขาดความชอบธรรม และเห็นได้ว่านับตั้งแต่รัฐบาลจีนได้ใช้มาตรการดังกล่าวในปี 2540 การฉ้อราษฎร์บังหลวงก็ไม่ได้ลดลง ทั้งยังเพิ่มขึ้นทุกๆ ปี นอกจากนี้ก็เป็นที่ยกย่องว่าการดำเนินมาตรการดังกล่าวของรัฐบาลจีน เป็นไปโดยบริสุทธิ์ใจหรือมีวัตถุประสงค์อื่นใดแอบแฝง หรือเป็นการเลือกปฏิบัติหรือไม่

แต่ทั้งนี้ มาตรการทางด้านจริยธรรมของรัฐบาลจีนหลายมาตรการก็เป็นที่น่านิยมยกย่อง ซึ่งน่าจะนำมาเป็นข้อพิจารณาประกอบการจัดทำมาตรการป้องกันและปราบปรามการฉ้อราษฎร์บังหลวงของเราได้ เช่น การสร้างเสริมวินัยและทัศนคติที่ถูกต้องให้กับข้าราชการในการรับใช้ประชาชน การเผยแพร่ประมวลจริยธรรมของหน่วยงานราชการต่างๆ ให้ประชาชนรับทราบโดยทั่วไป และการอบรมจริยธรรมให้กับคู่สมรสของนักการเมืองและข้าราชการระดับสูง เป็นต้น

สถานการณ์การฉ้อราษฎร์บังหลวงในประเทศต่างๆ

องค์การ Transparency International ซึ่งเป็นองค์การระหว่างประเทศ มีสำนักงานใหญ่อยู่ที่เมืองเบอร์ลิน ประเทศเยอรมันนี มีวัตถุประสงค์ในการ

ค้นคว้าวิจัยสาเหตุและสถานการณ์การฉ้อราษฎร์บังหลวงในประเทศต่างๆ ทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน และร่วมมือวางแผนกับรัฐบาลของประเทศต่างๆ เพื่อจัดการฉ้อราษฎร์บังหลวงให้หมดสิ้นไป องค์การนี้ได้ให้คะแนนและจัดอันดับสถานการณ์การฉ้อราษฎร์บังหลวงในประเทศต่างๆ 133 ประเทศทั่วโลก ในปี 2003 โดยใช้วิธีการแจกแบบสอบถามไปยังองค์กรที่น่าเชื่อถือในประเทศต่าง และประมวลผลแบบสอบถามนั้น โดยให้คะแนนระดับสถานการณ์การฉ้อราษฎร์บังหลวงที่ดีที่สุด 10 คะแนน และเลวร้ายที่สุด 0 คะแนน โดยประเทศไทยได้ 3.3 คะแนน อยู่ในอันดับที่ 70 ดีขึ้นกว่าปีก่อนซึ่งได้ 3.2 คะแนน

Country rank	Country	๒๐๐๓ score	๒๐๐๒ score
๑	Finland	๙.๗	๙.๗
๒	Iceland	๙.๖	๙.๔
๓	Denmark	๙.๕	๙.๕
	New Zealand	๙.๕	๙.๕
๕	Singapore	๙.๔	๙.๓
๖	Sweden	๙.๓	๙.๓
๗	Netherlands	๘.๙	๙.๐
๘	Australia	๘.๘	๘.๖
	Norway	๘.๘	๘.๕
	Switzerland	๘.๘	๘.๕
	Canada	๘.๗	๙.๐
๑๑	Luxembourg	๘.๗	๙.๐
	United Kingdom	๘.๗	๘.๗
๑๔	Austria	๘.๐	๗.๘
	Hong Kong	๘.๐	๘.๒
๑๖	Germany	๗.๗	๗.๓
๑๗	Belgium	๗.๖	๗.๑
๑๘	Ireland	๗.๕	๖.๙
	USA	๗.๕	๗.๗

Country rank	Country	๒๐๐๓ score	๒๐๐๒ score
๒๐	Chile	๗.๔	๗.๕
๒๑	Israel	๗.๐	๗.๓
	Japan	๗.๐	๗.๑
๒๓	France	๖.๙	๖.๓
	Spain	๖.๙	๗.๑
๒๕	Portugal	๖.๖	๖.๓
๒๖	Oman	๖.๓	-
๒๗	Bahrain	๖.๑	-
	Cyprus	๖.๑	-
๒๙	Slovenia	๕.๙	๖.๐
๓๐	Botswana	๕.๗	๖.๔
	Taiwan	๕.๗	๕.๖
๓๒	Qatar	๕.๖	-
๓๓	Estonia	๕.๕	๕.๖
	Uruguay	๕.๕	๕.๑
๓๕	Italy	๕.๓	๕.๒
	Kuwait	๕.๓	-
๓๗	Malaysia	๕.๒	๔.๙
	United Arab Emirates	๕.๒	-
๓๙	Tunisia	๔.๙	๔.๘
๔๐	Hungary	๔.๘	๔.๙
๔๑	Lithuania	๔.๗	-
	Namibia	๔.๗	๕.๗
๔๓	Cuba	๔.๖	-
	Jordan	๔.๖	๔.๕
	Trinidad and Tobago	๔.๖	๔.๙
๔๖	Belize	๔.๕	-
	Saudi Arabia	๔.๕	-

Country rank	Country	๒๐๐๓ score	๒๐๐๒ score
๔๘	Mauritius	๔.๔	๔.๕
	South Africa	๔.๔	๔.๘
๕๐	Costa Rica	๔.๓	๔.๕
	Greece	๔.๓	๔.๒
	South Korea	๔.๓	๔.๕
๕๓	Belarus	๔.๒	๔.๘
๕๔	Brazil	๓.๙	๔.๐
	Bulgaria	๓.๙	๔.๐
	Czech Republic	๓.๙	๓.๗
๕๗	Jamaica	๓.๘	๔.๐
	Latvia	๓.๘	๓.๗
๕๙	Colombia	๓.๗	๓.๖
	Croatia	๓.๗	๓.๘
	El Salvador	๓.๗	๓.๔
	Peru	๓.๗	๔.๐
	Slovakia	๓.๗	๓.๗
๖๔	Mexico	๓.๖	๓.๖
	Poland	๓.๖	๔.๐
๖๖	China	๓.๔	๓.๕
	Panama	๓.๔	๓.๐
	Sri Lanka	๓.๔	๓.๗
	Syria	๓.๔	-
๗๐	Egypt	๓.๓	๓.๔
	Ghana	๓.๓	๓.๙
	Morocco	๓.๓	๓.๗
	Thailand	๓.๓	๓.๒
๗๖	Senegal	๓.๒	๓.๑
๗๗	Turkey	๓.๑	๓.๒

Country rank	Country	๒๐๐๓ score	๒๐๐๒ score
๗๘	Armenia	๓.๐	-
	Iran	๓.๐	-
	Lebanon	๓.๐	-
	Mali	๓.๐	-
	Palestine	๓.๐	-
๘๓	India	๒.๘	๒.๗
	Malawi	๒.๘	๓.๙
	Romania	๒.๘	๒.๖
๘๖	Mozambique	๒.๗	-
	Russia	๒.๗	๒.๗
๘๘	Algeria	๒.๖	-
	Madagascar	๒.๖	๑.๗
	Nicaragua	๒.๖	๒.๕
	Yemen	๒.๖	-
๙๒	Albania	๒.๕	๒.๕
	Argentina	๒.๕	๒.๘
	Ethiopia	๒.๕	๓.๕
	Gambia	๒.๕	-
	Pakistan	๒.๕	๒.๖
	Philippines	๒.๕	๒.๖
	Tanzania	๒.๕	๒.๗
	Zambia	๒.๕	๒.๖
๑๐๐	Guatemala	๒.๔	๒.๕
	Kazakhstan	๒.๔	๒.๓
	Moldova	๒.๔	๒.๑
	Uzbekistan	๒.๔	๒.๙
	Venezuela	๒.๔	๒.๕
	Vietnam	๒.๔	๒.๔

Country rank	Country	๒๐๐๓ score	๒๐๐๒ score
๑๐๖	Bolivia	๒.๓	๒.๒
	Honduras	๒.๓	-
	Macedonia	๒.๓	-
	Serbia & Montenegro	๒.๓	-
	Sudan	๒.๓	-
	Ukraine	๒.๓	๒.๔
	Zimbabwe	๒.๓	๒.๗
๑๑๓	Congo	๒.๒	-
	Ecuador	๒.๒	๒.๒
	Iraq	๒.๒	-
	Sierra Leone	๒.๒	-
	Uganda	๒.๒	๒.๑
๑๑๘	Cote d'Ivoire	๒.๑	๒.๗
	Kyrgyzstan	๒.๑	-
	Libya	๒.๑	-
	Papua New Guinea	๒.๑	-
๑๒๒	Indonesia	๑.๙	๑.๙
	Kenya	๑.๙	๑.๙
๑๒๔	Angola	๑.๘	๑.๗
	Azerbaijan	๑.๘	๒.๐
	Cameroon	๑.๘	๒.๒
	Georgia	๑.๘	๒.๔
	Tajikistan	๑.๘	-
๑๒๙	Myanmar	๑.๖	-
	Paraguay	๑.๖	๑.๗
๑๓๑	Haiti	๑.๕	๒.๒
๑๓๒	Nigeria	๑.๔	๑.๖
๑๓๓	Bangladesh	๑.๓	๑.๒

เรื่องคุณธรรมและจริยธรรมในสังคมไทย

คนไทยสั่งสอนลูกหลานอย่างไร

เราหันมาดูการสั่งสอนลูกหลานของเราบ้าง น่าพิจารณาว่าเรามีปัญหาอะไรในเรื่องเหล่านี้บ้างหรือไม่ ท่านเคยได้ยินบ้างหรือไม่ว่าคนไทยเราสั่งสอนลูกหลานด้วยข้อความต่อไปนี้ :

“ลูกเอ๋ย ขอให้ลูกตั้งอกตั้งใจเรียนให้ดีนะ ต่อไปจะได้เป็นใหญ่เป็นโต เป็นเจ้าคนนายคน มีอำนาจวาสนา มีบุญหนักศักดิ์ใหญ่ มีแต่ความมั่งมีศรีสุข แล้วลูกจะได้มาเป็นพี่เลี้ยงของพ่อแม่พี่น้องและลูกหลานของเราต่อไป”

ท่านเคยได้ยินบ้างไหม ถ้าท่านเคยได้ยิน ท่านอาจจะย้อนถามผมว่าผิดตรงไหนที่พรพบุรุษของเราสั่งสอนลูกหลานแบบนี้ ก็ขอตอบว่า อาจจะไม่ผิดนะครับ ที่ท่านสอนแบบนี้ แต่ไม่ครบถ้วนแน่นอน พ่อและแม่ทุกรายย่อมต้องการให้ลูกได้รับลาภ ยศ สรรเสริญ และสุขด้วยกันทั้งนั้น แต่ประเด็นสำคัญอยู่ที่ว่า ลาภ ยศ สรรเสริญ และสุขนี้จะต้องได้มาด้วยความถูกต้องชอบธรรมเท่านั้น ได้มาด้วยความสุจริต ไม่ใช่ไปชักชิงเขามา ไปวิ่งเต้นมา ข้ามหัวเพื่อนฝูงเพื่อนร่วมรุ่น มาโดยมิชอบ คำสั่งสอนดังกล่าวขาดเรื่อง “การได้มาด้วยความถูกต้องและชอบธรรม” คำสอนนี้จะเป็นเหตุหนึ่งหรือไม่ที่ทำให้สังคมไทยในปัจจุบันเต็มไปด้วยคนที่ปรารถนาจะเป็นใหญ่เป็นโต มีอำนาจวาสนา มีความมั่งมี โดยไม่สนใจว่าจะได้มาด้วยวิธีการที่ไม่ถูกไม่ชอบอย่างไร เป็นสังคมที่ตามใจทุกคนและทุกคนก็ตามใจตัวเองด้วยที่เขาแต่ได้ฝ่ายเดียว เรื่องนี้เป็นเรื่องที่น่าใคร่ครวญเป็นอย่างยิ่ง

การยึดมั่นในสิ่งที่ถูกต้องและชอบธรรม ควรเป็นอุดมการณ์ของนักบริหาร

ในหมู่นักบริหารมีการกล่าวกันเสมอว่า การบริหารงานนั้นให้ถือเอาความซื่อสัตย์สุจริตเป็นสำคัญ จึงมีคำถามว่า “เพียงความซื่อสัตย์สุจริตเท่านั้นไม่เพียงพอหรือ?” ตอบได้ว่า ลำพังแต่ความซื่อสัตย์สุจริตเท่านั้นไม่พอ เพราะความซื่อสัตย์สุจริตอาจจะตีความกันว่าหมายความว่าความเฉพาะตัวของเขาเอง สมมติว่าบุคคลคนหนึ่งเป็นผู้บังคับบัญชา ท่านอาจจะซื่อสัตย์สุจริต แต่เมื่อลูกน้องท่านไม่ซื่อสัตย์สุจริต ท่านเอาหูไปนาเอาตาไปไร่ จะบอกว่าท่านไม่ซื่อสัตย์สุจริตก็ไม่เชิง ท่านเพียงแต่ไม่ได้ทำอะไรเขาเท่านั้นเพราะท่านเกรงใจหรือกลัวอิทธิพล

ต่างๆ แต่ถ้าเป็นคนที่มี “Integrity” ย่อมจะหมายถึงว่า นอกจากท่านเองเป็นผู้ซื่อสัตย์สุจริตแล้ว ท่านยังมีความน่าเชื่อถือในฐานะผู้บังคับบัญชาที่จะควบคุมให้คนในหน่วยงานท่านทุกคนซื่อสัตย์สุจริตด้วย เพราะฉะนั้นท่านต้องกล้าที่จะจัดการกับบุคคลเหล่านั้นไปตามกฎหมายโดยไม่ละเว้นหรือเลือกที่รักมักที่ชัง ดังนั้น “Integrity” จึงเป็นการรวมคุณลักษณะ หรืออุปนิสัยดีเด่นทั้งหมดเข้าด้วยกันอยู่ในคำๆ เดียวที่ว่า “Integrity” การยึดมั่นและมีความกล้าพอที่จะถือตามความถูกต้องชอบธรรม โดยมีศักดิ์คำนึงถึงว่าจะถูกต่อต้านหรือจะเสียภัยประการใดหรือไม่ คำนี้จึงเป็นคำที่มีความหมายที่กว้างไกลและลึกซึ้งกว่าคำว่าซื่อสัตย์สุจริต และน่าจะถือเป็นอุดมการณ์ของนักบริหารได้เป็นอย่างดี

ปูชนียบุคคลของไทยผู้ยึดมั่นในความถูกต้องและชอบธรรม พันท้ายนรสิงห์

ในขณะเดียวกันมิใช่ว่าคนไทยเราจะปราศจากคุณธรรมไปเสียหมด บรรพบุรุษของเราซึ่งเป็นตัวอย่างที่ดีให้เราเห็นก็มี ในเรื่องยึดมั่นในความถูกต้องและชอบธรรมนี้ ทุกท่านคงจะเห็นพ้องกันว่า พันท้ายนรสิงห์เป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดที่จะพึงหาได้ผู้หนึ่ง ขอให้เราพิจารณา ลงลึกในเนื้อหาตามลำดับเหตุการณ์และความคิดเห็นของพันท้ายนรสิงห์ในขณะนั้น ว่าเป็นอย่างไรมาก่อน และได้ทราบบังคมทูลพระกรุณาว่ากระไร สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 8 (พระเจ้าเสือ) รับสั่งประการใด และได้มีพระบรมราชวินิจฉัยอย่างไรในที่สุด

ปรากฏข้อความตอนหนึ่งในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2 พันท้ายนรสิงห์สมัยแผ่นดินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 8 (พระเจ้าเสือ) ว่า :

“อันพระราชกำหนดมีแต่โบราณนั้นว่า ถ้าและพันท้ายผู้ใดถือท้ายเรือพระที่นั่งให้ศირชะเรือพระที่นั่งหัก ท่านว่าพันท้ายนั้นถึงมรณโทษให้ตัดศिरชะเสีย และพระเจ้าอยู่หัวจงทรงพระกรุณาโปรดให้ตัดศिरชะข้าพระพุทธเจ้าเสียตามโบราณราชกำหนดนั้นเถิด จึงมีพระราชดำรัสสั่งให้ฝีพายทั้งปวงปั้นมูลดินเป็นรูปพันท้ายนรสิงห์ขึ้นแล้วก็ให้ตัดศिरชะรูปดินนั้นเสียแล้วดำรัสว่า อ้ายพันท้ายซึ่งโทษเอ็งถึงตายนั้นฎีกาประหารชีวิตเอ็งเสียพอเป็นเหตุแทนตัวแล้ว เอ็งอย่าตายเลย จงกลับมาลงเรือไปด้วยฎีกา พันท้ายนรสิงห์เห็นดังนั้นก็มีความละอายนัก ด้วยกลัวว่าจะเสียพระราชกำหนดโดยชนบทรรมเนียมโบราณไป เกรงคนทั้งปวงจะครหาติเตียนดูหมิ่นในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งตนได้ สู้เสียสละชีวิตของ

ตัวมิได้อภัย จึงกราบทูลไปว่า ขอพระราชทานซึ่งทรงพระกรุณาโปรดข้าพระพุทธเจ้าทั้งนี้ พระเดช พระคุณหาที่สุดมิได้ แต่ทว่าซึ่งตัดศีรษะรูปดินแทนตัวข้าพระพุทธเจ้าดังนี้ ดูเป็นทำเล่นไป คนทั้งหลายจะล่วงครหาติเตียนได้ ขอพระองค์จงทรงพระกรุณาโปรดตัดศีรษะข้าพระพุทธเจ้าเสียโดยฉันทจริงเถิด อย่าให้เสียขนบธรรมเนียมในพระราชกำหนดไปเลย ข้าพระพุทธเจ้าจะขอกราบทูลฝากบุตรภรรยาแล้วก็จะกราบถวายบังคมลาตายไปโดยลักษณะยถาโทษ อันกราบทูลไฉนนั้น สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินตรัสได้ทรงฟังดังนั้นก็ดำรัสจึงวอนไปเป็นหลายครั้ง พันท้ายนรสิงห์ก็มิยอมอยู่ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระมหากรุณาภาพแก่พันท้ายนรสิงห์เป็นอันมาก จนกลั่นน้ำพระเนตรไว้มิได้ จำเป็นต้องทำตามพระราชกำหนด จึงดำรัสสั่งให้นายเพชรฆาตให้ประหารชีวิตพันท้ายนรสิงห์เสีย แล้วให้ทำศาลสูงเพียงตา และให้เอาศีรษะพันท้ายนรสิงห์กับศีรษะเรือพระที่นั่งซึ่งหักนั้นขึ้นพลีกรรมไว้ด้วยกันบนศาลนั้น”

ท่านคงจะเห็นด้วยกับผมว่า ถ้อยคำทุกคำของพันท้ายนรสิงห์ที่กราบบังคมทูลพระกรุณา และพระราชกระแสรับสั่งของพระเจ้าเสือแต่ละตอน ล้วนมีความสำคัญที่สะท้อนให้เห็นการยึดมั่นในความถูกต้องและชอบธรรมของพันท้ายนรสิงห์โดยไม่หวาดหวั่นต่อพระราชอาญาถึงชีวิตที่จะได้รับ และเห็นประจักษ์ในพระมหากรุณาของพระเจ้าเสือเป็นอย่างดี

ศาสตราจารย์พระยาอรรถการีย์นิพนธ์

ย้อนกลับมาในยุคปัจจุบัน บุคคลที่ควรค่าแก่การสรรเสริญยกย่องในด้านการยึดมั่นในความถูกต้องและชอบธรรมก็มีอยู่ไม่น้อย แต่จะขอยกมากล่าว ณ ที่นี้เพียงท่านเดียว คือ ศาสตราจารย์พระยาอรรถการีย์นิพนธ์ ซึ่งหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ปู่ชื่อนี้บุคคลอีกท่านหนึ่งกล่าวถึงไว้ว่า :

“เมื่อ พ.ศ. 2489 ท่านเจ้าคุณพระยาอรรถการีย์นิพนธ์กับข้าพเจ้าร่วมกันจัดตั้งสำนักงานทนายความ

ประมาณปี 2490 พ่อค้าชนชาวลงเรือส่งไปขายต่างประเทศกันมากจนภายในประเทศเกิดขาดแคลน ประชาชนในกรุงเทพฯ ต้องเข้าคิวซื้อข้าวรับประทาน

ระหว่างนี้มีลูกความมาปรึกษาท่านเจ้าคุณ เรือของเขาราคาหนึ่งล้านกว่าบาทถูกจับกุมในขณะที่ขนข้าวออกไปขายต่างประเทศ ถ้าคดีที่กำลังจะขึ้นศาลแพ้ เรืออาจถูกริบ เจ้าตัวเสนอจะให้ค่าทนายเป็นเงินถึง 200,000 บาท

ลูกความกลับไปแล้ว ท่านเจ้าคุณปรึกษากับข้าพเจ้าว่าจะสมควรรับว่าความรายนี้หรือไม่ ระหว่างนั้นเราไม่ค่อยมีความจะว่า คดีรายใหญ่ที่ข้าพเจ้ารับมาเป็นเรื่องแรกได้ค่าทนายเป็นเงินเพียง 8,000 บาท ทุนที่ลงไปในการจัดตั้งสำนักงานก็ยังไม่ได้คืนมา ถ้าได้ค่าทนายคดีของท่าน 200,000 บาท เรามีหวังที่จะตั้งตัวได้

ข้าพเจ้าเรียนถามท่านว่ามีเหตุขัดข้องประการใด ท่านกล่าวว่า คดีมีปัญหาข้อกฎหมายที่คิดว่าจะแก้ตกไม่ยากนัก แต่ไม่สบายใจในข้อที่ว่าถ้าแก้ตกฟ้องก็จะนำเรือไปใช้ชนชาวชายต่างประเทศอีก เป็นการปล้นท้องประชาชน

ข้าพเจ้าขอให้ท่านผู้ตัดสิน เพราะท่านจะต้องเป็นผู้ว่าความ ท่านขอเวลาใคร่ครวญสักสองสามวันก่อนตัดสินใจ ในที่สุดท่านตัดสินใจไม่รับว่าความเรื่องนี้ และมีทนายอื่นรับไปว่าให้ จนศาลสั่งปล่อยเรืออาศัยข้อกฎหมายของท่านเจ้าคุณ และในที่สุดท่านเจ้าคุณก็ต้องอยู่บ้านไม่ยกพื้นชั้นเดียวหลังเก่าต่อมาอีกหลายปี

น้ำใจอย่างนี้นายาก ท่านจากเราไปแล้ว แต่ข้าพเจ้ายังคิดถึงท่านอยู่เสมอ”

บุษนิยบุคคลอีกท่านหนึ่งซึ่งกล่าวถึงศาสตราจารย์พระยาอรรถการีย์นิพนธ์ผู้ยึดมั่นในความถูกต้องและชอบธรรมได้อย่างแจ่มแจ้ง คือ ฯพณฯ พลตำรวจเอก อรรถสิทธิ์ สิทธิสุนทร องคมนตรี ท่านกล่าวว่า :

“ศาสตราจารย์พระยาอรรถการีย์นิพนธ์ เป็นนักกฎหมายที่เคารพกฎหมาย ชื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่และอุดมการณ์ของวิชานิติศาสตร์ ไม่ยอมใช้ความเชื่อถือที่ผู้อื่นมอบให้และความซ้ำของทางกฎหมายในฐานะผู้ทรงคุณวุฒิของตน พลิกแพลงข้อเท็จจริงและบทกฎหมายเพื่อประโยชน์โดยมิชอบแก่ตนหรือแก่ใคร นอกจากการใช้กฎหมายเพื่อความสงบเรียบร้อย ความถูกต้อง และความยุติธรรมของสังคมและบ้านเมืองเท่านั้น”

ศาสตราจารย์พระยาอรรถการีย์นิพนธ์ มีอัจฉริยภาพด้านกฎหมายอันสูงเด่น ท่านมุ่งมั่นที่จะช่วยเสริมสร้างความผาสุกของสังคมและความมั่นคงของรัฐ ภายใต้หลักแห่งคุณธรรมและจริยธรรมอันสูงส่ง ท่านเป็นแบบอย่างของนักกฎหมายในอุดมคติผู้ยึดมั่นในหลักการ เป็นปรมาจารย์ของวงการกฎหมายไทย ที่ควรค่าแก่การสรรเสริญและเจริญรอยตาม

การจัดทำมาตรฐานทางคุณธรรมและจริยธรรมตามรัฐธรรมนูญ

เมื่อเราตระหนักว่า การยึดมั่นในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมควรเป็นอุดมการณ์ของนักบริหารทุกคน เราจะทำเรื่องนี้อย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับบรรดานักบริหารระดับต่างๆ รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันก็บัญญัติไว้ในเรื่องนี้อย่างชัดเจนว่าให้มีการจัดทำมาตรฐานทางคุณธรรมและจริยธรรมดังกล่าวไว้แล้วในตอนต้น

ข้อพิจารณาเบื้องต้นก็คือ ในนานาประเทศจะมีจริยธรรมสำหรับผู้ประกอบอาชีพในสาขาต่างๆ บางสาขาก็มีการจัดทำเป็นลายลักษณ์อักษร ดังเช่นประมวลจริยธรรมของผู้พิพากษาของอเมริกัน (The Code of Judicial Conduct) แต่ของศาลอังกฤษไม่มีประมวลจริยธรรมของผู้พิพากษาที่เป็นลายลักษณ์อักษร หากแต่เป็นจริยธรรมที่เป็นจารีตประเพณีที่ถือปฏิบัติกันมาอย่างเคร่งครัดนับเป็นร้อยๆ ปี ในสาขาวิชาชีพอื่นก็มีจริยธรรมทั้งที่เป็นจารีตประเพณีและที่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น แพทย์ก็มีจรรยาแพทย์ ทนายความก็มีจรรยาบรรณของทนายความ ฯลฯ ซึ่งองค์กรที่ควบคุมวิชาชีพแต่ละวิชาชีพเป็นผู้กำหนดและเป็นผู้วินิจฉัยเมื่อมีกรณีละเมิดจริยธรรมเหล่านี้

ปัญหาที่ชวนคิดในเบื้องต้นก็คือ เมื่อมีกฎหมายอยู่แล้วเหตุใดจึงจะต้องมีจริยธรรมอีกด้วย เรื่องนี้อธิบายได้ว่า กฎหมายเป็นเรื่องบังคับบุคคลทั่วไปอันรวมถึงบุคคลในสาขาวิชาชีพต่างๆ ด้วย เป็นบทบัญญัติในเรื่องทั่วไป ส่วนเรื่องจริยธรรมนั้นเป็นเรื่องการประพฤติปฏิบัติอันละเอียดอ่อนเฉพาะในแต่ละสาขาวิชาชีพ เป็นเรื่องที่ว่าด้วยการประกอบวิชาชีพที่ดีนั้นผู้ประกอบวิชาชีพควรปฏิบัติหน้าที่อย่างไรจึงจะมีประสิทธิภาพสูงสุด และควรจะต้องตนในสังคมอย่างไรจึงจะเหมาะสม เพื่อรักษาไว้ซึ่งเกียรติภูมิแห่งวิชาชีพด้วยเป็นต้นว่า ท่านเป็นข้าราชการผู้มีหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดว่าผู้ประกันราคาเพื่อการก่อสร้างและจัดซื้อรายใดควรจะเป็นผู้ชนะ เมื่อท่านวินิจฉัยชี้ขาดแล้วภายหลังจากรายละหนึ่ง ผู้ชนะการประกันราคาได้นำเงินมามอบให้ท่านเป็น “สินน้ำใจ” จำนวนหนึ่ง ดังนี้แม้ท่านจะไม่เคยเรียกรับหรือมีข้อตกลงโดยตรงหรือโดยปริยายว่าท่านจะช่วยเหลือผู้ชนะการประกันราคาในทางใดทางหนึ่ง และแม้ว่าท่านจะไม่มีโอกาสให้คุณให้โทษในการประกันราคาก่อสร้างและจัดซื้อรายนั้นต่อไปอีกแล้ว ท่านไม่ได้กระทำความผิดกฎหมายถ้าท่านรับสินน้ำใจนั้นไว้ แต่การรับไว้ของท่านก็ผิดจริยธรรมในแง่ที่ว่าท่านเปรียบเสมือนเป็นผู้พิพากษา ท่านไม่มี

สิทธิที่จะได้รับผลประโยชน์ใดๆ ทั้งสิ้นจากการพิจารณาพิพากษาคดีของท่าน ไม่ว่าคดีนั้นเสร็จเด็ดขาดไปแล้วหรือไม่ เรื่องใดจะผิดจริยธรรมสาขาวิชาชีพใด ย่อมต้องพิจารณาเป็นรายวิชาชีพไป ความละเอียดอ่อนของแต่ละสาขาวิชาชีพ ย่อมแตกต่างกันไปตามลักษณะของวิชาชีพ ซึ่งกฎหมายทั่วไปใช้บังคับเข้าไปไม่ถึงทุกเรื่อง

อย่างไรก็ตาม การที่จะกำหนดให้จริยธรรมใช้บังคับได้ในบรรดาผู้ประกอบการวิชาชีพแต่ละสาขาจะต้องเป็นจริยธรรมที่มีสภาพบังคับ (Sanction) อย่างกฎหมาย ถ้าใครละเมิดจริยธรรมก็ต้องมีโทษอย่างละเมิดกฎหมาย มิฉะนั้นจริยธรรมนั้น ก็จะเป็นเพียงเสือกระดาษตัวหนึ่งเท่านั้น จริยธรรมจึงต้องมีกฎหมายออกมา รองรับและกำหนดโทษให้ชัดเจนในกรณีที่มีการฝ่าฝืน ดังเช่น ประมวลจริยธรรมของข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม เป็นต้น

ในปัจจุบันมีประมวลจริยธรรมบางฉบับซึ่งน่าคิดว่าเป็นเสือกระดาษหรือไม่ เช่น ประมวลจริยธรรมของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและกรรมการซึ่งกำหนดโทษผู้ที่ฝ่าฝืนไว้เพียงการตำหนิหรือประณาม และประมวลจริยธรรมของสมาชิกวุฒิสภาและกรรมการ ซึ่งกำหนดโทษผู้ที่ฝ่าฝืนไว้เพียงการตักเตือนตำหนิ หรือประณาม แล้วแจ้งให้สภาที่ตนเป็นสมาชิกทราบ

ข้อควรพิจารณา คือ โทษที่กำหนดนั้นได้สัดส่วนกับความร้ายแรงของความผิดหรือไม่ เมื่อเปรียบเทียบกับจริยธรรมของรัฐสภาอังกฤษซึ่งโทษแบ่งเป็นขั้นเป็นตอน ถ้าหากมีความผิดเล็กน้อยเท่านั้นก็ถูกตักเตือน โทษสูงขึ้นไปอีกก็ภาคทัณฑ์ โทษสูงกว่านั้นก็อาจจะถึงกับขับไล่ออกจากสมาชิกภาพหรือจำคุก เพราะสภาผู้แทนราษฎรก็ดี สภาขุนนางก็ดีมีอำนาจสั่งจำคุกสมาชิกที่กระทำผิดได้ ไม่เหมือนกับจริยธรรมของรัฐสภาในประเทศเราที่สมาชิกผิดอะไรก็แล้วแต่เพียงให้ตักเตือน ตำหนิ หรือประณามคล้ายๆ กับว่าออกประมวลจริยธรรมเพื่อให้เป็นไปตามมาตรา 77 ของรัฐธรรมนูญอย่างเสียมิได้เท่านั้น ก็น่าคิดว่าหากปราศจากสภาพบังคับที่แท้จริง จะทำอย่างไรจึงจะทำให้ประมวลจริยธรรมมีประสิทธิภาพในการรักษจริยธรรมของสมาชิกรัฐสภาเหมือนของประเทศอื่นๆ เขา และอีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญเคียงคู่กัน คือ บุคคลที่เป็นผู้บริหารงานและบุคคลที่จะมาควบคุมในเรื่องจริยธรรม จะต้องเป็นคนที่ยึดมั่นในความถูกต้องและชอบธรรม เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน มีความกล้าที่จะยึดมั่นในความถูกต้อง

ต้องและขอขบธรรมนั้นด้วย และเพราะการมีประมวลจริยธรรมก็เพื่อจะรักษาไว้ซึ่งเกียรติภูมิแห่งวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง และเพื่อประโยชน์สุขของสังคมนั่นเอง

จุดอ่อนบางประการในเรื่องของจริยธรรมของผู้บริหาร

เรื่องเล็กหรือเรื่องใหญ่ ในการยึดมั่นในความถูกต้องและขอขบธรรม

ที่นี้เราหันมาดูปัญหาของเราเองในปัจจุบันว่า มีข้อคิดเบื้องต้นในด้านการยึดมั่นในความถูกต้องและขอขบธรรมอย่างไรบ้าง บางเรื่องดูเหมือนไม่สำคัญ เพราะเป็นเรื่องไม่สุจริตเพียงเล็กน้อย อย่างในสถาบันการศึกษาที่มีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่จากหลายวงการมาลงทะเบียนเข้าเรียน แต่พอถึงเวลาก็ไม่ไปเข้าเรียนตามปกติ นอกจากจะขาดเรียนแล้วยังให้คนอื่นลงลายมือชื่อแทนด้วยว่าตนไปเรียน การปฏิบัติเช่นนั้นเป็นเรื่องถูกต้องแล้วหรือ ผู้รับผิดชอบสถาบันการศึกษาหลายแห่งได้ปรารภกันด้วยความห่วงใยเป็นอันมาก ว่าการกระทำเช่นนี้ของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ซึ่งเป็นผู้นำในสังคมนั้นเป็นเรื่องเล็กจริงหรือ ถ้าเป็นโรงเรียนเด็กธรรมดาโทษฐานหนี่โรงเรียนก็เป็นโทษที่หนักอยู่ แต่นี้เป็นโรงเรียนผู้ใหญ่ อาจารย์หรือฝ่ายอำนวยการบางแห่งที่คิดเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าของส่วนรวมจึงไม่มีปัญหาจัดการ แต่ก็มีบางแห่งที่ไม่กลัวอิทธิพลใดๆ กำหนดมาตรการใช้เครื่องพิมพ์ลายนิ้วมือไว้เป็นหลักฐานเพื่อให้แน่ใจว่าข้าราชการผู้นั้นมาเรียนเองแน่ มิได้ให้คนอื่นมาลงลายมือชื่อแทน เราลองคิดดูว่าแม้แต่เพียงเรื่องเล็กน้อยเท่านั้นยังไ้วางใจในความสุจริตของคนระดับสูงเช่นนี้ไม่ได้ ถ้าเป็นเรื่องใหญ่กว่านี้เช่นการบริหารองค์กรหรือบริหารประเทศ เราจะไ้วางใจคนเหล่านี้ได้อย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องยึดมั่นในความถูกต้องขอขบธรรมนั้นไม่ว่าเรื่องเล็กเรื่องใหญ่ ผู้มีอำนาจหน้าที่ควรอย่างยิ่งที่จะไม่ละเว้นการปฏิบัติและจะต้องดำเนินการไปตามทางที่ควรจะเป็น

การหลีกเลี่ยงภาษีอากร

ความจริงจุดอ่อนในเรื่องของจริยธรรมของผู้บริหารมีมากในทุกสาขาวิชาชีพ และในทุกรูปแบบ ในที่นี้ขอยกมาพิจารณาเพียงบางเรื่องซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ที่สะท้อนถึงระดับคุณธรรมและจริยธรรมของนักบริหาร ทั้งเป็นเรื่องที่กระทบกระเทือนความมั่นคงของประเทศอย่างยิ่ง เรื่องหนึ่งก็คือ จริยธรรมของนักบริหารที่เป็นนักธุรกิจเพราะถ้าเป็นนักบริหารที่มีรายได้เป็นเงินเดือนอย่างเดียว การหลบเลี่ยงภาษีที่จะกล่าวต่อไปนี้อาจจะทำได้ แม้จะต้องการหลบเลี่ยงก็

ทำไม่ได้ เพราะว่ารายได้ของแต่ละคนถูกหักไว้เป็นค่าภาษีอากร ณ ที่จ่าย แต่ผู้บริหารที่เป็นนักธุรกิจซึ่งมีรายได้จากทางอื่นที่ไม่ได้หักภาษีไว้ ณ ที่จ่าย ย่อมมีโอกาสที่จะหลบเลี่ยงภาษีได้มากกว่าปกติ เรื่องนี้ผมใคร่ขอพูดตามเนื้อผ้า เพราะเป็นปัญหาที่เกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ

ปัจจุบัน การหลบเลี่ยงภาษีทำความเสียหายให้แก่บ้านเมืองเราอย่าง อุกฤษฏ์ ในเบื้องต้นขอให้เราพิจารณางบประมาณแผ่นดินทางด้านรายรับร้อยละ 96-97 ของงบประมาณแผ่นดินโดยปกติมาจากภาษีอากร อีกร้อยละ 3 มาจากรายรับทางอื่น ยกเว้น 4 ปีที่ผ่านมา ร้อยละ 70-80 ของรายรับภาครัฐมาจากภาษี นอกนั้นส่วนหนึ่งมาจากเงินกู้ สำหรับประมาณการรายรับประจำปีงบประมาณ 2546 นี้ มาจากภาษีอากรรวมร้อยละ 85.6 ที่เหลือมาจากเงินกู้และรายรับทางอื่น แต่คำถามมีว่ารายรับที่เราได้จากภาษีอากร เราเก็บมาได้เต็มเม็ดเต็มหน่วยหรือไม่

คำตอบ คือ ไม่ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย

ภาษีนั่นมีอยู่หลายประเภท ภาษีเงินได้ ภาษีสรรพสามิต ภาษีศุลกากร ภาษีมูลค่าเพิ่ม และภาษีอื่นๆ อีกมากมาย แต่จะขอนำมาพิจารณา ณ ที่นี้ เพราะภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาเท่านั้น ตามรายงานของกรมสรรพากรในปี 2538 เก็บภาษีเงินได้ประเภทนี้ได้เพียงร้อยละ 54.06 ของที่ควรจะเก็บได้ แต่ในขณะเดียวกันคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รายงานต่อกระทรวงการคลังถึงกรณีเดียวกันนี้ว่า ตามที่ได้รับมอบหมายให้ทำการค้นคว้าวิจัยเรื่องนี้ในหนังสือเรื่อง “ทิศทางและโครงสร้างของกระทรวงการคลัง พ.ศ. 2536” ว่าในปี 2538 นั้น ภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาที่เก็บได้จริงไม่ถึงร้อยละ 54.06 ของที่ควรจะเก็บได้ โดยเก็บได้จริงเพียงร้อยละ 39.5 ของผู้ที่อยู่ในเกณฑ์เสียภาษีเงินได้เท่านั้น ที่เหลือเก็บไม่ได้ กล่าวคือมีผู้ที่อยู่ในข่ายที่จะต้องเสียภาษี 11.9 ล้านคน แต่มีบุคคลที่ยื่นแบบเสียภาษีเพียง 4.7 ล้านคนเท่านั้น หายไป 7.2 ล้านคน 7.2 ล้านคนนี้อ่อนน้อมระบบการจัดเก็บภาษีโดยสิ้นเชิง นี่เป็นสถานการณ์ที่น่าหนักใจอย่างยิ่ง แต่ก็ไม่เคยมีใครหยิบยกขึ้นมาพูดกันอย่างจริงจัง โปรดลองคิดว่าเราสูญเสียรายได้เพื่อการพัฒนาแผ่นดินไปโดยปราศจากเหตุผลอันสมควรอีกเท่าไร

ขอให้เรามาพิจารณากันว่าเหตุใดเราจึงเก็บภาษีได้ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย การรั่วไหลของการเก็บภาษีมาจากที่ใดบ้าง?

ประการแรก การรั่วไหลเกิดจากระบบภาษีของเราผิดพลาดมาตั้งแต่เริ่มต้น คือ ความจริงเราก็มีระบบสำมะโนประชากรอยู่แล้ว เราควรจะรวมสำมะโนผู้เสียภาษี คือ ทุกคนที่อยู่ในข่ายเป็นผู้เสียภาษีต้องอยู่ในสำมะโนเดียวกันนี้ด้วย จะได้ตรวจสอบได้ว่าใครจะต้องเสียภาษีบ้าง และถ้าเสียต้องเสียเท่าไร การที่เราไม่มีระบบสำมะโนผู้เสียภาษีนี้ทำให้คนไทยจำนวนมากฉวยโอกาสไม่เสียภาษีประเทศเราจึงสูญเสียรายได้อันพึงมีพึงได้จำนวนมหาศาลจากภาษีอากร และจำต้องไปกู้หนี้ยืมสินจากต่างประเทศมาพัฒนาประเทศ

แต่ทั้งนี้ก็เป็นที่น่ายินดีที่ว่า บัดนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ตระหนักถึงปัญหานี้แล้ว และได้ทำการปรับปรุงระบบข้อมูลผู้เสียภาษีให้ดีขึ้นในระดับหนึ่ง โดยนับแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2546 เป็นต้นมา กรมสรรพากรได้เชื่อมต่อฐานข้อมูลผู้เสียภาษีกับระบบสำมะโนประชากรของกระทรวงมหาดไทย และจัดให้ผู้เสียภาษีสามารถใช้เลขประจำตัวประชาชนเป็นเลขประจำตัวผู้เสียภาษีด้วยอีกทางหนึ่ง ทำให้รัฐสามารถตรวจสอบข้อมูลการเสียภาษีของประชาชนทั่วประเทศได้ครอบคลุมยิ่งขึ้น และสามารถนำข้อมูลเหล่านี้มาใช้ในการปรับปรุงระบบการจัดเก็บภาษีเพื่อให้เก็บภาษีได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย และโดยประหยัดค่าใช้จ่าย ซึ่งหากการปรับปรุงระบบข้อมูลและระบบการจัดเก็บภาษีนี้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ในที่สุดเราก็น่าจะเก็บภาษีได้มากพอที่จะอาศัยเพียงรายรับจากภาษีอากรมาใช้ในการพัฒนาประเทศ มิต้องกู้เงินจากต่างประเทศอีกต่อไป

ประการที่สอง การรั่วไหลเกิดจากบรรดาผู้ที่รับผิดชอบในการทำบัญชีของธุรกิจภาคเอกชนบกพร่อง ถ้าพนักงานบัญชีไม่สมยอมกับนักธุรกิจทำอะไรนอกเหนือกฎหมาย นักธุรกิจที่ประสงค์จะโกงภาษีก็โกงไม่ได้มาก หรืออาจโกงไม่ได้เลย เพราะเอกสารทางการเงินของเขาอยู่ในมือของนักบัญชีเหล่านี้ทั้งหมด นักบัญชีจึงเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญยิ่งที่จะป้องกันไม่ให้ใครโกงชาติบ้านเมืองได้

ประการที่สาม การรั่วไหลเกิดจากความคิดของนักธุรกิจเองในบางกลุ่มว่า ถ้าเสียภาษีถูกต้องแล้ว เขาจะอยู่ไม่ได้ การค้าของเขาก็จะอยู่ไม่ได้ แต่เขาน่าจะคิดให้ลึกกลงไปกว่านั้นอีกชั้นหนึ่งว่า อยู่ไม่ได้จริงหรือ อัตราภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาที่ประเทศเราเรียกเก็บก็มีอัตราภาษีร้อยละ 5 สำหรับผู้มีเงินได้สุทธิไม่เกิน 100,000 บาทต่อปี และอัตราภาษีเพิ่มขึ้นตามส่วนของเงินได้สุทธิ โดยอัตราสูงสุดคือร้อยละ 37 สำหรับผู้มีรายได้สุทธิที่เกิน 4,000,000 บาทต่อปีขึ้นไป และภาษีเงินได้นิติบุคคลสำหรับธุรกิจก็เสียในอัตราสูงสุดเพียงร้อยละ 30 ของ

กำไร ภาษีเงินได้ที่ต้องเสียก็มีเพียงเท่านั้น ทำไมนักธุรกิจถึงจะอยู่ไม่ได้ ถ้าจะมองในแง่ที่ว่าภาษีเหล่านี้ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ราคาขายผลผลิตก็ควรจะสูงตามไปด้วย ถ้าทุกคนเสียภาษีด้วยกันก็ไม่มีใครได้เปรียบไม่มีใครเสียเปรียบแล้วที่อยู่มานี้ก็ยิ่งมาโกงกันเองอีก จะเห็นได้ว่านักธุรกิจหลายฝ่ายหลายคนที่ยึดทำบัญชีขึ้นถึง 3 ชุด ชุดหนึ่งเอาไว้แสดงต่อเจ้าพนักงานเรียกเก็บภาษีของกรมสรรพากร อีกชุดหนึ่งเอาไว้โกงหุ้นส่วนด้วยกันเองอีกชุดหนึ่งจะเป็นชุดที่แท้จริงเหล่านี้เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นทุกเมื่อเชื่อวัน และท้ายที่สุดนักธุรกิจพวกนี้อาจจะต้องเสียมากกว่าที่ควรจะเสียตามกฎหมายเสียอีก ความเสียหายที่จะเกิดจากการที่ต้องติดสินบนเจ้าพนักงานและถูกปรับ ถูกจับ ทั้งเสี่ยงต่อความรับผิดชอบทางอาญาฐานให้สินบนเจ้าพนักงานอีกกระทงหนึ่งด้วย และที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เวรกรรมที่จะเกิดขึ้นแก่ตนและลูกหลานผู้รับมรดกในฐานะคนที่โกงแผ่นดิน โปรดช่วยกันคิดเถิดครับ ถึงเวลาแล้วที่พวกเราจะต้องช่วยกันแก้ไขให้ได้

ประการที่สี่ การรวบไหลเกิดจากความคิดของนักธุรกิจที่ไม่ตรงไปตรงมา มีความนิยมชมชื่นบรรดานักธุรกิจประเภทที่สามารถหลีกเลี่ยงการมีส่วนในการพัฒนาประเทศ โดยการเสียภาษีให้น้อยที่สุด ว่าเป็นนักธุรกิจที่ชาญฉลาดสมควรแก่การยกย่องและเอาอย่าง

ประการที่ห้า ที่ปรึกษาฝ่ายกฎหมายของนักธุรกิจซึ่งไม่นำพาในจริยธรรมของตนเองด้านการยึดมั่นในความถูกต้องและเป็นธรรม มักจะช่วยนักธุรกิจหลีกเลี่ยงภาษีโดยวิธีการอันมิชอบ

บัดนี้เป็นที่น่ายินดีที่เรามีกฎหมายใหม่ คือ พระราชบัญญัติการบัญชี พ.ศ. 2543 ซึ่งใช้บังคับแล้วตั้งแต่วันที่ 10 สิงหาคม 2543 จากนี้ไปบุคคลทั้ง 2 ฝ่ายที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้จะต้องร่วมกันรับผิดชอบต่ออาญาและทางแพ่งด้วย ในเรื่องเกี่ยวกับภาษีอากรและเรื่องความถูกต้องของระบบบัญชีในการประกอบธุรกิจแต่ละราย คือ :

- ผู้ประกอบธุรกิจ หรือผู้บริหารธุรกิจ
- พนักงานบัญชี

ข้อนำพิจารณาสำหรับผู้ประกอบธุรกิจหรือผู้บริหารธุรกิจ คือ ความรับผิดชอบต่ออาญาและทางแพ่งตามกฎหมายฉบับนี้มีมากกว่าความรับผิดชอบของพนักงานบัญชีของตน จึงพึงตระหนักด้วยว่าถ้าผู้ประกอบธุรกิจหรือผู้บริหารธุรกิจจะ

สั่งการใดๆ ให้พนักงานบัญชีกระทำการอันมิชอบ ตนเองจะต้องรับผิดชอบมากกว่าพนักงานบัญชี

ผลดีของกฎหมายฉบับใหม่นี้ แม้จะมีส่วนทำให้การควบคุมระบบบัญชี กระชับเข้ามาอีกชั้นหนึ่งแล้ว แต่ก็ยังไม่พอ ความจริงนั้นฝ่ายบัญชีไม่ได้มาล่า กว่าฝ่ายวิชาชีพอื่นๆ ในเรื่องจริยธรรมแห่งวิชาชีพ มาตรฐานการสอบบัญชีมีมา ช้านาน มีการกำหนดมรรยาทผู้สอบบัญชีไว้เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติวิชาชีพ ด้วย แต่การบังคับการให้เป็นไปตามมาตรฐานดังกล่าวไม่จริงจัง ฝ่ายบัญชีไม่มี องค์การวิชาชีพควบคุมดูแลของนักบัญชีด้วยตนเอง นอกจากจะอยู่ในความ ควบคุมบางส่วนของกระทรวงพาณิชย์เท่านั้น เรื่องนี้ผู้ประกอบการวิชาชีพทางบัญชี ต่างก็ตระหนักในความจำเป็นที่จะต้องมียจริยธรรมแห่งวิชาชีพบัญชี และให้มีการ ควบคุมโดยสภาวิชาชีพบัญชีซึ่งกำลังเร่งรีบดำเนินการกันอยู่ คาดว่าภายใน ไม่ช้าจะมีพระราชบัญญัติวิชาชีพบัญชีออกมาใช้บังคับได้ ในกฎหมายใหม่ฉบับ นี้จะมีบทบัญญัติเกี่ยวกับสภาวิชาชีพบัญชี เพื่อที่จะกำหนดมาตรฐานการบัญชี มาตรฐานการสอบบัญชี กำหนดจรรยาบรรณผู้ประกอบการวิชาชีพบัญชี และ ควบคุมความประพฤติและการดำเนินการของสมาชิกอันเกี่ยวกับการประกอบ วิชาชีพบัญชี หลังจากนั้นสถานการณ์ด้านภาษีอากรก็อาจจะดีขึ้นส่วนหนึ่ง แต่ ในขณะเดียวกันผมขอวิงวอนบรรดาท่านนักธุรกิจทั้งหลายให้ช่วยกันคิดก่อน ว่าที่ผมพูดมานี้มีเหตุผลในตัวเองหรือไม่ ถ้ามีเหตุผลเราควรจะแก้ไขอย่างไรใน เรื่องการหลีกเลี่ยงภาษี เพราะเรื่องนี้บั่นทอนความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมือง เราอย่างเหลือล้น และที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ บรรดานักธุรกิจที่สุจริตเสีย ภาษีตามกฎหมายถูกเอาเปรียบหรือไม่ คนเสียภาษีก็เสียกันตลอดไป ในขณะที่ คนที่ไม่เสียภาษีก็สบายไปไม่ต้องเสียเลยอย่างนี้ เป็นอย่างไร ผู้ที่ไม่สุจริตหลีกเลี่ยงการเสียภาษีนั่น จึงเป็นทั้งผู้ที่ชั่วร้ายและบังหลวง

อาจารย์บุญมา วงษ์สวรรค์ ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงการคลัง และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง กล่าวว่า ค่าใช้จ่ายในการเรียกเก็บภาษีให้ ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วยนี้มีเพียงร้อยละ 2 ของรายได้ทั้งหมด แต่เหตุไฉนเรา จึงไม่ยอมจ่ายเพื่อให้เก็บภาษีให้ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วยและไม่รั่วไหล เรียกได้ว่า “เสียน้อยเสียยาก เสียมากเสียง่าย”

ประการสุดท้าย นอกจากนักธุรกิจทั้งหลายที่มักจะหลีกเลี่ยงการเสีย ภาษีแล้ว ยังมีบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่มีหน้าที่ต้องเสียภาษี แต่ก็มักจะหลบเลี่ยง คือ

บุคคลที่ประกอบวิชาชีพต่างๆ โดยไม่ได้ขึ้นอยู่กับบริษัทห้างร้านหรือหน่วยงานใด เช่น ทนายความ แพทย์ สถาปนิก วิศวกร และผู้สอบบัญชี ที่ประกอบวิชาชีพอิสระ บุคคลเหล่านี้มีหน้าที่ตามกฎหมายที่จะต้องเสียภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาจากรายได้ที่ตนได้รับในการประกอบวิชาชีพ แต่ในความเป็นจริงแล้ว เราไม่อาจตรวจสอบถึงรายได้ที่แท้จริงของบุคคลเหล่านี้ได้เลย และบุคคลเหล่านี้ก็มักอาศัยประโยชน์ข้อนี้ในการหลีกเลี่ยงภาษี หรือหากเสียก็น้อยกว่าที่ต้องเสียจริงมาก นับเป็นจุดอ่อนสำคัญอีกจุดหนึ่งในการเก็บภาษีให้ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย บุคคลเหล่านี้ล้วนประกอบวิชาชีพที่มีเกียรติ เป็นที่นับหน้าถือตาของทุกคนในสังคม บุคคลเหล่านี้ควรจะมีจิตสำนึกในการช่วยเหลือชาติบ้านเมือง และรักษาไว้ซึ่งอุดมการณ์แห่งวิชาชีพ โดยเสียภาษีเงินได้ให้ถูกต้องตามกฎหมาย และบำเพ็ญตนเป็นผู้นำในด้านการปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัดด้วย

ท่านที่เคารพ บรรดานักธุรกิจและผู้ประกอบวิชาชีพทั้งหลายนั้น มิใช่จะมีแต่เพียงพลังทางเศรษฐกิจอย่างมหาศาลเท่านั้น หากแต่ยังเป็นพลังทางสมองของชาติที่สำคัญอีกด้วย บ้านเมืองจะมีความรุ่งโรจน์ไม่ได้ถ้าขาดความร่วมมือจากใจจริงของท่าน ขอให้ท่านช่วยกันคิดแก้ไขปัญหาสำคัญนี้ และในบรรดาผู้ประกอบวิชาชีพก็ควรจะช่วยกันผนึกพลังเพื่ออุดมการณ์แห่งวิชาชีพ (Professional Solidarity) ภายใต้อุดมการณ์อันเดียวกันคือปกป้องส่วนรวมและป้องกันวิชาชีพของท่าน และขอให้ท่านทั้งหลายมีความเคารพในการที่จะทำทุกอย่างให้เป็นไปตามครรลองคลองธรรมและกฎหมาย คือ คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ มีภารกิจในด้านการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและตรวจสอบทรัพย์สินของเจ้าหน้าที่ของรัฐ องค์การนี้เป็นจักรกลสำคัญในการแก้ไขปัญหาการทุจริตและประพฤติมิชอบโดยตรง คณะกรรมการคณะนี้ต้องรับผิดชอบในภารกิจนี้ ทั้งเรื่องใหญ่เรื่องเล็กที่นักการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐถูกกล่าวหาว่าทุจริตหรือประพฤติมิชอบ กล่าวได้ว่าขณะนี้งานล้นมือจริงๆ ตามรายงานของคณะกรรมการฯ ปรากฏว่าในปี 2545 ได้รับเรื่องเข้ามาพิจารณา 6,176 เรื่อง แต่สามารถทำได้เสร็จเพียง 1,201 เรื่อง ค้างพิจารณาต่อไปอีก 4,975 เรื่อง จึงน่าจะต้องพิจารณาเพิ่มจำนวนผู้ปฏิบัติหน้าที่ในคณะกรรมการ ป.ป.ช. โดยเร่งด่วน และหรือลดประเภทของเรื่องร้องเรียนกล่าวโทษลงบ้าง มิฉะนั้นเรื่องที่รับไว้พิจารณาจะไม่มีทางเสร็จสิ้นและจะมีจำนวนสูงขึ้นเป็นดินพอกหางหมูไป

พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 ก็ควรได้รับการแก้ไขให้กระชับและรัดกุมขึ้นโดยเฉพาะการเปิดเผยบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองนั้น ควรจะขยายให้กว้างขวางโดยให้ครอบคลุมถึงผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองทุกตำแหน่ง นอกเหนือจากนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีทั้งหลายด้วย เพื่อให้สาธารณชนได้มีโอกาสแจ้งข้อมูลหรือเบาะแสเกี่ยวกับทรัพย์สินของบุคคลเหล่านี้ เพื่อให้การตรวจสอบทรัพย์สินของนักการเมืองเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ในด้านจริยธรรมในวิชาชีพของคณะกรรมการ ป.ป.ช. นั้นก็มีข้อนำคิดว่า ในฐานะที่ดำรงตำแหน่งสำคัญในกระบวนการยุติธรรม สมควรจะมีประมวลจริยธรรมของตนตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 77 หรือไม่ ซึ่งประมวลจริยธรรมฉบับนี้จะครอบคลุมถึงเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่ง คือ เรื่องใดบ้างที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการฯ ที่กรรมการ ป.ป.ช. สมควรหรือไม่สมควรเปิดเผย ถ้าสมควรควรเปิดเผยได้แค่ไหนเพียงใด เพราะเรื่องที่จะเปิดเผยนั้นอาจกระทบกระเทือนต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยไม่เป็นธรรมได้

ประสบการณ์ของรัฐบาลธานินทร์ฯ

จากประสบการณ์ในรัฐบาลชุดของผมช่วง พ.ศ. 2519-2520 ขณะที่ผมเข้ามารับหน้าที่ในฐานะหัวหน้ารัฐบาล กล่าวได้ว่า บ้านเมืองกำลังอยู่ในภาวะคับขันที่สุด อยู่ระหว่างปากเหี่ยวปากกา เราจะต้องตกไปอยู่ในค่ายคอมมิวนิสต์เหมือนประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงอีกหลายประเทศหรือไม่ก็ไม่อาจคาดคะเนได้ ทั้งภายในประเทศก็ยังมีภัยจากการก่อการร้ายของคอมมิวนิสต์ มีการยุยงให้เกิดความแตกแยกกันในหมู่ประชาชนแบ่งเป็นฝักเป็นฝ่าย บ้านเมืองเกิดความระส่ำระสาย ฝ่ายปรีชาฯก็ชมเราว่าเราจะเป็นโดมิโนตัวสุดท้าย ขณะเดียวกันในบ้านเมืองเราก็มีความเหลวเลอะเฟะฟอนในเรื่องการฉ้อราษฎร์บังหลวงมากมาย ข้าราชการช่มเหละและรังแกประชาชน จึงเป็นนโยบายสำคัญและเป็นเรื่องเร่งด่วนอย่างยิ่งของรัฐบาลชุดของผมที่จะต้องปกป้องผืนแผ่นดินไทยไปพร้อมกับการป้องกันและปราบปรามการฉ้อราษฎร์บังหลวงในโอกาสแรกที่จะทำได้ ผมจึงใคร่ขอเล่าถึงประสบการณ์ในแง่มุมต่างๆ ของการป้องกันและปราบปรามการฉ้อราษฎร์บังหลวงที่ประสบมาว่า เราทำอะไรและอย่างไรบ้างในเรื่องนี้

1. ผมในฐานะนายกรัฐมนตรีได้กล่าวคำปราศรัยต่อประชาชนทางวิทยุกระจายเสียงทางโทรทัศน์เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2521 กำหนดนโยบายในการป้องกันและแก้ไขการฉ้อราษฎร์บังหลวงไว้ 10 ประการด้วยกัน ซึ่งรัฐบาลชุดของผมก็ได้ปฏิบัติตามแนวนโยบายดังกล่าวอย่างเคร่งครัด และยังมีประสบการณ์อื่นนอกเหนือจากที่กล่าวปราศรัยไว้

2. เมื่อถวายสัตย์ปฏิญาณต่อองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว คณะรัฐมนตรียังได้ไปสาบานต่อองค์พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยสรุปความว่า เราในคณะรัฐมนตรีแต่ละคนจะรักษาไว้ซึ่งเอกราชของชาติ และจะรักษาไว้ซึ่งสถาบันสูงสุด คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยด้วยชีวิต และเราจะปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ถ้าหากว่าเราปฏิบัติตามนี้ก็ขอให้เรามีความสุขความเจริญ ถ้าหากเราไม่ปฏิบัติตามนั้นก็ขอให้เกิดภัยพิบัติในบัดดล ดูเหมือนจะเป็นรัฐบาลชุดแรกที่ไปสาบานต่อที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ปฏิบัติมาตอบรับจากประชาชนทั่วไปในเรื่องสาบานตัวนี้ดี แต่มีบุคคลบางกลุ่มมองไปว่ารัฐบาล “งมงาย” เอาเรื่องสาบานตนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาเป็นเรื่องสำคัญความจริงนั้นการสาบานตนเป็นประเพณีสำคัญของไทยที่ถือปฏิบัติกันมาแต่โบราณกาลจนถึงปัจจุบัน ดังเช่น พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาของผู้มีหน้าที่ปฏิบัติราชการแผ่นดินทั้งปวงว่า จะปฏิบัติราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริต เพื่อประโยชน์แก่ประเทศชาติและปวงชนเป็นที่ตั้ง อนึ่ง การพิจารณาคดีในศาลยุติธรรมทั่วโลก ผู้ที่เป็นพยานก็ต้องสาบานหรือปฏิญาณตนก่อนเบิกความ ซึ่งก็ถือปฏิบัติกันตลอดมา ทั้งเป็นที่แจ้งประจักษ์ว่าจะทำให้ผู้สาบานตนตระหนักในหน้าที่สำคัญและรักษาคำสาบานไม่มากก็น้อย

3. ทุกคนในคณะรัฐมนตรีได้ยื่นบัญชีแจ้งทรัพย์สินและสินทรัพย์ของตนให้ไว้กับคณะกรรมการ ป.ป.ป. เพื่อแสดงความบริสุทธิ์ใจในการเข้าบริหารราชการแผ่นดินต่อไป ทั้งได้ยื่นบัญชีแจ้งทรัพย์สินของตนอีกครั้งหนึ่งภายใน 7 วัน นับแต่วันที่พ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรี ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้ยื่นบัญชีแจ้งทรัพย์สินและสินทรัพย์ดังกล่าวไว้กับประธานสภาที่ปรึกษาของนายกรัฐมนตรี และประธานสภาปฏิรูปการปกครองแผ่นดินในทั้งสองวาระนี้อีกชุดหนึ่งด้วย ทั้งๆ ที่ในขณะนั้นยังไม่มีกฎหมายบัญญัติถึงเรื่องนี้ไว้แต่อย่างใด

4. ในวันแรกที่ผมเรียกประชุมคณะรัฐมนตรี เพื่อกำหนดแนวนโยบายในการบริหารราชการแผ่นดินนั้น ผมได้พูดถึงรายได้จากทางราชการของรัฐมนตรีและข้าราชการการเมืองในตำแหน่งอื่นแต่ละท่านด้วยว่ามีเพียง 3 ทางเท่านั้น คือ :

- (1) เงินเดือน
- (2) เงินประจำตำแหน่ง, หรือเงินตอบแทนอื่นตามที่กฎหมายกำหนด
- (3) เบี้ยประชุม

นอกจากนั้นไม่มีสิทธิได้รับ รัฐมนตรีท่านหนึ่งถามว่า ถ้าเขาให้ของขวัญท่านจะรับได้หรือเปล่า ผมตอบว่า การให้ของขวัญต้องคิดว่าให้กันตามปกติ ประเพณีในสังคมหรือไม่ คือถ้าท่านไม่ได้เป็นรัฐมนตรี ผู้ให้จะนำมามอบให้ท่านหรือไม่ อย่างของขวัญวันเกิด ของขวัญวันปีใหม่ที่ให้กันเพื่อแสดงความจริงใจและความมีน้ำใจต่อกันเป็นของเล็กๆ น้อยๆ ผมว่าอย่างนั้นก็ไม่ใช่ไร แต่ถ้าให้ของขวัญในลักษณะจงใจให้ใช้อำนาจหน้าที่เพื่อประโยชน์ส่วนตน ท่านจะรับไม่ได้ ต่อมาเมื่อมีโอกาส ผมถามนายลี กวนยู นายกรัฐมนตรีสิงคโปร์ว่า คณะรัฐมนตรีของเขาจัดการเรื่องนี้อย่างไร เขาบอกว่า ถ้าเป็นของขวัญราคาเกินกว่า 100 เหรียญอเมริกัน ต้องแจ้งให้ผู้บังคับบัญชาทราบ และถ้าจะรับก็ต้องขออนุญาตผู้บังคับบัญชาอีกครั้งหนึ่ง แต่ของเราไม่ได้ทำอย่างนั้นโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ของขวัญที่เขาให้นายกรัฐมนตรีในโอกาสที่ไปเยี่ยมเยือนประเทศต่างๆ ในกลุ่มอาเซียน เขาให้ของมีค่ามากมาย ผมไม่ได้เอาของมีค่าเหล่านั้นไว้เป็นส่วนตัว เพราะผมถือว่าเขาให้ “ตำแหน่ง” นายกรัฐมนตรีซึ่งเป็นผู้แทนของประเทศที่ไปพบเขา เขาไม่ได้ให้ผม ผมจึงมอบให้ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบนำไปเก็บรักษาไว้ที่ทำเนียบรัฐบาล และในขณะเดียวกันเวลาไปต่างประเทศโดยปกติทางราชการจะให้ค่าใช้จ่ายแบบเหมาจ่าย คือ ไม่ต้องแสดงใบเสร็จรับเงิน และเงินเหลือก็ไม่ต้องคืน ประเทศชาติกำลังมีปัญหาทางเศรษฐกิจ ผมส่งไปว่าเราไม่มีกรณีเหมาจ่าย เราจ่ายจริงแค่ไหนก็จ่ายไป ที่เหลือต้องคืนคลัง ทั้งนี้เรามีใบเสร็จเป็นหลักฐานด้วย แต่ผมแย้งกับเลขาธิการนายกรัฐมนตรีว่า การที่เราไปต่างประเทศแล้วเขาเลี้ยงต้อนรับเรา เราต้องเลี้ยงตอบแทนนั้น จะต้องให้สมศักดิ์ศรีของประเทศไทย เราจะเอาเปรียบเขาไม่ได้ เขาเลี้ยงต้อนรับเราระดับใด เราก็ต้องเลี้ยงตอบแทนระดับนั้น นอกจากค่าใช้จ่ายอันจำเป็นในต่างประเทศดังกล่าวแล้วก็ไม่มีค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือยอื่นใดอีก

5. อีกเรื่องหนึ่ง เราได้ตั้งกรรมการในคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการขึ้นเป็นชุดแรก กฎหมายนั้นมียุติแล้ว แต่ตัวคณะกรรมการฯ ยังไม่มี เราก็จัดตั้งคณะกรรมการขึ้นเพื่อที่จะป้องกันและปราบปรามอย่างจริงจัง แต่การป้องกันและปราบปรามการฉ้อราษฎร์บังหลวงเป็นเรื่องยาก เพราะจะต้องขึ้นอยู่กับพยานหลักฐานด้วยตอนนั้นเองก็มีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ท่านหนึ่งมาหาผม แล้วบอกว่า ท่านครับผมกำลังถูกกลั่นแกล้ง ถูกกล่าวหาว่าฉ้อราษฎร์บังหลวง ถ้าหากท่านไม่ช่วยผมรัฐบาลท่านก็อยู่ไม่ได้แน่ครับ ผมก็ให้ท่านเล่าให้ฟัง ท่านเล่าไปผมก็ฟังและก็คิดไปด้วยว่าความจริงที่ท่านเล่ามาทั้งหมดนั้น คือ ท่านกินคนเดียว พอกินคนเดียวก็มีความเสี่ยงอันตรายมากกว่าการสมคบคิดร่วมทำผิดด้วยกัน อย่างไรก็ตามผมก็ให้คำมั่นกับท่านว่า ผมคงช่วยท่านเป็นกรณีพิเศษอะไรไม่ได้ ผมพูดได้แต่เพียงว่า ท่านจะได้รับความเป็นธรรมจากคณะกรรมการ ป.ป.ป. เช่นเดียวกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ส่วนการที่ท่านเป็นห่วงว่ารัฐบาลของผมจะอยู่ได้หรือไม่ ท่านไม่ต้องเป็นห่วง จะอยู่ไม่ได้ก็ไม่ใช่ไร เป็นเรื่องแปลกที่ว่า ท่านผู้นั้นไปวิ่งเต้นทางไหนอีกผมไม่ทราบ แต่เรื่องไม่ได้เข้าสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ เรื่องดังกล่าวเงียบหายไปเสียเฉยๆ

6. อีกกรณีหนึ่ง มีท่านหนึ่งที่อยู่ในคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินที่ต่อมาได้แปรสภาพเป็นสภาที่ปรึกษาของนายกรัฐมนตรี ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญปี 2519 ได้เสนอต่อผมในที่ประชุมร่วมระหว่างสภาที่ปรึกษาดังกล่าวกับคณะรัฐมนตรีว่า นโยบายการป้องกันและปราบปรามการทุจริตประพฤติมิชอบในวงราชการของรัฐบาลนั้นไม่สมควรที่จะมีการดำเนินการในลักษณะสืบสวนสอบสวนย้อนหลังไปในอดีต เพราะจะเข้าทำนอง“ฟื้นผอยหาตะเข็บ” รัฐบาลควรที่จะกำหนดให้ชัดเจนว่าจะเริ่มการป้องกันและปราบปรามการฉ้อราษฎร์บังหลวงอย่างจริงจังและเด็ดขาดนับแต่นั้นเป็นต้นไป ผมได้แถลงต่อที่ประชุมร่วมว่า ผมเกรงว่ารัฐบาลคงจะทำตามข้อเสนอดังกล่าวไม่ได้ เพราะเราจะผิดคำมั่นที่ให้ไว้ต่อประชาชนว่า ทั้งคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินและรัฐบาลจะร่วมกันปราบปรามการฉ้อราษฎร์บังหลวงอย่างเด็ดขาด การดำเนินตามวิธีดังกล่าวจะทำให้การป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบไม่มีทางสำเร็จอย่างที่ประชาชนตั้งความหวังไว้เพราะเชื่อถือเรา

แต่อย่างไร และการกระทำดังกล่าวจะเป็นการเลือกปฏิบัติโดยให้ความคุ้มครองผู้ที่ข้าราชการบังหลวงอยู่แล้วโดยมิชอบ ซึ่งตามกฎหมายแล้ว เราไม่มีทางจะทำได้เช่นนั้นได้เลย

7. การบริหารราชการแผ่นดินอีกส่วนหนึ่ง คือ การใช้เงินราชการลับเงินราชการลับของสำนักนายกรัฐมนตรีในขณะนั้นก็มีอยู่ 800,000 บาท นอกจากนี้ในระดับประเทศเงินคงคลังหรือเงินสดในกระเป๋าที่ไม่มี ผมจะไปบอกเล่ากับใครก็ไม่มีประโยชน์อันใด เดี่ยวประชาชนก็ขวัญเสีย เพราะขณะนั้นก็ขวัญเสียกันมากพออยู่แล้ว เงินราชการลับ 800,000 บาทนี้ ผมนำไปเป็นเงินสดว่าง 400,000 บาท เหลืออีก 400,000 บาท ผมจัดไว้เพื่อใช้ในการหาข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามการก่อการร้ายของนานาประเทศว่ามีอย่างไร โดยส่งคณะทำงานไปประเทศต่างๆ ที่เป็นประเทศเพื่อนบ้านและประเทศอื่นๆ ในโลกเสรี ไปศึกษาดูงานว่าเขาป้องกันและปราบปรามคอมมิวนิสต์อย่างไร ซึ่งแต่ละประเทศก็ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือเป็นอย่างดี เราจึงได้ข้อมูลมาโดยใช้เงินไปเพียง 200,000 บาทเศษเท่านั้น ผมเองข้องใจมานานแล้วในเรื่องของเงินราชการลับ เพราะรู้สึกว่ามีหลายฝ่ายถือโอกาสเอาเงินนี้ไปใช้ในการอื่น มีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในกระทรวงหนึ่งเล่าให้ผมฟังว่าบางครั้งบางสมัย เจ้ากระทรวงมีความระลึกในหน้าที่ที่มีต่อแผ่นดินสูง ช่วยสะสมเงินราชการลับไว้ให้เจ้ากระทรวงในวันข้างหน้าใช้ในยามฉุกเฉินจริงๆ จัง 70 ล้านบาทเศษ รัฐมนตรีท่านใหม่เข้ามา เบิกเอาไปเกือบหมด เหลือติดกันอยู่ไว้เพียง 3 ล้านบาทเท่านั้น เอาไปทำอะไรที่ไหนเมื่อไหร่ ไม่มีใครรู้ สำหรับกรณีเงินราชการลับของสำนักนายกรัฐมนตรีของผม ผมคิดในแง่ที่ว่า เงินราชการลับนี้จำเป็นต้องมีระบบตรวจสอบการใช้ให้ชอบด้วยกฎหมายด้วย ผมใช้วิธีนี้ครับ ประกาศให้ทราบทั่วกันว่าสำหรับเงินราชการลับนั้น จะใช้ได้ต้องมี 4 คน ลงลายมือชื่อ คือนายกรัฐมนตรี, รองนายกรัฐมนตรี 2 คน และเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ทั้ง 4 คน ต้องรับรู้ด้วยกันว่าเงินราชการลับนั้นจ่ายไปเพื่อการใด จำนวนเท่าใด ผมอยากจะทำให้คุณ ๓ ที่นี้ว่า ในบรรดานักบริหารระดับสูงของประเทศที่ยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรม จักต้องหาทางทำให้โปร่งใสให้ได้ว่า トラบใดที่ยังมีความจำเป็นต้องมีเงินประเภทราชการลับนี้อยู่ トラบนั้นเงินราชการลับก็ต้องมีระบบการตรวจสอบความรับผิดชอบของผู้มีอำนาจใช้เงินนี้ว่าใช้อะไรจริงหรือไม่อย่างไร ถ้าไม่มีระบบการตรวจสอบแล้วปล่อยไปเรื่อยๆ อย่างนี้ เงินของชาติ เงินภาษี

อาการของประชาชนรัวไหลไปเท่าไร ถูกนำไปใช้ในการบ่อนทำลายผู้อื่นหรือบ่อนทำลายประเทศหรือไม่ ก็จะไม่มีการฟ้อง ไม่มีผู้ใดรับผิดชอบ จะตรวจตราก็ไม่ได้ เพราะมีเรื่อง “ความลับของทางราชการ” มาอ้างเป็นโล่กำบังการกระทำผิดให้พ้นจากการตรวจสอบ

8. ปัญหาเรื่องการฉ้อราษฎร์บังหลวงที่จะต้องแก้ไขกันต่อไปก็คือ เงินเดือนของข้าราชการชั้นผู้น้อยไม่พออยู่ไม่พอกิน ต้องหารายได้จากทางอื่น มาจุนเจือ ตอนนั้นจะแก้ไขอย่างไร รัฐบาลชุดของผมเห็นว่า มีเงินสะสมที่ทางราชการบังคับให้ข้าราชการทุกคนสะสมไว้มามากพอสมควรแล้ว รัฐบาลจึงสั่งให้คืนเงินทั้งหมดเพื่อช่วยข้าราชการที่กำลังเดือดร้อน เพราะยามนั้นเป็นยามที่เดือนร้อนที่สุดแล้ว รัฐบาลเองก็เดือดร้อนเหมือนกันเพราะไม่มีเงินคงคลัง จึงต้องทยอยคืนเงินสะสมดังกล่าวทำให้ปลดเปลื้องทุกข์ร้อนของข้าราชการไปได้ในระดับหนึ่ง ส่วนในระยะยาวก็ได้หาทางปรับอัตราเงินเดือนให้ข้าราชการสามารถอยู่ได้ตามควรแก่สภาพ มิใช่ให้ข้าราชการไปหารายได้เสริมทางอื่นซึ่งเป็นหนทางให้เกิดการฉ้อราษฎร์บังหลวงขึ้นอีกมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมควรปรับอัตราเงินเดือนของข้าราชการตำรวจชั้นผู้น้อย ซึ่งน่าจะช่วยลดปัญหาทุจริตประพฤติมิชอบในวงการตำรวจลงได้อีกมาก ขณะนั้นนายสมัคร สุนทรเวช รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ก็เร่งสร้างแพลตฟอร์มให้ข้าราชการตำรวจชั้นผู้น้อยในกรุงเทพฯ พัทยาฯ ทำให้อยู่พียงมาตรฐานการครองชีพ ข้าราชการตำรวจชั้นผู้น้อยให้พอกินพออยู่ตามควรแก่สภาพ

9. การแก้ไขวิกฤตการณ์ด้วยมาตรการต่างๆ อย่างเช่น เรื่องของการฉ้อราษฎร์บังหลวง หลายคนวิพากษ์วิจารณ์ว่า เพราะกฎหมายไทยบกพร่อง ผมขอเรียนว่าถ้าจะพูดกันให้ถึงแก่นแล้วกฎหมายไม่ได้บกพร่อง กฎหมายต่างประเทศมีอย่างไรเราก็มีอย่างนั้น กฎหมายของเราทันสมัย แต่สิ่งที่บกพร่องและบกพร่องอย่างมากมาากก็คือ การบังคับการทั้งหลายให้เป็นไปตามกฎหมาย (Law Enforcement) ไม่เพียงพอ จุดบกพร่องอยู่ตรงนี้ ไม่ใช่ตัวกฎหมายบกพร่องทำไมจึงไม่บังคับการให้เป็นไปตามกฎหมาย เรื่องนี้ไม่ใช่ง่าย คดีฉ้อราษฎร์บังหลวงเป็นคดีที่ยากที่สุดที่จะลงโทษผู้กระทำความผิด แบบเดียวกับคดียาเสพติดที่จับตัวการจริงๆ ไม่ได้ไล่ไม่ทัน เพราะไม่มีพยานหลักฐานผูกมัดเขาอย่างเพียงพอ ทั้งผู้เสียหายก็ไม่ยอมเข้ามาแจ้งความ โดยที่บางครั้งเขาก็มีส่วนร่วมในการกระทำความผิดด้วย ทั้งผู้ให้และผู้รับสินบนมีความผิดเท่าเทียมกัน

ผู้เสียหายจึงไม่ยอมเข้ามาร้องทุกข์และพยานทั้งหลายก็ไม่กล้าเข้ามาให้การ
ผมขอยกตัวอย่างเรื่องจริงเรื่องหนึ่ง บางท่านอาจจะเคยพบเรื่องทำนองนี้มาแล้ว
ด้วยตัวท่านเองก็ได้

ผมขออนุญาตย้อนไปพูดถึงตอนที่ผมยังเป็นผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
จังหวัดในสวนภูมิภาค วันหนึ่งห้าโมงเย็นแล้ว ทนายความคนหนึ่งมาหาผมเขา
บอกว่า “ท่านครับ พนักงานศาลเรียกเงินจากลูกความของผม” ผมก็ให้เขาเล่า
เรื่องให้ฟัง ผมบอกว่าดีแล้ว ฟร่งนี้เข้าแปดโมง คุณมาหาผมที่ศาลและนำ
พยานหลักฐานทั้งหมดมาแสดงด้วย ผมจะตั้งคณะกรรมการสอบสวนทันที
เพราะเราเคยได้เบาะแสมาก่อนแล้วว่า พนักงานศาลผู้นั้นมีแววส่อความไม่
สุจริตอยู่แล้ว แต่ยังไม่พยานหลักฐานจะทำอย่างไรได้ ทนายความผู้นั้นบอกว่าอย่าง
เลยครับ ผมเพิ่งแต่ตั้งข้อสังเกตเท่านั้น ผมก็ตั้งว่า ถ้าตั้งข้อสังเกตเท่านั้นผมจะ
ทำอะไรได้ เราต้องการพยานหลักฐาน และคุณเป็นทนายความคุณน่าจะจัดให้ได้
ทนายความ ผู้นั้นบอกว่า อย่าเลยครับท่านครับ ผมเพิ่งแต่บอกให้ท่านรับ
ทราบไว้เท่านั้น ผมบอกว่าคิดให้ดีๆครับ คุณควรจะมีโอกาสได้ช่วยศาล ช่วย
ตัวคุณเอง และช่วยบรรดาผู้ประกอบวิชาชีพทนายความทั้งหลายด้วยในการที่
จะปราบพวกฉ้อราษฎร์บังหลวงในวงการศาล พูดไปพูดมาเขาบอกว่าท่านครับ
ผมหากินที่ศาล ถ้าเมื่อผมลงมาตั้งข้อหาแบบนี้ก็เท่ากับผมทุบหม้อข้าวตัวเอง
เรื่องดังกล่าวเป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นถึงความเห็นแก่ตัวมากกว่าเห็นแก่ส่วนรวม
โดยทั่วไปความระลึกในหน้าที่ของคนไทยยังมีไม่พอ การปราบการฉ้อราษฎร์
บังหลวงจึงยังต้องอาศัยเวลาอีกนานกว่าจะปราบได้ เพราะเรายังไม่ได้รับความ
ร่วมมือจากทุกฝ่าย อย่างเช่นในกรณีนี้ แต่ก็ไม่ใช่เป็นเรื่องที่เลืือวิสัย
เราจะต้องพยายามอบรมคนของเราให้เป็นคนที่มีความระลึกในหน้าที่ ยึดมั่น
ในสิ่งที่ถูกต้องและชอบธรรม มิฉะนั้นก็จะเหมือนพายเรืออยู่ในอ่าง

10. ประสบการณ์ของรัฐบาลชุดของผมอีกเรื่องหนึ่งที่ควรนำมากล่าวถึง
คือ การกวดขันการเรียกเก็บภาษีอากรจากผู้ที่ต้องเสีย ผมขอเรียนในเบื้องต้นว่า
ในเรื่องภาษีอากรนี้ เราไม่ได้เพิ่มประเภทของภาษีอากรหรือเพิ่มอัตราภาษีจากที่
เป็นอยู่เลย เราใช้กฎหมายที่ใช้อยู่เดิมก่อนที่รัฐบาลชุดของผมจะเข้ามารับหน้าที่
นั่นเอง ผลของการเข้มงวดกวดขันในการเรียกเก็บภาษีดังกล่าวคือ เราสามารถ
เก็บภาษีอากรประเภทต่างๆ ได้ดีเกินความคาดหมายตอนนั้นก็มียกฐานะกลุ่ม
หนึ่งส่งตัวแทนมาพบกับผมว่า เรื่องภาษีอากรนั้น ขอให้รัฐบาลช่วยพิจารณา

และให้ความเห็นใจฝ่ายธุรกิจบ้าง เขาเดือดร้อนมาก ถ้าหากเขาต้องชำระภาษีย้อนหลังและต้องเสียค่าปรับด้วย อยากจะขอให้รัฐบาลถือว่าเรื่องที่ผ่านมาแล้วก็ขอให้แล้วกันไป แต่ต่อไปนี้ฝ่ายธุรกิจของให้คำมั่นว่าจะชำระภาษีตามอัตราและตามที่กำหนดในกฎหมายทุกประการ ผมก็อธิบายให้ผู้แทนกลุ่มธุรกิจนั้นทราบ ว่า รัฐบาลไม่มีอำนาจที่จะยกเว้นความรับผิดชอบในเรื่องการไม่ชำระภาษีอากร ผู้ที่มีอำนาจที่จะทำได้คือฝ่ายนิติบัญญัติ ซึ่งเป็นผู้ที่มีอำนาจตรากฎหมายเปลี่ยนแปลงกฎหมายได้ฝ่ายเดียวเท่านั้น แม้กระนั้นก็ตามฝ่ายนิติบัญญัติก็ไม่ควรจะยกเว้นความรับผิดชอบให้แก่ผู้ที่หลีกเลี่ยงการเสียภาษีตามกฎหมาย เพราะจะไม่ใช่เป็นธรรมแก่บุคคลอื่นๆ ที่ชำระภาษีอากรตามกฎหมาย และไม่เป็นธรรมต่อผู้กระทำความผิดประเภทอื่นๆ ที่ไม่ได้รับการยกเว้นความผิดด้วย นอกจากนี้ผู้ที่จะต้องเสียภาษีที่ค้างชำระพร้อมด้วยค่าปรับ ก็มีกฎหมาย

เพียงสังเกตว่าแนวความคิดของนักธุรกิจกลุ่มนี้เป็นไปในทำนองเดียวกันกับท่านที่อยู่ในคณะปฏิรูปฯ ที่ให้ข้อเสนอแนะในการปราบปรามการฉ้อราษฎร์บังหลวง ที่กล่าวแล้วข้างต้น

11. ยังมีเรื่องสำคัญอีกเรื่องหนึ่ง เกี่ยวกับกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฉ้อราษฎร์บังหลวง บุคคลทั่วไปมักจะคิดกันว่าถ้ามีกฎหมายที่ดีจริงที่จะสามารถแก้ไขปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวงได้โดยสิ้นเชิง ความเป็นจริงมิได้เป็นไปตามความคิดที่ว่านั้นเลย ทำอย่างไรเสีย กฎหมายก็ไม่อาจแก้ไขอุปนิสัยใจคอของผู้ไม่สุจริตได้ อย่างมากก็เพียงแต่นำผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามกระบิลเมืองและเป็นการปราบคนที่จะทำตามเท่านั้น กฎหมายเป็นเพียงมาตรการป้องกันและปราบปรามการฉ้อราษฎร์บังหลวงได้ระดับหนึ่ง และอยู่ในวงจำกัดอย่างยิ่ง มาตรการทางกฎหมายจึงต้องใช้ประกอบกับมาตรการอื่นด้วยการป้องกันและปราบปรามจึงจะได้ผลดี

12. ผมได้เรียบเรียงหนังสือเรื่องการฉ้อราษฎร์บังหลวงในหนังสือชุดแผ่นดินไทย (เล่ม 1) ซึ่งทำเนียบรัฐบาลจัดพิมพ์เผยแพร่เมื่อเดือนสิงหาคม 2520 โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้ผู้ที่มีหน้าที่ควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินข้าราชการและประชาชน ทราบถึงปัญหาต่างๆ ของบ้านเมืองในเรื่องการฉ้อราษฎร์บังหลวง ตลอดจนทราบถึงข้อเท็จจริงต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกันกับปัญหาเหล่านี้ เพื่อจักได้ช่วยกันหาทางแก้ไขด้วยวิธีการที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติมากที่สุดด้วย

13. ประการสุดท้าย ผมกล่าวได้ว่าในคณะรัฐมนตรีชุดของผมในระหว่างปฏิบัติหน้าที่บริหารราชการแผ่นดิน ไม่ปรากฏว่ามีการฉ้อราษฎร์บังหลวงเลย และรัฐมนตรีทุกท่านปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างดียิ่งด้วยความรู้ความสามารถของแต่ละท่าน ทั้งนี้รวมทั้งรัฐมนตรีหญิง 2 ท่าน ซึ่งเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การเมืองไทยที่มีสตรีเป็นรัฐมนตรี เรื่องบุคคลในคณะรัฐมนตรีจะเป็นใครบ้างนั้น ผมขอกล่าวไว้ ณ ที่นี้ด้วยว่า เป็นข้อตกลงระหว่างคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน กับผมตามข้อเสนอของผมว่า ถ้าจะให้ผมเป็นนายกรัฐมนตรี ผมต้องมีสิทธิเลือกรัฐมนตรีทุกท่านด้วยตัวผมเอง แต่ก็ขอให้รัฐมนตรีท่านหนึ่งมาจากคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินเพื่อเป็นจุดเกาะเกี่ยวประสานงานระหว่างกัน ในท้ายที่สุดก็ตกลงกันใหม่ว่ามีรองนายกรัฐมนตรี 1 ท่าน และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมอีก 1 ท่าน ที่มาจากคณะปฏิรูป นอกนั้นเป็นรัฐมนตรีที่ผมเลือกเองทุกท่าน

ข้อวิจารณ์รัฐบาลธานินทร์ฯ

เท่าที่ผมเล่ามานั้นเป็นเรื่องที่รัฐบาลชุดของผมปฏิบัติการไปอย่างไรในด้านการป้องกันและปราบปรามการฉ้อราษฎร์บังหลวงในวงราชการไทย ระหว่างเวลาที่ปฏิบัติหน้าที่รัฐบาลอยู่เกือบ 1 ขวบปีเต็มนั้น มีอุปสรรคและข้อขัดข้องต่างๆ ประการใด และรัฐบาลได้หาทางแก้ไขอย่างไร และได้ผลเพียงใด ต่อต่อไปนี้ขอให้ท่านได้โปรดพิจารณาข้อวิจารณ์รัฐบาลชุดของผมจากแง่ของนักรัฐศาสตร์ชาวอเมริกันท่านหนึ่ง คือ Frank C. Darling ซึ่งเป็นหัวหน้าภาควิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยดีพอร์ กรีนคาร์เซิล แห่งมลรัฐอินเดียนา สหรัฐอเมริกา ซึ่งกล่าวไว้ในบทความเรื่อง “Thailand in 1977 : The Search for Stability and Progress” ที่ลงพิมพ์ในวารสาร Asian Survey ฉบับเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1978 มีความตอนหนึ่งว่า :

“ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่า ที่คณะปฏิวัติล้มล้างรัฐบาลนายธานินทร์ฯ ก็เพราะว่ารัฐบาลนี้ตรงเกินไป มีความเชื่อมั่นในความเห็นของตนและทำตนเป็นอิสระไม่ยินยอมที่จะโอนอ่อนผ่อนตามให้ฝ่ายทหารควบคุม การดำเนินนโยบายที่รุนแรงก็ไปขัดแย้งกับความต้องการในผลประโยชน์ส่วนตนของบรรดาผู้นำทางทหารหลายคน เหตุผลที่ผู้นำทางทหารนำมาในการจัดตั้งรัฐบาลนายธานินทร์ฯ เมื่อ 1 ปีก่อนนี้นั้นก็เป็นเหตุผลเดียวกันกับที่ใช้อ้างเพื่อล้มล้างรัฐบาลนายธานินทร์ฯ

อันรวมถึงการอ้างความจำเป็นในการที่จะต้องมีการลงทุนจากต่างประเทศมากขึ้น และการที่รัฐบาลใช้นโยบายต่างประเทศที่แข็งกร้าวเพื่อการต่อต้านและปราบปรามคอมมิวนิสต์ ทั้งได้เข้มงวดกวดขันในเรื่องปัญหาแรงงาน เรื่องการก่อความไม่สงบในมณฑลหมิ่นสีตนักศึกษามาก แม้กระนั้นก็ดีในสายตาของผู้นำทางทหารและนักพิพากษาวิจารณ์อื่นนั้น นายธานินทร์ฯ เป็นผู้ที่ไม่จริงจังในการปราบปรามฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์กับรัฐบาล ซึ่งฝ่ายทหารเห็นว่าเป็นนโยบายที่รุนแรงเกินไปและไม่ได้ผล นอกจากนั้น การที่นายธานินทร์ฯ ได้ทำการปราบปรามข้อราษฎรบังหลวงในวงราชการและการค้ายาเสพติดอย่างจริงจัง ก็ไปขัดแย้งกับกลุ่มผู้สูญเสียผลประโยชน์และเป็นอุปสรรคต่อการลักลอบขนยาเสพติดข้ามชาติ ซึ่งผู้นำทางทหารบางคนต้องการจะปกป้องคุ้มครอง...”

อีกตอนหนึ่งของบทความเรื่องเดียวกันนี้ Frank C. Darling วิจารณ์ไว้ว่า :

“ในระหว่าง 12 เดือน ของรัฐบาลชุดที่นายธานินทร์ฯ เป็นนายกรัฐมนตรี ขัดตาทัพชั่วคราว ที่บริหารราชการแผ่นดินอย่างเป็นเอกเทศ โดยไม่มีฐานอำนาจทางการเมืองเป็นของตนเอง ในทางปฏิบัติกลับปรากฏว่าเป็นรัฐบาลชุดหนึ่งที่มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีประสิทธิภาพมากที่สุดในประวัติศาสตร์ของไทย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้คณะรัฐบาลประเภทนี้ได้รับความรังเกียจเคียดแค้นที่ขึ้นเป็นลำดับ มีฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์กับรัฐบาลเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากทั้งในและนอกรัฐบาลเอง ในที่สุดจึงถูกบีบบังคับให้พ้นจากตำแหน่งไป”

อนึ่ง Frank C. Darling ได้วิเคราะห์ลักษณะของนายกรัฐมนตรีไทยประเภทที่เข้ามาขัดตาทัพ โดยรวมไว้ตอนหนึ่งในบทความเรื่องเดียวกันนี้ว่า :

“...ลักษณะการบริหารราชการแผ่นดินอันเป็นเอกลักษณ์โดยเฉพาะของบรรดานายกรัฐมนตรีไทยประเภทขัดตาทัพทั้งหลาย คือ พัฒนาประสิทธิภาพการทำงาน พัฒนาความน่าเชื่อถือและคุณธรรม ทั้งห่วงใยในความอยู่ดีกินดีของประชาชนชาวไทย...”

“...รัฐบาลนายธานินทร์ฯ พยายามรณรงค์ปราบปรามการข้อราษฎรบังหลวงอย่างเด็ดขาด โดยเฉพาะในวงข้าราชการระดับสูง นายกรัฐมนตรีได้สนับสนุนคณะกรรมการ ป.ป.ป. ซึ่งกำลังทำการสืบสวนสอบสวนข้าราชการและพนักงานรัฐวิสาหกิจถึง 2,000 ราย และก่อนที่จะถูกปฏิบัติ นายธานินทร์ฯ ก็ได้วางแผนที่จะจัดตั้งหน่วยงานใหม่เพื่อสืบสวนสอบสวนข้าราชการที่ร่ำรวยขึ้นมาอย่างรวดเร็วผิดปกติ...”

การจ้องใจฝ่าฝืนตัวบทกฎหมายและความถูกต้องชอบธรรม ในหมู่ข้าราชการและผู้บริหารระดับสูง

มีวิกฤตการณ์อีกรูปแบบหนึ่งที่ผมอยากจะพูด ณ ที่นี้ คือ ปัญหาการจ้องใจฝ่าฝืนกฎหมายและความยุติธรรมซึ่งเกิดในหมู่ข้าราชการและผู้บริหาร วิกฤตการณ์นี้เป็นวิกฤตการณ์ที่ร้ายแรงอย่างยิ่ง เรียกได้ว่าอยู่ในสถานการณ์ที่น่าเป็นห่วงยิ่งกว่าวิกฤตการณ์การฉ้อราษฎร์บังหลวงเสียอีก ข้าราชการระดับสูงบางคนในบางหน่วยงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการรักษาความมั่นคงของชาติหรือความสงบเรียบร้อยภายในประเทศโดยตรง มักหลงผิดคิดไปว่าเมื่อตนมีอำนาจของรัฐอยู่ในมือแล้ว ก็จะทำสิ่งใดก็ได้ตามอำเภอใจ ไม่ต้องเกรงกลัวตัวบทกฎหมายหรือคำนึงถึงความถูกต้องชอบธรรมแต่อย่างใดด้วยลุแก่อำนาจ ใช้วิธีการปฏิบัติงานที่ฝ่าฝืนกฎหมาย เช่น ทารุณกรรมผู้ต้องหาและพยานเพื่อจะค้นหาความลับที่ฝ่ายตนต้องการ อุ้มฆ่าปิดปากฝ่ายตรงข้ามหรืออ้างว่าการฆ่าผู้ตายนั้นเป็นวิสามัญฆาตกรรมทั้งที่ไม่มีเหตุจะทำอย่างใดตามกฎหมาย และปั่นพยานเท็จหรือยัดเยียดข้อหาให้ผู้บริสุทธิ์ การกระทำเหล่านี้เป็นสิ่งที่ชั่วร้ายอย่างยิ่ง ผิดทั้งกฎหมายบ้านเมือง ผิดทั้งศีลธรรมและความถูกต้องชอบธรรมโดยตรง ผมอยากขอเตือนทุกท่านที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ให้คิดพิจารณาให้ถ่องแท้ว่าไม่มีบุคคลใดที่อยู่เหนือกฎหมายและความผิดใดก็ตามที่ท่านได้ก่อขึ้นนั้น แม้วันนี้ท่านยังไม่ต้องรับผิดชอบจากไม่มีผู้ใดกล่าวโทษ หรือไม่มีพยานหลักฐานยืนยัน แต่สักวันหนึ่งหลังจากที่ท่านสิ้นอำนาจวาสนาไปแล้ว ความผิดเหล่านี้ก็จะต้องปรากฏขึ้นมาอย่างไม่ต้องสงสัยแล้วท่านก็ต้องถูกลงโทษตามกฎหมาย เสมือนท่านขี่เสือแล้วลงจากหลังเสือไม่ได้ ลงจากหลังเสือเมื่อไรก็จะโดนเสือกัดตายทันที ตกอยู่ในความหวาดระแวงไม่เท่ากับศัตรูหรือเพื่อนฝูงญาติมิตร ไม่อาจหาความสงบสุขได้เลย แต่หากท่านโชคดีไม่มีใครเอาผิดท่านได้ ท่านก็ยังหนีไม่พ้นกฎแห่งกรรม ซึ่งเป็นสัจธรรมอันจริงแท้ก็จะต้องส่งผลมาถึงตัวท่านและลูกหลานอย่างแน่นอน เรื่องนี้มีตัวอย่างให้เห็นเสมอ

อีกเรื่องหนึ่งที่ผมอยากจะขอเตือน ณ ที่นี้ คือ ความคิดที่ว่า“เรื่องนี้ข้ารับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียว” ผู้ได้บังคับบัญชากระทำการไปได้เต็มที่ หากมีสิ่งใดเกิดขึ้น ผู้สั่งการคือผู้บังคับบัญชาจะรับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียว คำพูดเช่นนี้ไม่มี ความหมายแต่อย่างใดเลยในสายตาของกฎหมาย ผู้ได้บังคับบัญชาจะอ้างว่าได้

กระทำการไปตามที่ผู้บังคับบัญชาสั่งเพื่อให้ตนพ้นความรับผิดชอบตามกฎหมายไม่ได้ เว้นแต่ว่าคำสั่งนั้นจะชอบด้วยกฎหมาย หากเป็นคำสั่งที่ฝ่าฝืนกฎหมายแล้ว เช่น ให้ไปอุ้มฆ่าหรือซ้อมผู้ต้องหา ทั้งผู้สั่งและผู้กระทำก็ต้องรับผิดชอบร่วมกันทั้งสิ้น ในสายตาของกฎหมายไม่มีการรับผิดชอบกันในกรณีเหล่านี้แต่ประการใด

การแก้ไขวิกฤตการณ์ด้วยมาตรการต่าง ๆ

ผมได้เข้ามาแล้วว่ารัฐบาลชุดของผมป้องกันและปราบปรามการฉ้อราษฎร์บังหลวงอย่างไร และมีข้อวิพากษ์วิจารณ์จากนักรัฐศาสตร์ชาวต่างประเทศอย่างไรบ้าง ตอนนั้นผมใคร่จะขอให้ข้อเสนอแนะว่า การจะป้องกันและปราบปรามการฉ้อราษฎร์บังหลวงให้ได้ผลอย่างแท้จริงจะต้องใช้มาตรการหลายมาตรการผสมผสานกัน ทั้งด้านกฎหมายและศีลธรรม และต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจจากทุกฝ่ายและจากทุกคน โดยเฉพาะจากประชาชนทั่วไปในหลายด้านหลายทางด้วย

กระบวนการร่อนทอง

วิกฤตการณ์การฉ้อราษฎร์บังหลวงส่วนหนึ่ง มาจากการที่ประชาชนทั่วไปขาดการเอาใจใส่ขาดส่วนร่วมในการตรวจสอบและดูแลการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐ การจะแก้ไขปัญหการฉ้อราษฎร์บังหลวงให้ได้ผลทางหนึ่งคือการกระตุ้นให้ประชาชนเห็นความจำเป็นที่ตนจะต้องเข้ามามีส่วนมีเสียงในส่วนได้ส่วนเสียของบ้านเมืองมากขึ้นเป็นลำดับ จากที่ท่าของประชาชนที่ว่า “ฉันไม่เกี่ยว” เปลี่ยนมาเป็นต้องมาร่วมพิจารณาปัญหาวิกฤตการณ์ต่างๆ ด้วยตนเอง ประชาชนมีส่วนโดยจะต้องสนใจและพิถีพิถันเลือกสรรผู้ที่ตนเลือกตั้งมาให้รับผิดชอบทั้งในทางการเมืองระดับท้องถิ่นและระดับชาติ เป็นผู้ที่มีศีลธรรมและยึดถือความถูกต้องชอบธรรม ประชาชนจะต้องตระหนักในความสำคัญว่า ควรเลือกสรรบุคคลประเภทใด เข้ามาเป็นผู้บริหารราชการแผ่นดินในทุกระดับ เปรียบเทียบเป็น “กระบวนการร่อนทอง” (A Cleansing Process) คือ ประชาชนเป็นผู้ร่อนทองเลือกสรรแต่ผู้เป็นคนดีจริง มีความรู้ความสามารถจริง และเป็นที่ศรัทธาและไว้วางใจของตนจริงเท่านั้นเข้ามาบริหารราชการแผ่นดินเหมือนกับการร่อนทองจนกระทั่งได้ทองบริสุทธิ์จริงๆ

อันกระบวนการร่อนทองนี้ มิใช่เพียงประชาชน “ร่อนทอง” เพื่อหาทอง “บริสุทธิ์” มาเป็นผู้รับผิดชอบในการบริหารราชการแผ่นดินในระดับและหน้าที่

ต่างๆ เท่านั้น หากแต่ยังหมายถึงความรวมถึงการ “ร้อนทอง” ตนเองด้วยในแง่ที่ว่า คนเรามีโช้วเกิดมาแล้วจะดีเต็มร้อยหรือเสียทั้งร้อย โดยมากก็มีดีบ้างเสียบ้าง จะปรับปรุงให้ดีขึ้นได้ก็ด้วยการฝึกอบรมและด้วยการพัฒนาตนเองในเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมค่อยๆ แก้ไขปรับปรุงไป เสมือน “ร้อน” ความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรมอันไม่พึงปรารถนาให้หลุดร่วงลงไป และสร้างสมสิ่งดีเป็นลำดับจนกระทั่งถึงขั้นเป็น “ทองบริสุทธิ์” และในส่วนที่เกี่ยวกับส่วนรวม ก็จะเปลี่ยนจากที่ท่าที่ว่า “ฉันไม่เกี่ยว” หรือ “ธุระไม่ใช่” มาเป็นฉันต้องเข้ามามีส่วนร่วมรู้เห็นตัดสินใจด้วยว่าจะใครควรจะเป็นอย่างไรใครควรจะมาเป็นผู้แทนของส่วนรวมผู้แทนนั้นได้ทำหน้าที่โดยถูกต้องหรือไม่ มีโช้วไรก็ได้ ใครก็ได้ ลึกแต่ว่าใครจะให้ผลประโยชน์ฉันมากบ้างน้อยบ้าง ฉันก็เลือก เพราะฉันได้เปล่าโดยไม่ต้องลงทุนมาเป็นเรื่องที่ได้คิดจากบทเรียนของตนเองว่า เสียมากกว่าได้ที่ตนเองแต่ได้ถ้อยเดียวดังที่เคยทำมา เพราะแต่ละคนที่ให้ผลประโยชน์ฉันไม่ควรให้ก็ต้องหาทางถอนทุนคืนจากส่วนรวมจนได้ ซึ่งย่อมกระทบกระเทือนถึงทุกคนอันรวมถึงตัวบุคคลที่รับผลประโยชน์ฉันมิชอบนั้นด้วย ถ้ายิ่งคิดไม่ตก ไม่ตระหนักในเรื่องนี้บ้านเมืองก็จะต้องล้มลุกคลุกคลานกันไปอีก และสิ่งที่ตามมาก็เห็นกันอยู่ว่าเสียหายแก่ส่วนรวมเพียงใด การตระหนักในหน้าที่ของตนที่มีต่อบ้านเมืองนี้มองอีกแง่หนึ่งก็ได้ว่าเป็นวัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) มีสุภาษิตในทางรัฐศาสตร์อยู่บทหนึ่งว่า “The People get the government they deserve” ที่เป็นสัจธรรมในระบบประชาธิปไตยในแง่ที่ว่า บุคคลส่วนใหญ่ของประเทศเป็นบุคคลประเภทใดก็จะเลือกบุคคลประเภทเดียวกันนั้นเข้ามาเป็นรัฐบาลปกครองตน ประชาชนพอใจในวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยในขณะนี้หรือยัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพอใจในตัวเองและเพื่อร่วมชาติในแง่ความตระหนักในหน้าที่ที่มีต่อบ้านเมืองหรือยัง เรา “ร้อนทอง” จนได้ “ทองบริสุทธิ์” แล้วหรือยัง ระบบประชาธิปไตยจะรุ่งเรืองไปได้ตลอดรอดฝั่งก็ต่อเมื่อทุกคนร่วมกันปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างแข็งขันเท่านั้น

กฎแห่งกรรม

การข้อราชการวังหลวงนั้นมีมูลสืบเนื่องมาแต่จิตใจของคนในเรื่องกิเลส เราจึงควรแก้ในเรื่องของจิตใจและเรื่องของกิเลส ทำอย่างไรจึงจะทำให้คนมีหิริโอตตปปะ หรือมีความละอายใจต่อการทำชั่วด้วยเกรงกลัวต่อบาป ไม่กล้าที่จะกระทำการข้อราชการวังหลวง?

ผมขอเสนอให้มีการอบรมศึกษาเรื่องกฎแห่งกรรม ซึ่งเป็นกฎของศาสนา ให้แพร่หลาย เพราะกฎแห่งกรรมเป็นกฎธรรมชาติแท้ๆ ที่จะต้องเกิดขึ้นกับคนทุกรูปทุกนามไม่ว่าใครทำอะไรไว้ดีหรือชั่วก็ย่อมเป็นไปตามกรรมนั้น กฎแห่งกรรมไม่ใช่เป็นเพียงจริยธรรมขั้นมูลฐานเฉพาะของพระพุทธศาสนาเท่านั้น หากแต่ยังเป็นจริยธรรมขั้นมูลฐานของคริสต์ศาสนา และของศาสนาอื่นๆ ด้วย เป็นแต่เพียงว่ามองต่างมุมกัน เรียกชื่อต่างกัน แต่ในความเป็นจริงท้ายที่สุดต่างก็มีคำสอนในแต่ละศาสนาให้เคารพในกฎธรรมชาติข้อนี้ด้วยกันทั้งนั้น ใครทำกรรมอันใดไว้ไม่ว่าดีหรือชั่วก็เป็นไปตามกรรมนั้น และการกระทำยังมีผลต่อไปถึงลูกถึงหลานอีกด้วย

แต่ประเด็นสำคัญคือเหตุใดจนถึงไม่ค่อยมีคนเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมมากนัก?

เหตุที่ไม่ค่อยมีคนตระหนัก อาจจะเป็นเพราะว่ากรรมนั้นไม่ได้ส่งผลทันตาเห็นเสมอไป จึงกลัวจะลงดี ลงเสีย หรือไม่โยยดีว่าจะเกิดอะไรขึ้นหรือไม่ก็ตาม ถ้ากรรมส่งผลทันตาเห็นก็คงไม่มีใครจะไม่ทำในสิ่งที่ถูกสิ่งที่ชอบ เพราะทำอะไรก็ได้ผลในสิ่งนั้นในทันใดนั่นเอง นี่เป็นเรื่องสำคัญ และเมื่อพิจารณาต่อไปอีกว่า ถ้าเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมและเชื่อในพุทธศาสนาแล้วก็ต้องเชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดด้วย เพราะบางคนเกิดมายังไม่ทันได้ทำอะไรเลยก็พิกارไปแล้ว ในทางตรงกันข้าม บางคนเกิดมายังไม่ทันได้ทำอะไรเลยเหมือนกันเกิดมาบนกองเงินกองทองจะกินจะใช้อย่างไรก็ไม่หมด และอีกด้านหนึ่งคนที่กระทำความชั่วบางคนก็ดูเหมือนไม่ต้องรับโทษทัณฑ์หรือผลชั่วอะไรในชีวิตนี้หรือบางคนทำดีแสนดีก็ดูเหมือนไม่ได้รับผลดีมากมายอะไรในชีวิตนี้ จนมีคำพังเพยที่พูดกันทั่วไปว่า “ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป” ทำให้เป็นแบบนี้ แต่ถ้าเราเชื่อการเวียนว่ายตายเกิดแล้ว ก็อาจอธิบายได้ว่า กรรมในอดีตชาติอาจจะต้องมารับในชาตินี้ หรือชาติหน้า หรือชาติต่อไป แม้จะพิสูจน์ไม่ได้ แต่ก็มีบางคนบางทางที่พิสูจน์ได้ ท่านลองใคร่ครวญดูผลที่ได้จากการชำระกรรม บังหลวทั้งหลาย เงินทองที่ได้มาเป็นของรื้อนมักจะถูกฉ้อฉลไปอย่างน่าพิศวง ถ้าสังเกตดูให้ดีลูกหลานของคนที่ถูกชำระกรรมบังหลวเป็นร้อยล้านพันล้านเป็นมหาเศรษฐีมีแต่ความสุขความเจริญจริงหรือ?

มีข้อสังเกตอีกบางประการในเรื่องกฎแห่งกรรม คือ บางคนบุญก็ทำ กรรมก็สร้าง บุญก็อยู่ส่วนบุญ กรรมก็อยู่ส่วนกรรม ไม่อาจจะหักกลบลบหนี้กัน ได้ ดังนั้นไม่ควรทำผิดทำชั่วต่อผู้ใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อแผ่นดิน อีกเรื่องหนึ่ง ใครที่ทำให้ท่านเจ็บใจ ท่านไม่ต้องผูกใจเจ็บ ผู้กระทำจะต้องได้รับกรรมนั่นเอง ถ้าผูกใจเจ็บก็จะเป็นเวรซึ่งไม่ระงับด้วยการจองเวร

ผมอยากฝากท่านไว้ให้ไตร่ตรอง อย่าเพิ่งเชื่อในเรื่องที่ผมพูดนี้ บางคนอาจจะถือว่าเป็นเรื่องไสยศาสตร์ โชคลาง มิใช่เช่นนั้น กฎแห่งกรรมเป็นกฎธรรมชาติที่แท้จริง เราควรถือหลักกาลามสูตร อันเป็นหลักที่ท่านเองต้องตระหนักด้วยตัวท่านเองว่ากฎแห่งกรรมเป็นสัจธรรม ถ้าท่านตระหนักเมื่อใดว่าทำสิ่งใดก็จะต้องได้รับผลจากสิ่งนั้นเป็นธรรมดาและระลึกถึงอยู่ตลอดเวลาอย่างนี้ เมื่อนั้นท่านจักได้ทำชีวิตอย่างไม่มีสิ่งใดจะเทียบเทียมได้เลย จากนั้นเป็นต้นไป ท่านจะพยายามมากขึ้นที่จะไม่ทำอะไรผิดอีก ท่านจะพยายามที่จะไม่ทำอะไรที่ไม่ควรทำ เพราะท่านทำอะไรท่านมั่นใจได้ว่าจะต้องได้รับผลตอบแทนอย่างเดียวกันนั้นไม่ช้าก็เร็ว แต่ถ้าท่านไม่นำพาหรือตระหนักในสัจธรรมข้อนี้สายเกินไป ก็จะเป็นเสียดายยิ่งนัก

คนโบราณบางท่านก็ได้สอนลูกหลานด้วยการปลุกฝังเรื่องกฎแห่งกรรมนี้ และกำชับให้สังเกตเองว่ากฎแห่งกรรมเป็นสัจธรรมหรือไม่ และท่านยังสอนอีกข้อหนึ่งด้วยว่า เมื่อเห็นเช่นนั้นแล้วก็ต้องระวังไม่ก่อกรรมโดยไปซ้ำหรือสมน้ำหน้าเขา เขาไร้อะไรในเรื่องกฎแห่งกรรมจริงๆ ถ้าเขาตระหนักดี เขาย่อมไม่ทำชั่วเพราะเกรงว่าจะได้รับผลตอบแทนอย่างนั้น ลูกหลานไม่ควรเอาเยี่ยงอย่าง แต่ในขณะเดียวกันลูกหลานก็ต้องมีเมตตาธรรมกับบุคคลเหล่านั้นด้วย

กฎแห่งกรรมนั้นเป็นสัจธรรมหรือไม่ ขอท่านได้โปรดใคร่ครวญเองถ้าท่านได้ตระหนักและระลึกในข้อนี้อยู่ตลอดเวลาแล้ว ท่านจะรู้เองว่าท่านควรจะทำปฏิบัติอะไร อย่างไร ผมแน่ใจว่าคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมนี้อาจใช้เป็นหลักสำคัญในการฝึกอบรมเพื่อปลุกจิตสำนึกและปลุกฝังให้ลูกหลานของเราและผู้ที่อยู่ใกล้ชิดเรามีหิริโอตตปปะ หรือมีความละอายใจเกรงกลัวต่อบาปเพื่อป้องกันการชั่วร้ายชั่วช้าบังหลวงสำหรับตัวเราเองและลูกหลานของเรา และผู้ที่อยู่ใกล้ชิดเราได้เป็นอย่างดี การปลุกจิตสำนึกนี้ยังกระทำเมื่อลูกหลานอายุน้อยเท่าใดก็จะได้ผลที่ยั่งยืนมากเท่านั้น

ตัวแปรที่มีอิทธิพลเหนือคุณธรรมและจริยธรรม : ทางแก้ไข

คู่สมรสของผู้บริหารที่ดี นักการเมืองที่มีอำนาจในการบริหารราชการแผ่นดินที่ดี บุคคลทั้ง 2 ประเภทนี้จะเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลเหนือผู้บริหารมาก

คู่สมรส

ท่านจะสังเกตได้ว่า ถ้าเห็นใครสักคนหนึ่งเป็นคนที่น่าเคารพนับถือจริงๆ ท่านนับถือในความซื่อสัตย์สุจริตของท่านผู้นั้นจริงๆ นอกจากผลงานความสามารถของท่านผู้นั้นแล้ว ถ้าท่านเหลียวมองลึกนิด ดูคู่สมรสของท่านผู้นั้นสักหน่อยแล้ว ท่านไม่ต้องแปลกใจหากคู่สมรสของบุคคลที่ท่านเคารพนับถือ นั้นเป็นแม่ศรีเรือน เป็นผู้ที่อยู่ในธรรมเหมือนกับสามีของเธอ เมื่อสามีดีแล้วภรรยา จะแอบไปเรียกสินบนอยู่หลังบ้านนั้นเป็นไปได้ยาก ส่วนใหญ่มักจะเหมือนกันทั้งคู่ เพราะในเรื่องคู่สมรสนี้ต่างฝ่ายต่างมีอิทธิพลอันลึกล้ำระหว่างกันและกัน สำหรับนักบริหารหรือข้าราชการที่เป็นหญิงซึ่งมีจำนวนมากขึ้นและทวีความสำคัญเพิ่มขึ้นในปัจจุบัน สามีของท่านก็ต้องเป็นกำลังใจส่งเสริมให้ท่านทำสิ่งที่ถูกต้อง รู้สึกเห็นอกเห็นใจ และให้เกิดเกียรติแก่ภริยาของตนด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม เวลาที่มีการฝึกอบรมในด้านจริยธรรม เราก็ฝึกอบรมได้เฉพาะตัวข้าราชการหรือผู้บริหารเท่านั้น มิได้อบรมคู่สมรสด้วย แต่ถ้าหากท่านนำเอาเรื่องจริยธรรมและกฎแห่งกรรมไปพูดคุยกันในครอบครัว ก็อาจจะช่วยท่านให้เป็นกำลังใจให้แก่กันและกันได้อีกส่วนหนึ่ง เป็นการปรับทัศนคติของคู่สมรสให้ตรงกันว่า จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ชอบ ยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรมเท่านั้น

นักการเมือง

ส่วนนักการเมืองก็ทำนองเดียวกัน บางครั้งท่านอาจพบนักการเมืองที่บีบบังคับให้ท่านทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ในนามของท่านเอง ความจริงนั้นมิใช่ว่านักการเมืองจะใช้ข้าราชการประจำฝ่ายเดียวเท่านั้น ในทางกลับกันบรรดาข้าราชการที่จงใจไปร่วมมือในทางมิชอบกับนักการเมือง หรือใช้นักการเมืองเป็นเครื่องมือสนับสนุนตนเองในการประพฤตินิชอบ ข้าราชการประจำที่เป็นไก่อแก่แม่ปลาช่อนก็มีไม่ใช่น้อย ที่ใช้นักการเมืองเป็นเครื่องมือเพื่อประโยชน์ของตนเอง แต่ในที่นี้เราจะมาพูดกันถึงข้าราชการที่เดือดร้อน เพราะถูกนักการเมืองใช้อย่างนั้นอย่างนี้ ชื่อนี้ใครควรดู ถ้าท่านทำตามคำสั่งโดยมิชอบของนักการเมือง ท่านจะต้องรับผิดชอบตามกฎหมายโดยลำพัง และในแง่กฎแห่งกรรมถึงอย่างไรเสียท่าน

ก็ต้องรับผิดชอบอยู่นั่นเอง แต่ถ้าท่านไม่ทำตาม อนาคตทางราชการหรือในวงการที่ท่านสังกัดอยู่ก็อาจจะดับวูบ เรียกว่าหนีเสือปะจระเข้ แต่ถ้าท่านเลือกทำในสิ่งที่ถูก แม้จะต้องประสพความยากลำบากเพียงใดก็ยืนหยัดทำสิ่งที่ถูกต้อง ท่านและลูกหลานของท่านจะได้รับผลดีแห่งการกระทำของท่านแน่นอนไม่ช้าก็เร็ว ทั้งท่านก็ยังภูมิใจว่า ท่านเป็นตัวของท่านเอง พยายามกระทำแต่สิ่งที่ชอบมาโดยตลอด ท่านไม่ยอมกระทำผิด ท่านจะไม่อายลูกหลานของท่านเอง ในแง่กฎแห่งกรรมท่านไม่มีอะไรที่ท่านจะต้องรับผิดชอบ ตรงกันข้าม การที่ท่านไม่ยอมกระทำผิดก็เป็นกรรมดีอีกกรรมหนึ่งซึ่งท่านจักต้องได้รับผลดีตอบสนองไม่ช้าก็เร็ว

การผนึกกำลังของผู้ประกอบวิชาชีพเดียวกันเพื่อรักษาไว้ซึ่งอุดมการณ์แห่งวิชาชีพ (Professional Solidarity)

เมื่อท่านถูกคุกคาม ท่านก็ยังต้องมีทางแก้ไขอีกทางหนึ่ง คือ การผนึกกำลังของวิชาชีพเดียวกันเพื่อรักษาไว้ซึ่งอุดมการณ์ของวิชาชีพบุคคลในวิชาชีพเดียวกัน ทำดีก็ต้องช่วยกันป้องกัน ต้องช่วยกันยกย่อง แต่ถ้าทำชั่วก็ต้องว่ากล่าวตักเตือน ถ้าไม่ใช่เรื่องร้ายแรงแต่ถ้าเป็นเรื่องร้ายแรงก็ต้องคว่ำบาตรผู้นั้นจากวงการวิชาชีพ (Professional Solidarity) การผนึกกำลังเช่นนี้ ผมขออย่าว่าควรจะต้องอยู่เฉพาะบนพื้นฐานที่ถูกต้องชอบธรรมเท่านั้น ผมขอยกตัวอย่างเรื่องจริงมาประกอบการพิจารณาของเราสักเรื่องหนึ่ง

กรณีสมเด็จพระปกเกล้าฯ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 หลังจากที่พระองค์ทรงสละราชสมบัติแล้ว เราอ้างถึงพระองค์ว่า “สมเด็จพระปกเกล้าฯ” ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลเป็นโจทก์ฟ้องพระองค์ท่านเป็นคนดีแถมว่า ทรงนำเงินหลวงไปใช้เป็นการส่วนตัวพระองค์ ซึ่งไม่ทรงมีพระราชอำนาจที่จะกระทำได้ เรื่องนี้สมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้เคยรับสั่งกับผู้ใกล้ชิดของพระองค์ คือ คุณหญิงมณีศิริวรสาร อดีตพระชายาในพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจิรศักดิ์สุประภาต ซึ่งเขียนไว้ในหนังสือ “ชีวิตเหมือนฝัน” อันเป็นหนังสือที่น่าอ่านมากเล่มหนึ่งว่า ทรงเสียดายที่เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 พระองค์ทรงประทับอยู่ที่เวอร์จิเนียวอเตอร์ ประเทศอังกฤษ ไม่ทรงสามารถกลับมาสู่คดีได้ ไม่เช่นนั้นจะเสด็จมาทรงสู้คดีนี้เองที่ศาลแพ่ง พระองค์ถือว่าทรงมีสิทธิและมีอำนาจที่จะใช้ทั้งเงินส่วนพระองค์และของคลังข้างที่ ตามพระราชประเพณี พระสุทธินิรรัตนกมณฑ์

(สุทธิ เลขยานนท์) อธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่งนั่งพิจารณาคดีนี้เอง กรมอัยการเป็นโจทก์ฟ้องและขอให้ศาลยึดทรัพย์ก่อนมีคำพิพากษา เมื่อพระสุทธิธรรมฯ พิจารณาแล้วเห็นว่าไม่มีเหตุอันสมควรที่จะต้องยึดทรัพย์ก่อนมีคำพิพากษา ท่านจึงสั่งยกคำร้อง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมซึ่งเป็นประธานกรรมการตุลาการไม่พอใจมาก ต่อมาอัยการโจทก์ยื่นคำร้องใหม่ คำร้องฉบับแรกเป็นคำร้องฉุกเฉิน อุทธรณ์ไม่ได้ โจทก์ยื่นคำร้องมาใหม่เป็นคำร้องธรรมดาให้ยึดทรัพย์ก่อนมีคำพิพากษา คราวนี้อุทธรณ์ได้ พระสุทธิธรรมฯ สั่งยกคำร้องอีก เพราะไม่มีเหตุอันใดที่จะเปลี่ยนแปลงคำสั่งเดิม จากเหตุการณ์นี้พระสุทธิธรรมฯ ถูกย้ายไปอยู่ศาลฎีกา ตอนนั้นท่านกำลังจะได้รับการพิจารณาความดีความชอบ 2 ชั้นเป็นกรณีพิเศษ เพราะผลงานของท่านในรอบปีที่ผ่านมามีเด่นท่านเป็นนักกฎหมายไทยคนแรกๆ ที่สำเร็จจากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด สหรัฐอเมริกา เมื่อท่านถูกย้ายไปอยู่ศาลฎีกา ท่านก็ไปถามรัฐมนตรีฯ ว่าย้ายท่านทำไม ท่านรัฐมนตรีฯ ตอบท่านว่าไม่มีอะไร เป็นเรื่องการเมือง และนอกจากท่านจะไม่ได้รับพิจารณาความดีความชอบเป็นกรณีพิเศษแล้ว ไม่ช้าท่านก็ถูกปลดออกจากราชการด้วย

ในวงการศาลรู้สึกไม่สบายใจในเรื่องนี้มาก กังวลกันว่าต่อไปนี้ไปนักการเมืองจะเข้ามาแทรกแซงในคดีความของศาล ความเป็นอิสระของศาลไม่มีเหลือแล้วต้องหาทางร่วมกันแก้ไข เพราะในท้ายที่สุด ผู้ที่จะเสียหายมากที่สุดก็คือประชาชนผู้เป็นคู่ความในคดีนั้นเอง ต่อมารัฐบาลชุดนั้นผ่านพ้นไป รัฐบาลชุดใหม่ นายควง อภัยวงศ์ เข้ามารับตำแหน่งหน้าที่ เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ ผู้เคยเป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ได้รับการทาบทามให้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ กล่าวว่า ยินดีรับ แต่ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ว่า ต้องนำพระสุทธิธรรมฯ กลับมาเป็นผู้พิพากษาศาลฎีกาต่อไปตามเดิม นายควง อภัยวงศ์ ตกลง พระสุทธิธรรมฯ จึงกลับเข้ารับราชการตามเดิม หลังจากที่ถูกออกไปเป็นทนายความอยู่พักหนึ่ง พอรัฐบาลชุดนายควงฯ ออกไป รัฐบาลชุด ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เข้ามา ม.ร.ว.เสนีย์ฯ ซึ่งเคยเป็นผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์มาก่อน ได้เชิญพระสุทธิธรรมฯ ไปเป็นรัฐมนตรีสั่งราชการกระทรวงการต่างประเทศ การสนับสนุนผู้ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการปฏิบัติหน้าที่อย่างเที่ยงธรรมนี้ ในวงการศาลยุติธรรมไทยมีมาอย่างต่อเนื่อง นี่เป็นการผณีกกำลังกันในวิชาชีพที่ดี ช่วยเชิดชู ช่วยรักษาไว้ซึ่งเกียรติภูมิของคนทีประพฤติดี

ประเพณีชอบ แต่ในขณะเดียวกันถ้ามีอะไรที่บุคคลในวงการวิชาชีพทำให้เสียหายการฝึกกำลังในวิชาชีพก็จะเป็นไปในทางคว่ำบาตรบุคคลเหล่านั้นไป อันเป็นมาตรการที่จำเป็นอีกด้านหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม เรื่องการแทรกแซงความเป็นอิสระของศาลยังไม่หยุดยั้งเพียงนั้น ทางฝ่ายศาลยุติธรรมก็พยายามแก้ไขกฎหมายให้ศาลมีความเป็นอิสระไม่ขึ้นกับฝ่ายการเมือง และมาสำเร็จในสมัยพระยาอรรณการิย์นิพนธ์ ซึ่งเคยเป็นอธิบดีกรมอัยการมาก่อน เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม โดยร่วมกับศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ปลัดกระทรวงยุติธรรมขณะนั้น แก้ไขกฎหมายโดยให้มีคณะกรรมการตุลาการ ซึ่งประธานคณะกรรมการไม่ใช่รัฐมนตรีอีกต่อไป หากแต่เป็นประธานศาลฎีกา รัฐมนตรีรับผิดชอบเฉพาะทำงานธุรการของศาลยุติธรรมเท่านั้น ส่วนงานด้านความดีความชอบของผู้พิพากษา การโยกย้ายตำแหน่งหน้าที่ การแต่งตั้งและการพิจารณา เป็นเรื่องของคณะกรรมการตุลาการอันมีประธานศาลฎีกาเป็นประธาน ซึ่งได้ปฏิบัติต่อมาจนถึงทุกวันนี้ อันเป็นหลักประกันความเป็นอิสระของศาลยุติธรรมในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

การฝึกกำลังของผู้ประกอบวิชาชีพเดียวกัน บางกรณีอาจเป็นดาบสองคม

การฝึกกำลังกันในวิชาชีพที่ผมว่ามานี้ เราจะต้องสร้างขึ้นให้ได้ในแต่ละวิชาชีพ เพื่อป้องกันเกียรติภูมิและผลประโยชน์ของวิชาชีพเอง แต่ผมขอเตือนท่านที่เคารพข้อหนึ่งว่าการฝึกกำลังกันในวิชาชีพดังกล่าวอาจจะเป็นดาบสองคม ถ้าใช้ในทางที่ผิดก็เปรียบเสมือนเอากฎหมายมาใช้บังคับแทนกฎหมาย มีหน่วยราชการบางหน่วย ข้าราชการบางหน่วยเข้าชื่อกันว่าให้เอาคนนี้ไปไว้ที่นั่นและเอาคนอื่นมาไว้ที่นี่ อย่างนี้ทำไม่ได้เพราะการที่โยกย้ายใครหรือไม่ย้ายใคร ไม่ใช่ผู้ที่อยู่ในหน่วยงานนั้นจะมาเข้าชื่อกันออกเสียง หากเป็นแต่หน้าที่ความรับผิดชอบของผู้บังคับบัญชาในหน่วยงานนั้นโดยตรงเท่านั้น

ในบางครั้งการฝึกกำลังกันในทางที่ผิดก็กลายเป็นปัญหาที่ร้ายแรง เช่นฝึกกำลังกันเพื่อสนับสนุนพวกพ้องของตนให้ได้เลื่อนยศเลื่อนตำแหน่งโดยไม่ถูกต้องชอบธรรม ข้ามหน้าข้ามตาผู้อื่นที่มีความสามารถและความเหมาะสมยิ่งกว่า เรื่องนี้เป็นเรื่องปัญหาสำคัญในหมู่ข้าราชการ การเลื่อนขั้นนั้นควรเป็นไปตามความสามารถอย่างแท้จริง และเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้โดย

เคร่งครัด ไม่ควรยึดถือว่าคนนี่คนนั้นเป็นพวกใดกลุ่มใด หรือยึดถือตามภูมิลำเนาหรือตามเชื้อชาติ ดังที่ขงจื้อได้กล่าวไว้ว่า ให้สนับสนุนผู้ที่มีความประพฤติดีมีคุณธรรมและมีความสามารถ ที่น่าหนักใจ คือ ปัญหานี้เป็นปัญหายากยิ่ง เมื่อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมีอิทธิพลในเรื่องนี้ คนที่อยู่กลุ่มอื่น ๆ ก็จะไม่ก้าวหน้าหรือประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน หากต่อมากลุ่มอื่น ๆ ก้าวเข้ามาสู่อำนาจคนกลุ่มเดิมก็ต้องกระเด็นพ้นทางไปไม่อาจอยู่ได้ เนื่องจากเคยกลั่นแกล้งเขามาก่อนนั่นเอง เป็นวงจรที่ไม่มีที่สิ้นสุด เราจึงต้องสูญเสียคนดีมีความสามารถจำนวนมากไปอย่างน่าเสียดาย และเมื่อเป็นเช่นนี้อยู่เสมอ ประเทศของเราจะเจริญก้าวหน้าทัดเทียมประเทศอื่น ๆ ได้อย่างไร

ข้อควรคิดคำนึงสำหรับผู้ที่เป็นนักบริหารระดับสูง

1. ท่านจะเห็นได้ว่า ถ้าเรามองโครงสร้างการบริหารราชการแผ่นดินหรือการบริหารรูปใดก็แล้วแต่ แม้กระทั่งในทางธุรกิจ เปรียบเหมือนทรงเจดีย์ ท่านอยู่ที่ยอดเจดีย์ ท่านจะทำอะไร คนอยู่ข้างใต้เจดีย์เห็นทุกอย่างไม่ว่าดีหรือชั่ว ท่านอาจจะเป็นตัวอย่างที่ดีที่สุด หรือตัวอย่างที่ไม่ควรจะทำอย่างก็ได้ ข้อนี้ขอฝากท่านไว้ว่า เราท่านทุกคนมีหน้าที่ต่อแผ่นดิน ท่านพึงปฏิบัติหน้าที่ของท่านโดยยึดมั่นในความถูกต้องและชอบธรรม ตัวท่านเองควรจะเป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาจกถือตาม ภารกิจที่สำคัญประการหนึ่งของท่านก็คือ การฝึกอบรมผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาของท่านให้เป็นคนที่ยึดมั่นในความถูกต้องและเป็นธรรม แต่เรื่องนี้ไม่ใช่ง่าย จะเรียกว่าสุดยอดของความยากก็ว่าได้ การที่จะตรากฎหมายป้องกันและปราบปรามการฉ้อราษฎร์บังหลวงอย่างไรก็ได้ แต่กฎหมายก็ไม่อาจจะแก้ไข ทัศนคติ อุปนิสัย และพฤติกรรมของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบได้เสมอไป ถ้าท่านทำได้สำเร็จ แม้เป็นส่วนน้อยของคนที่อยู่ใต้บังคับบัญชาท่าน ก็ถือว่าเก่งแล้วเพราะมีหลักพุทธศาสนาอีกข้อหนึ่ง คือ เวไนยชาติ กับ อเวไนยชาติ

เวไนยชาติ คือ คนที่จะสามารถรับการอบรมสั่งสอนได้

อเวไนยชาติ คือ พวกที่พูดเข้าหูซ้ายทะลุหูขวาออกไปเลย ไม่ยอมรับฟังไม่ว่าเรื่องใด ๆ ทั้งสิ้น

ไม่ว่ากรณีจะเป็นประการใด ในฐานะท่านเป็นผู้บริหารระดับสูงก็เป็นหน้าที่ของท่านโดยตรงที่จะต้องปฏิบัติภารกิจที่สำคัญอย่างเต็มความสามารถของท่าน

ในประเด็นนี้ พระบรมราชาบาทหนึ่งน่าจะเตือนใจผู้บริหารได้เป็นอย่างดีคือ :

“ในบ้านเมืองนี้มีทั้งคนดีและคนไม่ดี ไม่มีใครทำให้ทุกคนเป็นคนดีได้ทั้งหมด การทำให้บ้านเมืองมีความปรกติสุขเรียบร้อย จึงไม่ใช่การทำให้ทุกคนเป็นคนดี หากแต่อยู่ที่การส่งเสริมคนดี ให้คนดีได้ปกครองบ้านเมืองและควบคุมคนไม่ดีไม่ให้มีอำนาจ ไม่ให้ก่อความเดือดร้อนวุ่นวายได้...”

2. ผมใคร่ขอฝากเรื่องการเพาะค่านิยมในสังคมไว้เรื่องหนึ่ง คือ ค่านิยมในเรื่องการพัฒนาบ้านเมืองของเราซึ่งยังขาดอยู่ ท่านจะเห็นได้ว่าในงานต่างแม้กระทั่งงานศพจะมีการยกย่องสรรเสริญท่านผู้ล่วงลับไปแล้วว่าท่านผู้นั้นดำรงตำแหน่งนี้อย่างยอดเยี่ยม คล้าย ๆ กับว่า สิ่งเหล่านี้เป็นเป้าหมายปลายทางที่เรายึดถือเป็นหลักในการประเมินคุณค่าแห่งผลงานในชีวิตการทำงานของบุคคล เช่น ดำรงตำแหน่งเป็นอธิบดี เป็นปลัดกระทรวงหรือเป็นรัฐมนตรี แต่ความจริงนั้น หากท่านคิดให้ลึกซึ้งลงไปอีกชั้นหนึ่งท่านจะเห็นได้ว่าตำแหน่งหน้าที่เหล่านั้นเป็นเพียงโอกาส โอกาสที่ท่านจะช่วยชาติบ้านเมือง โอกาสที่ท่านจะช่วยแผ่นดินในการที่จะสร้างสรรค์งานที่เป็นประโยชน์สูงสุดในการสร้างประสิทธิภาพให้แก่หน่วยงาน เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญ เพราะฉะนั้นถ้าใครได้รับตำแหน่งอะไร เราควรจะแสดงความยินดีกับท่านในฐานะที่ท่านมีโอกาสที่จะสร้างผลงานเท่านั้น และเราควรจะแสดงความยินดีอย่างจริงใจอย่างเต็มเปี่ยมก็ต่อเมื่อท่านผู้นั้นได้สร้างผลงานสำเร็จ เป็นผลงานที่สร้างสรรค์ และเป็นประโยชน์อย่างมหาศาลให้แก่แผ่นดิน

3. เรื่องคุณธรรมและจริยธรรมนี้พูดกันเป็นเรื่องนามธรรมเสียมากสิ่งที่เราจำเป็นต้องมี คือ ตัวอย่างอันเป็นแบบฉบับในการรักษาคุณธรรมและจริยธรรมปฐนียบุคคลในอดีตทั้งหลายของเรานั้น เราทำอะไรให้ท่านบ้างเพื่อยกย่องเชิดชูเกียรติของท่าน เราควรจะเน้นย้ำในเรื่องนี้ไม่ใช่เน้นย้ำแต่เพียงการเอ่ยอ้างถึงตำแหน่งต่าง ๆ ที่ท่านเคยดำรงอยู่เท่านั้น ผู้บริหารระดับสูงน่าจะสร้างค่านิยมในเรื่องนี้ได้ส่วนหนึ่ง อนึ่ง เอกสารวิจัยของสถาบันต่าง ๆ อันเกี่ยวกับการข้อราชการบังหลวง น่าจะเป็นเรื่องประเภทนี้ด้วยส่วนหนึ่งผู้บริหารที่ควรจะต้องถือเป็น

ตัวอย่างที่ดีมีใครบ้าง นำคุณสมบัติพิเศษของท่านเหล่านั้นมาสกัดให้เห็นจะแจ้งเป็นราย ๆ ไป ท่านมีผลงานอะไร ท่านครองตนอย่างไรที่โดดเด่นควรแก่การยกย่องเชิดชู ซึ่งเรื่องนี้ผมเองก็ได้ทดลองทำด้วยการเรียบเรียงเป็นหนังสือชื่อ “นักกฎหมายในอุดมคติ” เพื่อใช้เป็นอุปกรณ์ในการสอนเรื่องจริยธรรมของนักกฎหมาย เรื่องเหล่านี้จะเป็นประโยชน์มหาศาลต่อวิชาชีพต่าง ๆ เพราะเราต้องการตัวอย่าง ต้องการแรงบันดาลใจสำหรับคนรุ่นใหม่ และผู้เกี่ยวข้องในทุกระดับของการบริหารงานราชการแผ่นดินและการบริหารด้านอื่น ๆ

4. การปลูกฝังคตินิยมแก่เยาวชนเพื่อสร้างคุณธรรมและจริยธรรมจนกระทั่งเป็นอุปนิสัยประจำชาติ ย่อมเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่เป็นอนาคตของชาติ เท่าที่ผ่านมา การปลูกฝังคตินิยมดังกล่าวได้รับความสำเร็จหรือล้มเหลวอย่างไร เราควรจะปลูกฝังคตินิยมอย่างไรให้แก่เยาวชน และควรจะปลูกฝังอย่างไร ผู้บริหารระดับสูงน่าจะมีบทบาทสำคัญในเรื่องการวางแผนฝึกอบรมและการรณรงค์ รวมตลอดทั้งติดตามผลงานการรณรงค์ระดับชาติในเรื่องนี้อย่างต่อเนื่องด้วย

ตามรอยเบื้องพระยุคลบาท

ณ ที่นี้ ผมใคร่ขออัญเชิญพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตร แก่ผู้สำเร็จการศึกษาของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา ที่ทรงกล่าวถึงคุณธรรมและจริยธรรมของนักกฎหมายเมื่อเกือบสามสิบปีมาแล้ว แต่ก็ยังเป็นอมตะ และอาจนำมาเป็นข้อเตือนใจผู้บริหารได้อย่างตรงประเด็นที่เรากำลังพิจารณาอยู่นี้ทีเดียว ขอให้ท่านได้พิจารณาหัดดังต่อไปนี้ :

“...เมื่อนักกฎหมายของเราดีอยู่แล้ว จุดใหญ่ที่สำคัญที่สุดในการดำรงรักษาความยุติธรรมในบ้านเมือง จึงได้แก่การสร้างนักกฎหมายที่ดี ที่จะสามารถวิเคราะห์และใช้กฎหมายได้ตรงตามจุดประสงค์ ข้าพเจ้าจึงปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้ทุกคนสร้างตนให้เป็นนักกฎหมายที่ดี ที่แท้โดยฝึกตนให้มีความกล้าในอาชีพของนักกฎหมาย คือ กล้าที่จะปฏิบัติการไปตามความถูกต้องเที่ยงตรงทั้งตามกฎหมายและศีลธรรม ไม่ปล่อยยั้งภัยาคติ คือ ความเอนเอียงไปด้วยความหวาดกลัวในอิทธิพลต่าง ๆ เข้าครอบงำ สำหรับเป็นกำลังส่งให้ทำงานได้ด้วยความมองอาจ มั่นใจ และมุมนะ อีกประการหนึ่ง ต้องฝึกให้มีความเคารพเชื่อ

มั่นในสัจธรรม คือ ความถูกต้องตามคลองธรรม ตามความเป็นจริง มั่นคง ไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรม ไม่เห็นสิ่งอื่นใดว่า ยิ่งไปกว่าความจริง สำหรับป้องกันมิให้ความอยุติธรรม และความทุจริตเกิดขึ้น นอกจากนั้นต้องฝึกให้มีความสุขที่ถาวรในกระบวนการทำงานทุกขั้นตอน สำหรับระดับประคองป้องกันมิให้การงานบกพร่องผิดพลาด แม้ในสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ ทั้งนี้ เพื่อทุกคนจักได้เป็นนักกฎหมายที่แท้จริง”

ท่านที่เคารพ ท่านอาจจะไม่ได้เป็นนักกฎหมายโดยวิชาชีพ แต่ในฐานะที่ท่านเป็นผู้บริหาร ท่านก็ย่อมตระหนักนี้จากพระบรมราโชวาทองค์นี้ว่า มีคุณค่าอย่างยิ่งในเรื่องเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหาร ซึ่งหัวใจของเรื่องนี้ก็คือ การยึดมั่นในสิ่งที่ถูกต้องและชอบธรรม ผู้บริหารจึงควรตั้งปณิธานอันแน่วแน่ที่จะบำเพ็ญตนตามพระบรมราโชวาท เพื่อจักได้ปฏิบัติหน้าที่ของท่านได้อย่างถูกต้องเที่ยงตรง ทั้งทางกฎหมายและศีลธรรม ยึดมั่นในสัจธรรมยึดมั่นทางความถูกต้องตามครองธรรมมีหิริโอตตัปปะ ปฏิบัติงานด้วยความถี่ถ้วน สุขุมพร้อมทั้งมีความกล้าที่จะกระทำตามปณิธานที่ตั้งไว้ โดยไม่หวั่นเกรงต่ออิทธิพลใด ๆ หรือผลสะท้อนอันไม่พึงปรารถนา หรือภัยอันตรายใด ๆ ถ้าปฏิบัติได้ดังนี้ ย่อมจะได้ชื่อว่าเป็นผู้บริหารในอุดมคติ ควรที่วงการผู้บริหารทั้งภาครัฐ และเอกชนพึงสรรเสริญและยกย่องว่าเป็นผู้บริหารตัวอย่างที่ผู้บริหารโดยทั่วไปจักถือตาม

สุดท้ายนี้ สำหรับผู้บริหารหรือข้าราชการผู้มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการรักษาความมั่นคงและความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการพลเรือน ตำรวจ เจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือฝ่ายอื่นใด ขออย่าเตือนให้ท่านหลีกเลียงให้ห่างไกลการกระทำผิดกฎหมายและศีลธรรม ขอให้ท่านยึดมั่นในตัวบทกฎหมาย และศีลธรรมอย่างหนักแน่น เพื่อความวัฒนาสถาพรของตัวท่านและแผ่นดินไทยสืบไป.

*บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการบรรยายในการประชุมเชิงปฏิบัติการ “การเสริมสร้างจริยธรรมเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน : เชิดชูคุณธรรมนำจังหวัดใสสะอาด” ของฯพณฯ องคมนตรี ธานินทร์ กรัยวิเชียร เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2547 ณ โรงแรมเชียงใหม่พลาซ่า จังหวัดเชียงใหม่

*ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน “จริยธรรมของนักกฎหมาย”

จริยธรรมของนักกฎหมาย

ศาสตราจารย์ธานินทร์ กรัยวิเชียร*

ผมได้รับมอบหมายให้มาบรรยายเรื่องจริยธรรมของนักกฎหมายในการประชุมพิเศษแก่นิติบัณฑิต สมัยที่ 50 ของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งนิติบัณฑิตยสภา ก่อนอื่น ขอแสดงความยินดีกับนิติบัณฑิตใหม่ทุกคนที่สำเร็จการศึกษากฎหมายในระดับสูงนี้แล้ว และกำลังจะออกไปประกอบวิชาชีพรับใช้สังคม

ท่านเดินทางมาถึงหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญที่สุดจุดหนึ่งในชีวิต การทำงานในวิชาชีพกฎหมายของท่านกำลังจะเริ่มขึ้นแล้ว นิติบัณฑิตใหม่คงจะอยากทราบว่าทำอะไรจึงจะประสบความสำเร็จอย่างงดงามในวิชาชีพกฎหมาย?

คำตอบก็คือ ท่านต้องตั้งปณิธานกำหนดให้ความสำเร็จอย่างงดงามในวิชาชีพกฎหมายเป็นหลักชัยของชีวิตของท่าน ด้วยการไฝ่พัฒนาตนเองในด้านหาความรู้และประสบการณ์ในวิชาชีพอย่างไม่หยุดยั้งประการหนึ่ง และด้วยการยึดถือจริยธรรมของนักกฎหมายเป็นหลักธรรมประจำใจอีกประการหนึ่ง เพื่อจะได้ไม่พลาดพลั้งไปทำสิ่งที่จะดับอนาคตของท่านเองอย่างน่าเสียดาย หรือหลงผิดประพฤติดอกนอกกลุ่มนอกทางของผู้ที่เป็นบัณฑิตอย่างไม่พึงจะทำ ซึ่งจะก่อให้เกิดความเสียใจในภายหลัง

จริยธรรมของนักกฎหมาย คือ อะไร

จริยธรรมของนักกฎหมายเป็นหลักเกณฑ์ที่ว่าด้วยเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ในวิชาชีพของนักกฎหมายที่ดีประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง คือ การดำรงตนในสังคมอย่างนักกฎหมายที่ดี วงการกฎหมายทั่วโลกทุกยุคทุกสมัยถือกันว่าจริยธรรมของวิชาชีพกฎหมายเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดเรื่องหนึ่งที่นักกฎหมายจะพึงเรียนรู้และถือปฏิบัติ.

*องคมนตรี

จริยธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ของนักกฎหมายนั้น บางเรื่องมีบัญญัติไว้ในกฎหมายอยู่แล้ว บางเรื่องมีศีลธรรมว่าด้วยเรื่องนั้นๆ อยู่แล้ว เหตุใดจึงต้องกำหนดจริยธรรมของนักกฎหมายขึ้นมาโดยเฉพาะอีก... คำตอบก็คือ บางเรื่องมีปัญหาละเอียดอ่อนเป็นรายละเอียดที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติห้ามไว้ หรือไม่มีข้อบัญญัติทางศีลธรรมในเรื่องนั้นโดยเฉพาะ แต่ก็เห็นกันว่าควรมีจริยธรรมในเรื่องนั้นๆ ซึ่งจะต้องพิจารณาเป็นรายสาขาวิชาชีพไป ตัวอย่างเช่น ทนายความว่าความโดยประมาทเลินเล่อทำให้ลูกค้าของตนเสียประโยชน์เป็นเรื่องละเมิดเมื่อเป็นเรื่องละเมิดก็เป็นเรื่องที่ผิดกฎหมายด้วย และในขณะเดียวกันก็เป็นเรื่องที่ผิดจริยธรรมในวิชาชีพกฎหมายด้วยเหมือนกัน เพราะทนายความไม่ได้ทำหน้าที่ของตนอย่างที่เราควรจะทำ แต่บางกรณีอาจจะไม่มีกฎหมายห้ามและไม่ผิดศีลธรรม แต่ผิดจริยธรรม ตัวอย่างเช่น ผู้พิพากษาคัดสินคดีเรื่องหนึ่งและคดีเรื่องนั้นถึงที่สุดแล้ว จำเลยซึ่งชนะคดีเกิดความศรัทธาในตัวผู้พิพากษาซึ่งให้ความเที่ยงธรรมแก่ตนเป็นอย่างดีและอยากสมนาคุณ จึงนำทรัพย์สินที่มีค่าชิ้นหนึ่งมามอบให้ผู้พิพากษานั้น แม้คดีถึงที่สุดแล้วไม่มีทางที่จะอุทธรณ์ฎีกาได้อีกต่อไป ในกรณีเช่นนี้ไม่มีกฎหมายห้ามผู้พิพากษารับทรัพย์สินที่มีค่าชิ้นนั้น และไม่มีศีลธรรมข้อใดห้ามไว้โดยตรง แต่ถ้าพิจารณาโดยหลักจริยธรรมผู้พิพากษาไม่ควรรับผลประโยชน์ใดๆ จากการทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีของตน ในทำนองเดียวกัน ผู้พิพากษาไม่ควรนั่งพิจารณาคดีที่บุตรของตนเป็นทนายความของคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือว่าคดีที่คู่สมรสของตนเองเป็นทนายความของคู่ความในคดีนั้น เพราะคู่ความอีกฝ่ายอาจหวาดระแวงว่าผู้พิพากษาซึ่งเป็นบิดาหรือคู่สมรสของทนายความของฝ่ายปรปักษ์อาจลำเอียงเข้าข้างกันได้ แม้ความจริงอาจจะไม่เป็นเช่นนั้นก็ตาม

วิชาชีพกฎหมายแต่ละสาขามีรายละเอียดในการปฏิบัติวิชาชีพของตนเองที่ควมคุมักกฎหมาย จึงต้องบัญญัติจริยธรรมของวิชาชีพ และดูแลให้ทุกคนในสาขาวิชาชีพนั้นๆ ปฏิบัติตามจริยธรรมอย่างเคร่งครัด

จริยธรรมสำหรับวิชาชีพกฎหมายในสาขาต่างๆ นั้น ในบางประเทศก็เขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่บางประเทศก็ไม่มีเขียนไว้ ยกตัวอย่างเช่นจริยธรรมของผู้พิพากษาศาลสูงสุดของอังกฤษไม่มีเขียนไว้ ณ ที่ใด หากแต่เป็นจริยธรรมจารีตประเพณีที่ถือปฏิบัติต่อเนื่องกันมาแล้วนับเป็นร้อยๆ ปี ส่วน

จริยธรรมของผู้พิพากษาศาลอเมริกันมีประมวลจริยธรรมของผู้พิพากษา (The Code of Judicial Conduct) ระบุไว้เป็นลายลักษณ์อักษรอย่างชัดเจนใช้บังคับ

ประเทศที่มีจริยธรรมของวิชาชีพกฎหมายดีเด่น

ประเทศที่สมควรยกมาเป็นตัวอย่างในเรื่องของการมีจริยธรรมของวิชาชีพกฎหมายดีเด่น ได้แก่ ประเทศอังกฤษ ซึ่งมีไม่เพียงแต่มีความดีเด่นเฉพาะแต่ในจริยธรรมแห่งวิชาชีพกฎหมายเท่านั้น แม้แต่ผู้คนโดยทั่วไปก็อยู่ในระเบียบวินัยและเคารพกฎหมายค่อนข้างสูง ในวิชาชีพอื่นของอังกฤษก็มีจริยธรรมดีอย่างน่าทึ่ง สมควรศึกษาเป็นพิเศษ

ประเทศอังกฤษเคยเป็นประเทศมหาอำนาจ มีดินแดนเป็นอาณานิคมในเครือจักรภพทั่วโลก ดังที่มีคำกล่าวที่ว่า จักรภพอังกฤษเป็นดินแดนที่ดวงตะวันไม่ตกดิน แต่คนทั้งหลายในอาณานิคมไม่ชอบการปกครองของอังกฤษและพาไม่ชอบเกือบทุกอย่างที่เป็นของอังกฤษ เมื่อได้รับเอกราชก็มักจะยกเลิกหรือทำลายสิ่งต่างๆ ที่อังกฤษไปสร้างไว้แทบหมดสิ้น เช่น ทำลายอนุสาวรีย์ของสมเด็จพระนางวิคตอเรีย แต่สิ่งที่ประเทศที่ได้รับเอกราชใหม่ต่างพร้อมใจกันรักษาไว้ก็มีอย่างน้อยสองสิ่ง คือ ภาษาอังกฤษกับกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมของอังกฤษ การที่เขาไม่ยกเลิกการใช้ภาษาอังกฤษนั้น เพราะเขาจำยอมต้องใช้ภาษาอังกฤษเนื่องจากภาษาของเขาเองมีความจำกัดและไม่ลึกซึ้งพอที่จะสื่อความหมายได้ดีเท่าภาษาอังกฤษ แต่สำหรับกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมของอังกฤษนั้น นักกฎหมายในอาณานิคมไม่ยกเลิกไปเพราะเขาเลื่อมใสศรัทธาเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น แม้ประเทศของตนจะได้รับเอกราชแล้ว ก็ยังคงใช้กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมที่อังกฤษวางไว้ให้ตลอดมาตราบปัจจุบันด้วยความภาคภูมิใจ ตัวอย่างเช่น ประเทศอินเดีย แม้ได้เอกราชแล้ว เมื่อทราบว่าประเทศอังกฤษกำลังจะแก้ไขพระราชบัญญัติว่าด้วยหุ้นส่วนบริษัท ก็ส่งนักกฎหมายของตนไปสังเกตการณ์ที่ประเทศอังกฤษว่าจะมีการแก้ไขอะไรกันบ้าง เพื่อจะนำมาเป็นข้อมูลในการพิจารณาแก้ไขกฎหมายของตนด้วย

จุดเด่นที่สุดจุดหนึ่งของชาวอังกฤษ คือ ความมีระเบียบวินัยและมีความระลึกในหน้าที่ตามกฎหมาย ในคดีอุกฉกรรจ์ เช่น คดีฆ่าคนโดยเจตนา ฆ่าคนโดยไม่เจตนา ปล้น ข่มขืน กระทำชำเรา ในศาลอังกฤษมีคณะลูกขุน (The Jury)

เป็นผู้พิจารณาตัดสินปัญหาข้อเท็จจริงว่าจำเลยกระทำผิดจริงหรือไม่ ลูกขุน (Jurors) คือ บุคคลทั้งชายและหญิงซึ่งมีอายุระหว่าง 21 ถึง 72 ปี จำนวน 12 คน ที่เกณฑ์มาจากประชาชนที่ไม่มีความรู้ทางกฎหมายโดยเฉพาะ เพราะกฎหมายอังกฤษห้ามมิให้นักกฎหมายร่วมเป็นลูกขุน เข้าใจว่าคงเกรงว่าจะไปมีอิทธิพลทางความคิดเหนือลูกขุนอื่นในการที่จะตัดสินว่าจำเลยผิดหรือไม่ คนที่จะถูกเกณฑ์เป็นลูกขุนต้องเป็นคนที่มีความประพฤติดีพอสมควร และไม่ใช่เป็นคนสิ้นไร้ไม้ตอก จนอาจจะเป็นการเสี่ยงต่อการทำมาหากินจากคดีความ วิธีเกณฑ์ คือ ใช้จับใบดำใบแดงแบบเกณฑ์ทหาร โดยมีการกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะมาเป็นลูกขุนว่า ต้องเป็นผู้ที่เสียภาษีที่ดินตามเกณฑ์ที่กำหนด หรือเป็นเจ้าของบ้านที่มีหน้าต่างเปิดได้ไม่น้อยกว่า 15 บาท กฎหมายนี้เป็นกฎหมายโบราณ แต่ก็ใช้มาจนถึงทุกวันนี้ เมื่อลูกขุนทั้งคณะฟังคำฟ้องของโจทก์ คำให้การของจำเลย และพยานทั้งสองฝ่าย และรับคำสั่งศาลเกี่ยวกับประเด็นที่จะตัดสินในคดีนั้นแล้ว จะต้องตัดสินโดยมีมติเป็นเอกฉันท์ทั้งคณะว่าจำเลยกระทำผิดหรือไม่ ถ้ามีลูกขุนแม้เพียงคนเดียวเห็นว่าจำเลยไม่ผิดศาลต้องยกฟ้อง

อย่างไรก็ตาม เมื่อประมาณเกือบ 30 ปีที่แล้ว มีสเตอร์รอย เจ็งกินส์ (Mr.Roy Jenkins) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ได้เสนอให้รัฐสภาแก้ไขกฎหมายโดยเปลี่ยนหลักเกณฑ์ใหม่ในกฎหมายว่าด้วยมติของลูกขุนนี้เป็น 10 เสียง ใน 12 เสียง เพราะปรากฏว่าสังคมเปลี่ยนไปและเริ่มมีลูกขุนบางคนกินสินบน ตำรวจสกอตแลนด์ยาร์ด ซึ่งเคยได้ชื่อว่าเป็นตำรวจที่ดีที่สุดในโลก ก็ไม่สามารถคุ้มครองลูกขุน ผู้เสียหาย กับพยานในศาล ให้พ้นจากการคุกคามของจำเลยกับพวกได้ อันแสดงอยู่ในตัวว่าศีลธรรมของประชาชนชาวอังกฤษโดยรวมเสื่อมลงจากเดิมเป็นอันมาก อย่างไรก็ตามอังกฤษมิได้นำระบบลูกขุนนี้ไปในสำหรับคนพื้นเมืองในอาณานิคมด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคตะวันออกไกล เพราะในภาคพื้นนี้มีวัฒนธรรมและประเพณีที่แตกต่างกันไปจากของอังกฤษ จำเลยจะได้กระทำผิดกฎหมายหรือไม่นั้นชาวตะวันออกไกลเห็นว่าไม่สำคัญ เรื่องสำคัญสำหรับชาวตะวันออกไกลคือเรื่องของวงศ์ตระกูล เรื่องของครอบครัว และเรื่องส่วนตัว ถ้าจำเลยเป็นญาติหรือเป็นเพื่อนกับผู้ใด ผู้นั้นต้องช่วยจำเลยไว้ก่อน ซึ่งเป็นเรื่องเห็นแก่พวกพ้องความสำนึกในหน้าที่ตามแบบอย่างของอังกฤษไม่มี ถ้าใช้ระบบลูกขุนอย่างของอังกฤษในประเทศอื่นๆ ในเอเชีย จำเลยที่ถูกศาลพิ

พากษาลงโทษคงจะมีน้อยมาก เพราะจะมีคนวิ่งเต้นกับลูกขุนบางคนให้ช่วยเหลือตน อังกฤษจึงใช้ผู้พิพากษาวิชาชีพในอาณานิคมเป็นผู้ตัดสินแต่ผู้เดียวทั้งปัญหาข้อกฎหมายและข้อเท็จจริง โดยเฉพาะในสิ่งที่เกี่ยวกับคนพื้นเมือง คนอังกฤษเองเมื่อมาอยู่เมืองไทยนานๆ ก็ติดนิสัยคนไทยไปด้วย ความระลึกในหน้าที่ตามกฎหมายก็หย่อนยานไป มีชาวอังกฤษรายหนึ่งกลับไปประเทศอังกฤษวันแรกขับฝ่าสัญญาจรรยาบรรณที่เคยทำเป็นประจำในเมืองไทย จึงถูกปรับฐานฝ่าฝืนกฎจรรยาบรรณที่

ถ้านักการเมืองอังกฤษทำอะไรเพียงพลั่วไปในทางการเมืองเกี่ยวกับเรื่องประพฤติมิชอบหรือข้อราษฎรบังหลวงแล้ว นับได้ว่าหมดอนาคตไปเลย ไม่มีทางที่จะกลับเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้อีกเลย เช่น มิสเตอร์จอห์น เบลเชอร์ (Mr. John Belcher) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ของอังกฤษ ในรัฐบาลชุดของเอิร์ลแอดลีย์ คบหาและคลุกคลีกับสแตนลีย์ (Stanley) เพื่อนร่วมรุ่นจากโรงเรียน ซึ่งเพื่อนคนนี้เป็นพ่อค้าที่มีชื่อเสียงไม่ดีในทางการค้าของเถื่อน แม้ในการสอบสวนจะไม่ได้ความจริงว่ารัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่เพื่อช่วยเหลือเพื่อนคนนี้ ฟังได้แต่เพียงว่ารัฐมนตรีผู้นี้เคยรับของขวัญ 1 ชิ้น คือ เสื้อผ้า 1 ชุด สำหรับวันเกิดของตนจากเพื่อนผู้นี้ทางการเมืองของอังกฤษถือว่ารัฐมนตรีผู้นี้มัวหมอง จึงต้องลาออกจากราชการ นักการเมืองอีกรายหนึ่งในสมัยใกล้เคียงกัน คือ มิสเตอร์จอห์น โปรฟูโม (Mr. John Profumo) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมสังหารการกบฏทัพบกของอังกฤษ ในรัฐบาลชุดนายแมคมิลแลนด์ มีความสัมพันธ์สวาทกับโสเภณีชั้นสูงผู้หนึ่งชื่อคริสตรีล คีลเลอร์ (Christene Keeler) ในช่วยที่อังกฤษกับรัสเซียกำลังทำสงครามเย็นกันอยู่นั้น โสเภณีผู้นี้เองก็มีเพศสัมพันธ์กับทูตทหารเรือของรัสเซียประจำประเทศอังกฤษด้วย เป็นเหตุที่จะทำให้ความลับทางการทหารของอังกฤษสามารถรั่วไหลไปสู่รัสเซียได้ แม้ผลการสอบสวนจะไม่ปรากฏว่า ความลับเรื่องนี้ได้รั่วไหลเลย เพียงแต่อาจจะรั่วไหลเท่านั้น ก็ต้องลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรี นักการเมืองของอังกฤษนั้น ไม่ว่าจะเก่งกาจปราดเปรื่องสักปานใด หากประพฤติตนไม่เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ทางการเมืองก็ต้องลาออก ซึ่งการลาออกในลักษณะนี้จะไม่มีวันกลับไปเป็นนักการเมืองได้อีกเลย อังกฤษมีการรวมตัวกันในหมู่นักการเมืองที่เรียกว่า “Professional Solidarity”

เพื่อรักษาเกียรติศักดิ์และศักดิ์ศรีของวิชาชีพการเมือง ด้วยการส่งเสริมสนับสนุน
นักการเมืองที่ดีเด่นและคว่ำบาตรนักการเมืองผู้ออกนอกกลุ่มนอกทางนั้นอย่าง
เคร่งครัด ถ้าใช้หลักเกณฑ์นี้กับคณะรัฐมนตรีของไทยบ้าง ผลจะเป็นอย่างไรก็
คงพอจะคาดคะเนกันได้ ระบบจริยธรรมแห่งวิชาชีพของอังกฤษไม่ว่าในสาขาใด
ต่างกับของไทยตรงที่ว่า สังคมไทยปราศจากมาตรการลงโทษทางวินัย หรือคว่ำ
บาตรคนชั่ว สังคมของเราเปิดช่องให้คนที่ทำผิดมาแล้วทำผิดหนักขึ้นไปกว่าเดิม

ในการแถลงเรื่องคดีความของทนายความต่อศาล ทนายไม่ต้องสาบานตัว
แต่ถ้าปรากฏว่าสิ่งที่ทนายความผู้นั้นแถลงเป็นเท็จ ก็จะต้องถูกลบชื่อจาก
ทะเบียนทนายความ และไม่มีทางประกอบวิชาชีพทนายความได้อีก แม้
จริยธรรมแห่งวิชาชีพทนายความกวดขันมากเช่นนี้ ก็ยังมีทนายความผู้ล่วง
ละเมิดจริยธรรมและถูกลบชื่อจากทะเบียนหรือลงโทษสถานอื่นตลอดมาแม้จะ
ไม่มากนัก การพิจารณาของคณะกรรมการจริยธรรมของอังกฤษเข้มงวดและก็
เป็นธรรม

เมื่อพูดถึงจริยธรรมของผู้พิพากษาในระยะ 297 ปีมานี้ อังกฤษคงจะเป็น
ประเทศเดียวในโลกที่ไม่เคยมีปัญหาเรื่องผู้พิพากษาศาลสูงของอังกฤษถูกฟ้อง
หรือแม้แต่ถูกกล่าวหาว่ากินสินบาทคาดสินบนแม้แต่รายเดียว แต่ก่อนหน้านั้น
ในศาลอังกฤษก็มีปัญหาเรื่องผู้พิพากษากินสินบนเหมือนกัน เมื่อ 300 ปีเศษมา
แล้ว มีทั้งการซื้อตำแหน่งอธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ด้วย แต่จากปี ค.ศ. 1700
ซึ่งเป็นปีที่ได้มีกฎหมายเกี่ยวกับสถานภาพของผู้พิพากษาศาลสูง เรียกว่า
ริ แอค ออฟ สเตเลเมนต์ ค.ศ. 1700 (The Act of Steelement, 1700) ตราขึ้นใช้
บังคับ เป็นการเสริมความมั่นคงให้แก่สถานภาพของผู้พิพากษาศาลสูงเป็น
อย่างมาก จากนั้นมาผู้พิพากษาศาลสูงของอังกฤษจะถูกถอดจากตำแหน่งต่อ
เมื่อรัฐสภา คือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (The House of Mommons) และสภาขุนนาง
(The House of Lords) มีมติร่วมกันว่า ผู้พิพากษาศาลสูงผู้นั้นประพฤติปฏิบัติมิ
ชอบ (Misconduct) ตั้งแต่กฎหมายฉบับนี้ใช้บังคับมาจนถึงปัจจุบัน ยังไม่เคยมี
ผู้พิพากษาศาลสูงนายใดถูกถอดถอนจากตำแหน่งเลย

การคัดเลือกผู้พิพากษาศาลสูงของอังกฤษนั้น ประมุขตุลาการหรือ Lord
Chancellor ซึ่งเป็นทั้งประมุขของสภาขุนนางและเป็นรัฐมนตรีในรัฐบาลด้วย ใน
ขณะเดียวกัน เป็นผู้เลือกแต่ผู้เดียวโดยฟังเสียงจากกรรมการนิติบัณฑิตยสภา

ทั้ง 4 แห่งของอังกฤษประกอบดุลพินิจ และเลือกจากทนายความประเภทเนติบัณฑิต (Barristers) ซึ่งเป็นทนายความมาแล้วนานปี มีชื่อเสียงดี ทนายความเหล่านี้มักจะเป็นผู้มีพื้นฐานและฐานะทางการเงินที่ดีแล้ว เขาจึงจะรับตำแหน่งเป็นผู้พิพากษาศาลสูง อันถือว่าเป็นเรื่องที่มีเกียรติอย่างยิ่งสำหรับเนติบัณฑิตและในสายตาของบุคคลทั่วไป ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้พิพากษาศาลสูงมีอายุเฉลี่ยราว 53 ปี ใครจะดีจะชั่วเมื่ออายุถึงปานนี้ก็รู้กันแล้ว หมายความว่าทนายความเหล่านี้จักต้องถือปฏิบัติตามจริยธรรมของทนายความอย่างเคร่งครัดมาโดยตลอดด้วย ผู้พิพากษาศาลสูงที่อายุน้อยที่สุดได้รับการแต่งตั้งเมื่ออายุ 46 ปี

จริยธรรมในวิชาชีพกฎหมายของไทย

ขอให้เรามาร่วมกันพิจารณาเรื่องจริยธรรมในวิชาชีพกฎหมายของไทยเราเองบ้าง เพราะเป็นหน้าที่ของพวกเราทุกคนที่จะต้องรักษาจริยธรรมในวิชาชีพกฎหมายของเราไว้ให้มั่นคง เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความถูกต้องชอบธรรมในสังคม และทำให้นักกฎหมายประกอบวิชาชีพได้ดีที่สุด และสามารถรักษาเกียรติภูมิของวิชาชีพกฎหมายไว้ได้ด้วย

ดังที่ได้กล่าวแล้วแต่ต้นว่า จริยธรรมของนักกฎหมายมีอยู่สองส่วนด้วยกัน คือ :

ส่วนที่ 1 การปฏิบัติหน้าที่ในวิชาชีพของนักกฎหมายที่ดี

ส่วนที่ 2 การดำรงตนในสังคมของนักกฎหมายที่ดี

ส่วนที่ 1 การปฏิบัติหน้าที่ในวิชาชีพของนักกฎหมายที่ดี

การเรียนวิชากฎหมาย

ผู้ที่เรียนกฎหมายได้ดีควรมีลักษณะอย่างไร? ในสหรัฐอเมริกา คนที่จะเข้าเรียนวิชากฎหมายได้ต้องเป็นผู้ที่ได้รับปริญญาตรีสาขาอื่นสาขาใดสาขาหนึ่งมาแล้ว ปรากฏว่าผู้ที่เรียนกฎหมายได้ดี ได้แก่ บัณฑิตที่เก่งวิชาคณิตศาสตร์ อาจจะเป็นเพราะวิชาคณิตศาสตร์มีลักษณะคล้ายคลึงกับวิชากฎหมาย ในวิชาคณิตศาสตร์มีโจทย์ซึ่งต้องใช้สูตรคำนวณแก้กันใด ในวิชากฎหมายก็มีโจทย์หรือปัญหาซึ่งต้องใช้กฎหมายแก้กันนั้น

ผู้ที่สำเร็จการศึกษาและทำงานแล้วไม่ว่าในสาขาวิชาใดมักจะเรียนกฎหมายและนำไปประยุกต์ได้ดี เพราะมีประสบการณ์ในการเรียนและการทำงานมาแล้ว ทั้งมีสามัญสำนึกกับมีจินตนาการในเรื่องต่างๆ ที่จะต้องใช้กฎหมายมาช่วยได้ดีกว่าผู้ที่ขาดประสบการณ์.

แพทย์ก็เรียนกฎหมายได้ดี เพราะในวิชาชีพแพทย์ แพทย์ต้องหาสมมติฐานของโรคจากคนไข้ให้ได้ก่อนรักษา เสมือนนักกฎหมายที่ต้องหาประเด็นปัญหาพิพาทกันให้ได้เสียก่อน แล้วจึงจะมาปรับกับกฎหมายในการวินิจฉัยชี้ขาดปัญหาที่พิพาทกันนั้น

คนที่เรียนเก่งเป็นเลิศได้เกียรติยศอันดับหนึ่ง ได้เหรียญทองในสาขาวิชาชีพใดก็ตาม ไม่แน่ว่าจะไปประสบความสำเร็จในการทำงานหรือมีอนาคตสดใสกว่าเพื่อนรุ่นเดียวกันในวิชาชีพนั้น เป็นเรื่องที่แปลก เรามักจะคาดหวังว่าเมื่อมีผลการเรียนเป็นเลิศก็น่าจะมีชีวิตการทำงานที่โดดเด่นตามมาด้วย นักวิชาการชาวอเมริกันคนหนึ่งกล่าวว่า ผู้ที่ปรารถนาในทางหนึ่ง มิได้หมายความว่า จะต้องประสบความสำเร็จในอีกทางหนึ่งเสมอไป อาจารย์มหาวิทยาลัยของอเมริกาอีกท่านหนึ่งได้สังเกตจากการเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยมา 39 ปีว่า ผู้ที่ประสบความสำเร็จสูงสุดในชีวิตแทบทั้งหมดไม่ใช่คนที่เรียนเก่งที่สุดมาก่อน เหตุประการหนึ่งอาจจะเห็นว่าคนฉลาดมากนั้นอาจจะเกิดความหยิ่งและลืมหอง เมื่อประสบความสำเร็จแล้วก็ไม่ฟังใครอีกต่อไป อีกเหตุหนึ่งที่อาจจะสำคัญไม่ยิ่งและหย่อนไปกว่ากันคือ ผู้ประสบความสำเร็จในชีวิตรู้ตัวว่าตอนเรียนในมหาวิทยาลัยตนเองเป็นรอง จึงเจียมตัวและเกิดมานะ มีวิริยะอุตสาหะสูงขึ้น'

ในประเทศอังกฤษ มีการกล่าวกันว่า นักศึกษากฎหมายที่เรียนได้ดีเด่นเป็นพิเศษ เมื่อมาประกอบวิชาชีพกฎหมายเข้าจริงๆ แล้ว ส่วนมากกลับสูญเสียศึกษากฎหมายซึ่งมีประวัติการเรียนดีปานกลางไม่ได้ และในวงการวิชาชีพกฎหมายเมืองไทยก็มักจะรู้สึกกันไปเช่นนั้น.

เจ้าพระยามหิธรฯ กล่าวไว้ตอนหนึ่งในจดหมายถึงหลวงจักรปาณิศร์-สีลวิสุทธิ ผู้เป็นบุตรชาย ขณะที่กำลังศึกษากฎหมายอยู่ ณ มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ในอังกฤษว่า :

“ตามประวัติการณ์ของออกซฟอร์ด ดูเหมือนว่าคนสอบไล่ได้ที่ 1 ไม่ใคร่จะมีชื่อเสียงเมื่อกาลข้างหน้า จะต้องตำราอาถรรพณ์อย่างไร และความนี้จะจริง

หรือไม่เพียงไรก็ไม่ทราบ เป็นแต่ได้ยินอย่างนั้น คือ วันหนึ่งจากการสนทนากันในกรมราชบุรี ท่านจะอื้พ้อขึ้นมาหรืออย่างไรไม่ทราบ รับสั่งว่า ชอบกลเมืองไทย คนสอบไล่ที่ได้ที่ 1 ที่ทำการมีชื่อเสียงได้ แต่ที่ออกซ์ฟอร์ด ไม่เคยเลื่องลือดังนี้...

อย่างไรก็ตาม ผู้สำเร็จการศึกษากฎหมายอย่างยอดเยี่ยมแล้วทำงานในวิชาชีพกฎหมายเป็นเลิศด้วย ก็มีอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก ดังเช่น ลอร์ดเดนนิ่ง (Lord Denning) เมื่อเรียนอยู่ที่มหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด ก็ได้รับเกียรตินิยมอันดับที่หนึ่งสำหรับปริญญาตรีทางคณิตศาสตร์และเกียรตินิยมอันดับที่หนึ่งสำหรับปริญญาตรีทางนิติศาสตร์ กับทั้งได้รับรางวัลเป็นทุนการศึกษาด้วย ในวิชาชีพกฎหมายท่านก็รุ่งโรจน์มาก โดยที่ท่านได้นำหลักกฎหมายและแนวคิดใหม่ๆ มาสู่ระบบกฎหมายอังกฤษที่กำลังซบเซาให้มีชีวิตชีวาขึ้น ดังจะได้กล่าวต่อไปสำหรับวงการกฎหมายของไทยก็มีศาสตราจารย์ หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ซึ่งได้รับปริญญาดุษฎีเกียรตินิยมทางนิติศาสตร์จากมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด และได้รับรางวัลสำหรับการสอบไล่เป็นเนติบัณฑิตอังกฤษ ได้เกียรตินิยมอันดับที่หนึ่ง และได้ที่หนึ่งของรุ่นด้วย ส่วนการทำงานในวิชาชีพกฎหมายของท่านก็โดดเด่นเป็นเลิศไม่ว่าในฐานะที่ท่านเป็นผู้พิพากษาเป็นอาจารย์สอนวิชากฎหมาย นักการทูต รัฐบุรุษ หรือทนายความ

เมื่อพิจารณาจากข้อเท็จจริงต่างๆ เหล่านี้แล้ว เนติบัณฑิตใหม่ไม่น่าจะต้องวิตกกังวล ไม่ว่าท่านจะศึกษาวิชากฎหมายมาแล้วสอบไล่ได้ผลเป็นเลิศหรือปานกลาง หรือไม่คอยดีนัก ท่านก็มีโอกาสอันงามที่จะเริ่มชีวิตใหม่ที่สดใหม่ในวิชาชีพกฎหมายได้อย่างเท่าเทียมกัน และจักมีโอกาสนประสบความสำเร็จในชีวิตได้อย่างงดงามเท่าเทียมกันด้วย ทั้งนี้ ภายใต้เงื่อนไขที่ว่า ต้องตระหนักในเบื้องต้นว่า ต้องหาวิธีการทำงานที่ดีอันเป็นเรื่องเฉพาะตัวที่เหมาะสมสำหรับท่านเองให้ได้ก่อน เช่นเดียวกับการศึกษาในมหาวิทยาลัยก็ต้องหาวิธีการเรียนที่ดีและเหมาะสมกับท่านเองให้ได้ก่อน

ผมเห็นว่าการหาวิธีการทำงานที่ดีเฉพาะตัวในการประกอบวิชาชีพกฎหมายของท่านนั้น อย่างน้อยจะต้องพิจารณาถึงเรื่องต่อไปนี้ด้วย คือ ควรต้องมีเมตตากรุณาและมนุษยสัมพันธ์ที่ดีเป็นพื้นฐาน ใฝ่หาประสบการณ์ และแสวงหาความรู้ใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลาเป็นส่วนประกอบที่สำคัญด้วย และเคล็ดลับที่สำคัญอันหนึ่งในการที่จะเป็นนักกฎหมายที่ดีได้ก็คือ การเพาะความคิดเห็นในเชิงกฎหมาย ดังจะได้กล่าวต่อไปในหัวข้อต่อไปนี้โดยเฉพาะ

สอบไล่เนติฯ ได้แล้ว จึงเรียนกฎหมาย

หลักสูตรเนติบัณฑิตของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภาของไไทยนั้น จัดตามแนวใกล้เคียงกับหลักสูตรเนติบัณฑิตยสภาของอังกฤษ ในอังกฤษมีคำว่า “สอบไล่เนติฯ ให้ได้ก่อนแล้วจึงมาเรียนกฎหมาย” (Pass the Bar and Learn the Law) ก่อให้เกิดความฉงนได้ว่า เมื่อเพิ่งสอบไล่ได้เป็นเนติบัณฑิต อันเป็นการสอบในระดับสูงของวิชาชีพแล้ว เหตุไฉนจะให้มาเรียนกฎหมายกันอีก ท่านเจ้าพระยาทิร ซึ่งเป็นศิษย์ต้นภูมิของเสด็จในกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ และเป็นเนติบัณฑิตคนแรกของประเทศไทย ให้อรรถาธิบายในเรื่องนี้ไว้ว่า :

“...นึกถึงครั้งข้าพเจ้าเรียนกฎหมาย เมื่อสอบไล่ได้แล้ว ครูเตือนว่าอย่าทะนงต้องเรียนต่อ เพราะการเรียนกฎหมายที่นิยมว่ารู้แตกฉานเป็นอย่างดีนั้น มีประมาณว่าต้องมี 3 ครั้ง สว่าง 3 ครั้ง กล่าวคือ เมื่อแรกจับเรียน มีดตื้อชักหน้าใจ ครั้นเรียนไป ครูแนะนำหัวข้อและบอกวิธีดู ค่อยเห็นทาง นึกว่าไม่ยากเท่าใด จะพอเรียนได้ ครั้นสอบไล่ได้แล้ว เข้าทำงาน กลับลำบากอีก เพราะปัญหาที่มาเฉพาะหน้าไม่มีใครเหมือนกับที่เล่าเรียนมา ถ้าไม่ศึกษาต่อก็ปราชัย ต้องทำไปเรียนไป ไม่หยุดจนทะเลาะอุปโรง เปรียบเหมือนปั่นลูกกระสุนปืนให้กลมได้นั้น จึงนับว่ารู้จริง หรือเป็นความสว่างครั้งที่สาม...”

เรื่องที่จะต้องเรียนกฎหมายกันใหม่ทีกล่าวดังข้างต้นนี้ก็คือ เรียนกฎหมายในภาคปฏิบัติ คือ การพิจารณาคดีความโดยตรง และเรียนกฎหมายวิธีสบัญญัติในเรื่องอรรถคดีนี้ ศาสตราจารย์พระยาอรรถการีย์นิพนธ์ เคยกล่าวไว้ว่า ไม่มีตำราใดไม่มีครูใดที่จะสั่งสอนได้ นอกจากผู้เรียนจะได้เรียนด้วยการลงมือทำด้วยตนเองเท่านั้น

การเรียนกฎหมายวิธีสบัญญัติ

การเรียนกฎหมายวิธีสบัญญัติ หรือกฎหมายวิธีพิจารณาความ ยากกว่ากฎหมายสารบัญญัติ เพราะในกฎหมายวิธีพิจารณาความนั้นเรามองไม่เห็นภาพ ซึ่งต่างกับกฎหมายสารบัญญัติ เช่น กฎหมายลักษณะครอบครัวและมรดก ฯลฯ ซึ่งเราเห็นภาพ เคล็ดลับในการเรียนกฎหมายวิธีสบัญญัติ คือ ต้องพยายามเปลี่ยนเรื่องที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรมให้จงได้ เช่น กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง อาจแบ่งขั้นตอนการศึกษาโดยสังเขปได้ดังนี้ :

1. คดีเริ่มต้นที่ฟ้อง ส่งหมาย จำเลยให้การ ลักษณะของคำฟ้อง คำให้การและหมาย
2. การชี้สองสถาน กระบวนพิจารณาในชั้นนี้มีอะไรบ้าง
3. ปัญหาข้อกฎหมาย ปัญหาข้อเท็จจริงแตกต่างกันอย่างไร ศาลวินิจฉัยอย่างไร
4. การสืบพยาน ขั้นตอนของการซักถามพยานมีอย่างไร
6. การร้องขอสด ถ้าหากมี กระบวนพิจารณาในชั้นนี้มีอะไรบ้าง
6. ศาลใช้อะไรเป็นหลักในการตัดสิน แล้วจะดำเนินคดีต่อไปอย่างไร
7. ชั้นอุทธรณ์อุทธรณ์อย่างไร กระบวนพิจารณาในชั้นอุทธรณ์มีอะไรบ้าง
8. ศาลอุทธรณ์ตัดสินแล้ว เรื่องใดฎีกาได้ เรื่องใดฎีกาไม่ได้
๙. ชั้นฎีกา ฎีกาอย่างไร กระบวนพิจารณาในชั้นฎีกามีอะไรบ้าง
10. เมื่อศาลฎีกาตัดสินแล้ว ชั้นบังคับคดีกระบวนพิจารณามีอะไรบ้าง

เราควรจะศึกษาตั้งแต่การวางเค้าโครงการดำเนินกระบวนพิจารณาและย่อยละเอียดลงไป แต่ละกระบวนพิจารณามีปัญหาอะไรบ้าง เคยมีแนวบรรทัดฐานของศาลสูงว่าอย่างไร นอกจากนั้นยังมีปัญหาใดที่ท่านยังสงสัยอยู่อีกแล้วคิดว่ามีแนวทางจะแก้ปัญหานั้นอย่างไร ถ้าฝึกฝนด้วยวิธีเช่นนี้ ความรู้ในกฎหมายวิธีสบัญญัติของท่านจะแตกฉานขึ้น และจะผลิตผลิตกับกฎหมายวิธีสบัญญัติมากขึ้นเป็นลำดับ

ในทำนองเดียวกัน ถ้าท่านไปเป็นนักการเมืองและศึกษาจนเจนจัดในข้อบังคับการประชุมของวุฒิสภา ซึ่งก็เป็น “กฎหมายวิธีสบัญญัติ” ในทางการเมือง ท่านก็อยู่ในฐานะได้เปรียบคู่แข่งทางการเมืองที่ไม่แม่นในกฎติกาการเมือง

กฎหมายวิธีสบัญญัติเป็นเครื่องมือสำคัญของนักกฎหมายทุกสาขาในการดำเนินคดีความในศาล ไม่ว่าท่านจะเป็นผู้พิพากษา ทนายความ หรือพนักงานอัยการข้อบังคับการประชุมของวุฒิสภาก็มีความสำคัญระดับเดียวกันสำหรับนักการเมืองในการต่อสู้ทางการเมืองในรัฐสภาด้วย อาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าด้วยความชำชองในกฎหมายวิธีสบัญญัตินี้อาจทำให้ท่านสามารถ “บังคับ” ให้ฝ่ายปรปักษ์ต้องร้องรำตามเพลงรบของท่านได้ ซึ่งวาระนั้นท่านก็ควรจะมีมัดระวังที่จะไม่เอาความได้เปรียบทำในสิ่งที่มีขอบเพียเพื่อชัยชนะของท่านเอง

ปัญหาข้อกฎหมาย กับ ปัญหาข้อเท็จจริง

ในทางอรรถคดี ปัญหากฎหมายที่จะต้องศึกษาให้ชำนาญมี 2 ประเภท คือ ปัญหาข้อกฎหมาย กับ ปัญหาข้อเท็จจริง ซึ่งมีวิธีการวินิจฉัยที่ต่างกันด้วย

ปัญหาข้อกฎหมายเป็นเรื่องการเลือกตัวบทกฎหมายที่เหมาะสมมาปรับเข้ากับข้อเท็จจริงในคดีที่ศาลวินิจฉัยไว้แล้ว และถ้ากฎหมายไม่ขัดแย้ง ก็ต้องมีการตีความกฎหมาย คือ ต้องค้นหาเจตนารมณ์ของกฎหมายให้ได้

ปัญหาข้อเท็จจริงนั้น คือ ปัญหาที่ศาลไม่มีทางรู้เอง ศาลต้องฟังจากพยานหลักฐานของโจทก์และจำเลยทั้งสองฝ่าย แล้วชั่งน้ำหนักว่าในประเด็นที่พิพาทกันนั้นจะเชื่อพยานหลักฐานของฝ่ายใดได้อย่างไร ซึ่งศาลจะรับฟังได้หรือไม่ว่าที่ว่าเรื่องนั้นๆ มีเหตุผลสอดคล้องกับสามัญสำนึกหรือไม่ ดังเช่นในคดีหนึ่ง พยานเบิกความว่า “หลังเกิดเหตุ พยานได้ยินเสียงคนปัสสาวะ พยานจำได้ว่าเป็นเสียงจำเลยปัสสาวะ” คำเบิกความนี้ไม่น่าเชื่อเท่ากับคำเบิกความของพยานอีกรายหนึ่งที่ว่า “เห็นหลังคนร้าย แต่จำหน้าได้เพราะรู้จักกันมาตั้งแต่เด็ก”

การเรียนภาษาอังกฤษ

ในปัจจุบันการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเป็นอย่างดีจำเป็นสำหรับการประกอบวิชาชีพกฎหมาย นักกฎหมายที่ไม่สันทัดในภาษาอังกฤษจะเสียเปรียบค่อนข้างมาก ส่วนการเรียนรู้ภาษาอังกฤษใช้เวลานานกว่าการเรียนรู้วิชากฎหมาย ในการวางรากฐานและพัฒนา ถ้าเรียนรู้วิธีการเรียนที่ถูกต้องและเหมาะสมแล้ว ยิ่งเรียนนานเท่าใดก็ยิ่งดีเท่านั้น เพราะเรื่องของภาษิต้องอาศัยความซึมซาบฝึกฝนอยู่ตลอดเวลา ทั้งการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน ทั้ง 4 อย่างจนชำนาญ

เป็นที่น่าเสียดายยิ่งนักที่นักศึกษาชั้นปริญญาตรีทางกฎหมายที่เป็นนักศึกษาชั้นหวักะทิสญเสียโอกาสทองในการชิงทุนไปศึกษาต่อไปในต่างประเทศ ปีแล้วปีเล่าเป็นจำนวนไม่น้อย เพราะไม่ได้เริ่มศึกษาภาษาอังกฤษอย่างจริงจัง ตั้งแต่อุชั้นปีที่ 1 ต่างคนต่างคิดเสียว่าจะมูมานะเรียนภาษาอังกฤษตอนอยู่ชั้นปีที่ 3 หรือ 4 ก็เพียงพอ หาได้ตระหนักไม่ว่าการเรียนภาษาอังกฤษใช้เวลานานมากในการสั่งสมความรู้และประสบการณ์

อย่างไรก็ดีขอท่านเนติบัณฑิตใหม่อย่าคิดว่า ถ้าเริ่มเรียนตอนนี้ก็จะหายไปเสียแล้ว ไม่ว่าจะเป็นวิชากฎหมาย หรือวิชาภาษาอังกฤษ แต่หากตัดสินใจจะ

เรียนแล้วต้องหาวิธีการเรียนที่ดีและเหมาะสมกับตนเองให้ได้ก่อน จัดเวลาให้ได้ เพียงพอสม่ำเสมอและต่อเนื่อง และเริ่มศึกษาอย่างมีระเบียบ โดยมีการตรวจสอบตนเองอยู่เป็นระยะว่าผลการเรียนน่าพึงพอใจหรือยัง จะต้องปรับแก้วิธีการเรียนอย่างไรอีกหรือไม่

รูปแบบของจริยธรรมในวิชาชีพกฎหมายสาขาต่างๆ

ในวิชาชีพกฎหมายของไทยบางสาขามีประมวลจริยธรรมบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น ผู้พิพากษาก็มีประมวลจริยธรรมของข้าราชการตุลาการบัญญัติไว้ให้ยึดถือปฏิบัติ ประมวลจริยธรรมฉบับนี้ได้นำวินัยของข้าราชการตุลาการทั้งหมดที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. 2521 มารวมไว้ในที่เดียวกันนี้ด้วย เพื่อสะดวกในการศึกษาและการใช้ ส่วนพนักงานอัยการนั้นยังไม่มีประมวลจริยธรรมของอัยการ หากแต่ถือตามระเบียบวินัยที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายอัยการ พ.ศ. 2521 เป็นสำคัญ ทนายความก็มีพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 และมีข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วยมารยาทของทนายความใช้บังคับสำหรับทนายความโดยเฉพาะ ผู้ที่จะประกอบวิชาชีพกฎหมายในสาขาใด จะต้องศึกษากฎข้อบังคับด้านจริยธรรมของสาขาวิชาชีพนั้นโดยเฉพาะเช่นเดียวกัน และต้องศึกษาอย่างพิถีพิถะระหว่าหนึ่งการควบคุมจริยธรรมของแต่ละสาขาวิชาชีพนั้นขึ้นกับองค์กรควบคุมสาขาวิชาชีพนั้นๆ เอง ดังนั้น ในกรณีของข้าราชการตุลาการ คณะกรรมการตุลาการเป็นผู้วินิจฉัย เรื่องของข้าราชการอัยการ เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการอัยการ และในกรณีของทนายความ สภาทนายความเป็นผู้รับผิดชอบ ส่วนเนติบัญญัติยสภาเป็นผู้กำหนดและวินิจฉัยปัญหาเรื่องจริยธรรมของสมาชิกทั้งปวง แต่ละองค์กรมีกฎหมายกำหนดอำนาจหน้าที่ไว้โดยชัดแจ้ง

ส่วนตัวจริยธรรมแห่งวิชาชีพเองนั้น แม้บางสาขาจะมีบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ก็ยังมีบางส่วนที่เป็นจริยธรรมประเพณีประกอบด้วย ดังเช่นกรณีผู้พิพากษาไม่ควรนั่งพิจารณาคดีที่ภริยาหรือบุตรของตนเป็นทนายความของคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่กล่าวถึงข้างต้นก็ไม่มีบัญญัติไว้ในประมวลจริยธรรมของข้าราชการตุลาการแต่ก็ถือเป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติกันอยู่

อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่มีการฝ่าฝืนจริยธรรมของวิชาชีพในแต่ละสาขานั้น มีปัญหาว่าผู้ละเมิดจริยธรรมจะมีโทษสถานใด ในกรณีที่นักกฎหมายหรือข้อบังคับระบุไว้แน่ชัด เรื่องโทษก็ย่อมเป็นไปตามนั้น ดังเช่น การละเมิดข้อบังคับสหภาพทนายความว่าด้วยมารยาทของทนายความ ทนายความผู้ประพฤติผิดมารยาทฐานกระทำการอันเป็นที่เสื่อมเสียเกียรติศักดิ์แห่งวิชาชีพอาจถูกลบชื่อจากทะเบียนทนายความ แต่บางกรณี เช่น การละเมิดประมวลจริยธรรมของข้าราชการตุลาการนั้น ถ้าหากเป็นเรื่องการละเมิดวินัยของผู้พิพากษาดังที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ ก็มีโทษทางวินัยตามที่บัญญัติไว้นั้น แต่ถ้าหากเป็นจริยธรรมในข้อปลีกย่อยต่างๆ ก็ไม่มีโทษทางวินัย ประมวลจริยธรรมฯ เฉพาะในส่วนนี้เป็นเพียงการแนะแนวว่าผู้พิพากษาพึงปฏิบัติตนอย่างไรเท่านั้น

จริยธรรมในวิชาชีพกฎหมายขั้นมูลฐาน

วิชาชีพกฎหมายไม่ว่าสาขาใด ถ้าพิจารณาโดยรวม น่าจะมีจริยธรรมขั้นมูลฐาน 5 ประการ คือ :

- ยึดมั่นและปฏิบัติแต่ในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมเท่านั้น
- ต้องรักษาเกียรติภูมิแห่งวิชาชีพกฎหมาย
- ต้องมีความละเอียด ประณีต สุขุม
- มีความพอเหมาะพอดี, และ
- มีสามัญสำนึก.

หัวใจของจริยธรรมแห่งวิชาชีพกฎหมาย ได้แก่ การประพฤติแต่ในสิ่งที่ถูกต้อง ชอบธรรมตามกฎหมาย ศีลธรรม และประเพณี และในกรณีที่มีข้อขัดแย้งหรือมีความไม่ชอบมาพากล นักกฎหมายที่ดีต้องมีความกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นและกล้ากระทำในสิ่งที่ตนได้ไตร่ตรองแล้ว มีความเชื่อมั่นว่าถูกต้องเป็นธรรม และเป็นเรื่องในหลักษรที่สำคัญที่เรียกว่า “Principle before expediency” “หลักการมาก่อนความสะดวกสบาย” แม้จะมีผู้คัดค้านหรือต่อต้านก็ตาม แต่ก็ต้องเสนอความคิดเห็นอย่างสุภาพนุ่มนวล พร้อมด้วยเหตุผลที่หนักแน่นเรื่องนี้บางครั้งก็เป็นเรื่องยากในสังคมไทยและค่านิยมในเรื่องรู้สึกเกรงใจ บางครั้งก็นำไปใช้อย่างไม่ถูกต้องอันทำให้จริยธรรมเสื่อมลงก็มี นักกฎหมายที่ดี

จึงพึงระวังไม่เห็นแก่ความเกรงใจมากไปกว่าการรักษาความถูกต้องชอบธรรม

สังคมของเรามีวิชาชีพต่างๆ อยู่มากมาย วิชาชีพกฎหมายก็เป็นวิชาชีพหนึ่ง นักกฎหมายเปรียบเสมือนเป็นตระกูลหนึ่งในสังคม นักกฎหมายทุกคนเสมือนเป็นบุคคลในตระกูล ใครทำอะไรดีเด่นก็ได้หน้าตาทั่วกัน ใครทำอะไรเสียหายก็เสียด้วยกันทั้งครอบครัวเหมือนปลาที่อยู่ในช่องเดียวกัน เรื่องนี้เป็นเรื่องของเกียรติภูมิซึ่งนักกฎหมายด้วยกันช่วยส่งเสริมกันมา และเกียรติภูมินี้มิได้เกิดขึ้นได้เอง และการรักษาเกียรติภูมิของนักกฎหมายไทย นักกฎหมายจะดีเด่นหรือเลวร้ายแต่ผู้เดียวโดยไม่กระทบสังคมของนักกฎหมายไทยมิได้ ผู้คนเขาศรัทธาก็เพราะส่วนหนึ่งอยู่ที่เกียรติภูมิซึ่งนักกฎหมายด้วยกันช่วยส่งเสริมกันมา และเกียรติภูมินี้มิได้เกิดขึ้นได้เอง และการรักษาเกียรติภูมิของนักกฎหมายในแต่ละสาขานั้นก็จะทำไม่ได้ นอกจากเราทุกคนในวิชาชีพจะต้องช่วยกันเกื้อหนุนจริยธรรมและความเชี่ยวชาญในวิชาชีพของเราไว้ ผู้ใดยื่นหยัดดำรงคุณธรรมและนำการพัฒนาไปสู่วิชาชีพ เราต้องยกย่อง สรรเสริญ ผู้ใดทำให้วิชาชีพของเราเสื่อมเสีย เราต้องร่วมกันป้องปรามหรือหาทางมิให้ผู้นั้นอยู่ในวงการวิชาชีพของเราต่อไป การผนึกกำลังกันเพื่อผดุงเกียรติภูมิ (Professional Solidarity) นี้เป็นจริยธรรมขั้นมูลฐานแห่งวิชาชีพของเรา

จริยธรรมวิชาชีพกฎหมายขั้นมูลฐานอีก 2 ประการ คือ ความละเอียด ประณีตสุจริต และความพอเหมาะพอดี ล้วนแต่เป็นเรื่องสำคัญซึ่งก็มีความแจ้งชัดอยู่ในตัวไม่ต้องขยายความอะไรอีกในขั้นนี้ ส่วนการมีสามัญสำนึกขอนำไปกล่าวไว้ในหัวข้อความคิดเห็นในเชิงกฎหมาย

ปัญหาทางปฏิบัติด้านจริยธรรมในวิชาชีพกฎหมายสาขาต่างๆ

โดยที่หลักสูตรฝึกอบรมวิชาชีพกฎหมายของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา เน้นหนักไปในด้านฝึกอบรมภาคปฏิบัติอันเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมในเบื้องต้นนี้ ท่านที่เป็นเนติบัณฑิตใหม่ควรจะได้เห็นปัญหาจริงๆ ในทางปฏิบัติด้านจริยธรรมในสาขาวิชาชีพกฎหมายต่างๆ ในกระบวนการยุติธรรมในมุมกว้างและในภาพรวม และเมื่อท่านเลือกสาขาวิชาชีพใดต่อไปแล้ว ท่านก็อาจเจาะลึกในปัญหาเฉพาะสาขาของท่านได้โดยง่าย และกรณีจะเป็นอย่างไรก็ตาม ท่านไม่ควรละเว้นที่จะต้องพิจารณาปัญหาเหล่านี้ประกอบภาพรวมของ

กระบวนการยุติธรรมด้วยเสมอเพราะบางเรื่องแยกกันไม่ออกว่าเป็นปัญหาของสาขาวิชาชีพใดโดยเฉพาะ ผมจึงใคร่จะนำปัญหาสำคัญๆ ในด้านจริยธรรมดังกล่าวมาแสดงให้ท่านดูในเบื้องต้นนี้ส่วนหนึ่งเท่าที่เวลาจะอำนวยให้

ผู้พิพากษาเป็น “ผู้ชี้กรรม” ของคู่ความ

ในด้านผู้พิพากษามีปัญหาสำคัญอยู่เรื่องหนึ่ง คือ เรื่องการละวางจากอคติทั้งปวง อันได้แก่ ลำเอียงเพราะรัก ลำเอียงเพราะโกรธ ลำเอียงเพราะหลง และลำเอียงเพราะกลัวนั้น ในคำถวายสัตย์ปฏิญาณตนของผู้พิพากษาเมื่อตอนเข้ารับตำแหน่งต่อองค์พระมหากษัตริย์ในระบบศาลไทยและต่อพระผู้เป็นเจ้าต่อหน้า Lord Chancellor ประมุขของตุลาการในระบบศาลอังกฤษ จึงกำหนดให้เรื่องละวางคดีนี้เป็นเรื่องสำคัญ ตุลาการของไทยได้รับคำเตือนใจในเรื่องนี้มาตั้งแต่ครั้งใช้กฎหมายตราสามดวง โดยมีการกล่าวไว้ในลักษณะอินทภาษ แปลกที่แนวความคิดเรื่องให้ละวางอคติของศาลทั้งสองระบบตรงกัน แม้จะไม่มีจุดเกาะเกี่ยวกันในทางประวัติศาสตร์ในเรื่องนี้มาก่อนก็ตาม ดังนั้น ถ้าหากผู้พิพากษาเกิดความกลัวในการตัดสินใจแล้ว ก็คงจะอำนวยความเที่ยงธรรมให้แก่ผู้เป็นคดีความมิได้ โดยเฉพาะในเรื่องของความเชื่อในทางศาสนาของผู้พิพากษาแต่ละนายด้วย ดังเช่น เมื่อพิจารณาคดีแล้วปรากฏว่าจำเลยกระทำความผิด ผู้พิพากษาคัดสินประหารชีวิตจำเลย ผู้พิพากษาจะบาปหรือไม่ ท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่าไม่บาป เพราะผู้พิพากษาเป็นเพียง “ผู้ชี้กรรม” เท่านั้น ข้อสำคัญ คือ ผู้พิพากษาต้องชี้กรรมของจำเลยให้ถูกต้องด้วย ถ้าผู้พิพากษาชี้กรรมของจำเลยขาด เกิน หรือผิดพลาดไป ผู้พิพากษาก็ต้องรับกรรมในส่วนที่ตนชี้ขาด ชี้เกิน หรือชี้ผิดพลาดนั้น

ระหว่างความถูกต้องชอบธรรม กับ เงิน

ในประเทศไทยเรามีทนายความที่มีฝีมือมีชื่อเสียงดีเด่นมากมายตลอดมาทุกยุคทุกสมัย ในบรรดาทนายความผู้มีความสามารถดังกล่าว มีอยู่สองท่านที่ได้รับการยกย่องนับถือ ทั้งในวงการกฎหมายและสาธารณชนว่าเป็นปูชนียบุคคล คือ ศาสตราจารย์พระยาอรรถการีย์นิพนธ์ และศาสตราจารย์หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช เรื่องหนึ่งที่สองสะท้อนให้เห็นน้ำใจที่มุ่งมั่นยึดถือ

ความถูกต้องชอบธรรมเป็นหลักธรรมในการประกอบวิชาชีพทนายความของท่าน คือ :

ในหนังสือที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาอรรถการีย์นิพนธ์หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช กล่าวในไว้คำไว้อาลัยว่า :

“เมื่อ พ.ศ. 2489 ท่านเจ้าคุณอรรถการีย์นิพนธ์ กับข้าพเจ้าร่วมกันจัดตั้งสำนักงานทนายความประมาณปี พ.ศ. 2490 พ่อค้าชนชาวลงเรือส่งไปขายต่างประเทศกันมากจนภายในเกิดขาดแคลน ประชาชนในกรุงเทพมหานครต้องเข้าคิวซื้อข้าวรับประทาน

ระหว่างนี้มีลูกความมาปรึกษาท่านเจ้าคุณ เรือของเขาราคาหนึ่งล้านกว่าบาทถูกจับกุมในขณะที่ขนข้าวออกไปขายต่างประเทศ ถ้าคดีที่กำลังจะขึ้นศาลแพ้ เรืออาจถูกริบ เจ้าตัวเสนอจะให้ค่าทนายเป็นเงินถึง 200,000 บาท

ลูกความกลับไปแล้ว ท่านเจ้าคุณปรึกษากับข้าพเจ้าว่าจะสมควรรับว่าความรายนี้หรือไม่ ระหว่างนั้นเราไม่ค่อยมีความจะว่า คดีรายใหญ่ที่ข้าพเจ้ารับมาเป็นเรื่องแรกได้ค่าทนายเป็นเงินเพียง 8,000 บาท ทุนที่ลงไปในการจัดตั้งสำนักงานก็ยังไม่ได้คืนมา ถ้าได้ค่าทนายคดีของท่าน 200,000 บาท เรามีหวังที่จะตั้งตัวได้

ข้าพเจ้าเรียนถามท่านว่ามีเหตุขัดข้องประการใด ท่านกล่าวว่า คดีมีปัญหาข้อกฎหมายที่คิดว่าจะแก้ตกไม่ยากนักแต่ไม่สบายใจในข้อที่ว่าถ้าแก้ตกพ่อค้าก็จะนำเรือไปใช้ขนข้าวขายต่างประเทศอีก เป็นการปล้นท้องประชาชน...ข้าพเจ้าขอให้ท่านผู้ตัดสิน เพราะท่านจะต้องเป็นผู้ว่าความ ท่านขอเวลาใคร่ครวญสักสองสามวันก่อนตัดสินใจ

ในที่สุดท่านตัดสินใจไม่รับว่าความเรื่องนี้ และมีทนายอื่นรับไปว่าให้ จนศาลสั่งปล่อยเรืออาศัยข้อกฎหมายของท่านเจ้าคุณ และในที่สุดท่านเจ้าคุณก็ต้องอยู่บ้านไม่ยกพื้นชั้นเดียวหลังเก่าต่อมาอีกหลายปี...

น้ำใจอย่างนี้หายาก ท่านจากเราไปแล้ว แต่ข้าพเจ้ายังคิดถึงท่านอยู่เสมอ”

เป็นที่ยอมรับกันในวงการกฎหมายว่า สำหรับศาสตราจารย์พระอรรถการีย์นิพนธ์ และศาสตราจารย์ หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช นี้ เงินทุกบาททุกสตางค์ของท่านเป็นเงินบริสุทธิ์ ท่านได้มาด้วยความชอบธรรม ท่านไม่ได้คำนึง

ถึงความมั่งคั่งหรือเห็นแก่เงิน ในสังคมปัจจุบัน ใครได้เงินมาอย่างไร โดยชอบหรือโดยมิชอบ ไม่ค่อยจะมีใครคิดกัน ผู้คนทั่วไปมักจะยกย่องเคารพนับถือผู้มั่งคั่งเพียงเพราะเหตุว่าเขามั่งมีเงินทองเท่านั้น

การว่าความของทนายความ

ถ้าตัวท่านเองมีคดีความ ไม่ควรว่าความเอง เพราะเหมือนงูเข้าตา ท่านควรให้ผู้อื่นช่วยว่าความหรือช่วยเขียนให้ ถ้าว่าความเองจะมีอคติ ควบคุมอารมณ์ไม่อยู่ ถ้าเกิดโมโหขึ้นแล้วมักจะแพ้ความได้ง่ายๆ ทำนองเดียวกันแพทย์ย่อมจะรักษาตนเองหรือคนในครอบครัวไม่ได้ เพราะมีความไม่แน่ใจว่าอาจจะผิดพลาดขึ้นได้ จึงตัดสินใจไม่ค่อยถูก ต้องให้แพทย์อื่นตัดสินใจและรักษาให้

ถ้าท่านจะว่าความให้ใคร ก็ต้องใจเย็น อย่าโกรธ เพราะจะทำให้ควบคุมอารมณ์ไม่อยู่ แล้วจะคิดอะไรไม่ออก ต้องถือว่าเรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องของเรา แต่ถ้าเราใจเย็นไม่โกรธแล้วกลับไปยั่วให้อีกฝ่ายหนึ่งโกรธดังที่เคยมีปรากฏเป็นครั้งคราว ก็ไม่ควรทำเพราะผิดจริยธรรม นอกจากนั้น คนทุกคนอยู่ภายใต้กฎแห่งกรรม ถ้าเรายั่วเขา วันหนึ่งเราเองก็อาจจะถูกยั่วเช่นนั้นบ้าง

มีคดีความอยู่ประเภทหนึ่ง คือ คดีฟ้องหย่า ศาสตราจารย์หลวงจำรูญ เนติศาสตร์ อดีตประธานศาลฎีกาและอาจารย์สอนวิชากฎหมายลักษณะครอบครัว เตือนศิษย์ของท่านว่า การว่าคดีฟ้องหย่าเป็นดาบสองคม ตอนเขาจะหย่ากัน เขาเห็นทนายความเป็นหมอเทวดา แต่พอเขาคืนดีกัน เขากลับเห็นทนายความเป็นมารมาพรากผิวพรากเมีย เขาช่วยกันเกลียดทนายความ ผู้ช่วยเหลือเขาในยามยากแบบเข้ากระดูกดำ ทางที่พึงปฏิบัติก็คือควรหาทางให้เขาคืนดีกันให้ได้ โอกาสคืนดีกันนั้นมีมากถ้าไม่มีบุคคลที่สามเข้ามาเกี่ยวข้องระหว่างผิวกับเมีย

การประนีประนอมยอมความ

“การเป็นความ... เหมือนการทำสงคราม” ตามดำรัสพิชัยสงครามของขุนวุก กล่าวว่า แม่ทัพคนใดสามารถเอาชนะข้าศึกได้ แม่ทัพนั้นเป็นผู้ที่มีฝีมือในการรบอยู่พอตัว แต่ถ้าเอาชนะได้โดยไม่ต้องรบ แม่ทัพนั้นก็ถือว่าชนะพล ถ้า

ท่านเป็นทนายความชนะคดี ก็เรียกได้ว่ามีฝีมือว่าความพอตัวอยู่ แต่ถ้าท่านว่าความให้ลูกความของท่าน “ชนะ” คือ ได้สิ่งที่คู่ความของท่านปรารถนาโดยไม่ต้องฟ้องคดี ท่านก็ได้ชื่อว่าเป็นทนายดีเด่น เพราะความที่มีคดีความมักจะกังวลว่าจะแพ้หรือชนะและสูญเสียค่าใช้จ่ายเสียเวลาในการดำเนินคดีมาก ถ้าท่านช่วยให้เขาชนะได้โดยไม่ต้องเป็นความจะดีกว่า อนึ่ง มีสุภาชาติจินอยู่บทหนึ่งว่า “เป็นความกันกินขึ้นมาดีกว่า” แต่คนโดยมากไม่เชื่อก็คือ ถ้าคนเชื่อ ทั้งศาลและทนายความก็คงจะไม่มึงงานทำ

ประธานาธิบดี อับราฮัม ลินคอล์น ของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเคยเป็นทนายความที่มีชื่อเสียงมากมาก่อน กล่าวว่า ทนายความควรยึดถือคติที่ว่า รอมชอมกันไว้ก่อน โดยไม่ต้องเป็นความกันจะดีกว่า ท่านไม่ต้องกลัวว่าจะไม่มีความจะว่า ถ้าท่านช่วยให้เขาไม่ต้องเป็นความกันเขาจะมาหาท่านอีก ทั้งอาจพาพรรคพวกเพื่อนฝูงของเขามาหาท่านในฐานะลูกความของท่าน และจะไว้วางใจท่านด้วยว่าจะรักษาสถลประโยชน์ให้เขาได้อย่างที่เคยประนีประนอมยอมความให้เขามาแล้ว

อย่างไรก็ตาม ในการประนีประนอมยอมความกันนั้น เป็นเรื่องของการต่อรองกัน ฝ่ายใดจะมีอำนาจต่อรองมากน้อยอย่างไร ต่างฝ่ายต่างต้องไตร่ตรองกันอย่างรอบคอบว่า ถ้าเป็นความกันต่อไป ฝ่ายใดจะมีโอกาสแพ้ชนะอย่างไร เป็นเรื่องของการคาดคะเนด้วย มีสูตรที่อาจใช้เป็นข้อทดสอบเบื้องต้นได้ คือ :

คดีความจะแพ้หรือชนะขึ้นอยู่กับคุณลักษณะที่ดี 4 ประการ

- รูปคดีดี,
- พยานหลักฐานดี,
- ทนายดี, และ
- ผู้พิพากษาดี

ถ้าคดีของฝ่ายใดมีดีถึง 4 ประการ โอกาสชนะคดีก็มีอยู่เต็มเปี่ยม ถ้าขาดไปเสียข้อหนึ่งข้อใด หรือเสียน้อยบ้างมากบ้างในแต่ละข้อ โอกาสที่จะชนะก็ย่อมมีน้อยลงตามลำดับ

ทนายความเรียกค่าใช้จ่ายพิเศษจากลูกความ

จุดอ่อนในด้านจริยธรรมของทนายความของเราประเภทหนึ่ง คือ บางคน

เอาเปรียบลูกความของตนเองโดยเรียกเงินจากลูกความมากกว่าที่ควรจะเรียก ส่วนหนึ่งเป็นค่าว่าความ อีกส่วนหนึ่งไม่แจ้งชัดว่าเรียกเป็นค่าอะไรบ้าง สำนักงานทนายความบางแห่งใช้ถ้อยคำว่า “ค่าใช้จ่ายพิเศษ” ซึ่งเป็นที่เข้าใจได้ว่าหมายถึงค่าใช้จ่ายในการ “วิ่งเต้น” ด้วย ก่อนจะประกอบวิชาชีพนี้ท่านต้องกำหนดใจให้ได้ว่าท่านจะรักษาเกียรติภูมิแห่งวิชาชีพของท่านไว้ให้ได้ ท่านจะพยายามทำให้ดีที่สุด ถ้าท่านไม่พร้อมที่จะปฏิบัติตามจริยธรรมขั้นมูลฐานเหล่านี้ ท่านก็ไม่ควรที่จะประกอบวิชาชีพทนายความเพราะท่านจะไม่ได้ช่วยลูกความของท่าน ท่านจะไม่ได้ช่วยผดุงเกียรติภูมิแห่งวิชาชีพกฎหมายของเรา ท่านจะไม่ได้ช่วยส่วนรวม และที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ท่านจะไม่ได้ช่วยตัวของท่านเองเลย... ความภูมิใจในวิชาชีพของท่านก็จะมี และไม่มีสิ่งใดที่น่าภาคภูมิใจที่ท่านจะมอบให้แก่ลูกหลานท่านได้ ครั้นจะกลับตัวแก้ไขก็อาจสายไปเสียแล้ว ดังนั้นควรพิจารณาให้รอบคอบก่อนตัดสินใจลงไป

ทนายความแตกต่างอาชญากร

ประเด็นที่น่าคิดอีกประการหนึ่งก็คือ เหตุไฉนทนายความจึงไปช่วยแก้ต่างในคดีอาญาให้กับจำเลยซึ่งเป็นอาชญากรแท้ๆ คำตอบก็คือ แม้ว่าจำเลยจะเป็นคนเลวร้ายเป็นอาชญากรตัวจริง เป็นสิ่งสิ่งหนึ่งกระตือรือร้น หรือว่าเป็นนักขู่ราชฎ์บังหลวงขนาดเขี้ยวลากดินก็ตาม จำเลยก็ยังเป็นบุคคลที่มีสิทธิจะได้รับความเที่ยงธรรมตามกฎหมายเหมือนบุคคลอื่นๆ จำเลยพึงได้รับการปกป้องสิทธิที่เขามีในฐานะเป็นจำเลยในศาล ในสายตาของกฎหมาย จำเลยไม่มีความผิดจนกว่าศาลจะตัดสิน หน้าที่ของทนายความ คือ ทำหน้าที่เป็นตัวแทนแก้ต่างให้กับจำเลยอย่างดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทนายความต้องช่วยจำเลยทุกวิถีทางเสมือนหนึ่งตนเป็นตัวจำเลยเอง แต่ต้องปฏิบัติตามกรอบของกฎหมายและศีลธรรม

การชักซ้อมพยานบุคคล

พูดถึงพยานบุคคลในศาล ทนายความของเราบางคนมักจะตกแต่งข้อเท็จจริงในลักษณะบิดผันแล้วชักซ้อมพยานก่อนไปศาล โดยมุ่งหวังเพียงประการเดียว คือ ชนะคดี จึงไม่ค่อยจะได้ความจริงจากพยาน บางคดีใจทักก็เบิกความเท็จ พยานใจทักก็เบิกความเท็จ จำเลยและพยานจำเลยก็เบิกความเท็จเหมือนกัน

ศาลก็ต้องตัดสินไปตามเรื่องที่เป็นเท็จเหล่านั้น มิฉะนั้นก็จะเป็นการตัดสินนอก
สำนวนคดี ศาลจึงตกเป็น “ศาลาโกหก” ไปด้วย

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในระบบกฎหมายของอังกฤษไม่มีการชักซ้อมพยาน
(Coaching witnesses) ทนายความไม่มีโอกาสพบกับพยานของฝ่ายตน
นอกจากตัวคู่ความเองเท่านั้น ทนายความพบพยานของฝ่ายตนครั้งแรกก็ที่คอก
พยานในศาล ทนายความที่เป็นผู้ว่าความเรียกว่า แบริสเตอร์ (Barrister) ส่วน
ทนายความอีกประเภทหนึ่งที่เป็นผู้ทำหน้าที่เตรียมคดีและติดต่อกับลูกความ
โดยตรงนั้นเรียกว่า โซลิซิเตอร์ (Solicitor) โซลิซิเตอร์เป็นผู้เตรียมพยานหลักฐาน
ให้แบริสเตอร์ ทนายความในระบบกฎหมายของไทยเป็นทั้งแบริสเตอร์และ
โซลิซิเตอร์ ปัญหาที่ทนายความแต่ละคนไม่อาจแก้ไขได้ตามลำพัง เพราะถ้า
ฝ่ายตนไม่ชักซ้อมพยาน แต่อีกฝ่ายหนึ่งชักซ้อม ฝ่ายไม่ชักซ้อมย่อมเสียเปรียบ
ปัญหานี้ควรได้รับการพิจารณาจากสภาทนายความ ซึ่งเป็นสถาบันที่รับผิดชอบ
เกี่ยวกับมรรยาทของทนายความโดยตรงว่าจะแก้ไขอย่างไรจึงจะทำให้การสืบ
พยานในศาลได้ความชัดเจนว่าเรื่องที่เกิดขึ้นจริงๆ ในประเด็นที่พิพาทนั้นมี
ประการใด

ความน่าเชื่อถือของพยานบุคคล

การที่ศาลจะรับฟังคำพยานปากใดว่าเป็นความจริงหรือไม่นั้น มิใช่อยู่ที่ว่า
พยานสุจริตพยานเบิกความด้วยความจริงใจ หรือพยานเชื่อด้วยความบริสุทธิ์ใจ
เท่านั้น ซึ่งบางครั้งก็ไม่ได้ความจริง ทั้งๆ ที่พยานมิได้จงใจเบิกความเท็จต่อศาล
แต่พยานเชื่อของพยานเช่นนั้นจริงๆ เคยมีการทดลองในเรื่องนี้โดยอาจารย์
ผู้สอนวิชากฎหมายลักษณะพยานในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันท่านหนึ่ง ใช้
ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยเป็นห้องบรรยาย อาจารย์ได้จัดให้คนแปลกหน้าคน
หนึ่งเข้ามาค้นหาหนังสือในห้องสมุดแห่งนี้ในขณะที่อาจารย์กำลังบรรยาย
อยู่ มหาวิทยาลัยแห่งนี้มีข้อบังคับมิให้ผู้ใดนำหนังสือของห้องสมุดออกนอก
ห้องสมุด สัปดาห์ต่อมาอาจารย์ถามนักศึกษาว่าหนังสือเล่มที่คนแปลกหน้า
หยิบมาดูนั้นหายไปไหน และอาจารย์บอกนักศึกษาด้วยว่า ถ้าไม่ทราบก็ไม่ต้อง
ตอบ แต่นักศึกษาส่วนใหญ่ตอบว่าชายแปลกหน้าผู้นั้นหยิบเอาหนังสือเล่มนั้น
ไปด้วย แต่นักศึกษามีได้สังเกต นักศึกษาตอบตามที่เขาคิดว่าเป็นเช่นนั้น นี่ก็

แสดงให้เห็นว่า การที่พยานเบิกความโดยสุจริตใจ ก็มีใช้ว่าจะตรงตามเป็นจริงเสมอไป ย่อมแล้วแต่ว่าใครสังเกตดีกว่าใครด้วย¹

ตัวอย่างอีกรายหนึ่งซึ่งเป็นเรื่องจริง ผู้เสียหายเป็นหญิงกลางคนแจ้งความว่า ทรัพย์สินของตนถูกคนร้ายลักไป ขณะที่คนร้ายขึ้นห้องนอนของตน ผู้เสียหายเปิดไฟ เห็นคนร้ายพอจำคนร้ายได้ ตำรวจจับผู้ต้องสงสัยได้ก็นำตัวผู้นั้นมาให้ผู้เสียหายยืนยัน ผู้เสียหายไม่ได้ยืนยัน แต่บอกพนักงานสอบสวนว่า ผู้ต้องสงสัยดูคล้ายคลึงคลากับคนร้าย พนักงานสอบสวนยืนยันว่ามีคนนี้คนเดียวไม่มีคนอื่นอีกแล้วคนนี้นั้น เพราะมีประวัติว่าเป็นคนร้าย ผู้เสียหายลังเลแต่ในที่สุดก็รับว่าใช่ มีการฟ้องผู้ต้องสงสัยผู้นี้ต่อศาลฐานลักทรัพย์ เมื่อศาลสืบพยานโจทก์เสร็จแล้ว ต่อมาพนักงานสอบสวนจับคนร้ายได้อีกคนหนึ่งพร้อมของกลาง คนร้ายรายใหม่นี้ให้การรับสารภาพว่าลักทรัพย์ของผู้เสียหายไปจริง เมื่อพนักงานสอบสวนเรียกผู้เสียหายมาดูตัว ผู้เสียหายยืนยันโดยไม่ลังเลว่าใช่คนนี้นั้น พนักงานสอบสวนกลับปล่อยเรื่องเลยตามเลยด้วยเกรงจะถูกฟ้องกลับฐานฟ้องเท็จและเบิกความเท็จ ผู้ต้องสงสัยซึ่งตกเป็นจำเลยนั้นจึงถูกศาลพิพากษาลงโทษทั้งที่เป็นผู้บริสุทธิ์... ดังนั้นถ้าท่านเป็นพนักงานสอบสวน อย่าปล่อยให้เรื่องเลยตามเลย ควรจะให้โจทก์ถอนฟ้อง เพราะมีหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่สำคัญอยู่บทหนึ่งว่า ปล่อยคนผิด 10 คน ดีกว่าลงโทษผู้บริสุทธิ์ 1 คน เพราะท่านมิได้มีเจตนาถ่วงอืดผู้ต้องสงสัยรายแรก แต่เนื่องจากการบังเอิญที่ผู้ต้องสงสัยรายแรกกับผู้ต้องหาภายหลังนี้มีรูปพรรณสัณฐานคล้ายกัน ข้อเท็จจริงนี้เองที่จะพิสูจน์ให้เห็นว่าอาจมีการเข้าใจผิดกันได้ โจทก์และพยานจึงไม่ควรจะต้องรับผิดชอบฟ้องเท็จและเบิกความเท็จ ท่านควรจะตั้งต้นสอบสวนผู้ต้องหาภายหลังเพื่อฟ้องร้องต่อไปใหม่

การเพาะความคิดเห็นในเชิงกฎหมาย

การที่จะเป็นนักกฎหมายที่มีฝีมือนั้นน่าจะได้ฝึกปรือการมีและการใช้ความคิดเห็นในเชิงกฎหมาย (The legal mind) คำนี้หมายถึงความมีไหวพริบ ความมีศิลปะและชั้นเชิง หรือมีเคล็ดลับในเรื่องของกฎหมายโดยเฉพาะ

ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ เคยให้คำอธิบาย คำว่า “The legal mind” ไว้ในบทความเรื่อง “ห้วงกฎหมาย” ว่า

“ผู้เขียนเคยชื่นชมอย่างมาก มีบางครั้งได้เห็นการประชุมใหญ่

ของศาลฎีกาที่ท่านตุลาการผู้ใหญ่แสดงความเป็นห่วงกฎหมาย หรือนักกฎหมาย ออกมาเป็นตัวอย่างคือ เมื่อมีปัญหาอันยุ่งยากยิ่งอยู่เฉพาะหน้าท่าน เพื่อรอรับการวินิจฉัยชี้ขาดท่านก็ปรึกษากันโดยยกระบบของนิติศาสตร์ (System of law) ออกมาใช้เป็นมาตรฐาน แล้วหยิบหลักออกมาใช้กับคดีนั้นได้โดยเฉพาะเจาะจง ประดุจค้นหยิบเอาปลายของเส้นด้ายที่กองอยู่อยู่ตรงหน้าเอาขึ้นให้เห็น ทั้งนี้ เป็นผลโดยตรงของความมีห่วงกฎหมาย หรือความเป็นนักกฎหมายเต็มตัว จริงอยู่ ในการยกเอาระบบของนิติศาสตร์ออกมาก็ตามหรือหยิบหลักโดยเฉพาะเจาะจง ออกมาใช้ก็ตาม หาใช่ทำได้โดยง่ายดายชั่วพริบตาเดียวไม่ ท่านต้องได้เถียงกัน เสียเหนื่อยอ่อนกว่าจะลุล่วงมาได้”

อนึ่ง ในบทความบทความเดียวกันนี้ ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ยังได้ กล่าวไว้อีกแห่งหนึ่งถึงคำว่า “The legal mind” ซึ่งท่านแปลว่า “ความมีห่วงกฎหมาย” ดังนี้

ลักษณะของความมีห่วงกฎหมาย หรือ “Legal minded” นั้น คือ อย่างไร ชื่อนี้พูดภาษาธรรมดาด้วยยากจริงๆ เมื่อผู้เขียนยังเป็นนักเรียนกฎหมายอยู่ ก็เคยnungถึงลักษณะของคำนี้ ครูบาอาจารย์บอกว่า แม้จะสอบไล่กฎหมายได้ เป็นเนติบัณฑิตแล้วก็ตาม ก็ยังไม่มีห่วงกฎหมายหรอก ต้องคลุกคลีทำงานกับกฎหมายนานๆ จึงจะรู้สึกถ้าเราที่บพที่จะไม่รู้สึก ก็อาจจะไม่รู้สึกไปตลอดชีวิต และไม่มีวันมี “Legal minded” ได้ ชื่อนี้ก็จริงของท่าน เพราะในระยะเวลาอัน ยาวนานกว่า 20 ปี ที่ผมได้ปฏิบัติงานร่วมกับผู้ใช้กฎหมายทั้งหลาย ก็ปรากฏชัด ว่า บางท่านมีห่วงกฎหมายเต็มสภาพ บางท่านก็ไม่มีเอาเลยจริงๆ

ความมีห่วงกฎหมายนั้น ผู้เขียนรู้สึกว่าเป็นผลจากการรู้หลักกฎหมายโดย ทั่วไปและรู้สึกแจ่มแจ้งมั่นคง และความรู้แตกต่างอันประณีตของหลักหนึ่งๆ กับอีกหลักหนึ่งที่ใกล้เคียงกันและรู้ว่าหลักหลายหลักจะใช้ผสมกันได้เพียงใดหรือไม่ ครั้นแล้วรู้ว่าส่วนปลีกย่อยกลุ่มหนึ่งๆ นั้นจะใช้กับหลักไหนได้ถูกต้อง แลก็ หยิบทั้งหลักทั้งส่วนปลีกย่อยกลุ่มหนึ่งๆ นั้นจะใช้กับหลักไหนได้ถูกต้อง แลก็ หยิบทั้งหลักทั้งส่วนปลีกย่อยออกมาช่วยให้กับคดีเฉพาะหน้าได้โดยถูกต้องครบ ถ้วนเป็นธรรม

ความรู้ทั้งหลายดังกล่าวนี้ เกิดขึ้นได้จากการฝึกศึกษาตลอดเวลาไม่ หยุดยั้งความคิดพิจารณาทบทวนและความตัดสินใจเด็ดขาด คุณธรรมทั้งนี้เป็น

ของเฉพาะตัวบุคคลสอนกันไม่ได้ ปัจจุบันนี้ รู้เองเฉพาะตัว เหมือนกับความสัมผัสกับธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างนั้น...ฯลฯ

การอ่านกฎหมายที่ดีนั้น หลักเกณฑ์หรือข้อยกเว้นต่างๆ ต้องสามารถยกตัวอย่างได้โดยไม่ซ้ำกับคำสอนของอาจารย์ ถ้ายังยกตัวอย่างไม่ได้ เรียกว่ายังใช้ไม่ได้

เรียนกฎหมายใหม่ๆ ควรจะหาเพื่อนสัก 2-3 คน ควรเลือกเพื่อนที่เอาถ่านหรือเก่งสักหน่อย แล้วหัดโต้ถามขอความเห็น ต่างคนต่างถามแสดงความเห็นต่อกัน เถียงกัน สิ่งใดต่างไม่ยอมกันก็ไปถามอาจารย์ดูว่า ท่านเห็นอย่างไร ฟังแล้วไม่ต้องเชื่อเสมอไปว่าท่านถูก เอามาคิดก่อนจึงค่อยเชื่อ...”

คุณลักษณะสำคัญของความมีหวัญกฎหมายหรือความคิดเห็นในเชิงกฎหมายไม่ว่าในวิชาชีพกฎหมายสาขาใด มีอย่างน้อย 6 ประการด้วยกัน คือ :

- เป็นคนเจ้าปัญหา แต่ไม่ใช่เห็นปัญหาในข้อที่ไม่มีปัญหา

การจะเป็นนักกฎหมายที่ดีมีความคิดเห็นในเชิงกฎหมายสูงนั้นต้องใช้วิจรรณญาณไตร่ตรองปัญหาต่างๆ ทุกแง่ทุกมุม และต้องตั้งข้อสงสัยอยู่ตลอดเวลาว่ามีปัญหาอย่างนั้นอย่างนี้ในเรื่องนั้นๆ หรือไม่ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือต้องเป็นคนเจ้าปัญหา ขยันคิดและขยันตอบปัญหานั้นด้วยตนเอง อย่างไรก็ดีตามบางคนสงสัยในเรื่องที่ไม่มีปัญหา ดังเช่น

ในคำถามสอบไล่วิชากฎหมายอาญาข้อหนึ่งมีว่า ก. บุกรุกเข้าไปในห้องนอนของ ข. และกำลังคันทรัพย์สินของ ข. อยู่ ข. ตกใจตื่น ก. วิ่งหนีออกจากบ้าน ข. ตามไปยัง ก. ตายนอกบ้าน ข. ปัญหามีว่า ข. มีความผิดทางอาญาฐานใด?

แต่นักศึกษาบางคนกลับตั้งข้อสงสัยว่า จริงหรือที่ ก. บุกรุกเข้าไปในห้องของ ข. และเป็นความจริงหรือที่ ข. ยิง ก. ตายที่ถนน ซึ่งความจริงไม่มีปัญหาในเรื่องดังกล่าวเลย ในคำถามสอบไล่ตามปกติ ต้องถือว่าข้อเท็จจริงที่ให้ในคำถามนั้นยุติแล้ว ถือว่าข้อเท็จจริงฟังได้ตามคำถามนั้นแล้ว นักศึกษาเห็นปัญหาในเรื่องที่ไม่มีปัญหา

- จับประเด็นแห่งปัญหาที่แท้จริงได้ถูกต้อง

ตามที่กล่าวแล้วในตอนท้ายข้อ 1. ทางที่จะป้องกันมิให้เห็นปัญหาในข้อที่ไม่มีปัญหา คือ ต้องฝึกฝนจับประเด็นในปัญหาที่ถามให้ได้ถูกต้องแม่นยำ ใน

การจับประเด็นได้ถูกต้องนี้ บางกรณีก็เป็นเรื่องง่าย แต่บางกรณีก็เป็นเรื่องยาก นอกจากนั้นบางเรื่องมีปัญหาลับซับซ้อนกันอีก ยากแก่การแยกแยะด้วย มีบรรพจารย์ทางกฎหมายท่านหนึ่งได้ให้ตัวอย่างที่ประทับใจในเรื่องจับประเด็นแห่งปัญหาให้ได้ไว้เรื่องหนึ่ง คือ

โจทก์ฟ้องว่า จำเลยยืมกระทะของโจทก์ไป 1 ใบ ขอให้จำเลยส่งกระทะคืนหรือใช้ราคา ส่วนจำเลยให้การว่าจำเลยไม่ได้ยืมกระทะพิพาทไป และถ้าหากจำเลยยืมไปจริง จำเลยก็ได้ส่งกระทะคืนให้แก่โจทก์แล้ว และถ้าหากจำเลยยังไม่ได้ส่งกระทะพิพาทคืนให้โจทก์ กระทะพิพาทแตกมาแล้วก่อนยืม ถ้าหากกระทะพิพาทยังไม่แตกมาก่อนยืม ก็แตกเพราะการใช้โดยปกติ จำเลยจึงไม่ต้องรับผิดชอบ ขอให้ยกฟ้องโจทก์

ตามตัวอย่างนี้จะเห็นได้ว่า เมื่อพิจารณาตามคำฟ้องของโจทก์ซึ่งเรียกกระทะที่จำเลยยืมคืนนั้น จำเลยต่อสู้ในคำให้การแต่เพียงประการเดียว คือ จำเลยไม่ได้ยืมกระทะไป ประเด็นแห่งข้อพิพาทก็จะมีว่า จำเลยยืมกระทะไปจากโจทก์หรือไม่ เพราะประเด็นเรื่องนี้เป็นข้อแตกต่างระหว่างคำฟ้องโจทก์กับคำให้การจำเลย หรือถ้าจำเลยต่อสู้เพียงเพื่อประการเดียวว่ายืมกระทะไปจากโจทก์จริง แต่ได้ส่งกระทะคืนให้โจทก์แล้ว ประเด็นข้อพิพาทก็จะมีว่า จำเลยคืนกระทะให้โจทก์แล้วหรือยัง แต่จำเลยต่อสู้มาถึง 4 ประการ แต่ละประการก็ขัดแย้งกันเอง และจะเป็นทั้ง 4 นัย ในขณะเดียวกันไม่ได้ ดังนั้นต้องถือว่าจำเลยไม่มีประเด็นที่จะนำสืบตามข้อต่อสู้ของตนเลย อย่างนี้โจทก์นำสืบข้างเดียว จำเลยยืมกระทะตนไปจริงและยังไม่ได้คืน ถ้าสืบได้โจทก์ก็ชนะคดีไป ถ้าสืบไม่ได้ก็ยกฟ้องโจทก์เท่านั้น

เรื่องการจับประเด็นแห่งปัญหาให้ได้นี้ เป็นเรื่องที่มีให้นักศึกษากฎหมายท่านนั้นที่จะต้องฝึกฝนจนคล่องแคล่ว ยิ่งเมื่อเป็นนักกฎหมายด้วยแล้วก็ต้องทำงานอยู่กับประเด็นแห่งปัญหานี้ตลอดเวลาที่ประกอบวิชาชีพกฎหมายไม่ว่าสาขาใดและภารกิจสำคัญของนักกฎหมายก็คือวินิจฉัยเฉพาะประเด็นแห่งปัญหาที่แท้จริงเท่านั้น

3. รู้และแยกแยะข้อเท็จจริงกับข้อกฎหมายในประเด็นแห่งปัญหาออกจากกันอย่างชัดเจน และปรับบทกฎหมายได้อย่างแม่นยำ

4. มีสมาธิ คิดเฉพาะเรื่องเดียวในขณะเดียวกัน คือ ปัญหาที่กำลังพิจารณานั้นเท่านั้น

5. มีเหตุผลและความพอดีในการใช้วิจารณ์ญานวินิจฉัยปัญหา

ข้อ 3-5 มีความชัดเจนอยู่ในตัว โดยไม่ต้องขยายความอีก

6. มีสามัญสำนึก

ในเรื่องสามัญสำนึกนี้ นับได้ว่าเป็นหัวใจในความเห็นในเชิงกฎหมายที่เดียว อาจารย์กฎหมายผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่งกล่าวว่า :

“นักศึกษาบางคนท่องจำกฎหมายตลอดจนลิสต์ได้แม่นยำ แต่วินิจฉัยไม่ถูกสอบไล่ไม่ได้ จนถึงกับมีการเล่าเป็นข้อขบขันกันว่า :

“ท่องกฎหมายที่บ้าน จนภรรยาจำได้ เถียงปัญหากับภรรยา ครั้นมาถามอาจารย์ ความเห็นของภรรยาเป็นฝ่ายถูก”¹

ตามเรื่องที่เล่ามานี้จะเห็นได้ว่าสามัญสำนึกของภรรยาของนักศึกษากฎหมายผู้นั้นดีกว่าของนักศึกษากฎหมายผู้นั้นเอง

เจ้าพระยามหิธรฯ ได้เคยกล่าวเรื่องของสามัญสำนึกกับหลวงจักรปาณี ศรีศีลวิสุทธิ ผู้เป็นบุตรว่า :

“...พบมิสเตอร์ บริกเฮาส์ เมื่อได้เดินเตร่กัน 2 ต่อ 2 พ่อจึงบอกเขาที่ถูกไล่ได้เขาก็แสดงความยินดีโดยอัยาศัย และพูดเป็นกันเองว่า ซึ่งไล่ได้ดังนี้ก็ดีแล้วต่อไปขอให้พ่อคิดอบรมลูกด้วยคอมมอนเซนส์ให้มากๆ เขาเห็นเป็นสำนึกนักสำคัญกว่าวิชาที่สำเร็จมากอีก ดูแต่พ่อยังทำการได้ดี เพราะประจักษ์แก่เขาว่าเป็นคอมมอนเซนส์ เขาเห็นนักเรียนนอกหลายคนที่กลับมาไม่มีคอมมอนเซนส์เป็นอันดี เพราะฉะนั้นจึงสู้พวกนักเรียนในนี้ไม่ค่อยได้”²

ความสำคัญของสามัญสำนึกนี้ อาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า ผู้ใดก็ตาม ที่มีความรู้ในทางกฎหมาย ได้รับปริญญาสูงส่งเพียงใดก็ตาม ถ้าหากขาดเสียซึ่งสามัญสำนึกเสียแล้ว ก็คงเข้าสู่ภาวะที่ว่า ความรู้ท่วมหัว เอาตัวไม่รอด

อย่างไรก็ดี มีข้อที่น่าคิดที่วอลแตร์ (Voltaire) ปรัชญาเมธีเอกของฝรั่งเศส ได้เคยกล่าวไว้ว่า สามัญสำนึกไม่ใช่ของธรรมดาสามัญเลย (Commonsense is not common) เพราะฉะนั้น สิ่งที่นักเรียนพึงสังวรไว้ในเบื้องต้นก็คือ ไม่ว่าเรื่องใดที่เกี่ยวกับกฎหมาย นักศึกษาพึงตั้งปัญหาถามตัวเองก่อนเสมอว่า โดยสามัญสำนึกเรื่องนั้นควรจะเป็นประการใด

คำกล่าวที่ว่า การเรียนกฎหมายเพื่อให้สอบไล่ได้นั้นไม่ยาก แต่จะเอาดีทางกฎหมายจริงๆ ยากนั้น ชะรอยเหตุสำคัญประการหนึ่งของความยากนี้ สืบเนื่องมาจากการขาดความคิดเห็นในเชิงกฎหมายใช่หรือไม่?

เท่าที่กล่าวมานี้เป็นเพียงหลักเกณฑ์เบื้องต้นที่จำเป็นสำหรับนักกฎหมายที่จะใช้คิดในการประกอบวิชาชีพกฎหมายเท่านั้น ถ้าหากท่านจะเป็นนักกฎหมายที่สามารถขึ้นไปอีกระดับหนึ่ง ท่านยังจะต้องฝึกความคิดเห็นในเชิงกฎหมายให้ลึกและหลากหลายลงไปอีกชั้นหนึ่ง

ความคิดเห็นในเชิงกฎหมายอันล้ำลึกและสร้างสรรค์

เมื่อมีปัญหากฎหมายที่ท่านจะต้องวินิจฉัยควรจะต้องคิดหาทางขบปัญหานั้นอย่างรอบด้านทุกแง่ทุกมุม หรือที่เรียกในภาษาอังกฤษว่า “Lateral thinking” ซึ่งเอ็ดเวิร์ด ดี โบโน (Edward De Bono) นักจิตวิทยาผู้มีชื่อเสียงระดับโลกผู้หนึ่งคิดค้นขึ้น และเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นกุญแจสำหรับการคิดอย่างกว้างขวางและรอบด้าน จากแนวคิดนี้ รวมถึงการไม่ยอมรับสิ่งใดง่าย ๆ เพียงเพราะเหตุว่าสิ่งนั้นเคยทำกันมาอย่างนั้น แต่ควรคิดค้นหาทางใหม่ๆ ว่าจะทำอย่างไรจึงจะดีกว่าเดิม คิดหาวิธีการที่แปลกออกไปจากเดิม คิดในทางที่ผู้อื่นไม่คิดกันหรือคิดว่าเป็นไปไม่ได้ เพื่อนำมาเป็นหนทางแก้ไขปัญหาต่างๆ ด้วยวิธีการเช่นนี้ได้ทำให้นักกฎหมายได้รับความสำเร็จอย่างโดดเด่นมามากแล้ว เช่น ลอร์ดเดนนิ่ง (Lord Denning) อดีตอธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ของอังกฤษ ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นผู้พิพากษาที่ยิ่งใหญ่แห่งศตวรรษที่ 20 อัจฉริยภาพทางกฎหมายของท่านเกิดจากแนวความคิดสร้างสรรค์อันเป็นเอกลักษณ์ของท่านโดยแท้ ท่านได้นำสิ่งใหม่ๆ มาสู่วงการกฎหมายอังกฤษโดยอาศัยหลักความยุติธรรมตามธรรมชาติ (Natural justice) มาแก้ไขหลักกฎหมายอันไม่เป็นธรรมทั้งหลายนำเอาความยุติธรรมมาสู่ความในคดีท่านพิจารณาพิพากษาเป็นจำนวนไม่น้อย ผู้พิพากษายิ่งใหญ่อีกท่านหนึ่งซึ่งมีบทบาทสำคัญในการตีความรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา คือ ท่านผู้พิพากษา โอลิเวอร์ เวนเดล โฮล์มส์ (Mr. Justice Oliver Wendel Holmes) ผู้พิพากษาศาลสูงสุดของสหรัฐอเมริกาท่านหนึ่ง ความเห็นแย้งของท่านมีอิทธิพลสูงในวงการกฎหมายอเมริกัน ความเห็นแย้งเหล่านี้เกิดจากแนวความคิดอันล้ำลึกและสร้างสรรค์ของท่าน แนวความคิดอันล้ำลึกในเชิงกฎหมายของท่านผู้พิพากษาทั้งสองท่านนี้เป็นกุญแจนำไปสู่ความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ในชีวิตตุลาการของท่าน เอ็ดเวิร์ด ดี โบโน ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ความสามารถที่จะคิดได้ลึกล้ำนั้นมีใช่เป็นลักษณะเฉพาะตัวของผู้คงแก่เรียน ไม่ได้

ขึ้นอยู่กับความความมีมันสมองอันยิ่งใหญ่ หรือการศึกษาอันกว้างขวางทั้งมิใช่คุณลักษณะที่มีมาแต่กำเนิด แต่อาจเกิดขึ้นจากการฝึกอบรมตนเองให้ดีขึ้นเป็นลำดับไม่ว่าจะเป็นผู้ใดก็อาจจะฝึกอบรมให้แนวความคิดของตนลึกล้ำหลากหลายและแตกฉานได้เสมอ

การตรวจสอบการวินิจฉัยปัญหากฎหมายที่ยุ่งยาก หรือสลับซับซ้อน

ในการวินิจฉัยปัญหากฎหมายที่มีความสลับซับซ้อนมากไม่ว่าท่านจะเป็นผู้พิพากษาพนักงานอัยการ ทนายความ หรือนักกฎหมายสาขาอื่นใด ท่านก็ต้องมุ่งหวังให้คำวินิจฉัยของท่านถูกต้อง ชอบธรรม สุขุม และรัดกุม ท่านจะตรวจสอบอย่างไรท่านจึงจะแน่ใจว่าท่านทำได้สำเร็จตามที่ท่านมุ่งหวังไว้? เราอาจเปรียบเทียบการตรวจสอบนี้ได้กับการตรวจพิสูจน์อักษร ท่านคงจะทราบดีอยู่แล้วว่า การตรวจพิสูจน์อักษรนั้นจะตรวจเที่ยวเดียวไม่เพียงพอ เที่ยวแรกอาจตรวจได้เฉพาะตัวสะกด การันต์และเครื่องหมายวรรคตอน เที่ยวต่อไปอาจตรวจเนื้อความ และอีกเที่ยวหนึ่งอาจตรวจทั้งตัวสะกด การันต์ เครื่องหมายวรรคตอน และเนื้อความ ในการตรวจสอบคำวินิจฉัยปัญหากฎหมายของท่านนั้นก็เช่นเดียวกัน ต้องตรวจหลายครั้ง ตอนแรกอาจตรวจเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพียงเรื่องเดียว ต่อมาตรวจโดยรวมอีกชั้นหนึ่ง มีระบบการตรวจสอบแบบหนึ่งซึ่งอาจทำให้ท่านได้เห็นประเด็นที่จะต้องวินิจฉัยชัดเจนขึ้น ในอันที่จะประเมินการวินิจฉัยปัญหานั้นของท่านเอง กล่าวคือ ท่านควรมองปัญหาและการแก้ไขปัญหานั้นจากมุมมอง 4 มุมด้วยกัน ในทำนองเดียวกับเลนส์ 4 ประเภทของกล้องถ่ายรูป คือ 1 เลนส์สำหรับถ่ายภาพธรรมดา (Normal lens) 2. เลนส์สำหรับถ่ายภาพจากมุมกว้าง (Wide-angle lens) 3. เลนส์สำหรับถ่ายภาพในระยะประชิด (Close-up lens) และ 4. เลนส์สำหรับถ่ายภาพจากระยะไกล (Telephoto lens) จากการมองปัญหาที่ซับซ้อนและยุ่งยากจากทั้ง 4 มุมมองดังกล่าว จะทำให้การวินิจฉัยปัญหาของท่านนั้นถูกต้องชอบธรรม สุขุม และรัดกุม ในประการแรก ท่านมองปัญหาอย่างใช้สามัญสำนึก ท่านจะเห็นภาพปัญหาที่ปรากฏอยู่ตามปกติ เปรียบได้กับการมองจาก Normal lens ในการที่สอง ท่านมองปัญหาโดยเปรียบเทียบกับปัญหาหรือเรื่องอื่นๆ ที่ใกล้เคียงหรือเป็นเรื่องในทำนองเดียวกัน เหมือนท่าน

มองทะลุ Wide-angle lens ในการที่สาม ท่านพิจารณาปัญหาโดยละเอียดทุกแง่ทุกมุมอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านเทคนิคของกฎหมาย เหมือนกับที่ท่านใช้ Close-up lens และในประการสุดท้าย ท่านมองปัญหาจากระยะไกลมองเพื่อถึงผลว่าการแก้ไขปัญหานั้นจะมีผลสะท้อน ผลกระทบและสัมฤทธิ์ผลในภายหน้าอย่างไรบ้าง ในทำนองเดียวกันกับที่ท่านใช้ Telephoto lens การมองจากทั้ง 4 มุมมอง เหมือนการใช้กล้องถ่ายภาพโดยอาศัยเลนส์ 4 ประเภทนี้ น่าจะเป็นการตรวจสอบการวินิจฉัยปัญหากฎหมายของท่านได้ดีอีกทางหนึ่ง

การใช้ตำราพิชัยสงครามวางแผนต่อสู้คดีความ

เนื่องจากการต่อสู้คดีความในศาลเป็นเสมือนสงครามรูปแบบหนึ่งดังได้กล่าวแล้วข้างต้น ตำราพิชัยสงครามมีมากฉบับด้วยกัน เราอาจนำมาใช้กับการวางแผนต่อสู้คดีความได้เป็นอย่างดี แต่ฉบับที่มีชื่อเสียงและเหมาะสมสำหรับงานในวิชาชีพกฎหมาย ได้แก่ ฉบับของซุนวู (The Art of War by Sun Tzu) ขอยกตัวอย่างกลยุทธ์ของซุนวูในตำราพิชัยสงครามที่อาจนำมาใช้ในการต่อสู้ในคดีความได้เช่น

“ถ้ารู้จักทั้งศัตรูและรู้จักตัวเอง แม้จะรบ 100 ครั้ง ก็ไม่ทำให้ท่านตกอยู่ในห้วงอันตราย แต่ถ้าไม่รู้จักศัตรู รู้จักแต่ตัวเอง โอกาสที่จะชนะหรือจะแพ้มีเท่ากัน ยิ่งถ้าไม่รู้จักทั้งตนเองและศัตรู ท่านจะประสบการปราชัยในการรบทุกครั้งอย่างแน่นอน”

“ข้าพเจ้าจะทำให้ศัตรูเห็นจุดแข็งของข้าพเจ้าเป็นจุดอ่อน และเห็นจุดอ่อนของข้าพเจ้าเป็นจุดแข็ง ในขณะเดียวกันข้าพเจ้าก็จะทำให้จุดแข็งของข้าศึกอ่อนลง และหาจุดอ่อนของเขาให้จงได้ โดยซ่อนทิศทางของข้าพเจ้าเองเพื่อมิให้ข้าศึกเห็นแนวทางยุทธ์ของข้าพเจ้า และเจียบเสียงเพื่อมิให้เขาได้ยิน”

“เขาเปลี่ยนยุทธวิธีและพลิกแพลงแผนต่าง ๆ ก็เพื่อมิให้ผู้อื่นรู้ว่าเขากำลังทำอะไรอยู่”

ตำราพิชัยสงครามฉบับของซุนวูนี้เขียนขึ้นในสมัยหลังพุทธกาลเล็กน้อย มีการแปลออกเผยแพร่เกือบทั่วโลก ที่แปลเป็นภาษาไทยก็มีอยู่หลายฉบับ ในต่างประเทศได้มีการค้นคว้าและนำตำราพิชัยสงครามฉบับนี้มาใช้เป็นกลยุทธ์ในการแข่งขันกันในวงการธุรกิจด้วย นักกฎหมายคนใดศึกษาไว้จะได้ทั้งความรู้

ความบันเทิงในเชิงฝึกสมอง และที่สำคัญที่สุด คือ ช่วยท่านในด้านเพาะความคิดเห็นในเชิงกฎหมายเพื่อใช้คดีความได้เป็นอย่างดี

ไวยากรณ์กฎหมายที่ดี

นักกฎหมายที่มีความสามารถ ต้องรู้จักใช้ไวยากรณ์กฎหมายที่ดี ซึ่งประกอบด้วย คุณลักษณะสำคัญรวม 6 ประการด้วยกัน คือ :

- แจ่มชัด และรัดกุม,
- สั้น,
- ใช้ถ้อยคำให้เป็นระเบียบเดียวกันโดยตลอด,
- ใช้ถ้อยคำในดับบทกฎหมาย,
- สุภาพ นุ่มนวล,
- สามารถจูงใจผู้อ่านให้คล้อยตามได้,

คราวนี้ขอให้เราพิจารณาเรื่องความแจ่มชัด และรัดกุมในภาษากฎหมายที่ใช้ เช่น ในรถประจำทางสายหนึ่งมีข้อความเขียนไว้ที่ทางออกฉุกเฉินว่า “ห้ามจับเล่นนอกรถจากเหตุฉุกเฉิน” หมายความว่า ถ้ามีเหตุฉุกเฉิน จับเล่นได้ แต่ถ้าจับจริงๆ จะจับเมื่อใดก็ได้ เพราะไม่ได้ห้ามไว้

มหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งมีข้อบังคับว่าด้วยระเบียบนักศึกษาว่า :

“นักศึกษาต้องใช้รองเท้าหนังหุ้มส้น มีเชือกผูกสีดำ” หมายความว่า รองเท้าจะเป็นสีแดง สีเหลือง หรือสีอื่นใดก็ได้ แต่เชือกผูกต้องสีดำ

“เมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2500 เวลากลางวัน จำเลยยังอาจสมคบกันทำร้ายร่างกายนายช้อยทอง นายคิเยี่ยม นายคิพิด นายจันทร์ ทั้งนี้โดยจำเลยใช้อาวุธของแข็งและมีดพับปลายแหลม สนับมือเป็นคัสตราวุธ ใช้มือและเท้าชก ต่อย เตะ ถัด ถอง และกระแทบ ฯลฯ”

กล่าวได้ว่าฟ้องนี้ชัดเจนและรัดกุม ครบถ้วนตามตำรามวยวัดชาย ถ้าเป็นตำรับมวยวัดหญิงก็น่าจะเป็นว่า “หยิก ทั้ง ข่วน กัด ตี ตบ และด่าทอ”

ในคดีข่มขืนกระทำชำเราเรื่องหนึ่ง จำเลยให้การว่า “การที่ข้าพเจ้าได้กระทำผิดครั้งนี้ ก็เพราะลุ่มหลงในรูปโฉมโฉมพรรณของผู้เสียหาย ซึ่งข้าพเจ้าได้เกิดปฏิพัทธ์รักใคร่มาเจิบๆ คนเดียว เมื่อได้มีโอกาสใกล้ชิดกันเพียงสองต่อสอง ข้าพเจ้าไม่อาจจะรับความหลงใหลในเสน่ห์ของผู้เสียหายได้ ความรักที่ได้พอกตัว

มานานแล้ว ก็ได้บรรลุแลแสดงออกซึ่งอารมณ์เพศตามวิสัยปุถุชน ต่อเมื่อได้ล่วงเกินผู้เสียหายแล้ว ก็รู้สึกสำนึกในบาปบุญคุณโทษที่ได้กระทำไป และรู้สึกละอายแก่ใจตัวเองเป็นอันมาก ได้ประพาศติผิดทำนองคลองธรรมในฐานะผู้สาวกับผู้เสียหาย โดยที่ผู้เสียหายไม่รู้เห็นเป็นใจด้วยเลย เช่นนี้ข้าพเจ้าได้ลงคิดผิดไปแล้ว จึงขอบารมีศาลเป็นที่พึ่งได้โปรดเมตตาปราณีและเห็นใจในความผิดที่ได้กระทำไป ข้าพเจ้าไม่เคยประพาศติผิดมาก่อน หากศาลจะลงโทษข้าพเจ้าถึงจำคุกแล้ว ก็ขอได้โปรดรอกการลงโทษให้ข้าพเจ้าด้วยสักครั้งหนึ่ง ข้าพเจ้าจะให้คำปฏิญาณต่อหน้าศาลที่เคารพว่า จะไม่ประพาศติเยี่ยงนี้สืบไป”

คำให้การนี้ถ้าจะเขียนสั้นๆ เพียงว่า “จำเลยรับสารภาพตามฟ้อง แต่กระทำผิดครั้งนี้เป็นครั้งแรกและจำเลยรู้สึกสำนึกผิดแล้ว ขอศาลได้โปรดปราณีลงโทษจำเลยสถานเบาหรือรอกการลงโทษให้ด้วย” ก็น่าจะพอ

วาทศิลป์ในเชิงกฎหมาย

นักกฎหมายที่มีความสามารถนั้น นอกจากจะมีฝีมือในการใช้โวหารกฎหมายในด้านการเขียนแล้ว ยังต้องมีศิลปะในการพูดด้วย ต้องสามารถจูงใจให้ผู้ฟังคล้อยตามให้ได้ ลีลาของการพูดที่ดีนั้น ก็เช่นเดียวกับลีลาของการเขียนในภาษาไทยมาตรฐาน คือ น่าจะให้กระชับ เจียบคม และกินความกระจ่าง ท่วงทำนองการพูดควรจะช้า ชัด และฉะฉาน ตาผู้พูดมองตาผู้ฟัง ผู้พูดที่ดีจะไม่พูดเพื่อเจ้อ แต่จะคิดทุกคำที่พูด และมีใช้พูดทุกคำที่คิด และไม่ใช้พูด พูด และพูดตลอดเวลา หากแต่มีจังหวะที่จะพูด มีจังหวะที่จะไม่พูด และมีจังหวะที่ต้องเจียบสนธิ

การตีความกฎหมาย

พูดถึงการตีความกฎหมาย ถ้าคำใดมีบทนิยามไว้ต้องตีความตามตัวอักษรหรืออย่าง “เถรตรง” ไปตามบทนิยามนั้น แม้ว่าจะผิดต่อความหมายธรรมดาของคำนั้นๆ ก็ตาม เช่น พระราชบัญญัติสงวนพันธุ์สัตว์น้ำ คำว่า “ปลา” ให้หมายรวมถึง “บัว” ด้วย เพราะปลาอยู่ได้ก็เพราะมีบัวอยู่ด้วย ถ้าไม่สงวนพันธุ์บัวด้วยปลาก็จะตายเพราะไม่มีที่อาศัย เพื่อประหยัดการเขียนซ้ำ “ปลาและบัว” ก็เขียนเสียครั้งเดียวไว้ในบทนิยามว่า “ปลา” นั้นให้รวมถึง “บัว” ด้วย

คำว่า “กำไลข้อมือ” ศาลฎีกาเคยตีความว่า ถ้าผู้ขายอ้างว่ากำไลข้อมือสวมแล้วใช้รักษาโรคได้ ก็ถือว่ากำไลนั้นเป็น “ยา” ตามพระราชบัญญัติยาที่กระทรวงสาธารณสุขต้องควบคุมด้วย

เมื่อเร็วๆ นี้ ในการร่างกฎหมายฉบับหนึ่งมีการร่างคำนิยามว่า “สัตว์ปีก” ให้หมายรวมถึง “โค กระบือ” ด้วย แต่กรรมการร่างกฎหมายส่วนใหญ่เห็นว่าขยายความมากเกินไป

“โบว์ลิง” ถือเป็นมหรสพด้วย ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการเก็บภาษีตามประมวลรัษฎากร

“ป่า” ตามบทนิยามในกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ หมายถึง เขตที่กำหนดไว้ในพระราชกฤษฎีกา แม้พื้นที่ตรงนั้นจะไม่มีต้นไม้เลยแม้แต่ต้นเดียวก็ตาม

การที่ทนายความ “ว่าความ” ถือเป็นกร “จ้างทำของ” เช่นเดียวกับการที่หมอดำแยทำคลอด

“การแก้ไขเพิ่มเติม” กฎหมายบางฉบับมีแต่ “แก้ไข” บางฉบับมีแต่ “เพิ่มเติม” แต่ก็ต้องใช้วลีที่ว่า “การแก้ไขเพิ่มเติม” นี้ทั้งสองกรณี เพราะวลีนี้ใช้เป็นศัพท์เฉพาะไปแล้ว ทั้งนี้มิใช่โดยบทนิยามในกฎหมาย แต่โดยนิติประเพณีที่ใช้กันมาช้านาน

ส่วนที่ 2 นักกฎหมายที่ดีควรจะดำรงตนในสังคมอย่างไร

นักกฎหมายพึงเป็นผู้นำดูแลให้สังคมของเราอยู่ในความถูกต้องชอบธรรมด้วย

นักกฎหมายมิใช่ควรจะมีแต่หน้าที่ปฏิบัติแต่สิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมเท่านั้น หากแต่ควรจะมีบทบาทเป็นผู้นำในสังคมที่จะทำให้สังคมของเราเองเป็นสังคมที่เคารพและอยู่ในความถูกต้องชอบธรรมด้วย กฎหมายฉบับใดไม่เป็นธรรม นักกฎหมายก็ต้องมีส่วนช่วยเสนอแนะแก้ไขให้เป็นธรรม กระบวนการยุติธรรมก็เช่นกัน ส่วนใดยังบกพร่องอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้กฎหมายบังคับนั้น หากไม่ชอบมาพากล ไม่ชอบธรรม นักกฎหมายในฐานะที่รับผิดชอบในด้านนี้อยู่แล้วก็ต้องช่วยกันปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้สังคมของเรามีกระบวนการยุติธรรมที่ดี เป็นที่พึงสวดทำของประชาชนในด้านความถูกต้องชอบธรรมในสังคม นักกฎหมายแต่ละคนคงจะทำอะไรไม่ได้มากนักในเรื่องนี้ นอกจากจะมีการฝึก

กำลังกันในหมู่ผู้ร่วมวิชาชีพ (Professional Solidarity) เพื่ออุดมการณ์ดังกล่าวนั้น

กฎแห่งกรรมควรจะเป็นจริยธรรมขั้นมูลฐานของนักกฎหมาย

ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นคุณธรรมที่ทุกคนจะต้องยึดถือ คนที่ชั่วร้ายชั่วร้ายบังหลวงนั้น เงินทองที่ได้มาเป็นของร้อนจะมีอันเป็นไป กฎแห่งกรรมนี้ส่งผลถึงลูกถึงหลานด้วยไม่ว่าในทางดีหรือในทางร้าย เศรษฐีที่ร่ำรวยในทางมิชอบก็ดูมีอาภรรยเงินทองอันเป็นของร้อนนั้นจะสูญสลายไปอย่างน่ามหัศจรรย์ ส่วนคนที่ทำมาหาได้โดยสุจริต ลูกหลานก็จะได้รับอานิสงส์ผลบุญของผู้นั้นด้วยส่วนหนึ่ง ใครทำกรรมอันใดไว้ ดีหรือชั่ว ผู้นั้นก็จะได้รับกรรมอันนั้น ไม่มีใครก้าวล่วงกฎแห่งกรรมได้ กฎแห่งกรรมเป็นกฎธรรมชาติที่เที่ยงแท้และจะต้องเกิดอย่างแน่นอน สุดแต่ช้าหรือเร็วเท่านั้น กฎแห่งกรรมเป็นจริยธรรมขั้นมูลฐานของทุกศาสนา และควรถือกฎแห่งกรรมนี้เป็นจริยธรรมขั้นมูลฐานของหลักกฎหมายด้วย

ใครทำให้เราเจ็บใจ เราไม่ต้องผูกใจเจ็บและแก้แค้น เขาจะต้องได้รับผลร้ายนั่นเอง ถ้าเราแก้แค้นจะกลายเป็นเรื่องเวรไม่ระงับด้วยการจองเวร ผู้ใดช่วยผู้อื่นให้พ้นทุกข์ แม้จะเป็นเรื่องปิดทองหลังพระ ผู้นั้นก็จะได้รับผลบุญนั้น ไม่ช้าก็เร็ว

มีบุคคลอีกประเภทหนึ่ง ที่บุญก็ทำ กรรมก็สร้าง บุคคลประเภทนี้ย่อมจะได้รับผลกรรมทั้งดีและชั่วผสมผสานกันไป เพราะกรรมชั่วไม่อาจหักกลบลบกันไปกับกรรมดีได้นั่นเอง

อนึ่ง มีบุคคลเป็นจำนวนมากที่มีความขมขื่นและผิดหวังในชีวิต คิดย้อนท้อครุ่นคิดอยู่แต่จะทำอะไรไปทำไม ทำไปก็ไม่ได้อะไร จึงไม่ยอมทำอะไรเลย ทั้งๆ ที่เป็นหน้าที่ของตนที่จะต้องทำ บุคคลประเภทนี้มองข้ามสัจธรรมในเรื่องกฎแห่งกรรมไปเสียสิ้น เมื่อตนเองไม่ได้ทำดีอะไรไว้เลย ก็จะหวังผลดีอันใดได้เล่า

บางคนคิดว่าเราจะทำอะไรก็ได้ ล่วงละเมิดกฎหมายอย่างไรก็ได้ ขออย่าให้มีคนเห็นก็แล้วกัน เมื่อไม่มีพยานหลักฐานก็ไม่ต้องรับโทษทัณฑ์ แต่นั่นเป็นเรื่องของการทำผิดกฎหมายของบ้านเมือง อย่าลืมว่าเหนือกฎหมายยังมีกฎแห่งกรรม การที่มีผู้รู้เห็นหรือไม่ ไม่สำคัญ ถ้าตนองรู้เห็นก็เพียงพอแล้ว และจะต้องรับผิดชอบในผลกรรมอันนั้น เพราะกฎแห่งกรรมนั้นอยู่ที่เจตนาของผู้กระทำ

มีเรื่องจริงที่สมควรเล่าสู่กันฟังเรื่องหนึ่ง คือ นายตำรวจชั้นผู้ใหญ่ท่านหนึ่งเล่าว่าตอนที่ท่านยังเป็นนักเรียนนายร้อยตำรวจอยู่นั้น ได้มีนายตำรวจชั้นผู้ใหญ่สมัยนั้นผู้หนึ่งมาเล่าประสบการณ์ของตนให้นักเรียนทั้งชั้นฟังว่า ท่านเคยไปปราบผู้ร้ายใจอำมหิตชั้นไอ้เสือ มีอยู่รายหนึ่งจับตัวมาได้ คนร้ายถูกใส่กุญแจมือ ท่านใช้ปืนพกจ่อยิงไอ้เสือรายนั้นในระยะเผาขน ค่อยๆ ยิงทีละนัด จนกระทั่งกะโหลกศีรษะตรงกระหม่อมแตกกระจายกระเด็นจากศีรษะ ต่อมาท่านมีบุตรเกิดมาที่กะโหลกศีรษะไม่มีกระหม่อม อยู่ได้ไม่นานก็เสียชีวิต แม่นายตำรวจ ผู้นั้นจะกระทำผิดอุกฉกรรจ์สถานใดก็ตาม การที่ท่านนำเอาประสบการณ์ของท่านเองมาเล่าให้นักเรียนนายร้อยตำรวจฟังตั้งแต่ยังเป็นนักเรียนอยู่นั้นนับว่าเป็นเรื่องที่น่าสรรเสริญ เป็นเครื่องเตือนใจผู้ที่เป็นนายตำรวจรุ่นใหม่มอย่างดีที่สุดในเรื่องกฎแห่งกรรม ซึ่งคงจะไม่มียกเรียนนายร้อยตำรวจคนใดในรุ่นนั้นจะลืมเรื่องนี้ลงตลอดเวลาที่เป็นผู้พิทักษ์สันติราษฎร์อยู่

อย่างไรก็ตาม คนส่วนมากไม่เชื่อกฎแห่งกรรม เพราะกรรมมิได้สนองตอบทันตาเห็นอย่างเรื่องที่เล่ามานี้ นอกจากนั้น เมื่อเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมแล้ว ก็ต้องเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดด้วย มิฉะนั้นแล้วจะสงสัยว่าเหตุไฉน บางคนจึงเกิดมาบนกองเงินกองทอง ทั่วๆ ที่ยังมีได้กระทำความดีให้ปรากฏแต่อย่างไรก็ตาม บางคนเกิดมาก็มีแต่ความทุกข์ยากหรือพิการแม่แต่กำเนิด ทั่วๆ ที่ยังไม่มีโอกาสได้กระทำชั่วเลย บางคนสะสมความดีไว้มากมาย แต่ก็หาได้รับผลดีจากกรรมดีของตนที่ทำไว้จนชีวิตหาไม่ และยังมีบุคคลอีกมากมายที่มุ่งแต่จะประกอบกรรมชั่วสร้างความทุกข์ร้อนให้ผู้อื่นไว้เหลือคณานับ ก็ไม่ได้รับผลร้ายจากกรรมชั่วของตนเองในชีวิตนี้ ทั้งนี้บุญเก่าของเขาอาจตามมาส่งผลในชาตินี้ก็เป็นได้ เหตุการณ์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นแก่คนเรานั้น อาจไม่ใช่เป็นเหตุบังเอิญหรืออุบัติเหตุ แต่เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นโดยมีเหตุมีผล มีที่มาและมีที่ไปตามกฎแห่งกรรม

ถ้าจะเชื่อกฎแห่งกรรมก็ต้องเชื่อให้สนิท ถ้าเชื่อเพียงครึ่งๆ กลางๆ ก็จะสับสน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เชื่อครึ่งๆ กลางๆ มักจะไม่คำนึงถึงผลของการปฏิบัติตนที่มีขอบว่าจะส่งผลร้ายแก่ตนในท้ายที่สุดอย่างไร เพราะกิเลสบังตาอยู่ และกรรมก็ได้ส่งผลให้เห็นทันตาเสมอไป

ผมไม่อยากจะให้ใครเชื่อเรื่องต่างๆ ที่ผมพูดมาในวันนี้ แต่อยากให้อึดตามหลักกาลามสูตรในพุทธศาสนา คือ ไม่ควรเชื่อเพราะเราว่าไว้เช่นนั้น ไม่ควรเชื่อ

เพราะผู้สอนว่าไว้เช่นนี้ หากแต่จักต้องใคร่ครวญด้วยตนเอง ควรสังเกตด้วยตนเองจากเหตุการณ์ในชีวิตของตนเองและจากเหตุการณ์ในชีวิตของผู้อื่นว่าเป็นจริงหรือไม่ จนตระหนักว่าความจริงเป็นอย่างไร ผู้ใดตระหนักในความจริงของกฎแห่งกรรมได้รวดเร็วเพียงใด ก็จะเป็นหลักประกันอยู่ในตัวเองว่า ผู้นั้นจะมุ่งแต่จะทำความดีสิ่งที่ชอบตลอดไปรวดเร็วขึ้นเพียงนั้น นี่คือการแห่งชีวิตอันไม่มีสิ่งอื่นใดจักเปรียบปานได้

ข้อเตือนใจสำหรับเนติบัณฑิตใหม่

ในการที่เนติบัณฑิตใหม่จะกำหนดจิตตั้งปณิธานว่า จักเป็นนักกฎหมายที่จะประสบความสำเร็จอย่างงดงามให้ได้นั้น มีข้อที่ท่านจักต้องใคร่ครวญก่อนอยู่หลายประการ ผมขอให้นะติบัณฑิตใหม่ทุกท่านใคร่ครวญให้ตระหนักในข้อเตือนใจต่อไปนี้ก่อนด้วย กล่าวคือ :

นักกฎหมายที่ดีต้องมีเมตตาธรรม มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ต้องหมั่นศึกษาหาความรู้และประสบการณ์ในวิชาชีพเพิ่มเติมตลอดเวลา และจะต้องปรับปรุงตนเองให้เป็นนักกฎหมายที่มีความสามารถมีความดีพร้อมอยู่เสมอ ถ้าหยุดเมื่อใดก็จะด้อยความสามารถและสูญเสียโอกาสที่จะทำความดีลงเป็นลำดับเมื่อนั้น

เป็นนักกฎหมาย ต้องเคารพกฎหมาย

แต่นักกฎหมายที่บุคคลทั่วไปจะเคารพนั้น ต้องเคารพทั้งกฎหมายและศีลธรรม

นักกฎหมายที่นักกฎหมายอื่นจะเคารพนั้น ต้องเคารพทั้งกฎหมาย ศีลธรรม และจริยธรรมในวิชาชีพกฎหมาย

นักกฎหมายที่ตระหนักในสัจธรรมของกฎแห่งกรรม จักเป็นผู้ที่เคารพทั้งกฎหมาย ศีลธรรม และจริยธรรมแห่งวิชาชีพกฎหมายได้ด้วยใจสมัคร และจักปฏิบัติได้อย่างเสมอต้นเสมอปลาย ตลอดอายุขัยของตน ด้วยผลของการถือปฏิบัติตามกฎแห่งกรรมนี้ จักทำให้นักกฎหมายประสบความสำเร็จทั้งในวิชาชีพและในชีวิตส่วนตัวได้อย่างงดงาม

จริยธรรมของนักวิทยาศาสตร์ (ชีวภาพ)

รศ.นพ.ประสิทธิ์ ผลิตผลการพิมพ์* นพ.สมศักดิ์ ชุณหรัศมิ์**
ทิพยวรรณ ธนะไพศาล***

ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในปัจจุบัน ได้พัฒนาไปอย่างรวดเร็วจนหลายฝ่ายกังวลว่ามนุษย์กำลังละเมิดกฎแห่งธรรมชาติที่มีมากกว่า 6 พันล้านปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีชีวภาพทางการแพทย์ที่สามารถ “โคลน” มนุษย์ หรือสร้างชีวิตใหม่ให้เกิดมาโดยอาศัยเพียงเซลล์ของพ่อหรือแม่เท่านั้น ซึ่งชีวิตที่เกิดขึ้นใหม่นี้จะมีรูปร่างลักษณะเหมือนพ่อหรือแม่ทุกประการ นอกจากนั้นความก้าวหน้าทางพันธุศาสตร์ในยุคนี้ ยังได้ผนวกรวมเข้ากับเทคโนโลยีสารสนเทศ หรือไอที (IT) ก่อให้เกิดศาสตร์ที่เรียกว่า “ชีวสารสนเทศ” ซึ่งสามารถวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ลักษณะทางพันธุกรรมของยีนที่ปรากฏ ซึ่งจะทำให้เราสามารถพยากรณ์การเกิดโรคทางกรรมพันธุ์ได้ตั้งแต่แรกเกิด และยังสามารถทำนายถึงพฤติกรรมบางอย่างของมนุษย์ได้อีกด้วย การศึกษาวิจัยวิทยาศาสตร์ชีวภาพและพันธุศาสตร์ในยุคนี้ จึงมีอิทธิพลอย่างมากต่อการดำรงอยู่ของมวลมนุษยชาติในอนาคต ซึ่งอาจเป็นความก้าวหน้าแบบก้าวกระโดดครั้งยิ่งใหญ่ หรืออาจเป็นการสร้างกระแสสังคมแบบใหม่ ซึ่งต้องการแต่ผู้ที่แข็งแรงและมีพันธุกรรม (ยีน) ที่ดีเพียบพร้อมทุกประการ อย่างไรก็ตาม กระแสสังคมที่ต้องการ แต่พันธุกรรมที่ดีก็อาจก่อให้เกิดการแบ่งแยกชนชั้นในสังคมอย่างที่ไม่เคยเป็น มาก่อน ดังนั้นการศึกษาและการใช้ประโยชน์จากข้อมูลพันธุกรรม จึงต้องมีการศึกษาอย่างรัดกุม และทั้งนี้ก็ต้องย่อมขึ้นอยู่กับจริยธรรมของนักวิทยาศาสตร์ (ชีวภาพ) ด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ดี แม้ว่าลักษณะทางพันธุกรรม หรือยีนของแต่ละคนจะเป็นส่วนสำคัญที่กำหนด “ความเป็นตัวของเรา” แต่ก็ไม่ใช่ทั้งหมด... ทั้งนี้ลักษณะ

*รองผู้อำนวยการศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ

**เลขาธิการมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ

***นักวิจัยนโยบายศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ

รูปร่าง หน้าตา และอุปนิสัยใจคอ ยังขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม อาหาร และการเลี้ยงดูอีกด้วย

การศึกษาเพื่อบอกว่าพันธุกรรมมีส่วนในปัจจัยอะไรบ้าง สามารถทำได้ โดยการศึกษาเปรียบเทียบในแฝดเหมือนหรือในแฝดไม่เหมือน โดยการเลี้ยงดูด้วยกันหรือแยกกัน ผลจากการศึกษาพบว่าลักษณะที่พันธุกรรมไม่มีผลเลย ได้แก่ การเลือกนับถือศาสนา ส่วนลักษณะที่พันธุกรรมอาจมีผลบ้างได้แก่ความเป็นอนุรักษ์นิยม การต่อต้านสังคม การมีอายุยืนยาว และลักษณะที่พันธุกรรมมีผลค่อนข้างมาก ได้แก่ โรคออติซึม (Autism), โรคจิตเภท (Schizophrenia), โรคซึมเศร้า (Depressive Disorders), โรคอัลไซเมอร์ (Alzheimer), โรคมะเร็ง, โรคเบาหวาน เป็นต้น และเพื่อให้เข้าใจความหมายของยีนและงานวิจัยด้านจีโนมมากขึ้น จึงขออธิบายความหมายของยีนพอสังเขปดังนี้

ยีน (Gene) คือ อะไร

ในเซลล์มนุษย์มีสารพันธุกรรมที่เรียกว่า ดีเอ็นเอ (DNA- Deoxyribo Nucleic Acid) ซึ่งประกอบด้วยน้ำตาล และสารเคมีที่เรียกว่า เบส 4 ชนิด คือ A, T, G และ C เรียงต่อกันไปเป็นเส้นยาว มีบางบริเวณบนสายดีเอ็นเอ ที่สามารถสร้างโปรตีนซึ่งเป็นโครงสร้างที่สำคัญของเซลล์ และเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ บริเวณพิเศษดังกล่าวนี้เรียกว่ายีน (gene) ดังนั้นจะเห็นได้ว่าลักษณะทางพันธุกรรมส่วนใหญ่ของมนุษย์ถูกกำหนดโดย “ยีน” นั่นเอง

โครงสร้างของ DNA ประกอบด้วยด้วยน้ำตาลและเบส 4 ชนิด คือ A, T, G และ C เรียงต่อกันไปเป็นเส้นยาว

สายดีเอ็นเอของมนุษย์มีความยาวรวมประมาณ 3 พันล้านคู่เบส ขดกันแน่นอยู่บนโครโมโซมทั้ง 46 แท่ง (23 คู่) อยู่ในส่วน of “นิวเคลียส” ซึ่งเปรียบเสมือนกองบัญชาการของเซลล์สิ่งมีชีวิต โดยที่สารพันธุกรรมทั้งหมดของมนุษย์รวมเรียกว่า “จีโนม (Genome)” และจากโครงการศึกษาจีโนมมนุษย์ (Human Genome Project) ที่ได้เริ่มขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 ทำให้มีการหาลำดับเบสของดีเอ็นเอ และพบว่าจากสายดีเอ็นเอทั้งหมดนั้น มีส่วนที่เป็นยีนและมีหน้าที่ในการสร้างโปรตีนน้อยกว่าร้อยละ 5 ของดีเอ็นเอทั้งหมด หรืออาจกล่าวได้ว่า

มนุษย์มียีนเพียง 30,000 - 40,000 ยีนเท่านั้น โดยในปัจจุบันเราทราบหน้าที่ของยีนทั้งหมดเพียงครึ่งเดียว

สายดีเอ็นเอ, ยีน และจีโนม

จากการศึกษาเปรียบเทียบจีโนมของสิ่งมีชีวิต พบว่าคนกับกอริลล่ามีดีเอ็นเอแตกต่างกันเพียงร้อยละ 3 และมนุษย์แต่ละคนมีจีโนมแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย ไม่เกินร้อยละ 0.1 เท่านั้น หากทว่าความแตกต่างนี้มีหลายชนิด แต่สิ่งสำคัญซึ่งทำให้เราแต่ละคนแตกต่างกันนั้น เรียกว่า “สเนปส์” (SNPs - Single Nucleotide Polymorphisms) ซึ่งมีอยู่ประมาณ 3,000,000 แห่งในจีโนม เช่น นาย ก. มีลำดับเบสตำแหน่งที่ 5 เป็น G ขณะที่นาย ข. เป็น A จึงทำให้นาย ก. มีโอกาสเป็นโรคหัวใจมากกว่า นาย ข. เป็นต้น

ลำดับเบสของ นาย ก. TTAA G CGATGC

ลำดับเบสของ นาย ข. TTAA A CGATGC

นอกจากจีโนมมนุษย์แล้ว ยังมีการศึกษาจีโนมของสิ่งมีชีวิตอื่นๆ อีก เช่น หนู แมลงหวี่ หนอนตัวกลม และแบคทีเรีย *E. coli* เป็นต้น โดยปัจจุบันมีการหาลำดับคู่เบสได้เกือบเสร็จสมบูรณ์แล้ว ส่วนการศึกษาลำดับเบสในพืชนั้น ได้หาลำดับเบสในจีโนมของอะราบิโดพซิส¹ (*Arabidopsis*) และข้าว เสร็จสิ้นลงแล้ว

อย่างไรก็ดีแม้ว่าการศึกษาลำดับเบสพันธุกรรมมนุษย์เกือบจะเสร็จสิ้นสมบูรณ์แล้ว แต่นักวิทยาศาสตร์ยังจะต้องค้นหายีนและการทำงานของยีนที่มีอยู่ประมาณ 32,000 ยีน ซึ่งยังอยู่ในระยะเริ่มต้น รวมทั้งจะต้องพยายามหาโครงสร้างและหน้าที่ของโปรตีนและการศึกษาการควบคุมการทำงานของโปรตีนต่อไปอีก ซึ่งการศึกษาในระยะต่อไปนี้เรียกว่า “การศึกษาหลังจีโนม (Post Genomics)” หรือ “การศึกษาเพื่อทราบหน้าที่ของยีน (Functional Genomics)”

ในปัจจุบันเราทราบว่าในแต่ละขั้นตอนของพัฒนาการนั้น เซลล์แต่ละเซลล์มีการแสดงออกของยีนเป็นเพียงบางส่วนเท่านั้น จึงทำให้การสร้างโปรตีนไม่ครบตามจำนวนของยีนทั้งหมดที่มีงานวิจัยหลังจีโนม² จึงเป็นการศึกษาภาพรวม

¹อะราบิโดพซิส เป็นพืชขนาดเล็กที่นักวิทยาศาสตร์ใช้ศึกษาพันธุกรรมต้นแบบของพืชอื่นๆ

² งานวิจัยหลังจีโนมเป็นการศึกษาการทำงานของยีนที่สร้างโปรตีน เอ็มอาร์เอ็นเอ และสารผลิตภัณฑ์ของเซลล์ (metabolites)

ของโปรตีน, เอ็มอาร์เอ็นเอ (mRNA) และสารผลิตภัณฑ์ของเซลล์ส่วนใหญ่ ซึ่งจะย้อนกลับไปยังการค้นหายีนที่ถูกต้องได้ นอกจากนั้นปัจจุบันเรายังสามารถศึกษาหน้าที่ของยีนได้จากการจำลองสภาพ “เซลล์อิเล็กทรอนิกส์” (Electronic cell - Ecell)³ ได้อีกด้วย ทำให้สามารถย่นระยะเวลาที่ใช้ลงได้อย่างมาก

การวิจัยด้านจีโนมและหลังจีโนมจะมีประโยชน์ในด้านการแพทย์และสาธารณสุขอย่างไร

การทราบข้อมูลของจีโนมมนุษย์จะมีประโยชน์หลายประการ เช่น

- การทำนายแนวโน้มการเกิดโรค ค้นพบยา และวิธีการตรวจวินิจฉัยสำหรับโรคที่ไม่สามารถรักษาได้มาก่อน เช่น โรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง โรคทางระบบประสาท โรคซาร์ โรคโหลตาย

- การรักษาด้วยยีน (gene therapy) การค้นหายีนก่อโรค หรือสัมพันธ์กับโรค และการหายาและวัคซีนใหม่ๆ ได้ เนื่องจากโรคของมนุษย์จำนวนมากที่มีปัจจัยทางพันธุกรรมร่วมด้วย การระบุตำแหน่งและหน้าที่ของยีนได้ จะช่วยให้การรักษามีความแม่นยำอย่างมาก

แนวคิดสำคัญที่ควรพิจารณาเมื่อทำวิจัยด้านพันธุกรรมมนุษย์ อะไรเป็นเกณฑ์วัดว่าผู้ใดเป็นคนปกติหรือไม่ปกติ

ในกรณีการทำแท้งของเด็กในครรภ์ที่ผิดปกติ เป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อน และยากต่อการตัดสินใจเป็นอย่างมาก เพราะปัจจุบันยังไม่มีเกณฑ์วัดที่แน่นอนว่า ความผิดปกติที่เกิดขึ้นกับเด็กในครรภ์ระดับใด จึงสมควรทำแท้งได้ ดังกรณีตัวอย่างต่อไปนี้

- ตัวอย่างที่ 1 : ในกรณีผู้ป่วย Down's Syndrome โดยทั่วไปคนมักคิดว่าเด็กที่เป็น Down's Syndrome จะมี IQ ต่ำ แต่ความเป็นจริงแล้ว พบว่าเด็ก Down's Syndrome บางคนอาจมี IQ สูงกว่า 70 ในขณะที่เด็กที่ไม่เป็นโรคเป็นจำนวนมากที่มี IQ ต่ำกว่า 70 (เด็กไทยมี IQ เฉลี่ย 91) ในกรณีที่เราทราบข้อมูลเช่นนี้เราควรทำแท้งหรือไม่ หากทราบล่วงหน้าว่าเด็กที่อยู่ในครรภ์มีโอกาสเป็น

³ การใช้เซลล์อิเล็กทรอนิกส์ (Electronic cell หรือ E-cell) เป็นการจำลองสภาพของเซลล์เพื่อศึกษาหน้าที่ของยีน (Functional Genomics)

Down's Syndrome

- ตัวอย่างที่ 2 : กรณีผลการศึกษาพบว่าโดยเฉลี่ยคนแต่ละคนมียืนด้วยที่เป็นอันตรายถึงชีวิต ประมาณ 4-6 ปีนั้น ลูกที่เกิดจากการแต่งงานในเครือญาติจึงมักมีสุขภาพไม่ดี การที่เรามีข้อมูลเช่นนี้ เราควรห้ามการแต่งงานในเครือญาติหรือไม่ คนใดเป็นคนที่ปกติและคนใดจะเป็นคนที่ไม่ปกติ เป็นต้น

ปัญหาทางจริยธรรมจากโครงการจีโนมมนุษย์

- **สิทธิในความเป็นเจ้าของ (Property Right) :** ผู้ป่วยหรือผู้เป็นเจ้าของสารพันธุกรรมที่เป็นเจ้าของชิ้นเนื้อ เลือด เซลล์อาจถูกละเมิดสิทธิในข้อมูลพันธุกรรมของตน

- **ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) :** อาจเกิดการกีดกันทางสังคม (discrimination) มีการเลือกเฉพาะคนที่มีลักษณะพันธุกรรมดีเข้าเรียนเข้าทำงาน เกิดการคัดเลือกพันธุ์มนุษย์ที่มีลักษณะตามที่ต้องการ (eugenics) เช่น สูง หล่อ ฉลาด

- **สิทธิความเป็นส่วนตัว (Privacy) :** การรักษาความลับเฉพาะบุคคลอาจน้อยลง และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับบุคคลอาจมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากการจัดทำฐานข้อมูลพันธุกรรมมนุษย์ของประเทศ อาจเกิดการนำข้อมูลของบุคคลใดบุคคลหนึ่งไปใช้โดยเจ้าตัวไม่ทราบ รวมทั้งการนำไปใช้ในทางที่เจ้าตัวไม่ต้องการ

- **อันตรายหรือความเสี่ยงจากการถูกทิ้งไว้เบื้องหลัง (Danger of being left behind) :** ประเทศที่มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่น้อยกว่า จะถูกทิ้งจากประเทศที่มีเทคโนโลยีสูงกว่าจนกลายเป็นผู้ตาม และผู้ซื้อเทคโนโลยีตลอดไป

การตรวจทางพันธุกรรม (genetic test)

การตรวจทางพันธุกรรม (genetic test) คือ การวิเคราะห์สารดีเอ็นเออาร์เอ็นเอ ยีน และ/หรือ โครโมโซมของบุคคลแต่ละคนเพื่อตรวจค้นความผิดปกติที่ได้รับการถ่ายทอดมาทางพันธุกรรม หรือเกิดจากการกลายพันธุ์ ประเด็นที่จะขอล่าวถึงต่อไป จะเน้นเฉพาะการตรวจทางพันธุกรรมเพื่อพยากรณ์ความ

เสี่ยงในการเกิดโรค และปัญหาเชิงจริยธรรมที่เกี่ยวข้อง

การตรวจทางพันธุกรรมเพื่อพยากรณ์ความเสี่ยงในการเกิดโรค ช่วยให้ผู้ที่มีความวิตกกังวลของโรคต่างๆ ที่มีปัจจัยทางพันธุกรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง สามารถประเมินความเสี่ยงในการเกิดโรคของตนหรือผู้สืบสายเลือด และอาจสามารถดำเนินการเพื่อลดความเสี่ยงจากโรค เช่น ปรับแบบแผนการใช้ชีวิต หรือทำการตรวจสุขภาพโดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับโรคนั้นๆ อย่างสม่ำเสมอ แต่การตรวจทางพันธุกรรมเพื่อพยากรณ์ความเสี่ยงในการเกิดโรคก็อาจก่อให้เกิดผลกระทบและมีประเด็นปัญหาต่างๆ ได้แก่

1. การเกิดโรคนั้น นอกจากมีสาเหตุมาจากความผิดปกติเชิงพันธุกรรมของผู้ป่วยแล้วยังขึ้นกับปัจจัยอื่นๆ เช่น เพศ อายุ เชื้อชาติ สิ่งแวดล้อม การเลี้ยงดู เป็นต้น ซึ่งทำให้การพยากรณ์การเกิดโรคโดยการตรวจทางพันธุกรรมมีความซับซ้อนและไม่แม่นยำ 100 เปอร์เซ็นต์ จึงไม่อาจเชื่อถือได้โดยสมบูรณ์

2. การขาดข้อมูลที่ชัดเจนเกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติเพื่อลดอัตราเสี่ยงในการเกิดโรค ในบางโรค นอกจากองค์ความรู้ที่มีในปัจจุบันยังไม่สามารถทำนายได้ว่าจะเกิดโรคขึ้นเมื่อใดและรุนแรงแค่ไหนแล้ว ยังไม่มีแนวทางป้องกันหรือลดอัตราเสี่ยงในการเกิดโรคได้ ส่วนในบางโรคแม้จะมีแนวทางการป้องกันหรือปฏิบัติตนเพื่อลดความเสี่ยงหลายประการ แต่ก็ยังขาดข้อมูลที่ชัดเจนว่าแต่ละวิธีนั้นได้ผลมากน้อยเพียงใด

3. จากที่กล่าวแล้วว่าการตรวจทางพันธุกรรมมีความซับซ้อนและสามารถพยากรณ์ความเสี่ยงในการเกิดโรคได้เพียงระดับหนึ่งเท่านั้น ไม่สามารถบอกได้ว่าจะเกิดโรคได้จริงหรือไม่ เกิดเมื่อไร จึงทำให้ผู้ที่ทราบผลการตรวจอาจมีความเครียด ความกังวล และอาจเกิดปัญหาเกี่ยวกับจิตใจและการใช้ชีวิตในสังคมได้

ทำไมจึงมีประเด็นด้านจริยธรรมและสังคม

ความก้าวหน้าทางพันธุกรรมที่ทำให้เราสามารถล่วงรู้ความลับหรือ ข้อมูลส่วนบุคคลที่อาจเปิดเผยจุดอ่อนของแต่ละคนให้เป็นที่ปรากฏ นับเป็นความรับผิดชอบที่ยิ่งใหญ่ของผู้ที่เกี่ยวข้อง และจำเป็นที่ทุกฝ่ายจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับจุดอ่อนในกระบวนการสร้างความรู้ และการใช้ประโยชน์จากความรู้นั้นๆ

เพื่อช่วยกันหาหนทางที่จะลดความเสียหาย และเพิ่มประโยชน์จากความก้าวหน้าของวิทยาการให้มากที่สุด ซึ่งหลายฝ่ายเชื่อกันว่า องค์ความรู้เกี่ยวกับพันธุกรรมมนุษย์ดังกล่าว จะเป็นจุดสำคัญที่อาจเปลี่ยนบริบทของสังคมได้ในอนาคต

การค้นพบที่อยู่บนความเสี่ยงของผู้อื่น

มีนักวิทยาศาสตร์จำนวนไม่น้อยที่ทำการศึกษาค้นคว้าทดลอง โดยเอาชีวิตเป็นเดิมพัน ไม่ว่าจะเป็นชีวิตของตนเอง หรือชีวิตของผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้นคว้าและพัฒนาทางด้านชีววิทยาและวิทยาศาสตร์การแพทย์ ยกตัวอย่าง เช่น นายแพทย์ฮิเดโอะ โนงุจิ ที่พยายามศึกษาเรื่องไข้เหลืองจนตัวเองต้องเสียชีวิตไป ในระหว่างการทำงานในเขตโรคระบาดในทวีปแอฟริกา หรือ นายแพทย์เอดเวิร์ด เจนเนอร์ผู้ค้นพบวัคซีนไข้ทรพิษ ที่ทดลองปลูกฝีให้ตัวเอง เพื่อพิสูจน์ให้คนอื่น ๆ เห็นว่าเป็นสิ่งที่ปลอดภัย เพราะในสมัยนั้นไม่มีใครเชื่อว่าเชื้อโรคที่ทำให้คนเป็นโรคจะสามารถเอามาใช้ป้องกันโรคได้

ตัวอย่างเหล่านี้ฟังดูก็ไม่น่าแปลก และไม่เห็นจะเป็นประเด็นปัญหาทางจริยธรรมที่ตรงไหน กลับน่าจะเป็นตัวอย่างที่ดีของความมุ่งมั่น กล้าหาญของเหล่านักวิทยาศาสตร์ที่ไม่ทอดทิ้ง หรือกลัวตาย จนทำให้เกิดการค้นพบสิ่งที่เป็นประโยชน์ อย่างไรก็ตามปัญหายุติว่า งานวิจัยเหล่านี้ต้องใช้อาสาสมัครจำนวนมากในการทดลอง ซึ่งคนเหล่านี้ก็ถูกนำไปใช้เสมือนกับห้องทดลองธรรมชาติ ทั้งที่ตั้งใจเป็นอาสาสมัคร และไม่ตั้งใจเป็นแต่ถูกชักชวนมา ถูกหลอก หรือบางครั้งถึงกับถูกบังคับในภาวะจำยอมไม่มีทางเลือกก็มี แต่ที่เหมือนกันทุกกรณีก็คือคนเหล่านี้ล้วนต้องเอาสุขภาพหรือแม้กระทั่งชีวิตตนเองเข้ามาเสี่ยงเพื่อเป็นตัวอย่างให้นักวิทยาศาสตร์ได้สามารถศึกษาทดลอง ค้นคว้าวิชาการจนเกิดความรู้และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ขึ้นเพื่อใช้กับคนส่วนใหญ่ ความเสี่ยงจะมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับว่าการทดลองนั้นเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องอะไร อย่างไรก็ดีเราคงปฏิเสธไม่ได้ว่างานวิจัยที่เกี่ยวกับยารักษาโรคต่างๆ ยังมีความจำเป็นต้องทดลองกับผู้ป่วยอาสาสมัครอยู่ ดังนั้นการศึกษาในหมู่อาสาสมัครจึงต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขบางประการ หากมีการกระทำนอกเหนือจากเงื่อนไขที่ยอมรับได้แล้ว ก็คงจะถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดจริยธรรม หรือซ้ำร้ายอาจถูกดำเนินคดีอาญาฐานทำให้ผู้อื่นตกอยู่ในอันตรายถึงกับเสียชีวิตได้

ที่เมือง ทัสคีส รัฐอาลาบามา ประเทศอเมริกาในระหว่างปี พ.ศ. 2475-2515 ชาวบ้านป่วยด้วยโรคซิฟิลิส นักวิทยาศาสตร์อยากทราบว่าคนที่เป็โรคมีการเปลี่ยนแปลงในร่างกายอย่างไรบ้าง จึงวางแผนที่จะติดตามคนไข้ในชุมชนนี้จำนวน 412 คน ร่วมกับคนธรรมดาจำนวน 204 คน เป็นระยะๆ นอกจากจะได้ความรู้ใหม่แล้วยังน่าจะช่วยให้ช่วยเหลือชาวบ้านที่ร่างกายอาจจะทรุดโทรมลงจากความเจ็บป่วยของตนเอง ฟังดูก็น่าดีใจแทนชาวบ้านที่เป็นโรค เพราะอย่างน้อยก็สามารถทำตัวเป็นประโยชน์แก่คนรุ่นหลัง และตัวเองก็จะมีโอกาสที่จะมีหมอมาดูแลบ้าง แต่ปัญหาก็คือ ในเวลาประมาณ 10 ปีหลังจากเริ่มการศึกษาวงการแพทย์พบยาเพนนิซิลินที่สามารถใช้รักษาโรคซิฟิลิสได้ และชาวบ้านหลายแห่งในอเมริกาก็ได้ใช้ยานี้รักษา แต่คณะผู้วิจัยก็ยังคงศึกษาชาวบ้านในชุมชนที่ทัสคีสต่อไปโดยไม่ได้ให้ยารักษา และชาวบ้านก็ไม่รู้ว่าตัวเองกำลังถูกนักวิทยาศาสตร์เอามาศึกษา ทั้งที่มียารักษาให้โรคที่ตัวเองเป็นอยู่นี้ให้หายขาดได้ แม้ว่าถึงที่สุดแล้วชาวบ้านอาจจะไม่มีปัญญาซื้อยานี้มาใช้เอง และคงต้องปล่อยให้โรครุนแรงขึ้นเรื่อยๆ แต่การที่นักวิทยาศาสตร์ไม่บอกชาวบ้านให้หมด แต่กลับขี้กข้อมูลไว้ อาจด้วยเกรงว่าจะไม่มีคนยอมให้ทดลองหรือด้วยเหตุผลใดก็แล้วแต่ ทำให้การศึกษาที่ดูเหมือนว่าจะดี กลายเป็นปัญหาทางจริยธรรมขึ้นมาอย่างชัดเจน ข้อกำหนดพื้นฐานในจริยธรรมของนักวิทยาศาสตร์ชีวภาพประการหนึ่งว่าด้วยการนำผู้ขึ้นมาเสี่ยงด้วยการวิจัยจึงมีหลักการว่า “จะต้องบอกข้อมูลให้หมดเปลือก” กับผู้ที่จะถูกนำมาศึกษาทดลอง

การทดลองยาหรือวัคซีนใหม่ๆ เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่มีข้อกำหนดที่ค่อนข้างชัดเจนว่าควรจะต้องทำอะไรบ้าง เพื่อลดทอนความเสี่ยงของคนที่ถูกนำมาทดลอง นอกเหนือจากความจำเป็นที่จะต้องบอกให้หมดเปลือกอย่างที่เราพูดมาข้างต้น ในกรณีนี้นักวิทยาศาสตร์ (หรือความจริงก็คือบริษัทยาที่เป็นเจ้าของยาดั่วนั้นๆ) จะต้องทำให้มั่นใจก่อนว่ายาที่จะนำมาทดลองกับคนอื่นนั้น มีประโยชน์และปลอดภัยเพียงพอ ซึ่งโดยทั่วไปในปัจจุบัน กว่าที่ยาแต่ละชนิดจะนำมาใช้ได้ ก็ต้องมีการทดสอบความปลอดภัยและผลกระทบข้างเคียงในสัตว์ทดลองนานหลายปี จนแน่ใจจึงนำมาทดสอบในอาสาสมัครจำนวนหนึ่งรวมทั้งเฝ้าติดตามผลอย่างใกล้ชิด ก่อนจะนำไปทดลองกับคนกลุ่มใหญ่ จากนั้น

จึงจะนำมาขึ้นทะเบียนยาให้ขายได้กับคนทั่วไป และในการทดลองกับคนก็ต้องมีการเสนอแผนการดำเนินงานที่ชัดเจนให้คณะกรรมการพิจารณาในเชิงจริยธรรมก่อนจึงจะไปทำการวิจัยได้ ซึ่งข้อบังคับดังกล่าวมีความรัดกุม สามารถสร้างความเชื่อมั่น และป้องกันการ “หลอกใช้” อาสาสมัครได้ในระดับหนึ่ง

จะเห็นได้ว่าความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ชีวภาพที่เกี่ยวข้องกับความเจ็บไข้ได้ป่วยของผู้คนนั้นจะเกิดขึ้นได้ ก็ต้องเอาชีวิตของผู้อื่นมาเป็นเดิมพัน ดังนั้นถ้ากระทำโดยไม่รอบคอบรัดกุมแล้วก็อาจก่อให้เกิดความเสียหายถึงชีวิตได้

ความเหลื่อมล้ำที่เกิดจากระบบการจัดการและกติกาที่ยังขาดประสิทธิภาพ

การพยายามค้นหาคำตอบเพื่อเข้าใจธรรมชาติ จนสามารถนำเอาความรู้ที่ได้ไปสร้างเป็นเทคโนโลยีใหม่มาใช้ประโยชน์ต่างๆ ถือเป็นหน้าที่ของนักวิจัย แต่เมื่อสังคมซับซ้อนมากขึ้น นับถือทุนนิยมมากขึ้น เราก็พบว่าความรู้จำนวนไม่น้อยไม่ได้ถูกนำกลับมาก่อให้เกิดประโยชน์กับคนที่ควรจะได้รับประโยชน์เป็นอันดับแรกๆ ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนความรู้ให้เป็นเทคโนโลยีที่มาใช้ประโยชน์ได้นั้น ต้องมีกระบวนการผลิตหลายขั้นตอนโดยเฉพาะเทคโนโลยีด้านการแพทย์ การผลิตยาส่วนใหญ่อยู่ในมือของบริษัทข้ามชาติขนาดใหญ่ที่มองตลาดทั่วโลกเป็นฐานในการทำธุรกิจ ในขณะที่เดียวกันความรู้ใหม่ๆ ก็ต้องอาศัยเครือข่ายและกลไกทางด้านธุรกิจก่อนที่จะมาใช้ประโยชน์ได้ นอกจากนี้ยังมีประเด็นเรื่องสิทธิบัตรที่มุ่งให้นักวิทยาศาสตร์ได้ผลตอบแทนจากการค้นพบของตนเอง จนกลายเป็นว่าเจ้าของผู้ครอบครองสิทธิบัตรเกิดการผูกขาด ทั้งเรื่องระบบทรัพย์สินทางปัญญาและบทบาทของภาครัฐกิจ ก่อให้เกิดคำถามมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเกิดเป็นปัญหาที่พบบ่อยที่สุดคือปัญหาเรื่องราคาเทคโนโลยี ที่แม้จะมีประโยชน์ แต่ก็มีราคาสูงจนเกินกำลังที่จะทำให้ผู้ที่มีรายได้ต่ำมีโอกาสได้รับประโยชน์ด้วย คำถามสำคัญที่กลับมายังนักวิทยาศาสตร์จึงเกิดขึ้นว่าทำอย่างไรจึงจะให้ความรู้และความก้าวหน้าทางวิทยาการกลายเป็นประโยชน์ของมวลมนุษยชนกับที่คนส่วนใหญ่ขาดสภาพไว้ว่า “ประโยชน์อันสูงสุดของวิทยาศาสตร์ คือการแก้ปัญหาของชาวโลก” ไม่ใช่เครื่องมือในการสร้างชื่อเสียงหรือรายได้แก่

นักวิทยาศาสตร์หรือภาคธุรกิจแต่เพียงอย่างเดียว ปัญหาเรื่องยารักษาโรคเอดส์ที่มีราคาสูงจนประชาชนของประเทศในแอฟริกาไม่มีปัญญาที่จะซื้อ ทั้งที่มีคนป่วยและคนติดเชื้อมากที่สุดในโลกเป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดที่สุดในขณะนี้

ความก้าวหน้าการสร้างทางเลือกอันขัดแย้ง

ความก้าวหน้าสมัยใหม่สร้างทางเลือกที่หลากหลายให้แก่ชีวิต แต่บางครั้งมนุษย์ก็ไม่แน่ใจว่าเป็นการสร้างโอกาสหรือความสับสนกันแน่ โดยเฉพาะเมื่อมองจากมุมของสังคมในสวนรวม ยกตัวอย่างเช่น ถ้ามียารักษาโรคหลายชนิดให้เลือก ก็คงไม่ค่อยมีประเด็นให้ถกเถียงกันว่าดีหรือไม่ดี เพราะยังมียารักษาโรคที่หลากหลายมากขึ้นก็จะช่วยให้เราได้มีโอกาสใช้ยาที่เหมาะสมกับสภาพของโรคที่แต่ละคนเป็นอยู่ได้ดีขึ้น แต่ในอีกกรณีหนึ่ง ถ้าเราสามารถสร้างเด็กเกิดใหม่ขึ้นมาจากกระบวนการที่เรียกว่า “โคลนนิ่ง” สังคมส่วนใหญ่เริ่มที่จะไม่แน่ใจแล้วว่าเป็นทางเลือกที่เพิ่มโอกาสในการมีบุตร หรือว่าเป็นทางเลือกที่ “ผิดธรรมชาติ” ซึ่งไม่น่าจะมีขึ้น ความจริงแค่เทคโนโลยีการผสมเทียมในหลอดแก้ว ก็สร้างคำถามที่ยากแก่การตัดสินใจให้เด็ดขาดว่าดีหรือไม่ ยิ่งเมื่อมีผู้ใช้เทคโนโลยีโคลนนิ่งมนุษย์ เพื่อสร้างเด็กให้เกิดมาในครอบครัวที่ไม่มีพ่อแม่ที่ประกอบไปด้วยชายและหญิงอย่างที่สังคมคุ้นเคยกัน ทำให้เกิดความกังวลไปต่างๆ นานาว่าน่าจะเป็นการใช้เทคโนโลยีในทางที่ผิด ทั้งๆ ที่ก็ยังไม่มีหลักฐานอันใดที่จะบอกว่าการเติบโตขึ้นมาในครอบครัวลักษณะดังกล่าวจะทำให้เด็กเสียเปรียบในการได้รับความรักหรือการดูแล เมื่อเทียบกับครอบครัวพ่อแม่-ลูก แบบที่เราคุ้นเคยกัน ความก้าวหน้าทางด้านพันธุกรรมจำนวนไม่น้อยก่อให้เกิดคำถามขึ้นมากในแง่นี้ เช่นการที่เราสามารถตรวจว่าตัวเองมีความเสี่ยงต่อการเป็นโรคใดได้บ้างในอนาคต อาจทำให้เรา ต้องตั้งคำถามว่าเราอยากจะแต่งงานหรือไม่หรือควรจะแต่งงานกับคนแบบไหน หรืออยากจะมีลูก หรือไม่หรือถึงขั้นต้องตัดสินใจว่าจะเลือกเฉพาะลูกที่ไม่มีโอกาสเป็นโรค หรือว่าจะปล่อยให้เป็นเรื่องของการเกิดตามธรรมชาติ การสามารถรู้และเลือกได้ทำให้เราเริ่มไม่แน่ใจว่าเราควรจะเชื่อในธรรมชาติมากน้อยเพียงไร แต่ที่แยกหน้านั้น คือ แม้จะเลือกได้เราก็ก็นั่นไม่แน่ใจว่าเราควรจะเลือกหรือไม่ เพราะไม่แน่ว่าเราจะได้ทำสิ่งที่ถูกต้องแค่ไหนเพียงไรกับการเลือกว่า ลูกประเภทไหนที่เราต้องการ การ

สร้างความรู้ที่นำไปสู่โอกาสในการเลือกคู่ครอง หรือเลือกลูกที่จะเกิดมาว่าควรมีลักษณะอย่างไร จัดเป็นการสร้างความลำบากใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะเราไม่เคยมีโอกาสที่จะเลือกแบบนี้มาก่อน แต่ก่อนจะเลือกคู่ครองก็อาจจะดูแค่หน้าตาฐานะ หรือนิสัยใจคอ (ซึ่งอาจจะจะเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด) แต่ต่อไปอาจจะต้องดูว่ามียืนก่อโรคอะไรหรือเปล่า ซึ่งคงเป็นเรื่องที่น่ากระอักกระอ่วนใจเป็นอย่างยิ่ง แต่ก็ไม่แน่ว่าในระยะยาวสังคมส่วนใหญ่อาจจะยอมรับ และรู้จักว่าจะใช้ข้อมูลชุดนี้อย่างไรก็เป็นได้ แต่แม้กระนั้น การเลือกลูกที่จะเกิดมาว่าควรมีลักษณะทางพันธุกรรมอย่างไร จะทำได้ก็เมื่อมีการผสมจนเกิดตัวอ่อนขึ้นมาเสียก่อน การเลือกลักษณะที่พึงประสงค์ หมายถึงการปล่อยให้ตัวอ่อนที่ไม่พึงประสงค์หมดโอกาสในการเติบโตเป็นเด็กคนใหม่ ซึ่งหลายวัฒนธรรมมองว่าเป็นการฆ่าชีวิต การสร้างโอกาสในการเลือกลักษณะทางพันธุกรรมของบุตร โดยไม่อาจหลีกเลี่ยงที่จะต้องทำการปฏิสนธิให้เกิดตัวอ่อนก่อน จึงจัดเป็นการสร้างทางเลือกที่แสนลำบากใจเป็นอย่างยิ่ง

ความรู้ที่ไม่รู้

อีกเรื่องหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์โดยเฉพาะด้านพันธุกรรม คือการทำให้เกิดข้อมูลหรือความรู้ที่อาจจะไม่เกิดประโยชน์ แต่มันยังอาจทำให้เกิดโทษได้ถ้าถูกนำไปใช้ผิดๆ ปัญหาในประเด็นนี้จะไม่เกี่ยวข้องกับนักวิทยาศาสตร์สักเท่าไร แต่จะเกี่ยวข้องกับการนำเอาความก้าวหน้าและความรู้ที่ได้จากการศึกษาด้านพันธุกรรมไปใช้ประโยชน์ รูปแบบที่ชัดเจนก็คือการที่ความก้าวหน้าทางพันธุกรรม นำไปสู่ความสามารถในการตรวจหาว่าใครมีโอกาสที่จะเป็นโรคอะไรได้บ้าง เพราะมีพันธุกรรมที่ทำให้เสี่ยงต่อการเป็นโรคนั้นๆ และเมื่อตรวจพบแล้วอาจจะยังไม่สามารถทำอะไรได้เพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้ เป็นโรคนั้นๆ แต่ข้อเท็จจริงที่ว่าคนคนหนึ่งมีพันธุกรรมที่ทำให้เสี่ยงต่อโรค อาจทำให้กลายเป็นที่รังเกียจของสังคมได้ ซึ่งอาจก่อให้เกิดการกีดกันหรือกลั่นแกล้งในลักษณะต่างๆ เช่น ทำให้นายจ้างไม่อยากจ้างงาน เพราะอาจจะป่วยบ่อย หรืออาจจะเป็นการระแวงเรื่องค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพ (โดยเฉพาะในประเทศที่ให้นายจ้างเป็นคนรับผิดชอบเรื่องค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของลูกจ้าง และคนรับประกันสุขภาพอาจคิดเบี้ยประกันตามความเสี่ยงของแต่ละคนไม่เท่ากัน)

หรือถ้าจะประกันชีวิตก็อาจต้องเสียเบี้ยประกันเพิ่มขึ้น หรืออาจจะถูกตั้งข้อรังเกียจในการมีครอบครัว พุดโดยรวมคือการรู้ข้อมูลพันธุกรรมของตนเองทำให้เกิดผลเสียมากกว่าผลดี จัดเป็นความรู้ที่ไม่น่ารู้ เพราะจะถูกคนอื่นเอาเปรียบหรือตั้งข้อกีดกันเอาได้ ซึ่งหากเป็นไปอย่างกว้างขวางก็จะกลายเป็นว่าความก้าวหน้าทางพันธุกรรมทำให้เกิดระบบชนชั้นในสังคมในรูปแบบใหม่ เป็นชนชั้นที่เกิดจากลักษณะทางพันธุกรรมไม่ใช่เกิดจากระดับรายได้หรือการศึกษา และเป็นชนชั้นที่จะติดตัวไปจนตายไม่อาจแก้ไขพัฒนาได้เพราะเป็นปัจจัยทางชีววิทยา ผิดกับเรื่องของรายได้หรือการศึกษาที่ยังอาจมีทางปรับปรุงพัฒนาให้ดีขึ้นได้

นักวิทยาศาสตร์มองความกังวลด้านนี้อย่างไร

มนุษย์ทุกยุคทุกสมัยล้วนมีจินตนาการที่สูงส่ง แต่ความเจริญในยุคต่าง ๆ ล้วนถูกกำหนดโดยความรู้และเทคโนโลยีในยุคนั้นๆ ดังนั้นเมื่อถึงจุดที่ความรู้และเทคโนโลยีสามารถทำให้จินตนาการเป็นจริงขึ้นมาได้ ผลกระทบที่ตามมาย่อมใหญ่หลวงนัก โดยเฉพาะผลกระทบในเชิงสังคมที่นักวิทยาศาสตร์มักจะมองข้ามไป หรือนึกไปไม่ถึงทำให้ผลกระทบที่อาจจะเกิดเป็นสิ่งที่น่ากังวลเป็นอย่างยิ่ง

ในกรณีความสัมพันธ์ของความรู้ด้านพันธุกรรมกับสังคมจากงานวิจัยจีโนมิกส์ นักวิทยาศาสตร์หวังว่าจะทำความเข้าใจเกี่ยวกับการทำงานในร่างกายมนุษย์ รวมทั้งเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางพันธุกรรมกับสิ่งแวดล้อม เพื่อที่จะค้นพบวิธีที่จะช่วยให้มนุษย์มีสุขภาพที่ดีขึ้น หรือถึงกระทั่งค้นพบความลับที่จะทำให้มนุษย์แก่ช้าลงหรือมีอายุยืนยาวขึ้นได้ หากค้นพบว่าพันธุกรรมที่บกพร่องอยู่ ก็จะหาทางเปลี่ยนแปลงให้กลับเป็นปกติโดยไม่ต้องคัดเลือกทิ้งไปเหมือนการคัดเลือกปรับปรุงพันธุ์พืชหรือสัตว์

อย่างไรก็ตามมีนักวิทยาศาสตร์บางคนในอดีตที่มีแนวคิดเกี่ยวกับการคัดเลือกพันธุ์มนุษย์เพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ที่ดีเลิศกว่า เช่น ฟรานซิส กอลตัน (ลูกพี่ลูกน้องของ ชาร์ลส์ ดาร์วิน) เป็นคนเสนอให้ใช้คำว่า ยูจีนิกส์ (Eugenics) เป็นคนแรกในปี 1885 เพื่อเสนอแนวคิดที่มนุษย์ควรจะช่วยกันถ่ายทอดแต่ลักษณะที่ดีๆ ต่อไปยังรุ่นลูก แนวคิดของเขาไม่ได้โดดเดี้ยวหรือถูกต่อต้านจาก

สังคมในยุคนั้นแต่อย่างใด แต่กลับมีแนวร่วมไม่น้อย คนแรกๆ ที่สนับสนุนแนวคิดนี้เป็นนักสถิติที่มีชื่อเสียง คือ คาร์ล เพียร์สัน เขาเสนอว่ารัฐต้องมีนโยบายและมาตรการในการคัดเลือกให้ได้คนที่มีลักษณะดีๆ เพื่อจะสามารถแข่งขันกับประเทศเยอรมันซึ่งเข้มแข็งและมีอิทธิพลอย่างมากในทวีปยุโรปยุคนั้นได้ ในขณะที่เดียวกันนักวิชาการในเยอรมันก็มีการเสนอแนวคิดคล้ายๆ กัน แม้ว่าในทางปฏิบัติจะไม่มีมาตรการบังคับเป็นรูปธรรมก็ตาม จนกระทั่งต่อมาชาร์ลส์ ดาเวนพอร์ท ได้ตั้งสถาบันศึกษาเกี่ยวกับการสร้างเผ่าพันธุ์ที่พึงประสงค์ขึ้นในอเมริกาในปี พ.ศ. 2447 แม้ว่าเขาไม่ได้เรียกร้องให้ชาวอเมริกันช่วยกันถ่ายทอดลักษณะดีๆ ต่อไปในวันลูกหลาน แต่ก็เสนอให้สังคมช่วยกันป้องกันไม่ให้ลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ได้มีโอกาสถ่ายทอดไปในอนาคต แนวคิดดังกล่าวได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นการพยายามที่จะจัดกลุ่มคนที่สติปัญญาไม่ดีไว้ด้วยกัน เพื่อ “กำจัดจุดอ่อน” ให้ออกไปจากสังคมอเมริกัน เขายังได้กล่าวว่าการปล่อยให้มีผู้อพยพเข้ามาในประเทศมากๆ จะเป็นเหตุให้เกิดลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ถูกถ่ายทอดไปในหมู่คนอเมริกันมากขึ้น เชื่อกันว่ากฎหมายควบคุมผู้อพยพที่ออกในปี พ.ศ. 2467 (Immigration Restriction Act) เป็นผลสืบเนื่องจากการรณรงค์เรื่อง ยูจีนิกส์ ในสังคมอเมริกัน แต่อันที่จริงแล้วในปี พ.ศ. 2454 มีรัฐถึง 11 รัฐในประเทศสหรัฐอเมริกาที่ออกกฎหมายบังคับให้คนปัญญาอ่อนทำหมัน และในระหว่างปี 2454-2460 ก็มีอีก 9 รัฐที่มีกฎหมายในลักษณะเดียวกัน มีการเปรียบเทียบว่าหากรัฐมีสิทธิที่จะเอาชีวิตอาชญากร ก็ย่อมมีสิทธิที่จะทำหมัน คนปัญญาอ่อนได้ โดยไม่ถือเป็นการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลแต่อย่างใด เพราะคิดกันว่าคนเหล่านี้ไม่สามารถที่จะตัดสินใจได้ด้วยตนเองได้ ผลก็คือมีคนปัญญาอ่อนกว่า 1 แสนคนในกว่า 30 รัฐถูกบังคับให้ทำหมันในช่วงปี 2454-2478 รัฐเวอร์จิเนียเองมีการดำเนินการตามกฎหมายนี้จนถึงช่วงปี 2513 แต่ที่น่าเศร้าที่สุดก็คือเหตุการณ์เหล่านี้ไม่ได้เกิดเฉพาะในประเทศสหรัฐอเมริกาแต่ยังลุกลามไปหลายประเทศในยุโรปด้วย เช่น ที่ประเทศสวีเดนมีการทำหมันกว่า 6 หมื่นคน ประเทศแคนาดา นอร์เวย์ ฟินแลนด์ และเอสโตเนีย ก็มีการออกกฎหมายบังคับใช้ในลักษณะดังกล่าว ในขณะที่ประเทศอังกฤษเองแม้จะเป็นจุดเริ่มต้นของแนวคิดยูจีนิกส์ กลับไม่เคยออกกฎหมายบังคับใช้ในลักษณะนี้เลย

อย่างไรก็ดีที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนี้ไม่ใช่เพื่อจะบอกວ່ານักวิชาการและนักวิทยาศาสตร์ มีแนวโน้มที่จะใช้ความรู้ทางด้านพันธุกรรมไปอย่างผิดๆ และในความเป็นจริงแล้ว กฎหมายที่มีลักษณะเช่นนี้น่าจะถูกต่อต้านอย่างมากในปัจจุบัน แต่อย่างน้อยตัวอย่างเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นว่าความรู้ทางด้านวิชาการนั้นนำไปสู่ข้อสรุปและข้อเสนอนั้นๆ หรือแม้กระทั่งออกเป็นกฎหมายที่ดูไม่สมเหตุสมผล หรือจะเรียกว่าถึงขั้นผิดศีลธรรมก็ว่าได้ถ้ามองจากมาตรฐานของสังคมในปัจจุบัน แต่ครั้งหนึ่งในอดีต มันกลับเป็นเรื่องที่ยอมรับในสังคม และนักวิชาการที่มีความรู้ความสามารถจำนวนไม่น้อยก็เชื่อในข้อสรุปของตนเองอย่างจริงๆ จังๆ เป็นที่น่าสังเกตວ່านักวิชาการที่เชื่อและสนับสนุนเรื่องยูจีนิกส์นั้นเป็นเจ้าของทฤษฎีทางสถิติอยู่หลายคน ไม่ว่าจะเป็น เพียร์สัน พิชเชอร์ หรือแม้แต่ กอลตันที่ได้ชื่อว่าเป็นบิดาแห่งยูจีนิกส์เอง แนวคิดที่ว่ามนุษย์น่าจะช่วยกันทำให้เผ่าพันธุ์ในอนาคตมีคุณภาพดีกว่าในปัจจุบันคงเป็นแนวคิดที่ไม่มีใครไม่เห็นด้วย แต่ที่เป็นปัญหาคือวิธีการที่จะทำให้มนุษย์ไปถึงเป้าหมายดังกล่าวต่างหากที่อาจจะก่อให้เกิดปัญหาขึ้น และที่สำคัญที่สุดก็คือการหามาตรการและวิธีการที่เป็นที่ยอมรับในสังคม ซึ่งในจุดพื้นฐานที่สุดนักวิทยาศาสตร์ต้องมีความรู้เกี่ยวกับวิธีคิดและมาตรฐานทางจริยธรรมในแต่ละสังคม มิเช่นนั้นก็จะอาจจะเสนอให้เอาความรู้และเทคโนโลยีไปใช้ในทางที่ไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม แต่ที่สำคัญกว่านั้นคือสังคมจะต้องมีความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับข้อค้นพบประโยชน์ รวมทั้งข้อจำกัดและข้อเสียเกี่ยวกับการใช้ความรู้และเทคโนโลยีใหม่ๆ ด้วยจึงจะช่วยให้สังคมได้ประโยชน์อย่างจริงจัง ดังนั้นนักพันธุศาสตร์จึงมีข้อกำหนดร่วมกันอยู่ในระดับหนึ่ง ได้แก่

1. การกำหนดว่าแผนงานวิจัยด้านพันธุกรรมมนุษย์ควรจะต้องมีการวิจัยเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับมุมมองทางด้านจริยธรรม กฎหมายและสังคมที่เกี่ยวข้องด้วย (Ethical, Legal and Social Implication หรือ ELSI) เพื่อให้มั่นใจว่าความรู้ดังกล่าวจะไม่ถูกเข้าใจผิดๆ หรือแม้กระทั่งถูกนำไปบิดเบือนใช้ประโยชน์เพื่อคนบางกลุ่ม รวมทั้งอาจจำเป็นต้องมีการออกเป็นกฎหมาย หรือกฎระเบียบเพื่อป้องกันการเอาเปรียบ หรือการใช้ความรู้อย่างผิดๆ ในทางปฏิบัตินั้นกำหนดให้ผู้ทีสนับสนุนงานวิจัยด้านพันธุกรรมต้องใช้เงินประมาณร้อยละ 5 ของงบวิจัยทั้งหมดเพื่อส่งเสริมการวิจัยและการดำเนินงานด้าน ELSI

2. มีการกำหนดว่านักวิทยาศาสตร์จะไม่ทำการปรับเปลี่ยนยีนในระดับของเซลล์สืบพันธุ์ ไม่ว่าจะเปลี่ยนเซลล์ไข่ หรือเชื้ออสุจิของตัวผู้ แม้ว่าจะสามารถทำได้ ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดพันธุกรรมแบบใหม่ที่เกิดจากการปรับเปลี่ยนโดยเจือมมือมนุษย์ถูกถ่ายทอดไปในลูกหลานรุ่นต่อไป

ความพยายามที่จะให้นักวิทยาศาสตร์ช่วยปกป้องดูแลไม่ให้เกิดการละเมิดสิทธิของประชาชนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัย เป็นเรื่องที่ทำได้ไม่ยากในหลักการ แต่มีปัญหาในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะเมื่อการทำวิจัยต้องทำโดยใช้ข้อมูลและตัวอย่างจากประชาชนจำนวนมาก โดยเฉพาะข้อมูลที่มีการเก็บไว้ล่วงหน้าในฐานะข้อมูล หรือตัวอย่างที่มีการเก็บไว้ก่อนหน้านี้แล้ว ซึ่งโดยปกติ นักวิทยาศาสตร์มักนำไปใช้ทำวิจัยต่อเนื่องโดยไม่ได้ขออนุญาตผู้ป่วยเพราะเห็นว่าไม่น่าจะมีข้อเสียกับผู้ป่วย แต่เมื่อเป็นการวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาทางพันธุกรรม และข้อมูลที่เกิดขึ้น อาจนำไปสู่การกีดกัน หรือเอาเปรียบผู้ถูกวิจัย ความกังวลก็มากขึ้น และเกิดการถกเถียงว่าควรจะต้องขออนุญาตเจ้าของข้อมูลและตัวอย่างเลือดทุกครั้งหรือไม่ เพราะหากต้องขอก็จะต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายมาก และที่สำคัญอาจจะไม่ได้รับอนุญาต ซึ่งก็จะทำให้การวิจัยยากขึ้น มีค่าใช้จ่ายสูงขึ้น และอาจจะพลอยทำให้ต้นทุนของเทคโนโลยีในอนาคตเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว ดังตัวอย่างในประเทศอังกฤษที่กำหนดให้มีการขออนุญาตเจ้าของข้อมูลก่อนทำการทดลอง แล้วปรากฏว่ามีผู้ไม่ตอบสูงถึงกว่าร้อยละ 7

การวางกฎเกณฑ์ไม่ให้ทำการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเซลล์ต้นแบบ (Stem Cell) ก็เช่นเดียวกัน งานวิจัยดังกล่าวได้ก่อให้เกิดข้อวิพากษ์วิจารณ์ถึงจริยธรรม และมนุษยธรรม เพราะงานวิจัยเกี่ยวกับเซลล์ต้นแบบต้องนำมาจากตัวอ่อนที่ผสมแล้ว และมีผลทำให้ตัวอ่อนนั้นต้องตายไปหมดโอกาสที่จะเติบโตต่อไป จึงทำให้เป็นที่ถกเถียงกันมากในหมู่นักวิทยาศาสตร์ว่าสมควรหรือไม่ ฝ่ายสนับสนุนในบางประเทศมีความเห็นว่างานวิจัยด้านนี้จะมีประโยชน์มหาศาลต่อไปในอนาคต โดยให้ข้อคิดเป็นประเด็นสำคัญว่า การที่ตัวอ่อนไม่สามารถพัฒนาต่อไปจนกลายเป็นทารกได้นั้น ถือเป็นเรื่องปกติ ดังนั้นการนำเอาตัวอ่อนมาศึกษาจึงไม่ใช่เรื่องที่ผิดแต่อย่างใด ประเด็นข้อถกเถียงดังกล่าวยังไม่สามารถหาข้อกำหนดที่ชัดเจนได้ เนื่องจากมีทั้งผู้สนับสนุนและคัดค้านอยู่ในสังคมเดียว

กัน ศาสนาเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามมีบางประเทศที่ปัจจุบันประกาศให้ การสนับสนุนงานวิจัยดังกล่าวแล้ว

การใช้ข้อมูลพันธุกรรมมนุษย์แม้จะมีหลักการว่าห้ามใช้ข้อมูลเพื่อ ลดทอนศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ หรือละเมิดสิทธิส่วนบุคคล แต่คงเป็นการ ยากที่จะห้ามไม่ให้เกิดการกีดกันขึ้นในสังคม เมื่อลักษณะทางพันธุกรรมของ บุคคลหนึ่งได้ถูกเปิดเผยออกไป เพื่อสร้างเงื่อนไขเพิ่มขึ้นกว่าคุณธรรมดาใน การรับบริการ การหางานทำ การรับประกันชีวิตและประกันสุขภาพ ในขณะที่ สังคมอาจจะไม่ต้องการเห็นการแบ่งชั้นวรรณะเนื่องจากลักษณะทางพันธุกรรม แต่ธุรกิจประกันชีวิตและสุขภาพซึ่งเป็นธุรกิจที่อยู่บนฐานของการแบกรับความ เสี่ยง ก็มีเหตุผลอย่างเต็มที่ที่จะขอทราบสถานะทางพันธุกรรมของแต่ละคน หรืออาจจะถึงขั้นบังคับให้ผู้ประสงค์จะทำประกันต้องตรวจหาลักษณะทาง พันธุกรรม เพื่อทางบริษัทจะได้ประเมินความเสี่ยง และกำหนดเบี้ยประกันที่ เหมาะสมได้

อีกเรื่องที่ยากเป็นอย่างยิ่งในการหาข้อสรุปคือความพยายามในการ กำหนดกติกาสากลเพื่อให้ให้นักวิทยาศาสตร์และระบบธุรกิจ ช่วยกันทำให้ เทคโนโลยีที่จะเกิดขึ้นจากความก้าวหน้าทางพันธุกรรมเป็นประโยชน์กับ ประชาชนอย่างกว้างขวาง มากกว่าจะเป็นประโยชน์เฉพาะในหมู่ประเทศ หรือ กลุ่มประชากรที่มีอำนาจในการซื้อเท่านั้น ประเด็นนี้คงไม่ใช่ประเด็นที่เกี่ยวข้อง กับเรื่องพันธุกรรมเท่านั้น แต่เนื่องจากความก้าวหน้าทางด้านพันธุกรรมทำให้นักวิทยาศาสตร์ มีโอกาสในการจดสิทธิบัตรเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย ในขณะที่ เดียวกันก็มีแนวโน้มว่าจะมีผลทำให้การพัฒนาเทคโนโลยีในขั้นตอนต่อไป มี ค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นกว่าที่ควรจะเป็น นอกจากนี้ยังมีปัญหว่านักวิทยาศาสตร์ และบริษัทที่เกี่ยวข้องที่ใช้ข้อมูลจากอาสาสมัคร กลับนำความรู้ที่ได้ไปทำให้เกิด ผลประโยชน์ในเชิงธุรกิจ และที่ถูกต้องนักวิทยาศาสตร์สมควรที่จะนำผล ประโยชน์เหล่านั้นมาแบ่งปันกับประชาชนที่เป็นอาสาสมัครในโครงการวิจัยหรือ ไม่อย่างไร ซึ่งประเด็นเหล่านี้แม้จะพยายามหาข้อสรุป ก็ยังยากที่จะได้ข้อสรุป ในเวลาอันสั้น

แม้จะมีความเห็นตรงกันว่าความก้าวหน้าทางพันธุกรรมน่าจะมี ประโยชน์อย่างมากมาย แต่ถ้าไม่ระวังให้ดีก็อาจนำไปสู่ความขัดแย้ง หรือมีการ

ใช้ไปในทางลบต่อสังคม แต่ความพยายามที่จะสร้างกติกาเพื่อลดผลกระทบในทางลบก็ไม่ใช่ว่าเรื่องง่าย ด้วยเหตุที่ประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องล้วนผูกพันกับค่านิยม และพื้นฐานของแต่ละกลุ่มที่เข้ามาเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในสังคมที่นับวันก็จะสลับซับซ้อนขึ้นเรื่อยๆ

สถานการณ์จริงเป็นอย่างไร (กรณีศึกษา)

การทำวิจัยที่เกี่ยวกับจีโนมิกส์

มีกรณีตัวอย่างมากมายทั้งในประเทศไทยและในต่างประเทศเกี่ยวกับความพยายามของนักวิทยาศาสตร์ที่กำลังทำวิจัยด้านจีโนมิกส์ ที่ก่อให้เกิดคำถามขึ้นมากมายว่ามีความเหมาะสมมากน้อยเพียงไร ทั้งในแง่ที่ว่ากระบวนการดังกล่าวเป็นการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลหรือไม่ หรือเป็นการเอาเปรียบประชาชนที่เข้ามาร่วมการวิจัยหรือไม่ เช่นที่ประเทศไอร์แลนด์ รัฐบาลได้ทำสัญญากับบริษัทวิจัยเอกชน อนุญาตให้ใช้ฐานข้อมูลผู้ป่วยของชาวไอร์แลนด์ ซึ่งรัฐบาลได้จัดทำขึ้นมานานหลายสิบปี เพื่อให้บริการรักษาพยาบาลฟรีแก่ประชาชนตามระบบประกันสุขภาพ พร้อมกันนั้นก็ประกาศให้ประชาชนมาเจาะเลือดเพื่อประกอบการทำวิจัย โดยมีข้อตกลงว่าประเทศไอร์แลนด์จะได้สิทธิพิเศษหากการวิจัยสามารถค้นพบวิธีการวินิจฉัย หรือรักษาโรคที่เป็นปัญหาของชาวไอร์แลนด์ ทั้งนี้รัฐบาลไม่ได้ถามความสมัครใจประชาชนแต่ละคน แต่ออกกฎหมายอนุญาตให้บริษัทใช้ข้อมูลและทำวิจัย โดยให้สิทธิประชาชนขอถอนตัวได้ หากไม่ประสงค์จะเข้าร่วม ซึ่งก็ปรากฏว่ามีประชาชนไม่ถึงร้อยละ 10 ที่แสดงความประสงค์ไม่เข้าร่วม และไม่ให้ใช้ข้อมูลของตนเพื่อการวิจัย เกิดคำถามมากมายว่ารัฐบาลมีสิทธิใช้ข้อมูลนั้นเพียงไร และที่รัฐบาลใช้วิธีเหมารวมว่าประชาชนเห็นชอบด้วยหากไม่มาขอยกเลิก (presumed consent) เป็นวิธีการที่ถูกต้องหรือไม่ ที่ประเทศจีนในมณฑลอันฮุย มีนักวิทยาศาสตร์จากอเมริกาเข้ามาเจาะเลือดประชาชนเพื่อนำไปใช้ศึกษาด้านจีโนมิกส์ โดยประชาชนไม่เข้าใจแต่ทราบเพียงว่าเป็นการมาให้บริการด้านการแพทย์ ซึ่งประชาชนต่างก็พอใจเพราะโดยปกติจะไม่ค่อยมีโอกาสรับบริการทางการแพทย์สมัยใหม่ แต่กลุ่มนักวิทยาศาสตร์ชาวจีนบางกลุ่ม กล่าวหาว่าชาวอเมริกันไม่ได้รับอนุญาตให้นำตัวอย่างเลือดออกนอกประเทศจีน ในขณะที่ทางนักวิทยาศาสตร์อเมริกาอ้างว่า

หากจะทำวิจัยได้ก็ต้องส่งตัวอย่างไปตรวจที่อเมริกา และได้รับอนุญาตจากรัฐบาลจีนแล้ว กรณีนี้เป็นข่าวในหนังสือพิมพ์อเมริกาและมีการสอบสวนจนในที่สุดมีข้อสรุปว่านักวิทยาศาสตร์อเมริกันทำถูกต้องตามขั้นตอนและมาตรฐานทางจริยธรรม แต่อาจเกิดปัญหาขึ้นเมื่อไปทำจริงในพื้นที่เหมือนไปหลอกคนไข้มารวบรวมร่างกาย แล้วแอบเจาะเลือดเพื่อส่งออกไปต่างประเทศ

ยังมีอีกหลายกรณีที่บริษัทเอกชนเข้าไปติดต่อและจัดทำฐานข้อมูลประชากรตลอดจนสร้างคลังเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมของประชาชนเพื่อทำการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยด้านพันธุกรรมกับการเกิดโรคต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นที่ประเทศสวีเดน ประเทศเอสโตเนียหรือหมู่เกาะฟีจีในมหาสมุทรแปซิฟิก ในขณะที่ประเทศไทยเองก็เคยมีข่าวว่าอาจจะมีชาวต่างประเทศเข้ามาทำวิจัยโดยเจาะเลือดจากกลุ่มเด็กที่เป็นโรคบางกลุ่ม โดยที่ข่าวไม่มีรายละเอียดว่าเป็นการทำวิจัยแบบไหน นักวิจัยปฏิบัติถูกต้องตามหลักจริยธรรมที่ควรเป็นหรือไม่ แต่ไม่ว่าจะปฏิบัติตามหลักการอย่างไร กรณีเหล่านี้ก็คงก่อให้เกิดคำถามพื้นฐานในหมู่ประชาชนทั่วไปในทำนองว่า นักวิทยาศาสตร์ใช้ประชาชนที่ไม่รู้เท่าทันเป็น “หนูตะเภา” ซึ่งการสรุปเช่นนั้นย่อมมีผลทำให้นักวิทยาศาสตร์หรือนักวิจัยที่ทำงานด้านนี้แทบจะไม่กล้าทำวิจัยด้านพันธุกรรมที่ต้องเกี่ยวข้องกับเก็บตัวอย่างจากประชาชนโดยตรง ซึ่งหากเกิดความกังวลมากเกินไปก็จะเป็นที่น่าเสียดายที่จะขาดโอกาสตรวจสอบความสำคัญของปัจจัยด้านพันธุกรรมที่มีผลต่อสุขภาพของคนได้โดยตรง แม้การศึกษานั้นจะไม่ได้ทำอันตรายแก่ผู้ที่ถูกเจาะเลือด และมีความเสี่ยงน้อยกว่ากลุ่มอาสาสมัครที่ยอมเข้าร่วมการทดลองยาใหม่อย่างเทียบกันไม่ได้ ทั้งนี้เพราะเกรงว่าจะถูกละเมิดสิทธิความเป็นส่วนตัว

ธุรกิจประกันสุขภาพและประกันชีวิตกับข้อมูลด้าน จีโนมิกส์

ความกังวลเกี่ยวกับการใช้ข้อมูลพันธุกรรมโดยบริษัทประกันภัยประเภทต่างๆ เพื่อเพิ่มภาระการทำประกันชีวิตแก่ผู้มีความเสี่ยงทางพันธุกรรม เริ่มขึ้นในประเทศอังกฤษ ในปี 2544 เมื่อศาลอนุญาตให้บริษัทประกันชีวิตกำหนดให้ผู้ที่จะทำประกันชีวิตต้องตรวจหาว่ามียีนที่ทำให้เป็นโรค cystic fibrosis หรือไม่ โดยให้เหตุผลว่าคนที่ตรวจแล้วไม่พบยีนนี้ก็อาจจะได้รับการลดหย่อนเบี้ยประกัน แต่ผู้ที่มียีนดังกล่าวก็ต้องเสียเบี้ยประกันเพิ่มขึ้น และเมื่อเดือนมิถุนายน 2545

บริษัทประกันอีกแห่งหนึ่งที่มีธุรกิจทั่วโลกก็ประกาศว่าจะยอมจ่ายค่าตรวจหาความเสี่ยงทางพันธุกรรมให้กับผู้ที่ประกันชีวิตหรือประกันสุขภาพกับบริษัทตน โดยจะไม่นำผลการตรวจไปปรับเปลี่ยนเบี้ยประกันแต่ประการใด แต่ประชาชนก็ยังไม่มั่นใจว่าการเปิดโอกาสแบบนี้จะมีประโยชน์หรือมีโทษมากกว่ากัน เพราะถ้าเกิดต้องไปประกันกับบริษัทอื่นก็อาจถูกปรับเปลี่ยนเบี้ยประกันได้ และในบางประเทศ ประชาชนก็มีโอกาสที่จะต้องเปลี่ยนบริษัทที่รับประกันสุขภาพของตนเมื่อเปลี่ยนที่ทำงาน เพราะการประกันสุขภาพขึ้นกับนายจ้าง นอกจากนี้หากต้องเปลี่ยนที่ทำงานก็อาจจะไม่มีใครกล้าจ้าง หากมียื่นที่ทำให้เสี่ยงต่อการเป็นโรคตามผลการตรวจที่ทำไปแล้ว

ในกรณีดังกล่าวมีข้อสรุปเบื้องต้นจากประเทศซึ่งรัฐบาลมีระบบประกันสุขภาพให้กับประชาชนทุกคน (โดยไม่คำนึงถึงความเสี่ยงที่แตกต่างกัน ดังนั้นแม้จะมีการตรวจและทราบผลความเสี่ยงทางพันธุกรรมก็จะไม่กระทบต่อการจ่ายเบี้ยประกันของประชาชน) แต่ถึงกระนั้นประชาชนส่วนใหญ่ก็ยังไม่เห็นพ้องกับการบังคับตรวจหาโรคทางพันธุกรรม เพราะยังอาจถูกนายจ้าง (หรือบุคคลอื่น) แอบอ้างนำข้อมูลนี้ไปใช้ แล้วหาเหตุเลิกจ้างเพราะพบว่ามีความเสี่ยงต่อการเป็นโรคในภายหลังได้ จากกรณีดังกล่าวจึงแสดงให้เห็นว่า ความรู้เกี่ยวกับความเสี่ยงทางพันธุกรรม อาจเป็นความรู้ที่คนส่วนใหญ่ไม่ค่อยอยากรู้ก็เป็นได้

ที่ประเทศเนเธอร์แลนด์ มีการวิจัยเกี่ยวกับยีนมะเร็งเต้านม BRCA ในผู้หญิงซึ่งสามารถทำนายได้ว่า บุคคลนั้นจะมีความเสี่ยงต่อการเป็นโรคมะเร็งเต้านมเพียงไร โดยเฉพาะคนที่มีญาติเคยเป็นมะเร็งเต้านม หากมียืนนี้อยู่จะมีโอกาสเป็นมะเร็งเต้านมสูงขึ้นมากกว่าคนที่ไม่มียืนนี้ ปรากฏว่ามีผู้หญิงเกือบร้อยละ 50 ที่ไปตรวจหาว่าตัวเองมียืนนี้อยู่หรือไม่ แม้จะรู้ว่าเมื่อตรวจพบว่ามียืนนี้แล้วหมอก็ไม่รู้จะทำอะไรให้นอกจากจะตัดเต้านมออก (โดยที่ยังไม่ได้เป็นมะเร็ง) ซึ่งคนที่ไปตรวจเหล่านี้ก็ยังไม่ยอมตัดเต้านมทั้งที่ยังไม่ได้เป็นโรค แต่ก็อยากรู้ว่าตัวเองมียืนนี้หรือไม่ อย่างน้อยก็จะได้เตรียมตัวถูกกว่าจะวางอนาคตตัวเองยังงั้น ดังนั้นจึงไม่แน่เสมอไปว่าหากสามารถตรวจหาความเสี่ยงทางพันธุกรรมของโรคต่างๆ ได้แล้ว จะไม่มีใครอยากตรวจเพราะถือว่ารู้ไปก็เป็นอันตรายมากกว่าเป็นประโยชน์กับตัวเอง หากทว่ายังมีคนอีกกลุ่มหนึ่งที่คิดว่าน่าจะตรวจให้

ทราบผล “แบบรู้แล้วรู้รอดกันไปเลย” ดึกว่าจะมานั่งเป็นกังวลว่า เราอยู่ในกลุ่มเสี่ยงหรือไม่เสี่ยงกันแน่.... คงบอกไม่ได้ว่าใครเป็นฝ่ายถูก เพราะหากไม่มีการเอาข้อมูลไปเอาเปรียบเทียบหรือกีดกันมากอย่างเป็นห่วงกัน และคนที่รู้ว่าตัวเองมียืนที่เสี่ยงต่อโรคบางอย่าง อาจมีทางเลือกโอกาสที่จะเป็นโรคนั้นหากปรับพฤติกรรมบางด้าน ถึงเวลานั้นคงมีคนอยากตรวจหาความเสี่ยงทางพันธุกรรมมากขึ้นอย่างไม่ต้องสงสัย พุดง่าย ๆ คือ ถ้าสังคมไม่ค่อยเอาเปรียบหรือคิดแต่จะกำจัดคนที่มีจุดอ่อน แต่เจ้าตัวกลับมีโอกาสนี้จะลดความเสี่ยงหากรู้จักจุดอ่อนล่วงหน้า ก็คงไม่มีใครไม่อยากรู้จักจุดอ่อนตัวเอง หรือต้องมากลัวคนอื่นจะรู้จักจุดอ่อนตัวเอง ก็คงขึ้นกับว่าธุรกิจการทำประกันชีวิต และทำประกันสุขภาพ ซึ่งเป็นธุรกิจที่จะต้องพยายามแบ่งกลุ่มลูกค้าตามความเสี่ยง (ต่อการเสียชีวิต หรือการป่วย) จะปรับตัวอย่างไรเกี่ยวกับข้อมูลความเสี่ยงทางพันธุกรรม มีผู้ประกอบการธุรกิจประกันสุขภาพในไทยเคยกล่าวไว้ว่าปกติบริษัทประกันมักไม่ได้ปรับเปลี่ยนประกันกับลูกค้าที่มีความเสี่ยงต่อการเป็นโรคต่างๆ นอกจากว่าลูกค้าจะมีการประกันที่มีวงเงินประกันสูงมาก หรือสรุปง่าย ๆ คือ ธุรกิจประกันไม่เคยคิดจะใช้ข้อมูลว่าด้วยความเสี่ยงต่อโรคมาใช้ในการสร้างภาระแก่ลูกค้าอยู่แล้ว ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นจริงก็คงลดปัญหาไปได้เปลาะหนึ่ง แต่ก็คงไม่ได้หมายความว่านายจ้างตามบริษัทต่างๆ จะเห็นด้วยว่าข้อมูลนี้ไม่สำคัญต่อการตัดสินใจรับเข้าทำงาน

การตรวจทางพันธุกรรม เพื่อคัดเลือกลูกที่ต้องการ

หลังจากข่าวการถอดรหัสมนุษย์ได้แพร่ออกไป ก็มีข่าวมากมายในต่างประเทศเกี่ยวกับการที่แพทย์ช่วยคู่สามีภรรยาตรวจหาและคัดเลือกให้ได้ลูกที่ไม่มียืนที่จะทำให้เป็นโรคบางประเภท (ทั้งที่การตรวจหาเหล่านั้นอาจจะไม่ได้เป็นผลมาจากความสำเร็จของการถอดรหัสพันธุกรรมมนุษย์) แต่ทว่าจากรายงานกล่าวก็แสดงให้เห็นว่า จากนั้นเป็นต้นไปจะมีการพัฒนาวิธีการตรวจหาความเสี่ยงทางพันธุกรรมมากขึ้นเรื่อยๆ พ่อแม่ที่พบว่าตัวเองมีโรคหรือความเสี่ยงต่อโรคบางอย่างก็จะมีจำนวนมากขึ้นตามไปด้วย

ตัวอย่างที่เป็นข่าวค่อนข้างมากคือนักพันธุศาสตร์หญิงคนหนึ่งต้องการคัดเลือกเพื่อให้ได้ลูกที่ปลอดจากการเป็นโรคอัลไซเมอร์ เพราะตนเองอยู่ในครอบครัวที่มียืนที่ทำให้เสี่ยงต่อการเป็นโรคนี้ วิธีการตรวจหาเพื่อคัดเลือกให้ได้

ลูกที่ต้องการนั้นสามารถตรวจจากไข่ของหญิงคนนั้นได้เลยโดยไม่ต้องมีการผสมไข่กับอสุจีก่อน ทำให้หลีกเลี่ยงข้อโต้แย้งว่าการที่พ่อแม่อยากได้ลูกที่ไม่มีโรคบางอย่างนั้นจะทำได้ก็ด้วยการคัดเลือกตัวอ่อนที่ผสมแล้ว ซึ่งถือว่าเป็นการทำลายชีวิตหลายชีวิต เพียงเพื่อจะเลือกให้ชีวิตหนึ่งได้เกิดขึ้นมาโดยปราศจากโรค แต่หากสามารถเลือกเอาเฉพาะไข่ที่ไม่เป็นโรคมารวมกันก็จะไม่ต้องเลือกตัวอ่อนที่ผสมแล้วทิ้งไปโดยเปล่าประโยชน์ ก็เลยเกิดคำถามว่าถ้าเราสามารถเลือกลูกอย่างที่ต้องการได้โดยไม่ต้องมีการทำลายชีวิตของตัวอ่อนที่ผสมแล้ว จะถือว่าเป็นเรื่องที่ไม่ผิดจริยธรรมหรือไม่ ถ้าเป็นเช่นนั้นเราก็อาจจะไม่มีความอดทนหรือเห็นใจต่อคนที่เกิดมาโดยไม่มีโอกาสถูกคัดเลือก หรือที่พ่อแม่เขาไม่คิดที่จะคัดเลือก ทำให้ต้องย้อนกลับมาถามตัวเองว่ามนุษย์เราควรพยายามคัดเลือกเพื่อให้ได้ลูกอย่างที่ต้องการหรือไม่ คำตอบอาจเป็นว่าเราน่าจะคัดเลือกเพื่อไม่ให้ได้ลูกที่จะเกิดมาแล้วต้องเป็นโรคนั้นแน่ๆ 100 เปอร์เซ็นต์ แต่ถ้าเป็นแค่ความเสี่ยงก็ไม่น่าสมควรคัดเลือกโดยเฉพาะถ้าเป็นการคัดเลือกลักษณะทั่วไป เช่น สีผม ความสูง ความสวย ก็ยังไม่สมควรคัดเลือก ถ้าคำตอบเป็นเช่นนี้ก็อาจจะมีความถามต่อไปอีกว่า เราควรจะใช้มาตรฐานใดเป็นตัวกำหนดความรุนแรงของโรค เพราะเด็กบางคนแม้เกิดมามีความผิดปกติแต่ก็สามารถมีพัฒนาการ และสามารถเติบโตเป็นกำลังของสังคมได้ และถ้ากำหนดความเสี่ยงของการเป็นโรค เราควรกำหนดเปอร์เซ็นต์ความเสี่ยงเท่าไร 50 เปอร์เซ็นต์ 60 เปอร์เซ็นต์ 70 เปอร์เซ็นต์ หรือ 80 เปอร์เซ็นต์ เป็นต้น สังคมจะยอมรับเรื่องนี้แค่ไหนเพียงไร ก็คงหาคำตอบไม่ได้ ณ เวลານี้ และเป็นไปได้ว่าค่านิยม หรือการยอมรับในการคัดเลือกพันธุกรรมอาจเปลี่ยนไป เมื่อมนุษย์มีความรู้มากขึ้น และมีเทคโนโลยีมากพอที่จะตรวจหาความเสี่ยงทางพันธุกรรมต่อการเป็นโรคต่างๆ ในอนาคต

การปรับเปลี่ยนในระดับจีโนม จนได้ลักษณะที่พึงประสงค์

เรื่องนี้มีการพูดถึงกันมาก และมีความกังวลว่าจะนำไปสู่การสร้างมนุษย์พันธุ์ใหม่ที่อาจจะมีลักษณะพิเศษ และผู้ที่มีเทคโนโลยีในมือก็จะได้เปรียบผู้ที่ไม่มีความรู้ในด้านนี้ ทำให้เกิดการเอาเปรียบในระดับโลกอย่างชัดเจน แต่ความจริงก็คือ ณ เวลานั้นนักวิทยาศาสตร์ยังไม่สามารถทำการตัดต่อยีนในมนุษย์ได้ นี่ไม่นับข้อเท็จจริงที่ว่าขณะนี้ก็ยังมีค่าน้อยกว่ายีนที่ควบคุมลักษณะต่างๆ มีอะไรบ้าง เช่น ถ้าคิดว่าอยากได้คนที่รบเก่ง อดทนกับสภาพสิ่งแวดล้อม

ที่เลวร้ายเพื่อจะได้สร้างทหารที่ไม่มีใครสู้ได้ (เหมือนที่มักจะมีการพูดถึงในนิยายวิทยาศาสตร์) ก็คงยังทำไม่ได้ตอนนี้ แต่ด้วยพัฒนาการของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยเฉพาะการพัฒนาการที่เรียกว่า “นาโนเทคโนโลยี” ที่กำลังก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ในสาขานาโนวัสดุ (nanomaterials) นาโนอิเล็กทรอนิกส์ (nanoelectronics) และนาโนชีวภาพ (nanobiotechnology) นิยายวิทยาศาสตร์ที่ว่าคงเป็นจริงในไม่ช้า

สำหรับในเรื่องการปรับแต่งพันธุกรรมมนุษย์เพื่อให้ได้ลักษณะที่พึงประสงค์ หรือเพื่อการรักษาโรคนั้น ปัจจุบันยังไม่ประสบความสำเร็จ และยังคงมีเรื่องน่าเศร้าเมื่อมีการทดลองโดยใช้เชื้อไวรัสเป็นตัวนำชิ้นส่วนดีเอ็นเอใหม่เข้าไปในคนไข้ที่มีหน่วยพันธุกรรมผิดปกติ โดยหวังว่าจะช่วยปรับให้ยีนที่ผิดปกติกลับมาเหมือนเดิม แต่ปรากฏว่าคนไข้ที่ยอมให้ทดลองวิธีการรักษานี้กลับต้องเสียชีวิต โดยเชื่อว่าเป็นผลจากไวรัสที่เป็นตัวนำท่อนดีเอ็นเอ เข้าไปเปลี่ยนให้ยีนกลับมาเหมือนเดิม เกิด “ยังไม่เชื่อ” จึงทำให้คนไข้เกิดการติดเชื้อไวรัสแทน ความพยายามที่จะปรับแต่งยีนเพื่อการบำบัดโรคโดยตรงจึงต้องหยุดชะงักไปจนกว่าจะแน่ใจกว่านี้ว่าจะมีวิธีนำเอาดีเอ็นเอใหม่เข้าไปในร่างกายให้ปลอดภัยได้อย่างไร แต่ถึงกระนั้นนักวิทยาศาสตร์ก็ยังมีข้อตกลงกันว่า ห้ามนักวิทยาศาสตร์ใช้วิธีการปรับแต่งยีนในเซลล์สืบพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นไข่ของผู้หญิงหรือเชื้อสเปิร์มของผู้ชาย เนื่องจากเป็นการควบคุมมิให้ยีนที่ปรับแต่งโดยฝีมือมนุษย์ถูกถ่ายทอดต่อไปยังรุ่นลูก รุ่นหลานต่อไป เพราะยีนในไข่หรือในสเปิร์มเป็นพื้นฐานของเซลล์ทุกเซลล์เมื่อเกิดไปผสมเป็นตัวอ่อนแล้วเติบโตเป็นมนุษย์คนใหม่ ซึ่งแปลว่าในเชื้อสืบพันธุ์ของมนุษย์คนใหม่นั้น ก็จะมียีนที่ปรับแต่งและพร้อมที่จะถูกถ่ายทอดต่อไปด้วย แต่ถ้าเปลี่ยนยีนในคนที่เติบโตแล้ว ก็จะไม่ส่งผลต่อยีนในเซลล์สืบพันธุ์ของคนคนนั้น ลูกหลานของคนที่ถูกปรับแต่งยีนตอนโต ก็จะมียีนที่ไม่ได้ปรับแต่ง ดังนั้นถ้าเกิดเป็นโรคหรืออยากปรับแต่งไม่ให้เป็นโรค ก็ยังต้องไปทำการรักษาเหมือนคนไข้ปกติทั่วไป และเมื่อคนนั้นตายไปยีนที่ปรับแต่งใหม่ก็สลายไปด้วยจึงไม่มีโอกาสที่ยีนแปลกปลอมจะถูกถ่ายทอดต่อไปได้

การจัดทำฐานข้อมูลด้านจีโนม รายบุคคล

นอกเหนือจากการทำฐานข้อมูลจีโนมของประชากรกลุ่มต่างๆ เพื่อการ
ทำวิจัยอย่างที่ได้อธิบายมาแล้วในตอนต้น สิ่งที่มีแนวโน้มจะเป็นห่วง คือ การจัดทำฐาน
ข้อมูลจีโนมของคนทั่วไป เพื่อให้ประโยชน์ในด้านต่างๆ เช่น ใช้ในการเฝ้าระวัง
พิศุจน์ชิ้นส่วนจากร่างกายว่าเป็นของใคร หากมีการเก็บข้อมูลจีโนม ของคนทุก
คนไว้ตั้งแต่เกิดก็จะทำให้การพิศุจน์เพื่อหาตัวบุคคลง่ายขึ้น เพราะข้อมูลจีโนม
ของแต่ละคนนั้นไม่มีวันที่จะซ้ำกัน เหมือนลายนิ้วมือและรูปร่างฟันของแต่ละ
คนที่จะไม่มีวันเหมือนกันเลย แต่ที่ได้เปรียบอย่างอื่นก็เพราะการตรวจหาจีโนม
นั้น สามารถทำกับชิ้นส่วนใดก็ได้และต้องการตัวอย่างเพียงเล็กน้อยเท่านั้นใน
การตรวจสอบ ในขณะที่ลายนิ้วมือต้องหาจากนิ้วมือ หรือรูปร่างฟันก็ต้องมีฟัน
มาประกอบ อย่างไรก็ตามยังไม่มีรัฐบาลประเทศใดประกาศลงทุนหรือกล้าทำ
ฐานข้อมูลในลักษณะดังกล่าว ด้านหนึ่งก็เพราะค่าใช้จ่ายยังสูงมาก อาจจะไม่
คุ้มเมื่อเทียบกับโอกาสที่จะได้ใช้ประโยชน์ แต่ที่อาจจะสำคัญกว่าก็คือความ
กังวลว่าจะเป็นการละเมิดสิทธิส่วนบุคคล ที่ประเทศอังกฤษมีการจัดเก็บข้อมูล
ลายพิมพ์ดีเอ็นเอ (ซึ่งเป็นคนละอย่างกับข้อมูลจีโนม) โดยเก็บเฉพาะลายพิมพ์ดี
เอ็นเอ ของคนร้ายที่มีประวัติอาชญากรรม รวมทั้งผู้ต้องสงสัยที่ถูกนำมาตรวจ
ลายพิมพ์ดีเอ็นเอด้วย ปรากฏว่าก่อให้เกิดความไม่พอใจแก่ประชาชนทั่วไปเป็น
อย่างมาก เพราะในหลักการแล้วไม่ควรเก็บข้อมูลของผู้ต้องสงสัย ที่เพียงแต่ถูก
นำตัวมาสอบสวนซึ่งผู้ต้องสงสัยนั้นอาจเป็นผู้บริสุทธิ์ก็ได้ แต่ที่น่าสนใจกว่านั้น
คือทางกรมตำรวจ ขอเก็บข้อมูลลายพิมพ์ดีเอ็นเอของตำรวจทุกคนเข้าไปใน
ฐานข้อมูลด้วย โดยให้เหตุผลว่า เพื่อจะได้แยกแยะได้ถูกต้องหากเกิดว่าชิ้นส่วน
จากร่างกายตำรวจที่ปฏิบัติหน้าที่เก็บตัวอย่างเกิดไปปนเปื้อนกับตัวอย่างที่
เก็บได้จากที่เกิดเหตุ ซึ่งการขอเก็บข้อมูลลายพิมพ์ดีเอ็นเอตำรวจ ทำให้บรรดา
ตำรวจอังกฤษเกิดความไม่พอใจเป็นอย่างยิ่ง และไม่ยอมให้เก็บข้อมูลดังกล่าว
เข้าไปในฐานข้อมูล แม้ว่าจะเกิดจากความหวังดีของผู้เป็นต้นคิดเรื่องนี้ก็ตาม
จะเห็นได้ว่าเรื่องข้อมูลเกี่ยวกับยีน และดีเอ็นเอ ของแต่ละคนนี้เป็นเรื่องที่
ละเอียดอ่อน และเป็นสิทธิส่วนบุคคลอย่างแท้จริง

การป้องกันผลกระทบในทางลบ จากองค์กรสากลและองค์กรในประเทศไทย

เป็นความจริงที่ว่า “สิ่งที่เป็นคุณอนันต์ย่อมมีโทษมหันต์” อยู่ในตัวเองหากใช้ไม่ถูกวิธี การวิจัยและพัฒนาทางเทคโนโลยีชีวภาพก็เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความก้าวหน้าทางด้านจีโนมิกส์ ในปัจจุบันในหลายประเทศมีการจัดตั้งคณะกรรมการชีวจริยธรรม (Bioethics Committee) เพื่อพิจารณาอนุมัติโครงการวิจัยที่เกี่ยวกับพันธุกรรมมนุษย์ ซึ่งครอบคลุมถึงการวิจัยด้านจีโนมิกส์ในมนุษย์ด้วย หากนักวิจัยหรือนักวิทยาศาสตร์คนใดทำวิจัยด้านพันธุกรรมโดยไม่ผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการชีวจริยธรรม ผลงานวิจัยนั้นจะไม่ได้รับการยอมรับจากกองบรรณาธิการให้ลงตีพิมพ์ผลงานในวารสารวิชาการ ซึ่งจะทำให้นักวิจัยคนนั้นไม่ได้รับความก้าวหน้าในทางวิชาชีพ นี่เป็นความพยายามในการสร้างแนวร่วมของสังคมนักวิทยาศาสตร์ที่พยายามป้องกันผลกระทบในทางลบที่อาจจะเกิดขึ้นจากนักวิทยาศาสตร์ที่อยากจะทดลองเรื่องที่ขัดต่อหลักจริยธรรม แต่ในความเป็นจริงแล้ว หากนักวิทยาศาสตร์นั้นเป็นผู้มีเงินลงทุนเพียงพอต่อการทำวิจัย และไม่ได้ต้องการความก้าวหน้าในทางวิชาชีพ แต่อยากทดลองทำอะไรบางอย่างที่เชื่อมั่นว่าจะเกิดผลที่น่าพอใจ ไปสร้างห้องทดลองเอง แล้วทำงานโดยไม่ผ่านการเห็นชอบจากคณะกรรมการชีวจริยธรรม นี่ก็คงเป็นเรื่องที่คณะกรรมการชีวจริยธรรมครอบคลุมไปไม่ถึงอย่างในกรณีของ พานอส ซาวอส (Panos Zavos) นักวิทยาศาสตร์ชาวอเมริกัน ผู้เชี่ยวชาญด้านการสืบพันธุ์มนุษย์ และนายเซเวรีโน แอนตินอรี (Severino Antinori) แพทย์ผู้ร่วมงานชาวอิตาลีได้ทดลองทำโคลนนิ่งมนุษย์ทั้งๆ ที่เป็นเรื่องที่ผิดข้อบังคับผิดจริยธรรมอย่างยิ่งและไม่เป็นที่ยอมรับจากคณะกรรมการชีวจริยธรรมคณะใดๆ เลย แต่นักวิจัยทั้งสองใช้ช่องว่างของกฎหมาย ใช้วิธีทำการทดลองบนเรือที่ลอยอยู่ในน่านน้ำสากลที่ไม่มีข้อบังคับหรือกฎหมายของประเทศใดครอบคลุมถึง แถมยังมีอาสาสมัครจำนวนมากเต็มใจอาสาเข้ารับการทดลองอีกด้วย คู่สามี-ภรรยาที่เป็นอาสาสมัครถึงกว่า 30 คู่ กลุ่มนี้เป็นคู่ที่มีปัญหาในการมีบุตรซึ่งต่างก็มีความหวังที่จะได้บุตรจากการทดลองในครั้งนี้ จึงเต็มใจอย่างมากที่จะเข้าร่วมการทดลอง

นี่เป็นตัวอย่างของการทำวิจัยที่ไม่เป็นที่ยอมรับในทางจริยธรรม เราคงต้องยอมรับว่าในความเป็นจริงเมื่อผู้ผลิตสามารถเสนอสินค้า/บริการที่หาได้ยากยิ่ง และสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่หมายปองของผู้บริโภค ผู้บริโภคจำนวนหนึ่งที่มีความต้องการสูงก็ยอมยินดีซื้อบริการนั้นเพื่อสนองตอบต่อความต้องการของตน

นับวันสินค้าและบริการที่เกี่ยวกับพันธุกรรมมนุษย์ โดยเฉพาะที่เป็นผลมาจากการวิจัยจีโนมิกส์ในมนุษย์ก็นับวันจะมีมากหลากหลายมาเสนอให้ผู้บริโภคในรูปแบบต่างๆ กัน องค์กรด้านวิทยาศาสตร์และวิชาการที่เกี่ยวข้องกับความก้าวหน้าด้านพันธุกรรม โดยเฉพาะในประเทศที่มีความก้าวหน้าของการวิจัยด้านนี้อย่างรวดเร็วจึงได้กำหนดกติกาหรือแนวทางปฏิบัติเพื่อให้นักวิทยาศาสตร์ รวมทั้งบุคลากรสาธารณสุขที่จะเป็นผู้ใช้ผลจากการวิจัยและพัฒนา กับกลุ่มประชากรต่างๆ ให้สามารถทำหน้าที่ของตนเองได้อย่างเหมาะสม

ปัญหาด้านจริยธรรมและสังคมที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากการวิจัยด้านจีโนมิกส์ในมนุษย์นั้น แม้ว่าปัญหาส่วนหนึ่งจะเป็นปัญหาเฉพาะถิ่น หรือเป็นปัญหาเฉพาะของประเทศใดประเทศหนึ่ง เช่น การทำวิจัยในโรคเฉพาะถิ่น แต่ก็มิประเด็นปัญหาเชิงจริยธรรมและสังคมอีกไม่น้อยที่เป็นปัญหาสากล รวมทั้งความก้าวหน้าของเทคโนโลยีจะนำมาซึ่งปัญหาใหม่ๆ ที่เราไม่เคยพบมาก่อน นักวิทยาศาสตร์และผู้ที่เกี่ยวข้องควรคำนึงถึงผลกระทบดังกล่าวจำนวนหนึ่งจึงได้รวมตัวกัน เพื่อติดตามปัญหาและร่วมสร้างแนวปฏิบัติเพื่อป้องกันผลกระทบเชิงลบต่างๆ ไว้

องค์กรในระดับสากลมีมาตรการเพื่อป้องกันผลกระทบเชิงลบอย่างไร

การดำเนินงานขององค์การสหประชาชาติ (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization : UNESCO)

องค์การ UNESCO ได้จัดตั้งคณะกรรมการชีวจริยธรรมสากล (International Bioethics Committee-IBC) ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2535 มีสมาชิกรวมทั้งสิ้น 35 คน ประกอบด้วยนักวิทยาศาสตร์ และผู้ทรงคุณวุฒิจากสาขาต่างๆ เช่น แพทย์ นักกฎหมาย นักพันธุศาสตร์ นักปรัชญา นักการศาสนา นักเทคโนโลยี นักสังคมศาสตร์ โดยเป็นตัวแทนจากประเทศต่างๆ กว่า 30 ประเทศ ทั่วประเทศ

ที่มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสูง เช่น อเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมันนี้ และประเทศที่มักเป็นผู้เสียเปรียบในกรณีที่มีการทดลองข้ามประเทศ เช่น โมร็อกโก อินเดีย ตุรกี เกาหลี ญี่ปุ่น ไต้หวัน อินโดนีเซีย จีน โปแลนด์ เป็นต้น ปัจจุบันนี้ประเทศไทยยังไม่มีผู้แทนใน IBC ขององค์การ UNESCO อย่างเป็นทางการ

IBC นี้มีหน้าที่ติดตามความก้าวหน้าด้านการวิจัยที่มีโอกาสละเมิดจริยธรรมในมนุษย์ พิจารณาประเด็นและแง่มุมต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นจากการวิจัยเหล่านั้นและที่เป็นความหวังของคนในหลายๆ ประเทศก็คือ การจัดทำแนวทางหรือแนวปฏิบัติ (guideline) และกำหนดมาตรการต่างๆ เพื่อให้ประเทศต่างๆ ยังคงสามารถทำวิจัยเพื่อพัฒนาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และเกิดการใช้ประโยชน์อย่างสูงสุดจากความรู้ของผลการวิจัยในการแก้ปัญหาสุขภาพของประชาชนทั่วโลกได้ในขณะที่ยังไม่ก้าวล้ำเส้นจริยธรรมมากเกินไปจนพอดิไปกว่าที่สังคมจะยอมรับได้

ข้อกำหนดสำคัญที่องค์การ UNESCO ได้จัดทำและเป็นสิ่งที่หลายประเทศยึดถือเป็นแนวปฏิบัติมาโดยตลอด คือ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยและสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration on the Human Genome and Human Rights) ที่ประกาศใช้ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2540 ซึ่งครอบคลุมอย่างชัดเจนในเรื่อง การวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพันธุกรรมมนุษย์ที่เป็นเรื่องที่หลายๆ คนเป็นห่วงอยู่ในขณะนี้

ปฏิญญาสากลฉบับนี้ให้ความสำคัญต่อจีโนมมนุษย์อย่างยิ่ง โดยถือว่าข้อมูลจีโนมมนุษย์นั้นถือได้ว่าเป็นมรดกแห่งมนุษยชาติเลยทีเดียว ดังนั้นการกระทำใดๆ ต่อจีโนมมนุษย์ ซึ่งโดยมากก็เกิดจากการทดลองทางพันธุกรรมนั่นเอง จะต้องกระทำด้วยความเคารพต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เคารพในสิทธิมนุษยชน แนวปฏิบัติสำคัญที่ปฏิญญาสากลฉบับนี้ให้ไว้ ได้แก่

1. จะต้องไม่มีการจำกัดสิทธิอย่างไม่เท่าเทียมหรือการเหยียดหยามต่อผู้ที่มีพันธุกรรมที่ถือว่าเป็น “จุดอ่อน” ของสังคม ทุกคนจะต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน

2. ข้อมูลจีโนมของแต่ละบุคคลถือเป็นความลับส่วนตัว ผู้ใดจะนำข้อมูลนี้ไปเผยแพร่ไม่ได้

3. ข้อมูลจีโนมมนุษย์นับเป็นสมบัติสาธารณะที่เปิดโอกาสให้นักวิทยาศาสตร์ทั่วโลกสามารถเข้าไปดูข้อมูลในฐานข้อมูลได้เพื่อพัฒนาความรู้ใหม่ๆ ที่จะนำมาพัฒนาสุขภาพอนามัยให้แก่ประชาชน จึงไม่ควรมีการจดสิทธิบัตร หรือซื้อขายข้อมูลจีโนมมนุษย์

4. การทำโคลนนิ่งมนุษย์เพื่อดำรงเผ่าพันธุ์เป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ แม้ว่าองค์การ UNESCO จะสามารถกำหนดแนวทางปฏิบัติออกมาได้อย่างรวดเร็วอย่างน่าชื่นชม แต่ในทางปฏิบัติแล้ว แนวทางเหล่านี้ไม่สามารถบังคับผู้ใดได้โดยตรงเพราะไม่ได้เป็นกฎหมาย แนวปฏิบัตินี้เป็นเพียงข้อแนะนำที่ประเทศใดจะนำไปใช้ก็ได้ หากประเทศใดต้องการให้เกิดผลบังคับใช้อย่างจริงจัง พร้อมบทลงโทษจะต้องกำหนดให้เป็นกฎหมาย ในสถานการณ์ปัจจุบันแทบทุกประเทศไม่เว้นแม้แต่ประเทศที่มีการพัฒนาการที่ดีด้านการวิจัยในพันธุกรรมมนุษย์ก็ยังไม่มีความหมายรองรับในทุกกรณีที่เกิดปัญหา คดีความทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับพันธุกรรมมนุษย์ในปัจจุบันจึงเป็นคดีที่สร้างความสับสนและสร้างความหนักใจต่อใจทัก จำเลย ทนายทั้งสองฝ่าย อัยการ ผู้พิพากษาคดี และผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างยิ่งยวด

IBC ทำงานอย่างไร

นอกจากการจัดทำปฏิญญาสากลแล้ว IBC ยังจัดประชุมขอความเห็นจากประเทศสมาชิกทุกปี รวมทั้งเปิดโอกาสให้ประเทศที่ไม่มีตัวแทนในคณะกรรมการ IBC เข้าร่วมประชุมเพื่อติดตามความคืบหน้าและแสดงความคิดเห็นได้ด้วย ประเทศไทยมีผู้แทนเข้าร่วมประชุมเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2543 ที่มีการจัดประชุมที่ประเทศเอดัวดอร์ หลังจากนั้นประเทศไทยก็ได้รับข้อมูลอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด และคณะทำงานหลายกลุ่มในไทยก็มีการจัดกิจกรรมมากขึ้นเรื่อยๆ ตามลำดับ ทั้งในแนวทางที่สอดคล้องกับประเด็นปัญหาที่ UNESCO พิจารณา รวมทั้งปัญหาเฉพาะของประเทศไทยเองด้วย เรื่องที่ IBC มีการพิจารณาแล้วได้แก่ เรื่องที่มีผลกระทบรุนแรงทั้งด้านจริยธรรมและกฎหมาย การทดสอบทางพันธุกรรมและการให้คำปรึกษาด้านพันธุกรรม นอกจากนี้ IBC ยังทำหน้าที่ให้ข้อมูลข่าวสารและเผยแพร่ความรู้ให้แก่ประเทศสมาชิก โดยมีเป้าหมายไปยังผู้ที่เกี่ยวข้องในระดับต่างๆ ตั้งแต่ผู้กำหนดนโยบายระดับประเทศ นักวิทยาศาสตร์

ผู้ประกอบการ และประชาชนทุกคน เพราะถือได้ว่าเรื่องพันธุกรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทุกๆ คนในสังคม

ในปีพ.ศ. 2544 UNESCO ได้ให้ความสำคัญเป็นพิเศษต่อประเด็นด้านชีวจริยธรรม จึงได้จัดการประชุมโต๊ะกลมระดับรัฐมนตรีวิทยาศาสตร์เรื่องชีวจริยธรรม การประชุมสมัยสามัญครั้งที่ 31 ขึ้น ณ สำนักงานใหญ่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ในวันที่ 22-23 ตุลาคม พ.ศ. 2544 โดยได้เล็งเห็นว่าประเด็นปัญหาด้านชีวจริยธรรมนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในระดับนานาชาติจึงได้กำหนดให้ดำเนินการจัดประชุมโต๊ะกลมในระดับรัฐมนตรีกระทรวงวิทยาศาสตร์ของประเทศต่างๆ ในเรื่องชีวจริยธรรมเป็นครั้งแรก เพื่อกระตุ้น สร้างความตระหนัก และสร้างความเข้าใจในเรื่องชีวจริยธรรมของผู้วางนโยบายระดับชาติของประเทศต่างๆ ทั้งในด้านกระบวนการศึกษาวิจัย และการนำผลจากการวิจัยที่เกิดจากความก้าวหน้าทางการวิจัยวิทยาศาสตร์ด้านชีววิทยาไปใช้ประโยชน์ อันจะนำไปสู่การกำหนดแนวนโยบายที่ทันสมัย สอดคล้อง เป็นธรรม และสมมูลต่อผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders) กลุ่มต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นผู้กำหนดนโยบายเอง นักวิทยาศาสตร์ นักธุรกิจ นักสังคมศาสตร์ และประชาชนทั่วไป ซึ่งจะได้รับผลกระทบในบริบทการเปลี่ยนแปลงของสังคมในอนาคต

การประชุมครั้งนี้มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์ของประเทศต่างๆ เข้าร่วมประชุม 55 ประเทศ ประเทศที่ส่งตัวแทนเข้าร่วมประชุม 47 ประเทศ รวมผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด 357 คน จากทั้งหมด 102 ประเทศ รวมทั้งประเทศไทยที่ได้ส่งผู้แทนเข้าร่วมประชุม ซึ่งผู้แทนได้เสนอข้อมูลสถานการณ์ด้านชีวจริยธรรมของประเทศไทยและเสนอความเห็นต่อการดำเนินงานของ UNESCO ในเรื่องดังกล่าวด้วย

การดำเนินงานขององค์การอนามัยโลก

(World Health Organization: WHO)

WHO ร่วมกับสภาองค์การวิทยาศาสตร์การแพทย์สากล (Council for International Organization of Medical Science-CIOMS) พัฒนาคู่มือแนวปฏิบัติที่เรียกว่า แนวปฏิบัติด้านจริยธรรมในการวิจัยด้านชีวภาพการแพทย์ในมนุษย์ (International Ethical Guidelines for Biomedical Research Involving Human

Subjects) ในปี พ.ศ. 2525 แนวปฏิบัตินี้ครอบคลุมเรื่องการทดสอบยาใหม่ ที่ประเทศใหญ่ๆ มักส่งยามาทดสอบในประเทศด้อยพัฒนา การร่วมวิจัยกับต่างชาติ รวมถึงการวิจัยด้านพันธุกรรมในมนุษย์

WHO นั้นให้ความสำคัญอย่างมากในกระบวนการทำวิจัย แนวปฏิบัติที่กำหนดได้ให้รายละเอียดลงลึกในการปฏิบัติงานจริง แต่ก็นั้นแหละ แนวปฏิบัตินี้อาจจะใช้ได้ดีกับสถานการณ์หนึ่งๆ แต่ใช้ไม่ได้กับสถานการณ์ที่ต่างออกไป ในอดีตนั้นประเด็นที่ WHO ให้ความสำคัญคือการป้องกันความเสี่ยงของผู้ถูกทดลองหรือคนไข้ กับประโยชน์ที่จะได้รับ (risks and benefits) เช่นเสี่ยงต่อการได้รับยาชนิดใหม่ที่น่าเข้ามาทดลองในชนกลุ่มน้อยหรือชาวเขากับประโยชน์ที่อาจได้จากคำตอบแทนหรือบริการสาธารณสุขที่ดีขึ้น แต่ในปัจจุบัน WHO ได้ขยายกรอบประเด็นที่ให้ความสำคัญออกไป เนื่องจากการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพันธุกรรมมนุษย์นำมาซึ่งประเด็นที่ซับซ้อนแตกต่างออกไปมาก เช่น ข้อมูลความลับเฉพาะบุคคล และความเป็นส่วนตัว (confidentiality and privacy)

โดยทั่วไปหลักทางจริยธรรมในการทำวิจัยในมนุษย์จะครอบคลุมประเด็นเหล่านี้

1. การให้ข้อมูลแก่อาสาสมัครอย่างครบถ้วนชัดเจนว่าจะนำชิ้นส่วนหรือตัวอย่างที่มีสารพันธุกรรมของอาสาสมัครไปทำอะไร วัตถุประสงค์ของการวิจัยคืออะไร
2. ต้องไม่บังคับ และไม่ว่าจ้างให้ร่วมวิจัยจะต้องไม่มีการให้สินบนหรือคำตอบแทนการเข้าร่วมวิจัยจะต้องเกิดจากความเข้าใจและสมัครใจของอาสาสมัคร
3. การปกป้องความเป็นส่วนตัว และการเก็บข้อมูลเป็นความลับ
4. บอกถึงความเสี่ยงหรือประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่ออาสาสมัครหรือสังคมโดยรวม ทั้งต่อร่างกายจิตใจ ผลกระทบต่อสถานภาพในสังคม

การดำเนินงานในประเทศไทย

แม้ว่าการวิจัยด้านจีโนมิกส์จะเป็นสาขาวิจัยที่มีความซับซ้อนสูงต้องใช้เวลา 5-10 ปี จึงจะเริ่มเห็นผล อีกทั้งยังต้องการบุคลากรวิจัยที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านจำนวนมากมารวมตัวกัน เพื่อช่วยกันแก้ปัญหาต่างๆ

เครื่องมือวิจัยก็มีราคาแพงมาก เงินลงทุนวิจัยในแต่ละโครงการก็จะต้องใช้เป็นจำนวนมากนับเป็นหลายสิบล้าน หรืออาจเป็นร้อยล้านทีเดียว แต่ก็เป็นที่น่าภูมิใจว่าไทยเรามีนักวิจัยจำนวนหนึ่ง แม้จะยังไม่มีมากในวันนี้แต่คาดว่าจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในอนาคต ได้เริ่มลงมือทำวิจัยอย่างทุ่มเทมาเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้ว และหน่วยงานสนับสนุนการวิจัยหลายแห่งก็ได้เล็งเห็นความสำคัญและประโยชน์จากการวิจัยด้านจีโนมิกส์ จึงพยายามหาแหล่งทุนมาสนับสนุนการวิจัยด้านนี้อย่างจริงจัง อันที่จริงในประเทศไทยมีการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพันธุกรรมมนุษย์มาช้านานแล้ว และยิ่งเมื่อมีการวิจัยด้านจีโนมิกส์ในประเทศไทย ก็ยิ่งมีการคำนึงถึงกฎเกณฑ์และแนวทางปฏิบัติอันเหมาะสม มีสมดุลระหว่างประโยชน์และความเสี่ยงมากยิ่งขึ้น ปัจจุบันมีหลายหน่วยงานที่มีการดำเนินงานเพื่อป้องกันผลกระทบเชิงลบต่อประชาชนชาวไทยในแง่มุมต่างๆ เช่น

1. แพทยสภา ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ดูแลควบคุมแนวปฏิบัติของแพทย์ทุกคนในไทย มีบทบาทในการกำหนดและควบคุมกำกับว่าด้วยมาตรฐานจริยธรรมของการปฏิบัติต่อผู้ป่วย หรือผู้มารับบริการ ในส่วนของการวิจัยก็มีการกำหนดให้แต่ละสถาบันที่มีการวิจัยต้องมีกลไกที่จะตรวจสอบดูแลทางด้านจริยธรรมของแผนการศึกษาวิจัย ซึ่งส่วนใหญ่ก็มุ่งให้เกิดการคุ้มครองแก่ผู้ที่ยอมตนเป็นผู้ถูกทดลอง (human subject) รวมทั้งมาตรฐานอื่นๆ ที่อาจจะมีการพัฒนาขึ้นในอนาคต แพทยสภาได้จัดทำพระราชบัญญัติวิชาชีพเวชกรรมและข้อบังคับแพทยสภา ซึ่งมีการปรับปรุงให้ทันสมัยอยู่เสมอ ล่าสุดนี้เมื่อ พ.ศ. 2544 แพทยสภาได้ออกประกาศห้ามการทำโคลนนิ่งในมนุษย์ ทั้งยังดำเนินการปรับข้อบังคับในส่วนการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพันธุกรรมมนุษย์ให้มีความชัดเจนและสอดคล้องกับการวิจัยแบบใหม่ ที่จะเกิดขึ้นในเร็วๆ นี้อีกด้วย แพทย์ที่จะเปิดต่อข้อบังคับของแพทยสภามีโอกาสที่จะถูกพิจารณาถอนใบอนุญาตทางการแพทย์เลยทีเดียว และแพทยสภามีข้อกำหนดชัดเจนว่าโครงการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกโครงการจะต้องได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการจริยธรรมก่อนจึงจะดำเนินการวิจัยได้ ไมเช่นนั้นผลการวิจัยนั้นจะไม่เป็นที่ยอมรับในทางวิชาการ

2. ชมรมจริยธรรมการวิจัยในคนในประเทศไทย หรือชมรมเฟอร์ซิต (FERCIT: Forum for Ethical Review Committee in Thailand) ชมรมนี้ตั้งอยู่ใน

โรงเรียนแพทย์ทุกแห่งในประเทศไทย รวมทั้งโรงพยาบาลทุกแห่งที่มีการทำวิจัยเข้าร่วมเป็นสมาชิก ตามที่ได้กล่าวแล้วว่าแพทยสมาคมมีข้อกำหนดให้โครงการวิจัยทุกโครงการที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์จะต้องได้รับการพิจารณาอนุมัติจากคณะกรรมการจริยธรรมก่อนจึงจะดำเนินการวิจัยได้ ดังนั้นสถาบันทางการแพทย์ที่มีงานวิจัยจึงมักจะจัดตั้งคณะกรรมการจริยธรรมเพื่อพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัยเหล่านี้ การพิจารณาประเด็นด้านจริยธรรมเป็นเรื่องที่มีความซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับความเสี่ยงและผลประโยชน์รวมทั้งความลับส่วนบุคคลด้วย จึงมีแพทย์กลุ่มหนึ่งรวมตัวกันก่อตั้งชมรมฟอร์ซิทขึ้นเพื่อจัดทำคู่มือ “แนวทางจริยธรรมการทำวิจัยในคนแห่งชาติไทย” ขึ้น พร้อมทั้งแปลเป็นภาษาอังกฤษในชื่อ Thai National Guideline for Research Involving Human Subjects คู่มือดังกล่าวจัดทำเสร็จแล้วตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2545 โดยความร่วมมือของคณะทำงานที่ตั้งขึ้นโดยอนุกรรมการส่งเสริมการศึกษาวิจัยในคนของแพทยสภา และชมรมฟอร์ซิท เนื่องจากการพิจารณาด้านจริยธรรมมีความซับซ้อนมากดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ชมรมฟอร์ซิทจึงได้จัดอบรมเชิงปฏิบัติการอย่างต่อเนื่องให้แก่ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการจริยธรรม รวมทั้งแพทย์ผู้ที่จะทำวิจัยทั่วประเทศด้วย เพื่อให้มีความเข้าใจอย่างถูกต้องและดำเนินการวิจัยได้ในแนวทางที่เหมาะสม

3. โครงการชีวจริยธรรมกับการวิจัยวิทยาศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่เป็นโครงการของศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ ร่วมกับมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ จากความคิดที่ว่าเมื่อความรู้ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์การแพทย์พัฒนาเปลี่ยนแปลงไป มนุษย์สามารถศึกษาวิจัยและมีความหวังที่จะพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆ เพื่อให้ประโยชน์ได้มากขึ้น สำหรับการสร้าง และซ่อมแซม ร่างกายส่วนที่เสื่อมสภาพ หรือใช้การไม่ได้ หรือรักษาโรคยากๆ ที่ไม่เคยมีวิธีรักษามาก่อน แต่ก็เกิดประเด็นพิจารณาทางด้านความเหมาะสมทั้งในส่วนของ การศึกษาวิจัยเอง และในส่วนของ การใช้ประโยชน์จากผลการวิจัย ในขั้นตอนต่างๆ กัน ตัวอย่างเช่นการวิจัยทางด้านพันธุวิศวกรรมที่ก้าวหน้าถึงขั้นการสามารถตรวจหาหน่วยพันธุกรรมที่อาจเป็นสาเหตุของโรคบางชนิด ทำให้เกิดคำถามว่า ข้อมูลเกี่ยวกับหน่วยพันธุกรรมของแต่ละบุคคล ควรได้รับการดูแลอย่างไร จึง

จะไม่กลายเป็นข้อมูลที่จะส่งผลเสียต่อผู้เป็นเจ้าของ ในขณะที่เดียวกันก็สามารถให้ผู้อื่นที่เหมาะสม (เช่น ญาติใกล้ชิด) ได้รับรู้ รวมทั้งประเด็นเรื่องสิทธิเหนือข้อมูลเกี่ยวกับรหัสพันธุกรรม ซึ่งไม่ได้หมายถึงของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่ช่วยให้เข้าใจ ธรรมชาติของรหัสพันธุกรรม และความรู้อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของรหัสพันธุกรรมมนุษย์ ข้อมูลเหล่านี้มีฐานะเป็นข้อมูลสาธารณะ หรือถือเป็นความรู้ส่วนตัวที่ผู้ค้นพบสามารถผูกขาดการใช้ประโยชน์ หรือเรียกร้องผลประโยชน์ตอบแทน ภายใต้กรอบกติกา และกรอบกฎหมาย อย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน หรือมีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดกรอบกฎเกณฑ์ กติกาใหม่เพื่อให้ฝ่ายต่างๆ ปฏิบัติตาม เพื่อให้มั่นใจว่าการวิจัยทางด้านนี้จะก้าวหน้าและเกิดประโยชน์อย่างกว้างขวางมากกว่าจะอยู่ในการควบคุมของเพียงบางกลุ่ม หรือตัวอย่างการวิจัยที่มีการใช้เทคโนโลยีบางอย่างที่อาจนำไปสู่การสร้างมนุษย์คนใหม่ขึ้นโดยไม่ผ่านการผสมระหว่างไข่และเชื้ออสุจิ หรือการวิจัยโดยใช้ผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับทารกและเด็กเกิดใหม่ หรือโดยใช้เซลล์จากตัวอ่อนในระยะที่อยู่ในครรภ์ หรือแม้กระทั่งในระยะก่อนที่จะมีการแบ่งตัวเต็มที่ ซึ่งอาจจะนำไปสู่การทำลายชีวิตที่กำลังจะเกิดขึ้น จะเป็นที่ยอมรับได้มากน้อยเพียงใดในแต่ละสังคม ในขณะที่ความรู้และประโยชน์ที่อาจจะเกิดจากการค้นพบเหล่านั้นอาจช่วยในการรักษาโรค หรือเพิ่มคุณภาพชีวิตได้อย่างที่เทคโนโลยีที่มีอยู่ในปัจจุบันไม่อาจจะช่วยได้ สังคมโดยส่วนรวมตั้งความหวังไว้กับความก้าวหน้าของความรู้ และการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์ว่าจะนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยมีความคาดหวังว่ากระบวนการในการวิจัยและการศึกษาค้นคว้าจะเป็นกระบวนการที่มีคุณภาพ และอยู่บนฐานของจริยธรรม คำนึงถึงความถูกต้อง เหมาะสมเป็นที่ยอมรับของสังคมโดยรวม กับอนุมานว่าเมื่อมีการค้นพบสิ่งที่จะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนก็จะมีผู้นำเอาความรู้ต่างๆ เหล่านั้นไปใช้ จนเกิดการผลิตที่ประชาชนทั่วไปจะใช้ประโยชน์ได้ ที่ผ่านมานักวิทยาศาสตร์ได้พบว่าการดำเนินการศึกษาวิจัย โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์นั้น จำเป็นจะต้องมีการกำหนดมาตรฐานที่ยอมรับได้เพื่อให้นักวิทยาศาสตร์ หรือนักวิจัยนำไปใช้เป็นหลักในการทำงาน เพื่อให้มั่นใจว่ากระบวนการวิจัยจะอยู่บนฐานจริยธรรมที่ยอมรับได้ในสังคม ทั้งในระดับประเทศ และในระดับโลก ในขณะเดียวกันการนำเอาผลพวงจากการวิจัย ซึ่งออกมาในรูปของเทคโนโลยีต่างๆ ไปใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์

อย่างจริงจังก็ต้องมีการกำหนดเงื่อนไข และมาตรฐานทางจริยธรรมสำหรับบุคลากรสาธารณสุขประเภทต่างๆ ที่จะพึงปฏิบัติต่อผู้ป่วย หรือผู้มารับบริการ และยังอาจต้องมีการกำหนดกฎกติกาต่างๆ สำหรับกลุ่มอื่นๆ ในสังคม เช่น สำหรับภาคธุรกิจเอกชน และตัวนักวิจัยเอง เพื่อให้ได้รับประโยชน์จากผลการวิจัย โดยประชาชนผู้ใช้ประโยชน์ จากเทคโนโลยีต่างๆ จะไม่ตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบ

โครงการชีวจริยธรรมกับการวิจัยวิทยาศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่ เน้นการทำงานเพื่อติดตามความก้าวหน้าของการวิจัยทางด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่ ในปีนี้ได้ให้ความสนใจเป็นพิเศษในเรื่องการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเซลล์ต้นแบบ (stem cell) พันธุกรรม และการวิจัยที่ต้องการความร่วมมือระหว่างประเทศ และพบว่าในทั้ง 3 ประเด็นดังกล่าวสังคมไทยยังขาดเครื่องมือสำคัญที่จะปกป้องประชาชน รวมไปถึงการเร่งสร้างการรับรู้และตระหนักถึงผลกระทบที่จะมีขึ้นต่อตนเอง จึงได้จัดทำแนวปฏิบัติ (guideline) ที่นักวิทยาศาสตร์สามารถใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยได้โดยปัจจุบันกำลังจัดทำแนวทางปฏิบัติใน 3 เรื่องหลักและให้ข้อมูลในเรื่องดังกล่าวต่อสื่อมวลชนและสาธารณชนเป็นระยะๆ แนวทางปฏิบัติที่มุ่งหวังที่จะได้ข้อสรุปที่ชัดเจนว่าการทำวิจัยด้านพันธุกรรมนั้น นักวิจัยควรมีข้อพิจารณาด้านจริยธรรมในแง่มุมใดบ้าง โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับการวิจัยสมัยใหม่ เช่น การเก็บข้อมูลบุคคลลงในฐานข้อมูลทางการแพทย์ แนวทางปฏิบัติในกรณีการวิจัยร่วมกับต่างประเทศ รวมทั้งจัดทำหลักเกณฑ์ที่เป็นมาตรฐานสำหรับประเทศไทยในกรณีมีการส่งตัวอย่างที่มีสารพันธุกรรมออกนอกประเทศ เช่น การส่งเลือดคนไทยไปต่างประเทศนั้น ควรมีการระบุให้ชัดเจนว่าจะนำไปทำวิจัยอะไรบ้าง และนักวิจัยก็ไม่ควรนำตัวอย่างไปศึกษาเรื่องอื่นๆ ที่ไม่ได้แจ้งให้เจ้าของเลือดทราบ ส่วนแนวทางปฏิบัติด้านการวิจัยเรื่องเซลล์ต้นแบบและโคลนนิ่ง ให้มีแนวปฏิบัติสำหรับนักวิจัย โดยเปิดโอกาสให้ทำวิจัยเพื่อความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีได้ โดยไม่ผิดต่อหลักจริยธรรม

ประเด็นที่โครงการสนใจและติดตามความคืบหน้ามักเป็นเรื่องผลกระทบที่เกิดจากการทำวิจัยด้านการแพทย์แบบใหม่ๆ เช่น เรื่องการใช้ประโยชน์และข้อควรระวังในการใช้ข้อมูลพันธุกรรมมนุษย์ สิทธิของปัจเจกบุคคลกับฐานข้อมูลพันธุกรรม รวมทั้งเรื่องนโยบาย เช่น นโยบายการวิจัยด้านพันธุกรรม

มนุษย์กับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โครงการยังมีความร่วมมือกับหน่วยงานต่างประเทศ เช่น WHO จัดทำรายงานพิเศษขึ้นโดยมีเป้าหมายหลักเพื่อศึกษาและวิเคราะห์ว่าความก้าวหน้าทางวิทยาการด้านนี้จะสามารถช่วยพัฒนาสุขภาพของประชาชนผู้ยากจนในประเทศกำลังพัฒนาได้อย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นทางจริยธรรม กฎหมาย และสังคม ซึ่งรายงานพิเศษฉบับนี้จะนำเสนอต่อที่ประชุมใหญ่สมัชชาขององค์การอนามัยโลกในวาระการประชุมปี 2545 การประชุมนี้มีประเทศสมาชิกในกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนาใน 4 ภูมิภาคขององค์การอนามัยโลกร่วมประชุมจาก 25 ประเทศ ประกอบด้วยประเทศจากภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภูมิภาคแปซิฟิกตะวันตก ภูมิภาคเมดิเตอร์เรเนียนตะวันออก และภูมิภาคแอฟริกา

นอกจากนี้โครงการยังได้จัดทำสำรวจ การรับรู้ ความเข้าใจ และการยอมรับในเทคโนโลยีชีวภาพในส่วนที่ เกี่ยวข้องกับพันธุกรรมมนุษย์เป็นระยะๆ โดยการใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือหลักสำหรับสำรวจความคิดเห็นจากประชาชนกลุ่มต่างๆ เป็นการวิเคราะห์ความคิดเห็นของประชาชน การรับรู้ ความเข้าใจและการยอมรับในเทคโนโลยีชีวภาพในส่วนที่เกี่ยวกับพันธุกรรมมนุษย์ โดยในแต่ละภูมิภาคการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในเรื่องต่างๆ เพื่อเป็นการติดตามกระแสและความรู้/ความเห็นของประชาชน เพื่อให้ทราบมุมมองของประชาชน รวมทั้งรับฟังข้อเสนอแนะในแง่มุมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

ความเชื่อและศาสนา

นอกจากแง่มุมทางวิทยาศาสตร์แล้ว เรื่องจริยธรรมและหลักความเชื่อของแต่ละศาสนาก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง

ในศาสนาต่างๆ มีการกำหนดระยะของตัวอ่อนไว้แตกต่างกัน หากดูเผินๆ แล้วอาจเป็นเพียงการกำหนดเกณฑ์ที่ต่างกัน แต่หากเราคิดว่าการที่เราเรียกว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็น “ตัวอ่อนมนุษย์” หมายถึงว่าสิ่งนั้นเริ่มถูกนับว่าเป็นมนุษย์แล้ว หากมีการทำลาย “ตัวอ่อน” ก็แสดงว่ามีการทำลายชีวิต หรือ “ฆ่า” ชีวิตนั้นหรือไม่ แต่ละศาสนาได้กำหนดระยะเวลาของการพัฒนาที่เริ่มเรียกว่าเป็น “มนุษย์” กันไว้ว่าอย่างไร

- ศาสนาคริสต์ (ทั้งคาทอลิกและโปรเตสแตนต์) ให้เกณฑ์ที่กว้างมากว่าให้นับว่าเป็นมนุษย์ได้ตั้งแต่เกิดการปฏิสนธิ
- นิกายออร์ทอดอกซ์กำหนดไว้ว่าเราจะนับว่าตัวอ่อนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เมื่อตัวอ่อนนั้นอายุได้ 40 วันหลังการปฏิสนธิ ก่อนหน้านั้นยังไม่นับเป็นมนุษย์
- ศาสนาอิสลาม นิกายสุหนี่และชีอะห์ กำหนดไว้ว่าเราจะนับว่าตัวอ่อนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เมื่อตัวอ่อนนั้นอายุได้ 4 เดือนหลังการปฏิสนธิ เนื่องจากเริ่มมีวิญญาณเป็นมนุษย์

ในขณะที่เราไม่มีข้อมูลว่าศาสนาพุทธมีแนวคิดอย่างไรเกี่ยวกับเรื่องนี้ ทั้งๆ ที่ศาสนาพุทธเป็นศาสนาหลักของชาวไทย โครงการจึงมีแนวคิดที่จะจัดเวทีระดมความคิดเรื่องแนวคิด 3 ศาสนาหลักในประเทศไทย เพื่อรวบรวมแนวคิดของแต่ละศาสนาหลักในประเทศไทย คือ ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม ต่อเรื่องชีวจริยธรรม ซึ่งคงมีประเด็นที่น่าสนใจจากมุมมองที่แตกต่าง แต่มีพื้นฐานเดียวกันที่จะจรรโลงความมีจริยธรรมไว้ในสังคมไทย

มนุษย์เราเรียนรู้ที่จะป้องกัน “มูมมิด” ของเทคโนโลยีตามพัฒนาการของเทคโนโลยีอยู่เสมอ ในกรณีของจีโนมิกส์นั้นมูมมิดมีมากมายอย่างเห็นได้ชัด หากแต่เราจะมีหนทางป้องกันได้หรือไม่เท่านั้น นี่เป็นสิ่งที่ท้าทายไม่ใช่น้อย อย่างไรก็ตามการดำเนินงานเพื่อป้องกันผลกระทบในทางลบนั้น ก็ควรจะมีการดำเนินงานอย่างสมดุลระหว่างการเปิดโอกาสให้นักวิจัยมีหนทางที่จะทดลองสิ่งใหม่ๆ บ้างพอสมควรกับการทำงานในกรอบของจริยธรรม ไม่ใช่ใช้นโยบายแบบห้ามไปหมดทุกเรื่องเพราะความกลัว มิเช่นนั้นโอกาสที่เราจะได้วิธีรักษาโรคใหม่คงจะริบหรี่ คนไข้ที่รักษาไม่หายด้วยวิธีเดิม ก็เลยเสียชีวิตไป เราคงไม่ยอมเผชิญหน้ากับสภาวะจำยอมทั้งๆ ที่มีโอกาสอยู่เป็นแน่ แต่ถ้าเปิดโอกาสมากเกินไปก็คงมีนักวิทยาศาสตร์หลายคนได้ลองทำวิจัยอะไรแบบที่น่าเสี่ยงต่อกรอบจริยธรรมที่เรายึดถือ แล้วก็อาจทำให้สังคมเกิดความโกลาหลขึ้นได้ ความสมดุลและความพอดีอยู่ที่ไหน ไม่มีใครจะสามารถชี้ขาดลงไปได้ทันที หากทว่าสังคมไหนยินดีจะใช้ประโยชน์จากงานวิจัยจีโนมิกส์ ก็อาจเปิดโอกาสให้มากขึ้น แต่หากสังคมไหนมีความคิดแบบอนุรักษ์นิยม ชอบที่จะปล่อยให้ธรรมชาติเป็นตัวตัดสินร ก็คงจะเปิดทางให้จีโนมิกส์มีบทบาทในสังคมได้น้อยลง ทั้งนี้คำตอบคงไม่ได้มีเพียงคำตอบเดียว...

บทสรุป

ความกังวลเกี่ยวกับผลกระทบในทางลบต่อสังคมและต่อมนุษย์แต่ละคน อันเกิดจากความเจริญก้าวหน้าของการวิจัยด้านจีโนมมนุษย์นั้นคงไม่ใช่แค่ความกังวลในทางทฤษฎี หรือเป็นการตีตนไปก่อนไข้ หรือเป็นความกังวลเกินขนาด เพราะตัวอย่างต่างๆ ก็ได้เกิดขึ้นมาแล้ว ไม่ว่าจะเป็นที่เกี่ยวกับการวิจัย หรือที่เกิดจากการใช้ประโยชน์จากความรู้ หรือเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นจากความเจริญทางด้านนี้ แต่ก็ต้องยอมรับว่าผลประโยชน์ในทางบวกนั้นก็มียู่มากมาย ความรู้และการวิจัยพัฒนาด้านจีโนมมนุษย์ จึงไม่แตกต่างจากการค้นพบทางด้านวิทยาศาสตร์อื่นๆ ที่มีทั้งด้านบวกและด้านลบ ไม่ต่างกับการทดลองยาใหม่ ซึ่งคงมีโอกาสผิดพลาด แต่หากได้ยาที่ได้ผลก็จะเกิดประโยชน์อย่างมากมาย ส่วนเรื่องราคายาใหม่ที่สูงมากจนคนจนอาจจะไม่มีปัญญาซื้อมาใช้ ก็คงไม่น่าเป็นประเด็นว่าไม่ควรจะมีการวิจัยยาใหม่โดยคิดว่าเมื่อได้แล้วจะมีแต่คนรวยเท่านั้นที่ได้ประโยชน์ โดยสิ่งที่เราควรตระหนักถึงงานวิจัยจีโนมิกส์ก็คือ

- ร่วมกันสนับสนุนการวิจัย แต่ก็ร่วมกันกำหนดกรอบที่เหมาะสม ไม่ปล่อยให้เป็นเรื่องของนักวิชาการแต่เพียงฝ่ายเดียวทำที่ที่สำคัญกับเรื่องที่มีความสำคัญมากๆ อย่างนี้น่าจะเป็นการฝึกฝนเรื่องทางสายกลางได้เป็นอย่างดี คือไม่น่าจะเป็นการต่อต้านไม่ให้เกิดการวิจัยและพัฒนาเพียงเพราะกลัวผลเสียที่อาจจะเกิดขึ้น แต่น่าจะเป็นการร่วมกันสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการวิจัยค้นคว้า แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องไม่ละเลยที่จะช่วยกันกำหนดกฎเกณฑ์กติกาที่จะลดผลที่ไม่พึงประสงค์ หรือลงโทษผู้ที่กระทำไม่เหมาะสม รวมทั้งกำหนดกฎเกณฑ์กติกาที่จะช่วยให้ผลการวิจัยที่ได้ เกิดประโยชน์กับมนุษยชาติอย่างกว้างขวางมากกว่าการทำประโยชน์เชิงธุรกิจกับบริษัทเจ้าของเทคโนโลยี และมีแต่คนที่มีเงินเท่านั้นที่มีโอกาสจะได้ประโยชน์จากเทคโนโลยีใหม่ๆ

- ติดตามเรียนรู้ให้เท่าทัน หรืออย่างน้อยก็ไม่ให้โดนหลอก สังคมมีความกังวลเกี่ยวกับผลเสียของจีโนม แต่ในขณะเดียวกันก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าความรู้ด้านจีโนมก็จะมีประโยชน์อย่างมาก น่าจะเป็นสิ่งกระตุ้นเตือนว่าถึงเวลาแล้วที่ทุกคนควรจะติดตามเรียนรู้ และทำความรู้จักกับเรื่องเหล่านี้ อย่างน้อยก็ในระดับที่จะไม่ให้ใครมาหลอกเราได้ง่ายๆ เสียจนเราเกิดกังวลเกินขนาดโอกาสที่จะได้รับประโยชน์จากความก้าวหน้าเหล่านี้ หรือในทางตรงกันข้ามก็จะไม่วางใจ หรือ

เชื่อไปหมดในประโยชน์สารพัดที่จะมีคนอ้างถึง แล้วในที่สุดก็กลายเป็นว่าถูกทำร้ายจากการใช้เทคโนโลยีอย่างผิดๆ

- ตรวจสอบค่านิยมและความเชื่อเดิมๆ เพื่อสร้างค่านิยมใหม่ของสังคมร่วมกันทั้งในฝ่ายนักวิทยาศาสตร์ และคนทั่วไปความจริงแล้วความกังวลเกี่ยวกับผลกระทบในทางลบที่จะเกิดจากความรู้และเทคโนโลยีที่เกี่ยวกับจีโนมมนุษย์ ก็มีประโยชน์ในแง่ที่จะกระตุ้นให้มนุษย์เราหันกลับมาดูว่าบรรดาค่านิยมและกติกาต่างๆ ที่เรามีอยู่จนคิดว่าเป็นเรื่องธรรมดา หรือเป็นเรื่องที่เหมาะสมถูกต้องนั้น ยังคงถูกต้องเหมาะสมอยู่หรือไม่ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการอยากได้ลูกที่ดีที่สุด จนไม่ยอมรับลูกที่มีข้อบกพร่อง ซึ่งทำให้กลายเป็นค่านิยมที่ไม่เห็นใจคนที่เกิดมาบกพร่องในด้านต่างๆ หรือการมีธุรกิจที่เกิดจากความพยายามที่จะลดความเสี่ยงทั้งของฝ่ายผู้เอาประกันและผู้รับประกัน และพยายามจะลดภาระของตนเอง เกิดเป็นความพยายามที่จะเอาจุดอ่อนที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติมาเป็นข้อได้เปรียบเสียเปรียบ ทั้งๆ ที่ฝ่ายผู้ที่มีพันธุกรรมที่เป็นจุดอ่อนก็คงไม่ยอมมี และคงทำอะไรได้ยากมากกับสภาพที่ตนเองมีอยู่ อาจจะเป็นจุดที่ทำให้เราทุกคนได้หันมาถามตัวเองว่า โลกอนาคตควรเป็นโลกที่มีแต่คนที่สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ หรือควรจะเป็นโลกที่ทุกคนรู้จักที่จะอยู่กับคนที่ไม่สมบูรณ์ และช่วยกันทำให้ทุกคนได้มีชีวิตที่ดีใกล้เคียงกันเพราะไม่มีใครมุ่งเอาจุดอ่อนของอีกฝ่ายหนึ่งมาเป็นข้อได้เปรียบของตัวเอง

นักวิทยาศาสตร์อาจจะเริ่มต้นความคิดที่จะใช้การวิจัยจีโนมมนุษย์เพื่อสร้างมนุษย์และสังคมที่มีความสมบูรณ์กว่าที่ปล่อยไปตามธรรมชาติ โดยเชื่อว่าความรู้และเทคโนโลยีที่จะเกิดขึ้นจะช่วยให้เกิดความสมบูรณ์ และความสุขที่ต้องการ แต่หากสังคมโดยรวมมาช่วยกันเรียนรู้ และติดตามอย่างจริงจัง เพื่อลดผลในทางลบ ในขณะเดียวกันก็ตั้งคำถามเกี่ยวกับจุดสมดุลระหว่างการ “กำจัดจุดอ่อน” กับ “การอยู่กับจุดอ่อน” และสร้างทิศทางในสังคมให้กับคนที่มีจุดอ่อนทางพันธุกรรม บางทีความก้าวหน้าทางจีโนมมนุษย์ อาจจะทำให้เราได้ทั้งเทคโนโลยีที่จะทำให้ชีวิตเราดีขึ้น และในขณะเดียวกันก็ทำให้สังคมโดยรวมเกิดค่านิยมและมุมมองต่อชีวิตแบบใหม่ในการอยู่ร่วมกันของสังคมอนาคตก็เป็นได้

แหล่งข้อมูลสำหรับอ่านเพิ่มเติม

- Aetna Inc. (2002). Genetic Testing: Coverage Policy
- Attaran A and Lee GW (2001). "Do Patents for Antiretroviral Drugs Constrain Access to AIDS Treatment in Africa?" Journal of American Medical Association Vol. 286: 15 1886-1892
- Baker, M., Breast Cancer Prognosis in Women with BRCA1 or BRCA2 Mutations (http://www.genetichealth.com/BROV_Prognosis_in_Women_With_BRCA1_or%20BRCA2_Mutations.shtml)
- Burke, M.J. and Schmidt, V., Old Remedies in the Biotechnology Age: Moore v Regents(<http://www.fplc.edu/risk/vol3/summer/moore.htm>)
- Cowley AJ, Dimmock CM, Wongteerasupaya C, Boonsaeng V, Panyim S and Walker PJ (1999). Yellow head virus from Thailand and gill-associated virus from Australia are closely related but distinct prawn viruses. Dis Aquat Org 36: 153-157.
- CPTech (2002). Health Care and Intellectual Property, CP Tech
- DNA from the Beginning, <http://www.dnafb.org/dnafb/>, Dolan DNA Learning Center, Cold Spring Harbor Laboratory
- Dorney SM. (1990) Moore v The Regents of the University of California: Balancing the Need for Biotechnology Innovation against the Right of Informed Consent (http://www.law.berley.edu/journals/btlj/articles/05_2/Dorney/html/text.html)
- Drell D. (2000) The Human Genome Project: What a Legal Assistant Needs to Know, Fact & Findings, the Journal for Legal Assistants. Vol. 27(2) (<http://www.ornl.gov/hgmis/publicat/miscpubs/legalasst.html>)
- Economist (2002). The Economist: 59
- Freeman JD (2001). The Sun, the Genome, and the Internet : Tools of Scientific Revolutions, New York Public Library and Oxford University Press.
- Gold ER. (1999) Hope, Fear, and Genetics: Judicial Responses to Biotechnology, Judicature: Gene and Justice. Vol. 83(3) (<http://www.ornl.gov/hgmis/publicat/judicature/article7.html>)
- Goldstein MDL (2002). At Your Own Risk. TIMES 30-39.

- Hollon T. (2000). Researchers and regulators reflect on first genetic death. *Nature Medicine*. Vol 6(1) 6.
- International Bioethics Commmittee Working Group (IBC WG) (2000). *Stem Cell Research*, UNESCO
- Kanchanaphum P, Wongteerasupaya C, Sitidilokratana N, Boonsaeng V, Panyim S, Tassanakajon A, Withyachumnarnkul B, Flegel TW (1998) Experimental transmission of white spot syndrome virus (WSSV) from crabs to shrimp *Penaeus monodon*. *Dis Aquat Org* 34: 1-7
- Kiatpathomchai W, Boonsaeng V, Tassanakajon A, Wongteerasupaya C, Jitrapakdee S, Panyim S (2001) A non-stop, single-tube, semi-nested PCR technique for grading the severity of white spot syndrome virus (WSSV) infections in *Penaeus monodon*. *Dis Aquat Org* 47: 235-239
- Kirkby M., 1999, Human Genome Project: Legal Issues, Speeches at Australian Lawyers' Conference, Hanoi Vietnam 10-12 July 1999 (<http://www.hcourt.gov.au/speeches/kirbyj/kirbyj.htm>)
- Lo CF, Ho CH, Chen CH, Liu KF, Chiu YL, Yeh PY, Peng SE, Hsu HC, Liu HC, Chang CF, Su MS, Wang CH and Kou GH (1997) Detection and tissue tropism of white spot baculovirus (WSBV) in captured brooders of *Penaeus monodon* with a special emphasis on reproductive organs. *Dis Aquat Org* 30: 53-72
- Matt R (2000), : The autobiography of a species in 23 chapters, HarperCollins. Genome.
- Mehlman MJ. (1999) The Human Genome Project and the Courts: Gene Therapy and Beyond, *Judicature: Gene and Justice* vol. 83(3). (<http://www.ornl.gov/hgmis/publicat/judicature/article6.html>)
- Miller A. (1978) *Tragedy and the Common Man*, Viking Penguin Press
- Moore v Regents of the University of California, 793 P.2d 479 (Cal. 1990)
- National Institutes of Health (NIH) (2000). A Review and Analysis of the ELSI Research Programs at NIH and DOE. National Human Genome Research Institute (NHGRI) and the Department of Energy (DOE) 54.
- Nature Genome Gateway, <http://www.nature.com/genomics/>
- Nature (1977), Nucleotide sequence of bacteriophage (X174 DNA. 265: 687-695
- Nature (1999), Proteomics, transcriptomics: what's in a name? 402: 715

- Nature (2001), (The Publication of Human Genome and related articles, news and analysis.) 409: 745-964
- Nature (2002), Functional organization of the yeast proteome by systematic analysis of protein complexes 415: 141-147
- Nature (2002), Systematic identification of protein complexes in *Saccharomyces cerevisiae* by mass spectrometry. 415: 180-183
- Paul RB, Stuart RH, and Newman A (1999). Human germline gene modification: a dissent. (Viewpoint). *The Lancet* 353(9167): 1873.
- Pomfret J (2001). Harvard Rebukes Head of China Gene Study. *Washington Post*. Washington: A14
- Science (2001) (The Publication of Human Genome and related articles, news and analysis.) 291: 1153-1351
- Ridley M (2000). *Genome: The Autobiography of a Species in 23 Chapters*. New York, Perennial.
- Siamwalla A. (2001). *The Changing Character of Technology and Its Impact on Research and Extension, The Evolving Roles of the State, Private and Local Actors in Rural Asia*. Oxford University. ...
- Smith AMC (2001). Genetic databanking
- Sittidilokratna N, Hodgson RAJ, Panyim S, Cowley JA, Jitrapakdee S, Boonsaeng V and Walker PJ. The complete ORF1b-gene sequence indicates yellow head virus is an invertebrate nidovirus. *Dis Aquat Org* (in press)
- Sukhumsirichart W, Wongteerasupaya C, Boonsaeng V, Panyim S, Sriurairatana S, Withyachumnarnkul B, Flegel TW (1999) Characterization and PCR detection of hepatopancreatic parvovirus (HPV) from *Penaeus monodon* in Thailand. *Dis Aquat Org* 38: 1-10
- Supangul P, Klinbungna S, Pichyangkura R, Jitrapakdee S, Hirono I, Aoki T and Tassanakajon A. Identification of immune-related genes in haemocytes of the black tiger shrimp *Penaeus monodon*, *Mar Biotechnol* (in press)
- System UDH. (2001). What causes lung cancer?, *Nidus Information Inc*.
- Talbot C. (2000) Human Genome Project: First Scientific Milestone of the Twenty-first Century (<http://www.wsws.org/articles/2000/jul2000/gen-j11.shtml>)
- Tassanakajon A, Tiptawonnukul A, Supangul P, Rimphanitcayakit V, Cook D, Jarayahand P, Klinbunga S and Boonsaeng V (1998) Isolation and characterization of microsatellite markers in the black tiger prawn, *Penaeus monodon*. *Mol Mar Biol Biotechnol* 7: 55-61

- Van Hulten MCW, Westenberg M, Goodall SD and Vlak JM (2000) Identification of two major virion protein genes of white spot syndrome virus of shrimp. *Virology* 266: 227-236
- Wilson K, Li Y, Whan V, Lehnert S, Byre K, Moore S, Pongsomboon S, Tassanakajon A, Rosenberg G, Ballment E, Fayazi Z, Swan J, Kenway M and Benzie J (2002) Genetic mapping of the black tiger shrimp *Penaeus monodon* with amplified fragment length polymorphism. *Aquaculture* 204: 297-309
- Withyachumnarnkul B (1999) Results from black tiger shrimp *Penaeus monodon* culture ponds stocked with postlarvae PCR-positive or-negative for white-spot syndrome virus (WSSV). *Dis Aquat Org* 39: 21-27
- Wongteerasupaya C, Sriurairatana S, Vickers JE, Akrajarn A, Boonsaeng V, Panyim S, Tassanakajon A, Withyachumnarnkul B and Flegel TW (1995) Yellow-head virus of *Penaeus monodon* is an RNA virus. *Dis Aquat Org* 22: 45-50.
- Wongteerasupaya C, Wongwisansri S, Boonsaeng V, Panyim S, Pratanpipat P, Nash GL, Withyachumnarnkul B and Flegel TW (1996) DNA fragment of *Penaeus monodon* Baculovirus PmNOBII gives positive in situ hybridization with white-spot viral infections in six penaeid shrimp species. *Aquaculture* 143: 23-32
- Wongteerasupaya C, Tongchuea W, Boonsaeng V, Panyim S, Tassanakajon A, Withyachumnarnkul B, Flegel TW (1997) Detection of yellow-head virus (YHV) of *Penaeus monodon* by RT-PCR amplification. *Dis Aquat Org* 31: 181-186.
- ชมรมจริยธรรมการทำวิจัยในคนแห่งประเทศไทย (Forum for Ethical Committee in Thailand: FERCIT) (2002). แนวทางจริยธรรมการทำวิจัยในคนแห่งประเทศไทย นิยมคำ (1999). คุณหมอยอดนักสู้. กรุงเทพฯ, สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยีไทยญี่ปุ่น รายงานการประชุมระดับชาติว่าด้วยชีวจริยธรรมและพันธุกรรมมนุษย์ (2001), โครงการชีวจริยธรรมกับการวิจัยวิทยาศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่, มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติและศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ สมศักดิ์ ชุณหรัศมิ์ (2002) รายงานการประชุม Genome Tri-Conference 2002

* website อ้างอิง

* ชีวสารสนเทศศาสตร์ (Bioinformatics)

* <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/Education/index.html>

* ชีวสารสนเทศในประเทศไทย

* <http://biohpc.learn.or.th>

* <http://incob.biotec.or.th>

* <http://leranbioinfo.org>

* <http://s-star.org>

* <http://www.rdi.ku.ac.th>

* ชีวสารสนเทศ ในช่วงโครงการจีโนมมนุษย์ (Bioinformatics in pre-genomic era)

* <http://www.nature.com/genomics/human/>

* <http://www.sciencemag.org/content/vol291/issue5507/>

* <http://www.tigr.org/>

* <http://www.celera.com>

* ชีวสารสนเทศ ในช่วงโครงการจีโนมมนุษย์ (Bioinformatics in pre-genomic era)

* <http://www.ncbi.nlm.nih.gov>

* <http://www.nature.com/genomics/human/>

* <http://www.sciencemag.org/content/vol291/issue5507/>

* <http://www.tigr.org/>

* <http://www.celera.com>

* ชีวสารสนเทศ ในช่วงหลังโครงการจีโนมมนุษย์ (Bioinformatics in post-genomic era)

1. Functional genomics

* <http://cmgm.stanford.edu/pbrown/>

* <http://genome-www4.stanford.edu/MicroArray/SMD/>

2. Structural genomics

* <http://www.nigms.nih.gov/>

* http://www.nature.com/nsb/structural_genomics/

* http://biop.ox.ac.uk/www/mol_of_life/index.html

* <http://www.research.ibm.com/bluegene/>

* <http://www-3.ibm.com/solutions/lifesciences/index.html>

3. Proteomics

* <http://www.expasy.ch/tools/>

* <http://www.expasy.ch/ch2d/>

* <http://www.expasy.ch/melanie/>

4. Pharmacogenomics

* http://www.celera.com/genomics/news/whats_a_genome/Chp4_1.cfm

* <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/SNP/>

* <http://www.e-cell.org>

5. Whole-cell simulation

* <http://www.e-cell.org/>

6. Cluster Computer/parallel processing

* <http://compbio.washington.edu>

* <http://smile.cpe.ku.ac.th/>

* <http://www.hpcc.nectec.or.th/>

7. Bioinformatics grid computing

* <http://www.fightaidsathome.org/>

* <http://www.scripps.edu/pub/olson-web/>

* <http://www.entropia.com/>

* <http://www.scripps.edu/>

8. Bioinformatics tools

* <http://www.hgmp.mrc.ac.uk/Software/EMBOSS/>

* <http://evolution.genetics.washington.edu/phylip.html>

* <http://www.rdi.ku.ac.th>

* <http://compbio.washington.edu>

* <http://www.ncbi.nlm.nih.gov>

* <http://dot.imgen.bcm.tmc.edu:9331>

* <http://www.doubletwist.com>

* <http://www.bionavigator.com>

- * <http://www.incyte.com>
- * <http://biohpc.biotech.or.th>
- * <http://www.learnbioinfo.org>
- * <http://www.miraibio.com/products/bioinformatics/index.jsp>
- * <http://www.spss.com/spssbi/clementine/>

ทรัพยากรสืบทางปัญญาและจีโนม

- * http://news.bbc.co.uk/hi/english/sci/tech/newsid_48700/487773.stm
- * <http://www.cancerresearchuk.org/press/pressreleases/30354>
- * <http://www.meb.uni-bonn.de/cancernet/600362.html>
- * <http://www.mskcc.org/mskcc/html/8007.cfm>
- * <http://www.myriad.com/pr/19980505.html>
- * <http://www.ornl.gov/hgmis/elsi/patents.html>
- * <http://www.uihealthcare.com/news/news/2002/01/07/ovariancancer.html>
- * รศ.นพ.ประสิทธิ์ ผลิตผลการพิมพ์ รองผู้อำนวยการศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (นพ.สมศักดิ์ ชุณหรัศมิ์ ผู้ช่วยปลัดกระทรวงสาธารณสุข มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ กระทรวงสาธารณสุข (ทิพย์วรรณ ธนะไพศาล นักวิจัย ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ
- * อะราบิดอปซิส เป็นวัชพืชขนาดเล็กที่นักพันธุศาสตร์ใช้เป็นพืชศึกษาตัวอย่าง

กำหนดการ พระราชทานเพลิงศพ

- เวลา 16.30 น. - รถยนต์รับพนักงานพระราชพิธีเชิญเพลิงหลวงพระราชทาน
ออกจากพระบรมมหาราชวัง
- เวลา 16.50 น. - เจ้าภาพตั้งแถวรอรับเพลิงหลวงพระราชทาน ตามความ
เหมาะสมกับสถานที่
- เวลา 17.00 น. - รถยนต์รับพนักงานพระราชพิธีเชิญเพลิงหลวงพระราชทาน
มาถึง ณ ฌาปนสถานบริเวณพิธีการ
- พนักงานพระราชพิธีเชิญเพลิงหลวงลงจากรถยนต์ และ
ยืนอยู่กับที่
 - พนักงานพระราชพิธีเชิญเพลิงหลวงพระราชทานขึ้นสู่เมรุ
เจ้าภาพเดินตาม และหยุดที่หน้าบันไดเมรุ
 - พนักงานพระราชพิธีเชิญเครื่องขมาศพและเพลิงหลวง
พระราชทานวางที่ได้ะ
 - พนักงานพระราชพิธี คำนับศพ แล้วลงจากเมรุ
 - พิธีกรเชิญผู้มีเกียรติที่มาในงานพระราชทานเพลิงยืนสงบนิ่ง
ไว้อาลัย 1 นาที
 - เจ้าภาพเชิญผู้เป็นประธานในการพระราชทานเพลิงศพ
ขึ้นเมรุเพื่อจะทอดผ้ามหาบังสุกุล
 - ประธานในพิธีฯ ทอดผ้ามหาบังสุกุล
 - หยิบกระถางข้าวตอก กระถางดอกไม้ จากพนักงานพระ-
ราชพิธีจุดเพลิงพระราชทานจากโคมไฟที่เจ้าพนักงาน
พระราชทานถือเชิญ ไปสอดวางลงในใต้พื้นรองศพ ลงจากเมรุ
 - พระสงฆ์ขึ้นเมรุเผาศพก่อน แล้วแขกผู้มีเกียรติกับบรรดา
ญาติมิตร ขึ้นเมรุตามลำดับ
 - พนักงานพระราชพิธี สำนักพระราชวัง เดินทางกลับ

ขอขอบพระคุณ

ขอกราบขอบพระคุณท่านผู้มีเกียรติทุกท่าน ที่กรุณามาร่วมแสดงความอาลัยในการจากไปของคุณแม่จิราพันธุ์ในครั้งนี้ นับตั้งแต่ส่งพวงหรีดแสดงความเสียใจ กรุณาร่วมรดน้ำ และร่วมฟังสวดพระอภิธรรม ตลอดจนสละเวลามาร่วมในพิธีพระราชทานเพลิงศพในวันนี้ พระคุณของท่านทั้งหลายในครั้งนี้จักจารึกตราตั่งไว้ในดวงจิตของพวกเราตลอดไป

บุคคลที่พวกเราใคร่ขอกราบขอบพระคุณเป็นท่านแรกด้วยความเคารพสูงสุด และเทิดทูนไว้เหนือความรู้สึกอื่นใด คือ **ฯพณฯ องคมนตรี ศาสตราจารย์ ธานินทร์ กรัยวิเชียร** ผู้ซึ่งได้กรุณาให้ความเมตตาให้กับครอบครัวเทพาคำเสมอมา และในวโรกาสนี้ท่านก็ยังได้กรุณามอบบทความเรื่อง **“คุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหาร”** และ **“จริยธรรมของนักกฎหมาย”** ให้ลงตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสืออนุสรณ์เล่มนี้อีกด้วย นับเป็นบุญของครอบครัวเราอย่างยิ่งที่ได้มีโอกาสได้ใกล้ชิด และรับรู้ถึงความเป็นปุชนียบบุคคลของท่านเป็นเวลากว่า 47 ปี

และต้องขอขอบพระคุณ **รศ.นพ.ประสิทธิ์ ผลิตผลการพิมพ์ นพ.สมศักดิ์ ชุนห์ศรี และคุณทิพวรรณ ธนะไพศาล** ที่ได้กรุณามอบบทความ **“จริยธรรมของนักวิทยาศาสตร์ (ชีวภาพ)”** อันทรงคุณค่า มาเผยแพร่ลงในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพในครั้งนี้

นอกจากนี้เราใคร่ขอขอบพระคุณคณะกรรมการมูลนิธิโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชทุกท่าน กรรมการผู้อำนวยการสำนักงานมูลนิธิโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช ผู้อำนวยการโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชสระแก้ว ผู้อำนวยการโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชจอมบึง ตลอดจนเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องทุกท่านที่ได้ร่วมแสดงความเสียใจในการจากไปของคุณแม่/คุณย่า จิราพันธุ์ในครั้งนี้

อีกทั้งต้องขอกราบขอบพระคุณ ครอบครัวสวัสดิ์บุรี ครอบครัวพวงนก-โชติกัญญา ครอบครัว วราทร ครอบครัววัชรากัย และครอบครัวยมกกุล ไว้ ณ ที่นี้ ที่ได้ให้ความกรุณาต่อครอบครัวเทพาคำอย่างดีเสมอมา และที่จะลืมเสียมิได้ คือท่านผู้อำนวยการ คณะแพทย์ คณะพยาบาล และเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายของโรงพยาบาลเปาโล เมโมเรียล ที่ได้ให้ความกรุณาดูแลรักษาพยาบาลคุณแม่/คุณย่าเป็นอย่างดี トラบจนวาระสุดท้ายของท่าน ความกรุณาของท่านทั้งหลายที่มอบให้ในครั้งนี้ นับเป็นกุศลธรรมที่จักมีวันลืมนำไปจากใจของพวกเรา

ขอให้กุศลจิตที่ทุกท่านได้กรุณามอบแก่เรานั้น จงส่งผลให้ท่านและครอบครัว ได้รับความสุขความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป

ครอบครัวเทพาคำ

26 ตุลาคม 2547

